

Thesis Esther van Dooren

by Esther van Dooren

Submission date: 10-Jun-2019 06:14 PM (UTC+0200)

Submission ID: 1142175697

File name: (383.78K)

Word count: 105160

Character count: 477197

**Promoting interethnic friendships:
Ethnically mixed schooling and socio-cultural integration**

By Esther van Dooren

Political Science: Nationalism, Ethnic Conflict and Development
Thesis Seminar: Borders & Migration
Thesis supervisor: Prof. M. Longo
Second reader: Prof. F. De Zwart
Date: 1st of June, 2019
Word count: 10.026
Student number: s1513214

Table of Contents

Abstract	3
Introduction.....	4
Literature Review.....	5
<i>1. School composition</i>	6
<i>2. Interethnic friendship</i>	7
Methodology: Interpretive Process Tracing	9
The Dutch case	10
Data collection	11
Former students' experiences	12
<i>1. The role of multicultural education</i>	12
<i>2. The role of the school as a social institution</i>	16
Discussion	20
<i>1. The nuances of multicultural education</i>	20
<i>2. The long term effects of mixed schooling</i>	21
Identification	23
Conclusion	24
References	25
Appendix 1-structured questions	27
Appendix 2-Transcriptions of interviews (Dutch)	29
<i>Appendix 2.1 -Interviews with minority respondents</i>	29
<i>Appendix 2.2 Interviews with native Dutch Respondents</i>	107

Abstract

Ethnically mixed schooling is often seen as an influential tool to improve the integration of society from an early age onwards. Contact and friendship between minority group people and the native citizen is widely viewed to be imperative for such a comprehensively integrated society and is often seen as a proxy to measure socio-cultural integration. The school provides one of the most important contexts for children and adolescents to meet potential friends and therefore it is valuable to uncover in which way exactly the ethnically mixed school can play a role in the advancement of interethnic friendship. This study uses in-depth, semi-structured interviews with both Dutch natives and Turkish and Moroccan second generation immigrants, to gain insight into their lived experiences with ethnically mixed secondary schooling, the creation of interethnic friendships and the impact these experiences have had on the rest of their lives and the way they view other cultures in society. The two main ways that became evident from analysing the interviews in which the school can promote interethnic friendship and foster mutual understanding are (i) through sensitive and representative multicultural education as well as (ii) through teambuilding exercises that allow children to cross the cultural threshold that sometimes stands in the way of friendship. Finally, the discussion section will consider the nuances of the Dutch experiences compared to the predominantly North American literature on the subject and will also look at the long term effects mixed schooling and interethnic contact have had on the respondents' lives, attitudes and position in society.

Introduction

An immigrant who has many native friends is often seen as well integrated into the host society. For children and adolescents, school is one of the most important context in which to find potential friends. Therefore, it is valuable to understand what specific role ethnically mixed schooling can play in establishing interethnic friendships and overcoming cultural difference. Are there any lasting effects from these relationships and do they help with the long-term integration?

The integration of migrants has been an extremely salient political issue in the Netherlands since the 1980s and has only increased as an issue in the past few years with the influx of refugees and economic migrants to Europe. The two largest immigrant groups in the Netherlands, Turks and Moroccans, are often named as the least integrated groups, with the least contact with natives, and are seen as part of the so called integration problem (Bregman, 2013; Martinovic, 2010). Notably, integration policies are almost solely focused on the way the immigrant has to adapt, behave and assimilate, whereas the role of the native is often completely overlooked. This may very well be problematic in the establishment of meaningful contact such as friendships and relationships between natives and immigrants, since contact is a two-way process.

Since 2000, there is an increasing trend in the Netherlands, especially in the larger cities, of ethnic and socio-economic segregation of neighbourhoods and schools. This is seen as a significant problem for integration, following from the widespread belief that contact between people from different cultural backgrounds with the native population is key for full and comprehensive integration (Musterd & Ostendorf, 2009, p. 1527). Both in politics as amongst the general public, segregation evokes fear of rising criminality, polarisation and ghettoization, as seen in the United States' largest cities (Musterd & Osterndorf, 2009, p. 1517; Engbersen, 2003, p. 59; Ruiz-Tagle, 2013, p. 390). In the Netherlands, the view of segregation as a threat became a big part of public opinion in the beginning of the 21st century after author and Labour party-ideologist Paul Scheffer published his famous article *Het Multiculturele Drama* (the multicultural disaster). He critiqued the lack of attention by politicians for the looming dangers to Dutch society if nothing was done about the integration of migrants (Scheffer, 2000). At the same time, a rise in populism commenced and politicians such as Pim Fortuyn became extremely popular. These populist views are still supported by a significant part of the population today through parties with large followings such as the Partij voor de Vrijheid (PVV) and the Forum Voor Democratie. Often, but not necessarily, the fear of segregation is characterized by xenophobic attitudes towards immigrants from non-Western parts of the world (Engbersen, 2003, p. 60). Research by Gijssberts and Dagevos (2005, p. 34) shows that ethnic segregation might no longer have strong implications for the socio-economic integration of immigrants, as used to be the case, but still seems to have serious consequences for the socio-cultural integration.

For this reason, there has been much emphasis amongst politicians and policy makers on the importance of ethnically integrated schools. It has been argued that educational institutions, together with economic, political and social institutions, form the foundation of society on which social cohesion is built. The school is not only a formal institution (i.e. curriculum, in-class discussions, field trips), but also has a significant informal function as social practice ground. It is a place where children and adolescents can come in contact with peers from a different background, thus preparing them for the heterogeneous society, and the main context in which to find potential friends (Van Houtte & Stevens, 2009, p.234). In order for this contact to be effective, the school population has to reflect, as much as possible, the composition of society and thus be ethnically mixed. Yet, there is still no clear consensus on what it is exactly about mixed schooling that would potentially lead to meaningful interethnic contact and what the experiences are of the students, both native and with a migration background, at school and later in life.

Literature Review

Whether mixed schooling has a positive effect on integration and promotion of interethnic relationships, is a somewhat contested issue. Proponents of mixed schools, as many politicians and policymakers are, emphasize the danger of strongly segregated schools. Students would lack contact with people from other cultures or the native culture and would thus have trouble integrating into broader society (Van Houtte & Stevens, 2009, p.233). This stems from the general belief that contact between ethnic minorities and natives is one of the most important facilitators of socio-cultural integration, and key in creating an understanding of society (Musterd & Ostendorf, 2009, p.1527). During the *Brown v. Board of Education* case in the 1950's in the United States, this belief carried a large part of the motivation to end segregation in American public schools (Moody, 2001, p.707). In several other cases of the United States Supreme Court concerning affirmative action (*Regents of the University of California v. Bakke*; *Cruiter v. Bollinger*), the argument of diversity as a compelling governmental and societal interest was often imperative for the ruling to be in favour of affirmative action. In *Regents of the University of California v. Bakke*, Supreme Justice Powell emphasized that "the nation's future depends upon leaders trained through wide exposure to the ideas and more of students as a diverse nation" (Coleman Nichols et al., 2005, p.23). This has become a rather widely applied conviction in most Western countries when it comes to admission and selection procedures and composition of schools in general. Diversity has become something to strive for. Not just to improve the chances of minority or marginalised groups, but in order to assure understanding of society for all citizens. It has therefore become a subject that concerns all increasingly multicultural Western societies today.

1. School composition

It has been argued that the greater the heterogeneity of a population, the bigger the likelihood of interethnic relationships. Blau (1974) notes that people prefer to associate with ingroup members, but will choose interaction with outgroup members over isolation. School is in that view especially useful, because to a certain extent it can regulate the amount of exposure to different backgrounds. By creating more diverse social networks, ethnocentric attitudes could be reduced, fostering an environment of understanding and diminishing prejudice (Van Houtte & Stevens, 2009, p.219).

Not all research agrees with the idea that heterogeneity automatically leads to interethnic relationships. In fact, Moody (2001) argues that in general racial heterogeneity at schools has a strong positive correlation with friendship segregation. This means that even though schools are formally mixed and integrated, this does not have to result in meaningful contact. Friendships can still be segregated along racial lines and interethnic interaction can be scarce (Van Houtte & Stevens, 2009, p.221). What matters then in ethnically mixed schooling, is the extent of variation of these ethnic backgrounds. Biracial school compositions, for example, much sooner lead to 'us versus them' attitudes than intergroup interaction. Also in other variations, mixed schools can lead to a reinforcing of stereotypes and hostility between groups when certain conditions work adversely (Van Houtte & Stevens, 2009, p.235). Pervasive negative stereotypes, racial harassment and misunderstandings between groups in turn can lead to feelings of isolation of the minority group and a more acute awareness of the differences between the majority group and others (Britto, 2008; Ghosh, 2000, p.286).

This segregation within integrated schools occurs when the internal organization of the school strengthens racial differences by aligning them with other differences such as academic versus vocational tracks. When majority students predominate in the academic track and minority students in the vocational track, this creates status differences along racial lines (Moody, 2001, pp.679-680). However, organizational factors can also bring students of different backgrounds together and facilitate the opportunity for interethnic contact through activities that promote positive cooperation (ibid., p.686). The mixed school thus has to play an active role in structuring interethnic contact, otherwise it can lead to adverse outcomes.

Besides this, multicultural education, which includes and recognizes the ethnic identities of all of its students, often is deemed important in order to combat the feeling of being excluded from broader society amongst minority students. Not having their own identity reflected in the curriculum, might give children and adolescents the idea that their identity does not belong within society, which again might create a chasm between them and their peers from the majority culture, making interethnic friendship more difficult to achieve (Van Houtte & Stevens, 2009, p.291; Wolf, 1994, p.80). Additionally, teaching children about the different cultures present in

their society, is seen as essential for creating a true and comprehensive understanding of said society, which is important for both minority and native students (Wolf, 1994).

2. Interethnic friendship

Within a multicultural society, race and ethnicity are often seen as important determinants for cultural compatibility and the main factors distinguishing people with a migration background from the natives. In the United States, the racial divide is especially salient when it comes to social cohesion and integration. Most of the segregation and integration research is therefore also focused on interracial contacts rather than on ethnicity. In the Netherlands, when considering the four largest minority groups, Surinamese and Antilleans are overall better socially integrated than Turks or Moroccans, despite their generally darker skin tone. This does not align with most of the American research results on the topic. In the Netherlands, however, ethnicity and cultural difference is for various reasons' much more salient and creates a larger obstacle for contact and integration than does race or complexion (Martinovic, 2010, pp.25-26).

To understand how mixed schooling can promote the creation of interethnic friendships, it is important to understand the general dynamics of these types of relationships. The probability of interethnic friendship is thought to be based on several factors. First, people generally prefer to become friends with those who are in ways similar to them, either culturally, socio-economically or otherwise. Second, there has to be an opportunity or context provided for people from different backgrounds to get in contact with each other and preferably also be forced in some ways together to know each other. This is the general idea behind the importance of mixed schooling; heterogeneity leads to intergroup interaction. Third, support from highly valued people in their lives, increases the chances for successful interethnic friendships. Often, family and friends can be disapproving of these types of relationships. Lastly, it is mentioned that status equality between the two persons is important to create interethnic friendship (Allport, 1954; Martinovic, 2010, p. 166; Van Houtte & Stevens, 2009, p.219). Once established, though, these kinds of friendship still have different dynamics than same-race or same-ethnicity friendships. Interethnic friendships are much rarer than friendships between people from the same group. Often, they are perceived to be less stable over time and less intimate² (Aboud et al., 2003, p.165; Feddes et al., 2009, pp.385-387). It is also empirically established that younger children often have more interethnic friends, given the right conditions, than adolescents. This is for girls even more the

---

¹ Martinovic (2010, pp.25-26) emphasises the difference between the Dutch colonial history in Suriname and the Antilles compared to the American history of slavery and segregation as the main reason.

² What is meant here with intimacy is the willingness to talk about very personal and private issues, for which a sensitivity to other's perceptions, needs and experiences is necessary as well as a context in which it is possible for a person to openly and honestly express themselves and their thoughts (Aboud et al., 2003, p.171).

case than for boys (Aboud et al., 2003, p. 166). Arguably, this can be explained through the idea that cultural differences and norms become more salient in adolescents' day-to-day lives as they become more aware of their (group) identity and the norms that are linked to this (ibid.; Ghosh, 2000).

One of the main reasons for the promotion of interethnic friendships is the belief that through these kinds of friendships, a better understanding and acceptance is created for the other. This ultimately will lead to equality between groups (Aboud et al., 2003; Allport, 1954; Martinovic, 2010; Jackman & Crane, 1986). The other side of the coin, however, shows that within friendship-relations inequality between groups and between individuals often remains. This is especially discernible in the attitudes of the person from the majority group, such as the idea that having one minority friend, gives them the authority to make claims about the whole minority group. Also, attitudes are perceived such as the idea that this person cannot be biased or racist towards the minority group, because of their interethnic friendship (Jackman & Crane, 1986, p.462). Some scholars argue that there is a similar relationship between people from minority and majority groups as between women and men. Even though men generally have high levels of contact with women on a daily basis, this has very clearly not automatically led to gender equality. "As women have long understood implicitly, intergroup friendship increases the bonds of affection with subordinates, but it does not undercut the discrimination that defines the unequal relationship between the two groups" (Jackman & Crane, 1986, p.482). This has important implications for the way we understand overcoming differences.

It is important to note that both in policy as well as in research often the role of the native citizens in establishing interethnic friendship is ignored or overlooked. However, creating meaningful contact cannot and should not be the sole effort of the immigrant or minority person, the native also has to be open and willing to do so (Martinovic, 2010, p.168; Koric, 2001, p.52). This is strengthened by the fact that the smaller group almost always has more out-group contact and exposure to the majority's culture than vice versa. Natives thus have naturally less contact with people from a minority group which primarily has to do with structural obstacles such as lack of exposure to minority people in day-to-day life (Martinovic, 2010, p.171). Scholars have found empirically that providing these types of situations in which the native is in a way forced to interact and get to know the minority person, such as an ethnically mixed school, have a strong significant and positive effect on the amount of interethnic friends a native has. Compellingly, this effect is a lot less strong for the amount of interethnic friends a minority person has, presumably because they already have a large amount of exposure to native people outside of the provided context (Feddes et al., 2009, p.385; Van Houtte & Stevens, 2009, p.228).

Evidence that these mixed spaces have more impact on the native than on the minority group, has implications for the way minority-focused integration policies are formulated. In this

case, mixed schooling still contributes strongly to the creation of an integrated society, though it is not the minority person that is influenced most by it, but the native. This does not mean the policy has failed, rather that the target group should be re-evaluated.

On the minority person's individual level, there are many factors and conditions that influence interethnic friendship. The most notable factors, but not exclusively, are the time the immigrant has spent in the host society, how well he or she speaks the language and whether he or she has plans to return to the country of origin. However, many studies have shown the immense importance of social context in creating an environment where the establishment of interethnic friendship is possible. Immigrants that have many social contexts which they share with natives (school, work, neighbourhood) have much more interethnic friendships. The same is true for natives (Martinovic, 2010, p.170). The school is an especially important social context, because attitudes towards other groups and tolerance for difference are formed in childhood and further develop in adolescence. By facilitating interethnic friendship, mixed schools can thus have important social effects (Aboud et al., 2003; Feddes et al., 2009; Van Houtte & Stevens, 2009). Looking at how many factors can influence the success or failure of interethnic friendships and the dynamics of these relations once they are established, it logically follows there is no clear consensus on whether or not and under what conditions mixed schooling increases the possibility of interethnic friendship. Should the role of the school be an active one, or is sheer exposure to different backgrounds sufficient? Understanding these mechanisms in the particular context of this study, is why it is important to give agency to the people that actually experience the tensions and negotiations of interethnic friendship creation through mixed schooling.

Methodology: Interpretive Process Tracing

The ultimate goal of the study is to grasp what factors of mixed schooling can influence the negotiating processes behind interethnic friendship and overcoming cultural differences over an extended period of time. Best suited for this, is interpretive process tracing. Interpretive research allows for the understanding of human meaning making and takes into account the "ambiguities of human experiences" (Schwartz-Shea, 2015, p.133). Despite the general idea that interpretive studies do not concern themselves much with causality, this is not necessarily true. Rather, interpretive studies simply view causality differently than do positivistic studies, in that they look more at connections between events within the context of specific cases. Unlike positivistic studies, interpretive studies look at constitutive causality which keeps in mind "the role that human meaning making plays in action" (ibid., pp.148-149). Thus, this method is quite similar to positivistic process tracing, except for what is understood with the term causality. Process tracing allows for a better understanding of how the mechanisms between the occurrence and the cause

operate exactly. By looking at it from an interpretive perspective, a more holistic understanding of the experiences of the people responsible for these mechanisms, and the context in which they act, is gained (Beach, 2017, p.5; Schwartz-Shea, 2015, p.134).

Data collection through in-depth conversational interviews helped uncover these mechanisms, because it allows for a deeper understanding of the personal experience of the agents, what they value, the way they perceive the attitudes of people around them and the tensions that follow from negotiating themselves in friendship relations. Interpretive research is often conducted through these types of interviews, because it permits sensitivity and thick description thanks to the on-sight presence of the Interviewer and the length of the Interviews. It can better capture the nuances and particularities of the context and can thus give a full and comprehensive description (Schwartz-Shea, 2015, p. 141). The in-depth interviews were guided by semi-structured, open-ended questions that flowed naturally into free conversation to give space for unforeseen contributing factors, experiences or insights and allowed the respondent to elaborate or explain when they found it necessary³. The conversations were kept informal as to allow the respondent to feel comfortable discussing personal subjects. In other words "to reflect on and even explore own ideas, to reveal not only strong views but also worries, uncertainties - in a word, to engage human vulnerability" (Schwartz-Shea, 2006, p.118).

The Dutch case

The Dutch education system is quite unique in the world because besides public schools, there is a long established tradition of also giving state support to Protestant, Catholic and Islamic schools as well as for other forms of special education (Engbersen, 2003, pp.64-69; Musterd & Ostendorf, 2009, p.1528). This is one of the reasons why school segregation is so high in the Netherlands. For secondary education, the choice for public schools has however been steadily increasing in the last two decades, making it the most popular option (Centraal Bureau voor Statistiek, 2017).

The method of interpretive process tracing is the most valuable for this case, because of the importance of being sensitive to contextual conditions. To better understand the creation or disintegration of interethnic friendships and the overcoming of cultural difference within ethnically mixed schools over the years, it is important to understand the mechanisms at work and to tease out what factors did or did not influence these relationships. The constitutive causality, which takes into consideration the place of a person in society and the role of human meaning making, is crucial for understanding why and how these friendships were established and what their effect has been on the person's life.

---

³See Appendix 1 for the structured questions

Data collection

Within this research is chosen to look at ethnically mixed public schools in particular, because they are the most popular secondary schools, but also because affiliation with a certain religion or pedagogical current may affect the way interethnic friendships are formed and encouraged by the school. The schools included in this study are located in the regions of Rotterdam, The Hague and Leiden. Especially Rotterdam and the Hague, but Leiden to some extent as well, have exceptionally high levels of segregation both in neighbourhoods as well as in schools, which means that for policy makers who are trying to increase socio-cultural integration, these areas of the country are especially salient (Musterd & Ostendorf, 2009, p.217).

Since contact creation is a two-way process, this study stresses the importance of including both people with a native Dutch background and people with a migration background. Turks and Moroccans are the first and second largest minority group in the Netherlands respectively, and are also seen as being the least integrated, especially socio-culturally, making them very interesting groups to interview⁴.

In order to gain more insight into the long term effects of an ethnically mixed school experience, the respondents ranged between twenty-five and thirty-eight years old. This resulted in a significant temporal distance to their school experience and change in lifestyle. Besides this, the education and integration policies did not change too drastically within that time period, thus avoiding other factors at play (Rijkschroeff et al., 2005). In the end, seven women and six men were interviewed of which four were native Dutch, four were from a Turkish background and five from a Moroccan backgrounds. All of the minority respondents were second generation immigrants or had lived in the Netherlands from a very young age. The interviews were conducted in Dutch, took on average seventy-five minutes and were all recorded in order to be transcribed, in agreement with the respondent

The recruitment of respondents went through contact of association as well as by contacting various Moroccan and Turkish institutes and organizations to ask whether they could help find potential respondents. The recruitment of the Dutch respondents went fully through association.

---

⁴ It should be noted that even though the minority student experience were gathered from a mix of people with a Moroccan or Turkish background, and their experiences will be analysed collectively, their ethnic distinctness should at all times be kept in mind. The decision to do so allowed for more accounts, but in a larger study, ideally, a distinction between the groups would be made within the analysis of the minority experience.

^s The specific name, age, school, ethnicity and city of each respondent can be found in Appendix 2, along with a transcription of their interview in Dutch.

Former students' experiences

As discussed in the literature review, there are many different factors that can promote or discourage the creation of interethnic friendships. Within the interviews, the focus lay on how the mixed public school in particular influenced this contact promotion. Through the accounts of both native Dutch and minority people a strong divide became visible between (i) the formal, being the curriculum and the more educational part of the school, and (ii) the informal, being the social aspect and the sheer exposure to different kinds of people. In particular, attention for different cultures in the formal curriculum of the school could have a positive impact on the promotion of interethnic friendships if done in a representative, informed and sensitive way. Besides this, the school was helpful in promoting the establishment of interethnic contact and sometimes even friendship purely through giving the children a context in which to meet people from different backgrounds. The school could play a more active role in this regard through teambuilding exercises, even though this was a rare occurrence at the respondent's schools. In the following section these two arguments will be further explored through the accounts of the former students of ethnically mixed public schools.

1. The role of multicultural education

Public schools in the Netherlands are different from special education in that they do not have affiliations with any type of religion, philosophy or pedagogical current. Officially, they have to reflect society, taking into consideration the different points of view in society, or be completely neutral. During the time the respondents were attending secondary school, the national policy of the Ministry for Education believed that culture belonged at home, not at school (Rijkschroeff et al., 2005, p.425).

However, when children aren't well informed about another student's culture, and perceive this minority person in terms of stereotypes and prejudices, this can have negative effects on the feeling of belonging for the minority student and the interaction with peers. They might feel isolated from or even resentful towards the other group, something that is obviously detrimental for interethnic friendships (Britto, 2008, p.854).

Yet, interestingly enough at nearly all the respondents' schools, the absence of multicultural attention or information at school was actually seen as something positive. Giving attention to the various cultures present would lead to further miscommunications and a more acute awareness of the differences between students from various backgrounds. Besides this, many of the minority people already were very aware of how they were different from their native Dutch classmates and said they felt quite content not having their culture publicly discussed. They also saw the possibility of attention for culture at school as something inherently negative, as a risk of being treated differently, rather than something positive that could foster mutual

understanding and have an educational gain. Both minority students and native Dutch students felt similar about this issue.

Interviewer: Do you think it's a good thing that there wasn't any attention?

Naomi: I think it might actually make it feel forced? How I experienced it was kind of ideal, there wasn't much attention for it, it was just the way it was. I think if you put a lot of emphasis on culture, you start to create more differences because you are highlighting those differences.

Nonetheless, when asked whether they found it important that their friends understood and accepted their culture, the minority respondents agreed that their culture was such a significant part of their identity, that in order to be friends with them, others would have to understand and accept their culture to various degrees. This is however where the complexity of the population comes into play, since all of the respondents are second generation immigrants, meaning that their identity is made up out of both the culture of their parents as well as the culture of the society in which they grew up. Many noted that their identities shifted through the years or even that the way they were presenting themselves, depended on the context or the group of friends they were with at a certain time.

This is also why most (seven out of nine) of the minority respondents, especially during adolescence, found it easier to become friends with people from their own cultural background, because they simply felt naturally understood and did not feel like they constantly had to explain or defend themselves. With peers from outside their own cultural group, especially with Dutch native children, they often felt like attention was focused mainly on the differences, which could be tiring or make them feel the need to alter their behaviour in order to avoid having to explain themselves.

Interviewer: Do you feel like the Moroccan society is open for friendships with Dutch people?

Nadir: (...) What my general opinion would be is that lately I see a lot of Moroccan youth trying to get in contact or conform themselves to the group at school. They're trying to be part of the group, but they find it difficult because there is a constant focus on the differences. That the Dutch are focussing on details. For example, one person plays sports, the other one smokes and a third one prays, but when someone prays, this immediately becomes the main issue of the day. (...) And when those questions are constantly asked, you notice that people get an attitude like never mind, I don't ask you why you smoke, but you do constantly ask why I pray'.

However, while many minority respondents longed to be better understood by the world around them and noted that especially in adolescence this was something they had struggled with immensely, they did not seem to believe that the school could have fostered this understanding. Yet, the examples they gave in which ways their peers were ignorant about their culture seemed to be about quite basic knowledge. One of the respondents for example, always just acted like he was vegetarian when going out for dinner so he would not have to explain why he did not eat pork in order to avoid being asked repetitive questions. This paradoxical relationship between wanting to be understood but not wanting a situation in which such issues are explained, like in class, seems to be based on a lack of faith amongst the minority students that the school would be able to carry out such attention properly, sensitively and representatively. Whenever relevant topics such as Islam, migration or their respective cultures were mentioned, if at all, this was done in such a shallow and uninformed way, the students did not feel like they could recognize themselves or their ethnicity within what was taught, making the fear for further misunderstandings amongst peers comprehensible.

Interviewer: Did you enjoy talking about your culture?

Esma: Yes and no. Because the way things were interpreted...A teacher would say 'in the Islam it doesn't say that you have to wear a headscarf, because it doesn't say so in the Quran'. (...) But from our point of view it's different, because we look at the way the prophet lived, which is more definable. I did miss that. It was all very general.

Interviewer: So did the teacher not know enough about it?

Esma: Yes, and then you can't teach about it. You can read a few chapters from a text but that's not everything that's there.

Once it was established that having their culture be understood by their friends was so important to the minority respondents, it became clear through follow-up questions that they thought maybe it would have been good if the school would have been able to foster such mutual understanding. Especially for improving the chances for interethnic friendships. It became apparent, though, that one crucial element was missing at most schools; ethnic diversity amongst the teachers.

Interviewer: What you talked about at the start, that sometimes you would discuss cultures within Social Studies, do you think this fostered understanding?

Esma: Sure, it's knowledge. But maybe you should just put a Muslim there, someone who has studied Islam. (...) It has to be something that can be discussed, we are such a multicultural country. Tell something about all the different

religions. (...) But also, put someone in front of the students who has experience with the subject and who understands, instead of a teacher who is just repeating something from a textbook. That way perhaps connections can be made (...) so we can feel as one.

Especially at schools with a large student body consisting out of children with a migration background, it was deemed problematic that nearly all of the teachers were native Dutch. When certain sensitive issues were being discussed, sometimes this could lead to heated discussions between the students themselves, strengthening stereotypes and sometimes even hostility between groups because emotions could run high at times.

Interviewer: Discussions between students could strengthen the differences?

Nadir: Yes, I believe so. But it has two sides, because it can also bring people closer together, if done properly.

Interviewer: If the discussion is being led by a teacher who knows what he's doing?

Nadir: Exactly. And that is something essential that I missed back then. But I think having a dialogue is never wrong, as long as there is proper guidance. If you let a group of students from the final year have a discussion about anti-discrimination, I think they could probably do so, with a little guidance. But doing this with the first years? With all due respect, but how would that end?

Also amongst the native Dutch students the lack of proper multicultural education was seen as a missed opportunity to build bridges between the cultures in the class. Especially concerning obstacles experienced in becoming friends with people from a different background, three out of four respondents thought that perhaps knowing more about where a person is coming from would have made it less of a threshold to cross.

Interviewer: Do you think the school could have done anything about friendship group formation on basis of ethnicity?

Roy: I think that because we had so little information, that for people who maybe found it more difficult, a bit more explanation would have helped. That you take a moment to consider what the Islam is exactly and why a certain culture does what it does. Like I said: unknown makes unloved. I think if we had known a bit more about it, the threshold would have been lower.

Notably, none of the native Dutch students had experienced having a completely native Dutch staff at school as something they had ever even thought about. Having a more diverse mix of teachers was also not mentioned as a way to improve multicultural education.

Since mutual understanding is so important in an interethnic friendship and the native Dutch students often seemed to lack information and knowledge on quite basic aspects of the Moroccan and Turkish culture, the school could have done more in promoting the creation of these friendships if it had included multicultural education and class discussion into the curriculum. Yet, the minority respondents felt like this would only have worked properly under certain circumstances and with the needed sensitivity, since cultures and religion are obviously extremely multifaceted and complex. If not done properly, it could actually fuel misperceptions and stereotypes amongst schoolchildren. The minority respondents felt the safest way to avoid this, would be through having it taught by someone from their own ethnicity, rather than native Dutch teachers who got the information from a textbook. Of course, it might not be feasible for every ethnically mixed school to achieve a perfect reflection of the student body amongst the staff or to have a representative teacher to explain every culture present at school. Besides this, there are other ways to ensure that the differences and similarities between cultures are taught in a sensitive and informed way, for example through fieldtrips to various cultural and religious institutions or by teachers who have studied religions thoroughly in general. Nonetheless, striving for diversity amongst teachers of ethnically mixed schools has many different social and educational benefits, not the least of them being the promotion of mutual understanding and interethnic friendships.

2. The role of the school as a social institution

The literature on mixed schooling is in two minds about the effects and dynamics of ethnically integrated schools, with one camp claiming that heterogeneity will lead to intergroup contact naturally, while the other camp argues that the internal structure of the school could in fact be detrimental for this type of contact, leading to segregated friendship groups in an integrated school. These types of groups based on ethnicity or race are often seen as extremely problematic from an integration standpoint and would lead to hostility between groups and a complete lack of intergroup contact. Based on the experiences of these respondents, however, the negative effects of group formation seem less extreme.

All of the respondents, native Dutch, Moroccan and Turkish, had more in-group friends than out-group friends. Especially in the first year, when all of the students were new at school and most students did not know many of the other people, it felt natural and safe to gravitate towards those who seemed familiar because of a shared background. This leads back again to the idea that the threshold for friendship creation is lower if there are commonalities and familiarities

between people, with race or ethnicity being a rather obvious one for Turkish and Moroccan children in the Netherlands. One of the minority respondents at a predominantly white school also recalled feeling unwelcome in the first few weeks of secondary school, attributing this to the fact that for the native Dutch students in his class it was probably also the first time they had a Turkish classmate which made interaction clumsy and at times insensitive.

Throughout secondary school, having in-group friends remained very salient for the minority students. Even those who did not have the opportunity within their class to have in-group friends, something that according to the literature should reduce the chance of segregated friendship groups, managed to find people from their own ethnicity during the lunchbreaks. None of the native Dutch students had friends from other years or other tracks, while this wasn't uncommon for the minority students.

Interviewer: What did your group of friends at school look like?

*Faiza: (...) It's strange because in my class I was the only Moroccan girl, so there I had Dutch friends. But when I had lunchbreak, I always went back to the Moroccan girls, who were in different tracks and years from me. In the beginning I had loads of Dutch friends, but when I changed locations and went to the building with more foreigners, I became friends with them.
(...)*

Interviewer: Why do you think this was the case?

Faiza: It wasn't conscious, but I think because in the other building there were more foreigners. I think, like a magnet, you gravitate towards each other and maybe unconsciously because you have the same norms and values(...).

Norms and values played an important role in wanting in-group friends, especially when it came to bringing friends home and meeting their parents. Some minority students felt like taking home friends from a different background could be tricky, because of the different values and behavioural codes. Other reasons that were given were the fact that together the minority students felt stronger in case of discrimination or micro-aggression, and simply the idea of having a home front to return to whenever you wanted, was a reassuring feeling.

Nonetheless, even though all respondents had more in-group friends than out-group friends, all respondents did also have friends from different cultural backgrounds than their own. Besides this, for the minority respondents seven out of nine had native Dutch friends in their groups and the two who did not, said they did have very positive contact with their Dutch classmates. It is also important to mention that even though friendship groups on the basis of

ethnic or national background are often more visible due to racial factors, group formation on the basis of culture, socio-economic status or neighbourhood also existed amongst Dutch students.

Interviewer: Was there group formation on basis of cultural background at your school?

Anne: Yeah, generally there was. I went to school with a lot of people from Duindorp [a secluded neighbourhood near The Hague], I think they also do that, that they all hang out together.

(...)

Interviewer: Do you think the school should have done anything about this group formation?

Anne: I think it's everyone's own choice and you can't avoid it. See, we were all from the same neighbourhood as well and we also stuck together at school. I think you always choose those closest to you.

All except one felt like the school wasn't actively trying or able to discourage the composition of these types of groups. The respondent who did, Riza, interestingly enough went to the school with the least students from a minority ethnic background which would have forced him to become friends with his native Dutch classmates out of necessity either way. Yet, for some reason his school saw group formation as such a threat that it actively tried to discourage these friendships by telling their parents during parent-teacher meetings that Riza and his Turkish friend had a bad influence on each other.

That minority students more actively sought out friends from their own background could be seen as potentially problematic from an integration point of view, but as Dutch and minority respondents alike agreed, these minority people understood Dutch culture and society anyway, simply by growing up in the Netherlands and being a minority group amongst a majority of native Dutch in day to day life. As one respondent put it, you would not be able to escape the Dutch, even if you wanted to. Therefore, for integration purposes it is actually more important for native Dutch students to have interethnic friendships, because they do not have this automatic exposure to the various cultures living in their society and for them it is possible to escape it if they wanted to. This was also shown in how little the native Dutch students generally seemed to know about the minority respondents' cultures, as previously discussed.

That ethnic friendship groups cannot be avoided, does not mean that interethnic friendships or positive contact cannot be further promoted by the school. In the experience of the respondents, interethnic friendship existed but was quite rare still and several of the respondents said the school missed an opportunity to further advance this through extracurricular and teambuilding activities. Especially activities such as sports, music lessons or group projects in

which there was a clear goal to be reached collectively and in which there was a level of positive interdependence amongst the students in each team, was noted as being incredibly effective in lowering the threshold to become friends with students from other backgrounds. This was partly due to the fact that, as in sports or music, their ethnicity at that moment did not play any significant role.

Interviewer: In what way do you think those sport and music classes advanced the contact?

Nadir: It was just really clear because we knew the goal and together as a team you wanted to reach that goal. That's why it became easier to write a song together with Annabel, because Annabel and I wanted to get a good grade. Because of this, we started looking at each other in a completely different light and in a way we sort of became one. The same for sport, we became one.

Besides this, one of the minority respondents designated going on the first year school camp as the key moment in which his native Dutch classmates stopped seeing him in terms of his Turkish background, which was very unfamiliar to them, and started seeing him in terms of who he was as a person.

Interviewer: Can you tell me some more about the contact with the Dutch students in the first year?

Riza: The first few weeks were difficult to be honest. (..) But like I said, at camp you got to know people better and you had to do fun group assignments. Those kind of activities really helped in [It's not that I didn't know it? and that I just became friends. It was like a domino effect that one would say yo, Riza is just a really nice guy' and then you got more friends. If one accepts you, the others follow.

The four respondents who had these experiences in which they were able to create interethnic friendships because the school provided a situation in which this became easier, wished these activities would have been more common. One of the respondents, who nowadays volunteers as a life coach, observed that during teambuilding exercises with her clients, people can feel as one after a single meeting. Yet at school after four years of spending five days a week together, students still weren't able to feel as one. Clearly, for integration purposes and the social cohesion of the school through interethnic friendships and positive contact, there is a lot to gain by

implementing more group activities and teambuilding exercises that encourage positive cooperation.

Nonetheless, even without these exercises the school proved crucial as a social context in which people from all different backgrounds were required to interact and thus establish interethnic contact. Strikingly, during their secondary school years, nearly all of the interethnic friendships the respondents had, were created at school rather than in their neighbourhoods or leisure time activities. Many of them noted independently from any questions asked, that they thought their preference for friends and other choices in life would have been completely different had they gone to either a 'white' school for the native Dutch or a 'black' school for the minority respondents.

Discussion

The school can thus be a positive factor in the creation of interethnic friendships through sensitive and representative multicultural education as well as through teambuilding activities that bring people from different backgrounds into closer contact. This lines up with the literature in the most part, yet there are certain nuances to be considered. The literature and research done on interethnic or interracial contact and the importance of multicultural education is predominantly based in North America, but the accounts of the respondents interviewed for this study showed that the Dutch context resulted into some nuances and differences in experience of minority people in the Netherlands versus in the United States. Besides this, little research has been done on the long term effects of attending an ethnically mixed school on integration and mutual cultural understanding. The self-reflection of the respondents will give some insight in what these long term effects might be and which future implications could potentially result from this.

1. The nuances of multicultural education

The wish for more or less multicultural attention and the extent of accommodation for second generation immigrants in the Netherlands is a complex and complicated issue because of the way they see their own cultural background; almost always as a shifting and negotiating mix between the culture of their parents and the native Dutch culture. The way they perceive their identity versus how the rest of society views their identity, however, does not line up. More often than not they are perceived in the narrow way of just being a Turk or a Moroccan. This makes them feel like they forcibly are being placed into a box which does not really fit them.

This differs from the American situation in a number of ways. Firstly, as was discussed in the literature review, while ethnicity is more salient in the Netherlands, race is the most important dividing line in the United States. In addition to this, throughout American history, race was seen

as a "fixed, biological trait from which there was no exit" (Prewitt, 2010, p. 17) while this is not the case for ethnicity which could be altered through intermarriage and cultural assimilation (ibid.). This is discernible too in the accounts of the Dutch second generation immigrants, who do not completely share the culture of their parents but do not identify entirely with the Dutch ethnicity either. Secondly, in the United States redistribution policies that should diminish discrimination and historical disadvantages, are dispersed along racial lines. Identifying as, for example, Afro-American will in this sense thus lead to certain benefits such as affirmative action at colleges and universities. This ultimately creates a "vested interest" in identifying as a member of that group and therefore solidifies group identity in general (De Zwart, 2005, p. 137; Prewitt, 2010). In the Netherlands, however, the majority population is native to the geographical area which allows for a bifurcation, something that has been institutionally done through the concepts of *autochtoon* (themselves and their parents were born in the Netherlands) and *allochtoon* (either they or one of their parents were born abroad)⁶. Not in the least because of the pervasive negative social connotation attached to the word *allochtoon*, there are very little obvious benefits to identifying as such, neither is redistribution managed along the lines of this bifurcation.

It can therefore be better understood why at first most minority respondents seemed hesitant towards the idea of multicultural education, as they did not want to further highlight their difference. The way in which they did see value in multicultural education wasn't in the sense of recognition of one's own identity that much, something that is valued highly in the United States, but more about fostering understanding amongst their peers. This understanding would allow them to become part of society without having to betray either part of their identity. They recognize that their identity might be difficult to understand because of its multifaceted character, but nonetheless want to be understood in all these facets. Multiple of the minority respondents in this study mentioned that they were against the idea of multicultural education if it would be in the sense of "you're a Muslim, so you're going to give a presentation about the Ramadan". It is important to remember this difference in experience when thinking about what types of multicultural attention might be valued by people with a migration background in the Netherlands, and for what reasons.

2. *The long term effects of mixed schooling*

The respondents who participated in this research all attended secondary school a significant time ago, which allowed them to reflect on the lasting effects of their experience at an ethnically mixed school. As previously mentioned, the idea exists that having meaningful relationships with people

---

⁶In recent years the term *allochtoon* has been replaced by 'person with a migration background' because of the extreme negative connotation the term got over the years. Nonetheless, in daily speech the terms are still very much in use, as can also be seen in the transcriptions of the interviews.

from other backgrounds will foster a sense of equality and have positive implications for integration. While interethnic friendships were quite scarce compared to in-group friendships, all of the respondents noted that their experience at a mixed school led to some type of positive long term effect on how they viewed other cultures or their own position in the Dutch multicultural society.

The effect that was mentioned the most was the feeling that because of their experience at this mixed school, both native Dutch and minority respondents broadened their own horizons and realised that what was normal to them, might not be the norm everywhere. In short, it created cultural awareness and decreased ethnocentric attitudes.

Besides this, three of the Dutch respondents noted that it made them more aware of possible discriminatory or racist behaviour by others and themselves. It made them sensitive at a young age for which words to use and which words better to avoid, something they mentioned it seemed Dutch people who grew up in different and less multicultural environments often seemed to lack

Having this experience of an environment with a lot of diversity at a young age also resulted in the native Dutch respondents seeing a diverse society as the norm. Naomi, who moved from Rotterdam to Leiden for her studies, realised this through the behaviour of others who did not have a similar experience to her.

Interviewer: Did you notice a difference between Leiden and Rotterdam, for example with your friends here at university?

Naomi: Yeah, well mostly, at one point there was a dark skinned girl who wanted to join our sorority, and all of the sudden this was like a big deal. I really couldn't cope. It's like: that she was dark, but I'm not mentioning it. (...) That did sort of hurt me, that apparently that is still such an issue to people. (...) For me, Leiden is really white, so that's more of a contrast to me than a dark skinned girl wanting to join our sorority.

All in all, everyone's experience with diversity at school was quite positive. Even though many of the minority respondents had some sort of experience with discrimination or micro-aggression at school, none of them felt like this had a lasting negative effect on how they viewed Dutch society. In fact, their positive experience at school resulted generally in having a lot of confidence in the multicultural society, because they saw at school that people from all kinds of different backgrounds could exist together in a peaceful manner.

Though it is very positive that the ethnically mixed school created such viewpoints, it does not seem to be the case that these effects can uniquely be created within the school context.

Ethnically mixed neighbourhoods or workplaces could presumably foster these types of attitudes just as well and were mentioned by the respondents as being very formative to their points of view in addition to school. The long term effects seem to be more about meaningful contact in general rather than that mixed schooling is a crucial factor in their establishment. This is important for policymakers concerned with integration issues in their creation of housing policies and the promotion of diversity in the workplace. Nonetheless, children and adolescents spend a very large part of their life at school, which in addition are their most formative years. Besides this, the composition of the school and the further promotion of interethnic contact at school, through sensitive multicultural education and teambuilding activities which encourage positive cooperation, is much easier to regulate than neighbourhood and workplace policies. Not in the least because children have to attend school and within school can be held accountable for their behaviour and participation.

Identification

Due to the limited scope of this project, certain limitations of this study need to be identified. One limitation is that the respondents who participated in this study were located in the most ethnically diverse regions of the country, namely two of the three biggest cities, and therefore little can be said about the Dutch regions where cultural diversity is sparse. Yet, this has more to do with the general lack of opportunity the native Dutch in those regions have to get in contact with minority people than with the mechanisms of the school. Presumably, once such contact can be established and promoted through the school in a similar way, the dynamics of interethnic friendship and the long term effects will be comparable. Nonetheless, it is important that future, larger studies will also look at the effects mixed schooling has on adolescents who do not grow up in a big city. Also, larger studies should compare differences in experience between ethnically mixed schools with students from predominantly white or black schools, especially since the majority of the minority respondents noted that the choice for a mixed school had been a conscious one. This could potentially mean their personality played an important role in their experience as well.

This personality bias should further be considered since most of the minority students noted that they had a predisposition for being outgoing and enjoyed connecting with people. There have been instances within the recruitment procedure of potential respondents in which people did not feel comfortable with doing an interview, meaning that potentially more isolated or less socially predisposed people, who might very well have had different experiences within this subject, were not reached. Where minority respondents are concerned, this could potentially

be attributed to me, as an interviewer, belonging to the out-group, which is known to be a potential obstacle within these types of studies (Sands et al., 2007, p.367).

Furthermore, it should be kept in mind that the thirteen people interviewed for this study are not fully representative of their respective populations. Generalization is therefore also not the goal of this study, rather what is gained is a better understanding of the respondents' experiences which could potentially guide future research.

Conclusion

Even though the respondents' experience at secondary school dates back fifteen to twenty years ago and attitudes towards minority people have changed throughout these years, both positively and negatively, there is still a lot to be gained through ethnically mixed schooling. Many respondents noticed a polarisation among native Dutch citizens today concerning attitudes towards (non-Western) immigrants. The increase in negative and prejudiced perceptions of minority groups is why the insights gained through the experiences of these respondents are still relevant today. More contact, mutual understanding and acceptance is still needed if we want to achieve social cohesion in the increasingly multicultural Dutch society.

Ethnically mixed schooling can thus play a role in advancing contact in a positive manner, though it is important that this is done in a conscious, sensitive and inclusive way. More diversity amongst school staff will allow for this cultural sensitivity and will provide positive role models for minority students. Besides this, an increase in teambuilding activities such as sports, music lessons and school camps will be able to lower the threshold for children of different backgrounds to become friends and tread into a more mutually understanding relationship. Hopefully this way, these children will ultimately grow up in a more inclusive and integrated society.

References

- Aboud, F.E., Mendelson, M.J., Purdy, K.T. (2003). Cross-race peer relations and friendship quality. *International journal of Behavioural Development*, 27(2), pp.165-173.
- Allport, G.W. (1954). *The Nature of Prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.
- Beach, D. (2017). Process-Tracing Methods in Social Science. *Oxford Research Encyclopaedia of Politics*, pp. 1-28.
- Blau, P.M. (1974). Parameters of Social Structure. *American Sociological Review*, 39, pp.615-635.
- Bregman, R. (23rd of March, 2013). Erggericht op het moederland, ook alsze er niet zijn geboren. *Volkskrant*. Retrieved at: https://www.volkskrant.nl/nieuws-achtergrond/erg-gericht-op-het-moederland-ook-als-ze-er-niet-zijn-geboren_b0c97b7b/
- Britto, P.R. (2008). Who am I? Ethnic identity formation of Arab Muslim children in contemporary US society. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 47(8), pp. 853-857.
- Centraal Bureau voor Statistiek (2017). Ruim 70 procent leerlingen naar bijzonder onderwijs. Retrieved at: <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2017/38/ruim-70-procent-leerlingen-naar-bijzonder-onderwijs>
- Coleman Nichols, J., Ferguson, F., Fisher, R. (2005). Educational Pluralism: A compelling state interest. *Journal of College Admission, fall*, pp. 21-28.
- De Zwart, F. (2005). The dilemma of recognition: Administrative categories and cultural diversity. *Theory and Science*, 34, pp. 137-169.
- Engbersen, G. (2003). Spheres of integration: Towards a differentiated and reflexive ethnic minority policy. Published in Sackmann, R., Peters, B. *Identity and Integration: Migrants in Western Europe*. Aldershot/Burlington: Ashgate, pp.59-76.
- Feddes, A.R., Noack, P., Rutland, A. (2009). Direct and extended friendship effects on minority and majority children's interethnic attitudes: a longitudinal study. *Child Development*, 80(2), pp.377-390.
- Ghosh, R. (2000). Identity and social integration: Girls from a minority ethno-cultural group in Canada. *McGill Journal of Education*, 35(3), pp. 279-294.
- Gijsberts, M. & Dagevos, J. (2005). *Uit Elkaars Buurt; de invloed van etnische concentratie op integratie en beeldvorming*. The Hague: SCP.
- Jackman, M.R., Crane, M. (1986). "Some of my best friends are black...": Interracial friendship and whites' attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 50, pp.459-486.
- Korac, M., 2003. Integration and How We Facilitate it: A Comparative Study of the Settlement Experiences of Refugees in Italy and the Netherlands. *Sociology*, 37(1). pp.51-68.
- Martinovic, B. (2010). *Interethnic contacts A dynamic analysis of interaction between immigrants and natives in Western countries*. Ponsen en Looijen: Ede.
- Moody, J. (2001). Race, school integration and friendship segregation in America. *American journal of Sociology*, 107(3), pp.679-716.
- Musterd, S., Ostendorf W. (2009). Residential segregation and integration in the Netherlands. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(9), pp. 1515-1532.

- Prewitt, K. (2010). When social inequality maps to demographic diversity, what then for liberal democracies? *Social Research*, 77(1), pp. 1-20.
- Rijkschroeff, R., ten Dam, G., Duyvendak, J.W., de Gruijter, M. & Pels, T. (2005). Educational policies on migrants and minorities in the Netherlands: Success or failure? *Journal of Education Policy*, 20(4), pp.417-435.
- Ruiz-Tagle, J. (2013). A theory of socio-spatial integration: Problems, policies and concepts from a US perspective. *International Journal of Urban and Regional Research*, 37(2), pp. 388-408.
- Sands, R.G., Bourjolly, J., Roer-Strier, D. (2007). Crossing cultural barriers in research interviewing. *Qualitative Social Work*, 6(3), pp.353-372.
- Scheffer, P. (29th of January, 2000). Het multicultureel drama. *NRC*. Retrieved at: <http://retro.nrc.nl/W2/Lab/Multicultureel/scheffer.html>
- Schwartz-Shea, P. (2015). Judging quality: Evaluative criteria and epistemic communities. Published in: Yanow, D. & Schwartz-Shea, P. *Interpretation and Method*, pp. 131-150.
- Van Houtte, M., Stevens, P.A.). (2009). School ethnic composition and students' integration outside and inside schools in Belgium. *Sociology and Education*, 82(7), pp.217-239.
- Wolf, S. (1994). Comment. In Amy Gutmann, editor, *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*, pp.75-85.

Appendix 1-structured questions

Broad description and secondary school

1. Please introduce yourself; where you are from, where you live now, etc.
How would you describe your cultural background
How much do you feel connected to this background?
2. Can you tell me something about your secondary school
Which levels were available, which one did you do?
What was the structure
Did you have one class or was it mixed per course
3. Were there a lot of students from different backgrounds at your school?
Which ones? Can you give a percentage?
Was this the same for every class / level / etc.
What was your level like
4. Did you consciously choose this school specifically?
5. Did your school pay attention to the different cultures?
What holidays were celebrated
Did you ever discuss culture in class
Did you ever have culturally orientated field trips
6. Were you aware of your own culture and the difference with other cultures at school?
In what way?
7. Did you have contact with different cultures / the Dutch culture outside of school during your school years?
8. What did your group of friends at school look like?
Why was this the case do you think?
9. Where did you meet them for the first time?
10. Did you have other friends who didn't go to your school?
Where did you meet them
Was your relationship with them different from your friends at school?
11. Are you still friends with your secondary school friends?
12. What does your friend group today look like?
13. Do you have contact with different cultures today?

Interethnic friendship

14. Do you think it is different to have friends from a different cultural background?
Is it easier or harder? Why?
Is one of the two friendships more intense than the other?
Did you ever feel like you had to adjust yourself in an interethnic friendship?
15. Do you think Dutch people are open to a friendship with someone from a different cultural background?

What about people from a minority group with Dutch people?

16. Do you think for teenagers socially their cultural background is important at school?

Do you think that is a good thing or not?

17. Did people from outside your friendship ever have an opinion of that friendship?

If so, what did you do with these opinions?

18. What do you think is the value of having an interethnic friendship?

Their experiences

19. Do you think your experience at school has influenced the way you view other cultures / the Dutch culture today?

20. Do you think your experience outside of school has influenced the way you view other cultures / the Dutch culture today?

21. Which of the two had a larger impact?

22. Can you give examples of things you have experienced or seen happen, that changed the way you look at different cultures / Dutch culture during your time at school?

Both positive and negative experiences

Did this have an effect on how you view those groups of people?

23. Looking back, do you think your school actively tried to promote contact and friendship between people from different cultural backgrounds?

In what way

Do you think this is a good thing?

24. Do you think your school friends have had any impact on your life today?

25. A very broad question: what is important for you in a friendship?

26. Did you then or do you now find it important whether your friends accept and / or understand your culture?

What do you do when there is some kind of misunderstanding / misconception

27. Did you then or do you now find it important how your friends perceive your cultural group in general?

28. Do you think your experience at school has influenced in any way at all how you view Dutch society and different cultures today?

Appendix 2 - Transcriptions of interviews (Dutch)

Name, age, school, location of school, ethnicity

Appendix 2.1 - Interviews with minority respondents

Faiza, 29 jaar, Segbroek College, Den Haag, Marokkaans

Kun je iets over jezelf vertellen?

Ik ben 29 jaar, ik ben geboren in Spoorwijk in Den Haag. Ik was zeven jaar toen ik verhuisde naar de Schilderswijk, beruchte buurt, (lachen) maar niets van gemerkt. Ik heb ondertussen wel op verschillende plekken gewoond maar nu woon ik in Voorburg. Ik ben fotograaf op bruiloften.

Zou je iets willen vertellen over je culturele achtergrond?

Mijn ouders zijn geboren in Marokko, dus ja een Marokkaanse achtergrond.

Voel je je sterk verbonden met deze cultuur?

ja, jawel.

Je hebt op het Segbroek gezeten vertelde je, kan je daar iets over vertellen?

Het was toentertijd best wel blank, er waren wel wat allochtonen hoor. De focus lag ook op de blanken zeg maar, dat was wel echt duidelijk. Zelf heb ik zelfs wel echt dingen mee gemaakt daar, alhoewel ik voor de meeste leraren lieveling was, was ik voor de decaan, was het van "ja ik ken je niet, jij bent een nummertje voor mij en een donker nummertje" dus eh ja. Ik wilde toen havo gaan doen en toen zei ze "dat ga jij niet redden" terwijl ik allemaal achten had, ik voldeed aan alle eisen zeg maar, alle docenten gaven mij een 'go'. Zij kent mij niet, ze weet alleen hoe ik er uit zie zeg maar. Ja was heel bizar. Maar uiteindelijk met in de zomervakantie nog strijden zeg maar, en uiteindelijk mocht ik het met haar woorden: "ja is goed, maar je redt het niet". Uiteindelijk had ik een van de hoogste cijfers met afstuderen.

Ik heb eerst dus mavo gedaan tot de vierde. Daar ging het dus mis met de decaan en toen heb ik uiteindelijk ook nog mijn havo examen gedaan.

Er was dus mavo, havo, vwo op jouw school? Allemaal in hetzelfde gebouw?

Nee, bij mavo was de derde in een ander gebouw en vier mavo was in een ander gebouw.

En je klas, was dat een groep of wisselde dat een beetje per vak?

Het wisselde wel per vak, de hoofdvakken waren hetzelfde en dan had je de keuzevakken en daar wisselde de klas in.

Hadden jullie een gemengde brugklas?

De eerste klas was mavo / havo en je had ook een havo / vwo brugklas en dan gymnasium.

Welke verschillende achtergronden zaten er op jouw school?

Er zaten een paar Afrikanen, drie Marokkanen of zo, Turken, en heel veel hindoestanen.

Was deze verdeling een beetje hetzelfde over de hele school, of zaten er meer op een bepaald niveau?

De verdeling was wel, er zaten er sowieso meer op de mavo clan havo / vwo, maar op mavo en havo was het zo ongeveer gelijk en op vwo wel wat minder.

Kun je een inschatting geven van de culturele verdeling?

met de hindoestanen erbij was het misschien wel 40%, zonder misschien tien tot twintig procent. Groot verschil.

Had je echt bewust gekozen voor het Segbroek?

Ja, ik heb er echt nog voor moeten vechten, mijn vader die wilde dat eerst niet. Dacht dat is zo ver, vanuit de Schilderswijk naar school kan het zelfs soms bijna een uur duren met overstappen en zo met de tram. Ik kon mezelf niet vinden, ik zat wel op een echte zwarte basisschool en daar had ik ook vriendinnen die ook naar het Segbroek gingen. Ik ging toch, naar mijn gevoel wilde ik op een wat blankere school zitten.

Weet je nog waarom je dat gevoel zo had?

Ehm...ja, ik had het gevoel dat daar meer, Segbroek is ook, je had daar dansen en dat soort dingen. Ik weet dat je die aandacht niet krijgt op een donkere school. Ik had toch het gevoel dat ik daar wat meer

mogelijkheden zou hebben. Ik heb er echt voor gevochten, ik deed eerst een dans plan iets. Ik werd aangenomen maar mijn ouders waren echt van ehm nee. Dus blijkbaar hebben ze een brief verstopt dat ik uiteindelijk op afspraak moest komen en dat wist ik niet, ik weet niet precies waar het mis is gegaan daar. Maar uiteindelijk werd ik dus uitgeloot van school omdat ik dus niet door ging met het plan. Maar de vrouw van de directeur van mijn basisschool gaf les op het Segbroek, dus zij heeft er voor gezorgd dat ik toch nog binnen kon komen. Ik heb er echt veel moeite voor gedaan.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan verschillende culturen?

Nee. Er werd geen aandacht besteed aan het verschil. Wat <lat betreft merkte ik daar niets van. Ik voelde me niet per se anders ehm... totdat ik goede cijfers kreeg en merkte <lat ik toch anders werd behandeld uiteindelijk. Over het algemeen was het niet zo dat ik dacht, er werd niet extra aandacht besteed aan allochtonen zeg maar.

Weet je nog welke feestdagen er werden gevierd.

Valentijnsdag kan ik me nog herinneren. Enkerst, ja gewoon de standaard feestdagen.

Bij maatschappij leer en aardrijkskunde, hadden jullie daar ooit discussies?

Niet echt discussies, maar ik weet wel nog dat ik het frappant vond, een bepaald hoofdstuk bij maatschappijleer. Ik kan me niet precies herinneren wat het was, maar het ging over iets waar de Marokkaanse achtergrond erg benadrukt werd, <lat is wel heel vreemd. Een beetje indoctrinatie idee, <lat had ik wel. Maar toen stond ik daar niet zo erg bij stil.

Hadden jullie ooit klassenuitjes naar culturele plekken?

Mmh. Nee. Het was niet, we deden eigenlijk helemaal niets met religie, we kregen ook geen godsdienst lessen, het was erg openbaar. Het werd een beetje op afstand gehouden.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen hiermee met andere culturen toen je op de middelbare school zat?

Ehm..stille.. zelf voelde ik me een van hun gewoon.)a, kijk ik deed dan mee met de Ramadan, maar zelfs een Nederlandse vriendin deed dan mee. Daar was ik verbaasd over. Dat ze dan snoepjes kocht en voor later ging bewaren. Maar ook de docenten, echt geen last van gehad, tot dan na vier mavo <lat ik dacht wat is dit?)a. Maar ik denk dat ik toch wel een ander soort leerling was, ik denk dat als je een andere leerling vraagt van buitenlandse komaf dat die het anders heeft ervaren.

Kwam je tijdens je schooltijd buiten school nog in contact met andere culturen?

Ja ik woonde dus in de Schilderswijk, dus ja wel. Maar ik had niet echt vrienden of iets, alleen mijn buurmeisjes hadden we het leuk samen. Maar voor de rest was ik vooral van school naar huis. Oh ja wel werk trouwens, daar werkte ook wel veel verschillende culturen. Ik heb best veel baantjes gehad, maar toen werkte ik bij de Albert Heijn.

En daar was van alies door elkaar?

ja, het was bij de ambassade buurt dus het was best wel... ik kreeg ook veel klanten die bij de ambassades werkten en dan bijvoorbeeld Franstalig waren. Daar kwam ik ook wel in aanraking met culturen.

Hoe zag je vriendengroep er uit op school?

Zo bizar, maar elk jaar zag het er anders uit. Wij hadden dus altijd een buitenlandse klik, ik zie ons nog voor me in de kantine in een hoek. De kantine juf het Jeven zuur maken zeg maar. (lachen). Die bleven constant, <lat waren de allochtonen zeg maar. Maar ik had echt, in de eerste was mijn beste vriendin Hindoestaans, in de tweede Nederlands, in de derde ook weer een klik Nederlanders. Het is heel vreemd want in mijn klas was ik het enige Marokkaanse meisje, en daar had ik dus echt een Nederlandse klik. Maar als ik pauze had, ging ik toch weer terug trekken naar de Marokkaanse, eentje deed vwo en de andere twee havo dus we zaten niet bij elkaar in de klas. Het verschilt wel heel erg, maar op het begin had ik wel vooral Nederlandse vrienden. En later, toen ik dus naar het andere gebouw ging waar meer allochtonen waren, raakte ik meer bevriend met hen.

Dus in de pauzes trok je je toch wel weer naar je eigen culturele groep toe?

Soms, ja het is moeilijk om te zeggen. Want de eerste paar jaar niet en daarna wel steeds meer.

Kwam dat echt door wisseling van het gebouw of ook in die leeftijd, op dat moment meer behoefte had aan andere vrienden?

Nee, het was niet bewust, maar ik denk omdat in dat andere gebouw dus meer allochtonen waren. Ik denk <lat ik daar gewoon, ja als een magneet, je gaat gewoon naar elkaar toe en praat gewoon en misschien

onbewust dat je gewoon dezelfde normen en waarden hebt waardoor je naar elkaar toe trekt. Misschien was het dan Ramadan en was iedereen aan het eten en zag je elkaar en ging je dan naast elkaar zitten. Ik weet niet waarom of wat het moment was. Ik denk dat je dan toch onbewust naar elkaar toe trekt op dat moment.

Je vrienden in de klas, die leerde je in de klas kennen? Waar heb je voor de eerste keer je andere vrienden op school leren kennen?

Eigenlijk alleen wat ik me nog kan herinneren, wat ik buiten de klas deed was dus met die Nederlandse meiden dan gingen we naar een van hun huizen, en dan gingen we gewoon op de computer en zo. Mijn vrienden in de eerste klas kende ik al van de basisschool. Wij werden samen gezet in een klas toevallig. Maar daarna leerde ik ze echt op school kennen in de klas.

Ik bedoeIde meer van hoe je je vrienden waar je in de pauze mee om ging hebt leren kennen?

ja, die leerde ik in de pauze kennen. Dat je elkaar dan vaker ziet, ik ben best wel sociaal dus dat heb ik ook met Nederlanders, dat ik ze dan zie en gewoon groet. Maar op een gegeven moment trek je naar elkaar toe en ga je een keer samen pauze houden.

Had je nog vrienden buiten de school?

Nee, niet echt. Ik was echt een nerd (lachen), ik was echt gefocust op school.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare school?

Nee. Nee, toevallig ga ik wel nog met een paar om. Maar we zijn niet vrienden. Bij eentje bijvoorbeeld, dat is een personal trainer en bij hem train ik nu. Een andere contacteerde me laatst met ik ga trouwen. Er is dus wel contact, door facebook denk ik, maar echt om gaan, nee... mijn enige vrienden nu zijn mijn familie, mijn nichten en mijn zusje, dus dat is bij mij echt heel belangrijk geweest.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Mijn twee collega's, het zijn eigenlijk concurrenten maar we hebben wel samen een kantoor. En dus mijn familie, mijn nichten en mijn zusje. Wij zijn vooral, we trekken veel met elkaar op. Er is net een nieuwe vriend bij gekomen, hij is heel sociaal dus door hem hebben we er ook weer een paar nieuwe vrienden bij. Het is weer aan het toe nemen.

Je collega's, wat voor culturele achtergrond hebben zij?

Zij zijn ook Marokkaans.

Kom je tegenwoordig veel in contact met andere culturen?

Door mijn werk minder, maar alhoewel. Ik heb toch ook wel veel niet-Marokkaanse bruiloften. Toevallig had ik gisteren een Afghaanse bruiloft. Dus ik kom wel in aanraking met verschillende culturen, juist de culturen krijg je dan wel te zien. Ik kom wel in aanraking met culturen maar niet dat ik echt mensen leer kennen, dat je echt met elkaar om gaat. Je krijgt meer een heel leuk inzicht, je hebt wel contact met de bruid maar het is niet dat het dan echt een vriendin is. Ik ben niet zo heel zakelijk maar uiteindelijk is het zakelijk.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met mensen van een andere culturele achtergrond dan die van jezelf?

Ehm... wat ik merk is dat zolang ze niet Nederlands zijn, is er al niet een heel groot verschil in normen en waarden als het ware. Met de Marokkaanse cultuur dan. Dus dat valt heel erg mee. Ik heb bijvoorbeeld een schoonzus en zij is Indonesisch, niet moslim. Zelfs bij haar merk ik veel gelijkenissen met Marokkanen. Dus het valt mee. En ik ben hier geboren dus ik kan me ook makkelijk in de Nederlandse cultuur... ik wil het geen aanpassen noemen maar ja vinden.

En is het dan makkelijker of moeilijker of zit er niet per se verschil in?

Ik vind... ehm... (stilte) ja het is lastig. Ik vind bijvoorbeeld de Marokkaanse cultuur ook zijn dingen hebben wat ik moeilijk vind. Dat ik denk oh dat is echt Marokkaans en zo ben ik echt niet. En bij Nederlanders moet ik ook heel veel geduld hebben dat ik denk kom op, je ziet toch dat dat normaal is. Maar het is dus echt van beide kanten... is het gewoon aanpassen. Ik ben iemand die er echt tussen in zit. Als je een Marokkaans persoon tegenkomt die zeg maar, niet per se meer Marokkaans is maar ehm een ander cultuur heeft, binnen Marokko heb je namelijk ook verschillende dingen. Als je een Marokkaan tegen komt die voor mij typisch Marokkaans is, dan kan ik daar ook niet mee op schieten. Typisch Hollands ook niet. Ik zoek dus wel altijd iemand die er een beetje tussen in zit.

Terugkomend op je culturele achtergrond, zie je die dan echt als een mengelmoes van Marokkaans en Nederlands?

Ehm..ja. Want als ik in Marokko ben dan is het wel ook van oh mijn god even geduld hebben. Wat zeggen ze nu? Ik ben best wel Hollands in een aantal dingen en cultureel in andere dingen.

Denk je dat andere culturele groepen of Nederlanders open staan voor vriendschappen met Marokkanen?

)awel! Ik merk wel dat, als ik nu op bruiloften zie, dan dansen ze leuk mee. Sommige doen wel een beetje spottend, maar niet als je vriendin Marokkaans is en je bent op haar bruiloft. Daar heb ik geen last van.

Denk je dat er een verschil zit in hoe hecht je bent met vrienden van dezelfde of een andere cultuur?
Ehm... stilte. Nee er is geen verschil. Je bespreekt niet dezelfde dingen met elkaar, maar qua hechtheid, als ik een Nederlandse vriendin zou hebben zouden we even goede vrienden zijn. Het enige is dat je inderdaad niet met de een bespreekt hoe warm het is in de Ramadan (lachen). Het is wel net anders, maar het is wel even hecht.

Denk je dat iemands culturele achtergrond belangrijk is op de middelbare?

Het ligt er aan hoe je het bekijkt. Kijk, culturele achtergrond is helemaal niet belangrijk, het is heel leuk. Het is niet belangrijk om te bepalen wat voor niveau je hebt of iets, maar het is wel belangrijk dat je cultuur toch mee neemt, het is een rijkdom vind ik. Ik vind het wel aan de ene kant belangrijk van neem het mee en hou het vast, maar het is niet per se belangrijk om dingen daardoor te bepalen.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep een mening over jouw vriendschap met het Hindoestaanse meisje of over je Nederlandse vrienden?

Nee. Mijn moeder wilde liever niet Marokkaans. Nee, nee dat niet. Mijn moeder is altijd heel lastig met vrienden, in het algemeen. Ze zegt altijd vriendinnen zijn gevaarlijk.

Wat denk je dat de waarde is van een interculturele vriendschap?

Zoals ik net zei, cultuur is een vorm van rijkdom. Het is leuk om andere dingen te leren kennen van andere culturen en misschien doet een cultuur iets heel logisch en dan denk je, ja dat snap ik, dat zou ik ook wel willen doen. Een voorbeeld, mijn schoonzus is dus Indonesisch en zij, na een bevalling begraaft ze haar moederkoek, met het idee van het is een deel van je lichaam het hoort begraven te worden.)a, logisch! Ik vind het juist heel leuk, andere culturen leren kennen en de vooroordelen van elke cultuur er uit halen. Net als bij boeddhisten, dat ze dan vegan of vegetarier zijn, dan denk ik ja dat is echt gezond wat ze doen. De leuke dingen kan je er gewoon uit halen.

Denk je dat jouw ervaringen op school hebben bijgedragen aan de manier waarop je vandaag de dag naar verschillende culturen kijkt?

Ehm... nee. Want ik denk dat het gewoon echt door mijn vader komt. Hij houdt van reizen en mensen leren kennen, dus ik denk dat het meer iets genetisch is. Ik heb we), mijn ervaring op school heeft me wel gevormd tot de midden persoon die ik nu ben, dat wel. Want ik denk dat als ik op een donkere school had gezeten dat ik dan anders zou denken. Maar niet dat ik anders kijk naar andere culturen, want ik heb altijd al zo gekeken. En het is juist mooi dat het zo multicultureel is.

Denk je dat je school heeft bijgedragen aan hoe erg je deel voelt van de Nederlandse samenleving?
Nee, de school heeft mij na mijn negatieve ervaring bij de overstap van mavo naar havo, mijn ogen geopend. Oh dit gebeurd en is realiteit, je wordt niet omhoog geduwd, je wordt juist laag gehouden. Had ik het gevoel. Dus ja, ik denk dat de school juist ervoor heeft gezorgd dat ik sterker in mijn schoenen ben gaan staan en niet het gevoel van ik hoor erbij, ik moet vechten voor mijn plekje. Maar ja, daarna heb ik op de Haagse Hogeschool gezeten, dus daar is het wel lekker gemixt. Ik denk wel dat het Segbroek ervoor heeft gezorgd dat ik hoger opgeleid ben uiteindelijk. Op het begin boeide het me echt niet, maar toen kreeg ik hoge cijfers en dacht ik hee havo is een optie. En ik denk dat als ik op een andere school had gezeten, ik minder gemotiveerd zou zijn geweest.

Denk je dat je ervaring buiten de school heeft bijgedragen aan hoe je aan kijkt tegen verschillende culturen?

)ja, mijn familie is heel erg open, het is echt, ik ben echt een familie mens. Ik heb ook familie in het buitenland overal.

Binnen je familie heb je dus je Indonesische schoonzus, nog andere culturen?

Ik heb een Nederlandse tante, een Tunesische, een paar Nederlanders. En een Duitse tante.

Welke van de twee ervaringen hebben denk je meer impact gehad op hoe je vandaag de dag in het leven staat?

Stilte.. ik denk school, dat heeft wel veel impact.

Heb je voorbeelden van dingen die je hebt meegemaakt, die je bewust maakte van het verschil tussen culturen of hoe dat gezien werd door de omgeving?

Ja, natuurlijk, met de decaan was wel een hele bewustwording. Wat ik ook wel eens meemaakte is, er zaten best wel veel skinheads op Segbroek, maar dan was het altijd van "ja die Marokkanen, ja maar jij niet Faiza!" ik was echt de lieveling van ze ook. Omdat ze me kenden, dachten ze oh jij deugt wel maar al die andere die we niet kennen, die niet. Ik kon er wel om lachen, ja want kan je er aan doen? Her zijn allemaal Duindorpers dus ja. (lachen).

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het aanmoedigen van interculturele vriendschappen?

Nee, niet bewust. Het was echt een blanke school dus je moest wel.

Heb je daar een mening over?

Nee ik heb er niet per se een mening over want ik miste niet iets of zo. Her enige was inderdaad was dat her bekend stond als, ja racistisch vind ik een te beladen woord want zo extreem was her ook niet, maar her was een blanke school waardoor ik wel merkte dat zij meer aandacht kregen. In hoeverre is dat echt... ja? Het is Jastig om te meten. Ik heb er zelf geen last van gehad. Maar ik merkte ook niet dat ze echt bewust waren met extra aandacht voor allochtonen met taalles of zo, niet dat we het nodig hadden, extra iets voor de allochtonen. Daar waren ze absoluut niet bewust mee bezig.

Denk je dat je vrienden van de middelbare invloed hebben gehad op je leven nu?

Stilte... ehm... de mensen? Nee. Ik denk meer de ervaring van alles in totaal, niet de personen zelf. De tegenslagen die ik daar heb meegemaakt, het feit dat het echt blank was. Ik kan het niet specifiek noemen dat diepersoon echt invloed heeft gehad op iets. Het is echt her totaalplaatje, mijn ervaring op her Segbroek, die mij heeft gevormd tot wie ik nu ben, deels. De Haagse heeft ook een steentje bij gedragen, maar uiteindelijk, her Nederlandse gedeelte in me is echt op het Segbroek gevondnd.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Ik hou niet van onrecht, ik vind dat je wel rechtvaardig moet zijn in een vriendschap. Als je fout zit, we! gewoon je fouten toe kunnen geven. Als mijn zusje iets fout zegt tegen een vriendin van me, dan zeg ik dat wel tegen mijn zusje, het is niet omdat het mijn zusje is dat ik dan voor haar op kom. Acceptatie, hoe iedereen is. En geduld.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren? Ik vind het wel belangrijk, want het is wel de persoon wie ik ben. Als ze het niet accepteren, dan accepteren ze een deel van mij niet. Ik vind het wel belangrijk dat ze accepteren dat ik moslim ben. Ik kijk nu dan naar mijn Surinaamse vriendin, en ja, dan vind ik het wel belangrijk.

Heb je het ooit meegemaakt dat er wel onenigheid was, en zo ja wat doe je daar dan mee?

Ik ben iemand die haar mond dicht houdt, als ik iets zie dan negeer ik het. Van binnen vreet het wel aan me, her is niet dat ik her negeer en her me niets kan schelen. Her kan me wel iets schelen, maar ik heb daar wel geduld voor. Maar nu probeer ik wel steeds meer mijn mond open te doen (lachen). Als ik iets zie, zou ik er misschien nu iets meer over zeggen dan toen. Toen zou ik het weg lachen. Ik denk dat het iets te maken heeft met onze cultuur. Ja tenminste, bij onze familie, dat tegenspreken hebben wij niet echt mee gekregen. Wij slikken het allemaal gewoon weg.

Maakt het je uit hoe jouw vrienden naar jouw culturele groep in het algemeen kijken? Ik weet bijvoorbeeld nog dat in midden 2000 er veel negatieve aandacht voor Marokkaanse jongeren was op televisie.

Ja dat werd ik zo zat. Ik kan er niet tegen als ze negatief naar mijn groep kijken. Ja daar ben ik toch wel een beetje trots op. Maar soms snap ik wel weer dedingen van ja, je hebt gelijk. Dat ze het accepteren is wel echt

belangrijk. Ik ben echt wel cultureel, best ouderwets cultureel. Maar dan wel echt Islamitisch gericht, dus niet Marokkaans ouderwets, dat is een verschil.

je hebt Marokkaans cultureel. Dan kan je alles doen op een bruiloft zo Jang de mannen apart zitten van de vrouwen. Maar Islamitisch is, mannen en vrouwen mogen samen zitten maar je gaat niet dansen waar de mannen bij zijn. Het is heel dubbel. mannen mogen alles en de vrouwen niks, maar dat is niet Islamitisch. Wat dat betreft ben ik wel echt Islamitisch cultureel.

juist de gelovige Marokkanen, die gesluiert zijn en zo, zijn meer Marokkaans cultureel dan Islamitisch. Naar mijn idee, een vrouw hoort zich wel te sluieren maar alleen een hoofddoek. Marokkaanse cultuur is meer bekrompen.

Ik vind het wel belangrijk dat ze het accepteren, maar er zitten heel veel verschillende lagen in. Binnen de Marokkaanse cultuur zitten er nog heel veel verschillen tussen. Want er zijn dus mensen die alles gewoon volgen zoals hun ouders het doorgeven en ik ben meer iemand die het echt onderzoekt, waarom het dan niet goed zou zijn, want in de Islam is er overal een reden voor als het verboden is.

Denk je dat je school in welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe je vandaag de dag naar verschillende culturen en de wereld kijkt?

Ja, dus niet naar verschillende culturen, want het was gewoon blank. Maar wel de persoon die ik nu ben, beetje de normen en waarden, dat dat me wel heeft gevormd.

Harun, 29 jaar, Atlas College, Den Haag, Turks

Kan je iets over jezelf vertellen?

Ik ben van Turkse afkomst, ben 29 jaar en woon mijn hele leven in Den Haag. 26 jaar in de Schilderswijk en daarvoor Mariahoeve. Ik zit in het bestuur van de Turks Islamitische Stichting, wat wij doen is meer voor de wijk en de Turkse cultuur. Ik werk ook als luchthaven beveiligder, tot vorig jaar als hoog risico beveiligder en nu het laatste jaar op het kantoor ben ik mensen aan het afsturen. Bij de stichting: Tot 2017 zat ik bij de jongerenafdeling, bij scholen en qua cultuur en mensen die wat nodig hebben, taalcursussen.

Wil je wat meer vertellen over je Turkse achtergrond en hoe veel je je ermee verbonden voelt?

Heel erg, ik ben een Nederlandse Turk. Mijn vader is de eerste generatie, ik val onder de tweede, je hebt ook jongens van mijn leeftijd die derde of vierde generatie waren omdat hun opa al hier heen kwam. Mijn vader was wel een van de eerste. Ik denk dat hij in 74 hierheen kwam. Ik voel me toch wel erg verbonden. Ook deels Nederlands, is toch wel positief want je hebt soot van twee kanten en als je weet hoe je daarmee om kan gaan is dat toch ook wel positief. Leuk om te zien van Nederland, vooral vanuit mijn werk op Schiphol, zijn het toch vaak de mensen met een puur Nederlandse achtergrond die dan dat soort dingen doen. Maar als dan jongeren die eruit zien zoals ik die kans krijgen en grijpen is dat nog wel mooier. Niet iedereen is een crimineel, je wordt wel gelijk op die manier aangemerkt en dan is het een beetje aan jezelf van ik ga hen toch anders bewijzen dan dat ik mee ga in dat verhaal en ga waarmaken wat zij juist zeggen.

Oat is ook waar deze organisatie mee bezig is, jongeren van de straat houden en een kans geven. Die moeten ze wel grijpen en zelf waar maken maar we geven ze het begin. Ik ben zelf ook op straat geweest natuurlijk en het is wel leuk, maar je komt nergens, er zit geen goede toekomst in.

Kan je iets vertellen over Atlas college?

Ik heb bedrijfsadministratie gedaan, niveau 2 uit mijn hoofd. Het waren wel leuke tijden, ik was 12 toen ik begon. In de vierde ben je dan toch de oudste en mensen die naar je op kijken. Ik was geen lieverd op school maar wel een van de enige die echt alles voor elkaar kreeg. Een 5,5 vond ik altijd prima, alles wat hoger was, was mooi mee genomen.

Dit was vmbo?

Ja.

Had je een klas of wisselde dat per vak?

Nee, echt vier jaar Jang een klas. Was altijd hetzelfde.

Zaten er veel mensen van verschillende achtergronden op jouw school?

Ja ik heb altijd veel verschillende achtergronden gehad op school, vooral veel buitenlanders, en dan een handjevol Nederlanders. Op het vmbo was dat wel zo en op mbo werd dat minder. Dan merk je toch van cultuur, geloof en achtergrond wat een bepaalde school naar zich toe trekt.

Naast Nederlanders, welke andere waren er?

Van alles, van Surinamers, Antilliaans, Chinezen, echt van alles.

In jouw klas was dit ongeveer hetzelfde als over de hele school?

Ja, klopt.

Had je bewust gekozen voor deze school?

Nee, bewust wel, ik hoorde er goede dingen over. Het vak wat ik wilde uitoefenen was meer vanuit huis. Van hee dat is wel leuk, een baan van 9 tot 5, maar zo'n persoon ben ik niet. Uiteindelijk heb ik op mbo aan de be!getrokken en gezegd ik wil echt iets wat ik zelf ook leuk vind. Zo ben ik bij beveiliging terecht gekomen.

Werd er op jouw school aandacht besteed voor de verschillende culturen?

Ja, maar feestjes of feestclagen waren wel echt de Hollandse feesten. We kregen wel met Ramadan en Suikerfeest vrij. Dat vond ik wel bijzonder want het is geen officiële feestdag. Het werd toch gedoogd en dat was wel fijn. Met maatschappijleer werd het niet echt besproken en klassen uitjes ook niet zo. Klassen uitjes op cultureel gebied zijn denk ik een beetje na mijn tijd.

Was je je bewust van je eigen cultuur en de verschillen met andere culturen?

Ja, uiteraard merk je wel verschillen. Maar vooral op het gebied van normen en waarden. Hier heb ik bijvoorbeeld veel Turken om me heen, je weet automatisch hoe iemand gaat reageren, daar is het toch even anders. Dan heb je een bepaald beeld van iemand en blijkt het heel anders te zijn. Het was mooi, verwarrend en toch wel leuk. Zo leer je ook van andere culturen en blijf je niet vast aan een cultuur. Aangezien we toch een hele grote multiculturele samenleving hebben hier is dat toch wel mooi, je hoeft niet alles te kennen, maar een beetje kennis is ook niet erg.

Kwam je in je middelbare schooltijd buiten school nog in contact met andere culturen?

Eh nee niet echt. Schilderswijk is wel cultureel, maar ik was altijd hier (in de stichting). Ik ben sinds mijn twaalfde een beetje hier heen getrokken, vanaf mijn zestiende wat meer op straat en vanaf mijn 17^e weer actief hier. Dus contact was dan vooral de Turkse jongens of mijn Marokkaanse burens. Ik had ook Surinaamse burens, maar die zag ik altijd heel weinig.

Hoe zag je vriendengroep er uit op school?

We waren een kleine, hechte groep maar we waren wel altijd open naar iedereen. Natuurlijk botste het wel eens. We waren meer de grapjassen. Mijn vaste groep de eerste twee jaar had ik een Surinaamse en een Nederlandse jongen binnen de groep, maar goed die gingen op een gegeven moment een andere richting op en toen bleef het Turkse clubje over. Was erg hecht.

Waar leerde jullie elkaar voor de eerste keer kennen?

Ja wel echt in de klas.

Waarom denk je dat bet kwam dat jullie naar elkaar toe trokken?

Merendeel kwam een beetje uit dezelfde wijk, hoewel we elkaar daarvoor nog niet kende. Toch wel dat het een beetje cultuur was maar van alles wel, het moet vooral een beetje goed klikken.

Had je daarnaast nog vrienden die niet bij jou op school zaten?

Ja er waren wel een paar jongens uit de wijk bij en van hier. Daar trok ik buiten school vooral mee op, want huiswerk deed ik toch niet.

Had je met hen een ander soort relatie dan met je vrienden van school?

Ehm... ja maar verschilde niet heel veel van elkaar.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare?

Nee. Op een gegeven moment groei je wel een beetje uit elkaar en gaat iedereen zijn eigen pad op. De een gaat trouwen, de ander voor een carrière. Soms spreek ik ze nog wel eens, maar dan zie ik ze toevallig op straat of zo. Dan is het wel even bij kletsen, maar dat is het dan wel een beetje.

Hoe zlet je vriendengroep er vandaag de dag uit? Ook op cultureel gebied?

Op werk is dat wel heel verschillend maar hier is dat toch wel vaste club. Collega's zijn wel echt vrienden en we doen ook wel eens dingen samen buiten werk, uitjes met het team en zo. Je spreekt elkaar dagelijks, je kent elkaar wel goed. Het bestaat meer uit elkaar plagen en lachen. Dat is alles door elkaar op cultureel gebied.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met mensen van een andere culturele achtergrond dan die van jou zelf?

Ja, wel. Daar zit wel flink verschil in, wat het verschil is, is moeilijk op te noemen. Toch wel een beetje opvoeding ook en wat je mee krijgt vanuit huis, normen en waarden. Dat merkte je wel op een gegeven moment. Maar goed, dat was niet, ik heb dan altijd zo iets van ik pas me dan wel aan maar ik verander niet zomaar voor je. Want je wil toch een goede band hebben en je wil niet dat door kleine dingetjes die band verloren gaat.

Denk je dat het moeilijker is?

Ik denk makkelijker, want hij kan jou moeilijk oordelen op regeltjes en zo, die accepteert het dan ook veel sneller dan iemand uit jouw eigen cultuur. Ze zijn wel wat nieuwsgierig omdat ze het natuurlijk niet weten,

komen vaak met gekke vragen en dan heb ik weleens heetje van wauw, weet je dat niet? Wat ik nog steeds heel vaak hoor is 'mogen jullie ook niet drinken met de Ramadan?' en dan heb ik weleens van het is 2019, kom op. Er is minder controle, mocht je wat doen dat van je geloof niet mag, dan wordt je daar minder snel op aangekeken. Ze hebben dan een heetje van 'je bent mij niets verantwoord'.

Denk je dat je met de ene of de andere groep hechter bent?

Ik denk dat je toch wel een hechtere band hebt met mensen van je eigen achtergrond. Want dan begrijp je elkaar toch wel makkelijker, ook met dingen als familie situaties, geloof, normen en waarden. Maar je moet elkaar respecteren en accepteren zoals ze zijn en niet zoals jij vindt dat ze zouden moeten zijn. Kijk, doe je dingen die echt niet door de beugel kunnen, dan kun je daarop aangesproken worden, maar niet om dingen waar je geen invloed op bent of hoe je gewoon als persoon bent. Zo heeft iemand dat geleerd en zo heeft iemand dat destijds geaccepteerd, prima.

Denk je dat andere culturele groepen open staan voor vriendschappen met Turken?

Jawel. Ik heb ook wel eens gehad, dat het totaal niet geaccepteerd werd, dat je zag dat ze zoiets hadden van oh en buitenlander of oh een Turk, ik heb altijd zo iets gehad van ja dan niet, niemand is iets verplicht. Ik heb vaker gehad dat het wel leuk werd gevonden. Bijvoorbeeld een oudere dame op mijn werk, beetje de moederfiguur op werk, die ken ik nu inmiddels acht of negen jaar. Zij heeft een hele goede band met mijn moeder en destijds als ik dan iets flikte op werk, dan wist mijn moeder het gelijk via haar. Met haar heb ik een hele speciale band. Zij was heel erg betrokken met ons, andere lieten je staan en zij kwam voor je op. Dan heb ik wel zo iets van als mijn eigen groep dat niet doet en een Nederlander dan wel, dan heb je veel makkelijker met diegene en vertrouw je diegene veel sneller. Oat waardeer je dan meer, het is heel anders dan wanneer een Turk dat zou doen. Aangezien zij ondanks haar andere geloof, achtergrond en normen en waarden jou toch beter begrijpt. Oat is mooi om te zien.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare school een culturele achtergrond belangrijk is?

Ik denk dat dat te vroeg is. Natuurlijk, je moet wel je dingen doen qua cultuur en geloof en zo, maar je moet er niet te veel mee zitten want het is echt nog een tijd dat je je wereld gaat leren kennen. Kijk, 12 jaar oud en ik moest een keuze maken welke richting ik op wilde, ik was toen nog Pokemon aan het kijken. Ik had een beetje van ja kies maar wat ik zie het wel! je moet er echt niet te veel mee zitten. Voor mij was mijn studiekeuze wel behoorlijk bepaald door de invloed van mijn vader, die wilde dat ik een stabiele kantoorbaan zou krijgen, een mooie baan in pak, terwijl ik juist veel meer heb van bezig blijven en ik kon mezelf er ook niet toe zetten. Kijk, het enige spannende aan een kantoorbaan is misschien als je printer vast loopt, ik wilde juist actie. Voor mij is die realisatie wel de reden geweest van kom nu gaan we wat doen, ik ga er ook echt voor. Het was een opleiding die normaal twee jaar duurde, maar omdat wij ouder dan 18 waren kwamen we in aanmerking voor verkort traject. Dat heb ik binnen een jaar met succes afgerond waar ook nog zes maanden stage bij zat. Toen besefte ik wel dat als het om iets gaat wat ik wel wil en echt zeker van hen, dan gaat het veel makkelijker en toon ik veel meer interesse. Mijn vader ontkent het ook niet. Voor zo'n kind van veertien moet cultuur dus wel in zijn leven zijn, maar het moet niet nummer 1 zijn. Hij of zij moet wel zijn ding kunnen doen, maar hij moet zich ook wel kunnen focussen op wat hij wil. Wat ik nu al jaren zie bij de Turkse jongens is dat ze allemaal gaan voor administratie, meiden gaan voor secretariael, hij de Marokkaanse gemeenschap is het bijna hetzelfde, ze stromen een kant op maar het heeft geen toekomst. Of het heeft wel toekomst maar er is zo veel instroom, dat er geen werk is voor iedereen. Probeer wat, blijf hezig en blijf niet haken op een ding omdat je vader of moeder het wilt.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep een mening over je vriendschap met mensen van een andere achtergrond?

Jawel. Nou ja, het waren meer flauwe opmerkingen dan dat het echt gemeend was. Maar af en toe had ik wel zo iets van waarom zeg je dat, het is niet echt leuk. Het was meer wel plagen en pesten. Voor hen was het meer, zij hadden zelf niet zo'n vriendschap, dus voor hen was het heel raar. Ik kan ook niet thuis aankomen met een Nederlandse meisje bijvoorbeeld, dan willen ze dat wel van te voren weten, voorhereiden noem maar op, maar mijn vader heeft wel zo iets van je doet het zelf, het is jouw leven. Daar is hij wel heel ruim in. Ook in geloofsuitoefening. Ik heb niet zo iemand die zo veel keer per dag bidt, en dan zegt hij "ja, jij moet je verantwoorden naar God, ik niet". Hetzelfde op het gebied van liefde, als je denkt dat je daarmee gelukkig wordt, dan doe je ding.

Wie waren dan de mensen die de flauwe opmerkingen maakten?

Dat waren toch wel de Turkse gemeenschap om me heen, hier en op school. Ik heb niet iemand die snel oordeelt, ik laat het op me afkomen, hevalt het me niet dan merk je dat snel genoeg. Het is niet dat ik dan geweld ga gebruiken maar meer op een manier van vriendschap is leuk, maar het gaat bij mij niet verder dan dat. Vrienden om je heen is altijd leuk, maar het moeten wel vrienden zijn die je omhoog gaan helpen. Die je niet nog meer gaan laten vallen als je struikelt.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere cultuur?

Op het gebied van taal heeft het mij heel erg geholpen. Met de fouten en zo, soms weet je het gewoon even niet meer. En ik denk wel dat je daaruit iets kan mee nemen, je taal verbeteren, zodat iedereen in Nederland je kan begrijpen. Wij nemen het dan gewoon sneller over. Soms moet ik voor mijn werk wel eens brieven schrijven naar hoge posities en dan kijk ik het wel tien minuten over en denk ik 'wat heb ik nu eigenlijk geschreven?'. Dan roep ik een collega erbij en vraag ik of hij het nog even over kan lezen en dan begint hij het te verbeteren. Ik heb dan wel zo iets van, dan had hij het beter zelf kunnen schrijven want hij heeft nu toch alles weg gehaald.

Maar ook qua begrip naar andere toe. Hoe meer je met zo'n bevolkingsgroep in aanraking komt, dan vind ik dat je een bredere kijk hebt naar de wereld. Bijvoorbeeld, als jouw omgeving alleen maar bestaat uit Turken, dan weer je niets daar buiten. Maar heb je ook andere culturen om je heen, dan kan je wat breder kijken en elkaar veel sneller begrijpen ook. Als iemand van Hindostaanse afkomst iets doet, in plaats van naar kijken kan je dan ook iets hebben van 'oh wacht, dat heeft met zijn cultuur te maken'. Het is gewoon meer deels begrip voor elkaar.

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan de manier waarop je tegenwoordig naar verschillende culturen kijkt?

Het zal wel iets gedaan hebben denk ik, maar ik denk dat mijn werk meer invloed heeft gehad. School heeft ook wel wat gedaan, maar werk is wel echt bepalend omdat ik daar wel echt met heel veel culturen om ga. Ze vragen wel eens hoe het is om te werken op Schiphol en dan zeg ik 'elke dag is hetzelfde, maar iedere dag is ook weer anders. Waarom? Je hebt heel veel verschillende soorten mensen, cultuur, achtergrond. Niet iedereen is hetzelfde'.

Ook qua opleiding, ik heb toen ook een opleiding gevolgd over lichaamstaal en dat soort dingen. Zijn handelingen en doen, als ik een vraag stel, gaat hij dan de andere kant op kijken, wacht hij met antwoord geven. Dat is allemaal van belang bij ons, je moet leren te herkennen wie je voor je hebt. Niemand gaat natuurlijk zichzelf verraden, maar zijn manier van doen, keuze van woorden en gebaren, daar kan je heel veel informatie uit halen. Dat heeft ook wel geholpen met mensen van buitenaf leren kennen, want dat pas je automatisch toe. Als ik soms door het centrum wandel, dan kijk ik om me heen. Dan heb ik al een aantal dingen gezien, die mijn vrienden dan nog niet hebben gezien maar mij opvalt. En dan heeft wel een bepaalde indruk gemaakt om anderen toch te begrijpen. Wij noemen dat uitlezen, kijken van een afstand wat iemand doet en waarom. En dan ga je proberen dat zelf in te vullen. Omdat je daar constant mee bezig bent, vloeit dat uiteindelijk ook door naar je privé leven. Het kan ook geen kwaad. Dus ja ik denk wel meer werk dan school.

Kan je voorbeelden geven van tijdens je middelbare schooltijd van dingen die hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren, die je bewust maakte van het verschil tussen culturen?

Mmh, niet echt. Ja, het enige wat in me op komt is Ramadan. Kijk, ik ben geen heilig boontje, ik heb er vaker niet aan mee gedaan dan wel. Marokkanen en Turken hebben bijna hetzelfde geloof; het verschilt wel een beetje, maar Turken zijn dan als ze stiekem gaan eten tijdens de Ramadan buiten de etenstijd, dan doen ze dat meer openbaar dan Marokkanen. Zij gaan dan meer in een hoekje staan. Ik heb dan zo iets van, mijn God Allah die ziet het toch. Of andere mensen het zien, lekker boeiend, die gaan mij niet afrekenen hier op. En doet hij het wel, dan prima, dat is zijn ding. Maar andere geloven die dan bijvoorbeeld geen rund eten, dan was dat wel anders. Dat is voor mij dan wel weer heel apart. Dat is voor mij absoluut geen reden om te oordelen, maar het is wel zo iets van ooh hij eet geen rund, wat eet je dan? Het is niet slecht bedoeld, meer een stukje interesse dat je dan toont in iemand. Maar ik zeg wel altijd, de manier waarop is wel belangrijk. Als jij met een negatieve houding vraagt, waarom eet je geen varkensvlees, dan heb ik gelijk iets van je staat nu al met twee-nul achter. Een open houding en respect hebben voor elkaar is belangrijk. Iedereen wil zijn geloof goed uitoefenen, dus als ik een van die jongens buiten zie eten, roken of drinken tijdens de Ramadan, kijk ik heb van huis uit mee gekregen dat hij zichzelf moet verantwoorden, ik niet. Kijk, ik waarschuw hem dan misschien wel van luister, doe het niet hier, doe het ergens anders. Wat wij heel vaak hebben is, wat als andere mensen het zien en gaan praten? Dat kan mij niet zo veel schelen, maar je wil toch niet dat het naar huis wordt gebracht omdat het altijd uitvergroot wordt.

Heb je op jouw middelbare school ooit ervaring gehad met discriminerende of racistische opmerkingen?

Op mbo niet echt op school, maar wel buiten school. Maar ik heb altijd zo iets gehad van, als jij zo bent, prima. Ik ben niet zo, ik accepteer heel veel en kan veel hebben. Maar ik vind het wel heel jammer, zeker als het op werk gebeurt. Ik heb zelfs een keer gehad dat ik uit woede ben gaan huilen, want ik wilde die persoon

echt gewoon iets aan doen. Hij pakte mij recht op mijn geloofaan. Je kent me niet, je weet niet wie ik ben of wat ik doe. Dan kan je niet over mensen oordelen, ongeacht wat hun achtergrond of afkomst is, waar hij in gelooft. Dat kan je niet doen. Hij was er nog goed mee weg gekomen, een ander had hem geslagen. Maar ik heb altijd zo iets gehad van doe het maar niet, want het is het niet waard. Zulke mensen hebben ook geen zelfrespect of respect voor hun eigen geloof, normen en waarden. Die zullen ook nooit respect voor een ander hebben. Totdat ze misschien hun soortgelijken tegenkomen.

Ik moet eerlijk zeggen, ik heb het ooit een keer gehad met een Surinaamse man hier in de wijk, dat was een politie agent. Ik vond het veel erger dat hij het deed, dan wanneer het een Nederlandse man was. Ik had zo iets van luister, jij bent zelf buitenlands. Je hoeft mij niet te beschermen of wat dan ook maar je kan wel gewoon normaal doen, jij bent zelf ook geen voorbeeld Hollander. Als er iemand wordt gediscrimineerd, moet je je handen in een slaan en nietzelfook gaan discrimineren. Je hoort dan veel van Surinaamse mensen, wij worden ook gediscrimineerd en ik denk dat wij in de Turkse gemeenschap ook wel mensen zullen hebben zitten die dit niet goed doen. Dat vind ik clan wel veel erger dan wanneer een Nederlander dat doet. Een Nederlander, het is van hem hier. Ook wel van mij, maar ik heb toch wel een andere achtergrond. Van hem of haar zou ik het minder erg vinden dan wanneer een Turk, Marokkaan of Surinamer, of noem maar op het zou doen. Je bent zelfook buitenlands, ik ken geen donkere Nederlanders, sorry (Iachen).

Ik heb wel een keer gehad dat ik ergens in Diemen was om een motor op te halen. Echt een beer van een Nederlandse vent, kaal, echt een gabber ook. Dus ik had al wel iets van oke, ik loop hier met mijn baard, zwart haar. Hij maakte zo'n opmerking, ik kon er bijna om huilen. Ik was echt op het verkeerde been gezet, ik ging met vooroordelen naar die vent toe omdat ik hem niet ken. Dat is ook wel iets wat ik heb mee genomen, omdat hij er zo anders uit zag dan de andere Nederlanders die ik ken. Mijn neefje was mee en die zei wat over dat wij buitenlands zijn en toen zei die man 'hoezo buitenlanders? Je bent toch Nederlander, je hebt toch een paspoort waar de Nederlandse vlag op staat en noem maar op'. Ik vond dat zo mooi omdat ik het echt niet had verwacht. Ik dacht zo'n klein boerendorp. En hij had wel zeg maar de nodige ervaring met buitenlanders waardoor hij dat gewoon accepteerde dan iemand die hier in zo'n wijk woont en toch racistisch is.

Wij hebben dan ook Nederlandse burens en toen wij met de stichting voor de eerste keer hier heen verhuisden, hadden we wel mot met hen. Zij wilde niet dat daar zo dicht bij hun huis zo veel Turken zouden zitten. Heeft een jaar geduurd en uiteindelijk zijn zij wel bijgetrokken en zijn ze zelfs een keer hier heen gekomen om te zeggen dat ze fout zaten en hun excuses aan te bieden. Dat vond ik wel heel mooi. Maar alweer, ik vond het bij hun minder erg clan wanneer een Marokkaan het zou doen. Een Marokkaan die je uitscheldt voor je geloof terwijl hij hetzelfde geloof met jou deelt.

Je school was dus wel een veilige plek op dat gebied?

Jawel, ik kan me echt geen dag herinneren dat ik werd bedreigd of zo iets. Voor mijn geloof of achtergrond of zo. Er waren wel eens ruzies maar dat was meer jongens onder elkaar. Op school had ik er niet echt last van.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het bevorderen van vriendschap tussen mensen van verschillende achtergronden?

Nee, wij werden meer gepushed op alleen school. Wat je bijvoorbeeld in Wassenaar hebt, schoolfeesten en zo, dat hadden wij niet.

De vriendengroepen op school, waren die verdeeld per achtergrond over het algemeen of toch wel heel gemengd?

Beetje beiden, qua klas waren we wel heel erg verdeeld. Qua vriendschap, de mensen waar je echt hecht mee was, was dat mengen wel wat minder. Misschien een of twee van een andere achtergrond. Bij het merendeel bestond dat toch uit je eigen achtergrond of geloof. Wij waren niet alleen maar op school of buiten, we gingen ook thuis bij elkaar tangs, bij ons is clat clan heel normaal dat wanneer er een ouder iemand binnen komt clat je dan op staat. Van die kleine gebruiken, die snappen je vrienden van een andere achtergrond toch minder. Die neem je clan toch ook minder snel mee naar huis want je vraagt je toch af wat je ouders er van gaan zeggen.

In de klas was het niet echt verdeeld, ook niet tussen de jongens en meiden.

Wat vind je daarvan, dat je school daar niet zo actief mee bezig was?

Het zou wel kunnen, maar ik vind het niet, het hoeft niet. School moet niet verplicht zijn om jouw omgeving leuker te maken. Ik zie het echt als school om dingen te leren, verder hebben zij niet zo verplichtingen op sociaal gebied. Ik vind het niet echt de taak van de school om kincleren met andere culturen in aanraking te laten komen. Ze doen het wel gewoon doordat kinderen in de klas komen, maar ze hoeven niet te pushen of zo. School moet gewoon bij leren blijven, maar niet pushen van jij bent Turks dus jij gaat bij hem zitten of zo.

Denk je dat je vrienden van de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Jawel, dat zal vast wel invloed hebben gehad. Ik had er een paar waar ik destijds afstand van heb genomen. Als ik met mijn baan op negatieve manier in aanraking kom met de politie, ben ik mijn baan kwijt. Op een gegeven moment heb ik wel aan de bel getrokken en gezien dat sommige mensen voor mij meer kwaad dan goed deden. Dan heb ik wel gezegd even goede vrienden, maar zo kan ik niet verder vrienden met je zijn. Op school heb ik dat gehad en een keer later in 'even. Of het verstandig is geweest, nou ja je kunt niet weten wanneer het mis gaat. Daar moet je jezelf een beetje voor in bescherming nemen. Ik heb er geen spijt van.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Eerlijkheid en waardering. Leugens kan wel, maar ik noem dat witte leugentjes. Maar ga je specifiek liegen of elkaar tegen elkaar op zetten, dan is het voor mij niet ok. Jij komt met hele andere intenties, dus wegwezen.

Vond je het toen belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Accepteren hoeft niet per se maar uit respect kunnen ze wel begrip tonen. Wat ik in het begin ook al zci, niet veranderen maar wel een beetje aanpassen voor elkaar. Bijvoorbeeld met hindoeïsten ga je niet voor stellen, kom we gaan hamburgers eten. Dan pas je je daar op aan. Het is maar een stom voorbeeld, maar gewoon even nadenken waar je mee bezig bent en denken zou je iemand pijn doen met je acties qua geloof of cultuur. Zou het iemand kwetsen, dat wil je niet, als je een vriendschap hebt moet je elkaar niet kwetsen. Natuurlijk val je wel eens in verschillende wateren met elkaar, dat mag en moet, en dan moet je met elkaar daarover kunnen discussieren. Maar niet met willens en wetens iemand op zijn geloof pakken of zo.

Wat doe je dan als er wel een keer onenigheid is over dit soort zaken?

Ik zeg dan altijd dan moet je ook een vent zijn. Kijk als je gelijk hebt, dan moet je tot op het bot door gaan. Maar heb je ongelijk, dan moet je ook weten wanneer dat is en dat erkennen. Je moet niet bang zijn om jezelf gevoelig op te stellen. Dat maakt jou sterker maar ook je band met de ander. Want die ziet dan 'oh ik heb gelijk en hij geeft dat toe, hij is het met me eens'. Het wordt niet snel gezegd maar het wordt wel gewaardeerd.

Maakt het jou uit hoe je vrienden van buiten je culturele groep naar de Turkse gemeenschap in het algemeen kijken?

Ehm.. ja en nee. Ik zal niet toe staan dat iemand daanree gaat motten of kleineren of wat dan ook. Of ze respect hebben voor mij moeten ze zelf weten. Zo Jang je maar niet gaat kleineren of vervelend gaat doen qua geloof. Of je het accepteert moet je zelf weten. Als je mij accepteert, accepteer je automatisch ook mijn geloof en achtergrond en cultuur. Zo niet, dan prima, maar dan heb je ook niks te zoeken met mij. Maar bijvoorbeeld bij collega's, is het puur zakelijk dan heb ik buiten uren niets met je te maken. Maar op zijn minstwaardering. of je het accepteert is toch wel een keuze. Je kunt iemand niet dwingen iets te accepteren, dat moet je echt zelf doen. Het moet vanuit jou goed voelen. Het is natuurlijk ook geven en nemen, als ik mensen ga afrekenen op allerlei dingen dan moet ik niet gek op kijken als ze dat ook bij mij gaan doen. Qua mensen heb ik daar wel problemen mee, van ik mag alles zeggen en doen maar hij of zij niet.

Denk je dat je school heeft bijgedragen aan de manier waarop jij vandaag de dag naar verschillende culturen kijkt?

Ik kan niet echt zeggen hoe ver of hoe breed, maar het zal absoluut wel in je achterhoofd iets gedaan hebben waardoor je het toch wel meer accepteert of juist wat minder accepteert. Oat heb je ook nog je hoeft niet alles en iedereen te accepteren. Ik denk wel dat het een of ander heeft meegespeeld. Ik denk dat klassen verhouding wel belangrijk is geweest. Je had ook alle Turken bij elkaar kunnen gooien en alle Nederlanders in een andere klas, maar je kan het ook verspreiden. Het is ook wel een keuze die je zelf maakt in welke richting je op gaat. Als ik bijvoorbeeld had gekozen om gymleraar te worden, dan waren daar veel minder allochtonen geweest. Maar als je dan iets kiest wat al heel veel buitenlanders doen, en dat volgt van generatie op generatie, dan kom je toch ook wel een beetje in je eigen wereldje terecht. Net zo als de plek waar je woont, je kan in Den Haag in een wijk wonen zoals de Schilderswijk met heel veel buitenlanders of in Voorburg met minder. Het is dus ook wel een keuze die je zelf maakt van waar wil ik binnen laten in mijn eigen omgeving of kring.

Heb je het gevoel dat je daar over na denkt met dit soort keuzes, waar je woont en werkt?

Jawel. Schiphol had ik wel gekozen voor als ik ooit mijn leven op de rails moet zetten voor iets wat waarde heeft voor de samenleving, dan was voor mij toch wel de keuze om te kiezen voor Schiphol. En qua wonen, ja ik woon hier al mijn hele leven. Ik heb dan wel wat familie in Gilze-Rijen en Tilburg wonen, maar daar is gewoon zo weinig te doen. Maar hier, als ik 's nachts geen brandweer of ambulance hoor rijden, dan zou ik zo iets hebben van oh er gaat iets mis (lachen). Ik mis toch wat lawaai. Je went er aan. Familie die dan bij ons komt, zegt dat het zo druk is hier.

Ik heb ook wel van thuis uit geleerd, als iemand jou op straat gek aan kijkt, daar zal wel een reden voor zijn, dat moet je niet gelijk persoonlijk op vatten. Misschien heeft hij ruzie gehad met zijn vrouw of zo. Als hij je echt niet mag, laat hij dat wel merken.

Je moet ook wel een beetje weten waar je komt. Vooral hier, in de grote steden, Den Haag, Rotterdam. Ik hoef het niet te vertellen, je leest het zelf ook op het nieuws. Op een gegeven moment krijg je daar ook zelf als mens veroordelen van. Dan laat je je daar door leiden. Als ik een jongen op straat zie lopen met een Gucci pet en riem dan denk ik ook oh dat is zo'n figuur, die je niet in de buurt zou willen hebben. Het gebeurt automatisch. Vooral ook met mijn baan, wij krijgen dan wel eens formulieren van terroristen die worden gezocht en hun profiel. Het meest voorkomende woordje is dan toch moslim. Op een gegeven moment, dat merk je gewoon, dan neem je dat mee. Wat ik wel heel jammer vind dat dat wel bij de niet-moslim collega's, zodra ze dat lezen denken ze aan een vent met een koran en een baard, nee! Wij trainen mensen zelf ook en dan laten we beelden zien van 11 september en dat soort dingen. Was dat een uiterlijk typische moslim? Nee, helemaal niet. Hoe ziet een moslim terrorist er uit? Dat weten we niet. Terrorist heeft geen gezicht. Net zo als op straat, een slecht persoon kan je niet zo maar herkennen aan de buitenkant. Oat vond ik dan wel jammer op werk, gingen ze gelijk allemaal dingen roepen en dan had ik wel een beetje van kom op jongens, echt waar? Dat ik een baardje heb, betekent toch niet gelijk dat ik extremistisch ben? Niet elke Marokkaan in Nederland of Marokko ziet er hetzelfde uit, die zijn heel anders. Blijf niet met een beeld naar een doelgroep. Verbreed je kennis. Kennis is macht, maar je moet er wel iets mee doen. Je moet je wel gaan trainen, je hoeft niet een Turk te zijn om een Turk te kunnen begrijpen, je kan hele andere normen en waarden en alles hebben om je in te kunnen leven op mensen.

Het ligt er ook een beetje aan hoe je jezelf op stelt. Ik vond het altijd leuk om mensen te leren kennen. Je hoeft niet gelijk beste vrienden te zijn, maar ja het is wel ook een stukje kennis.

Riza (not real name), 26 jaar, Maerlant Lyceum, Den Haag, Turks

Zou je jezelf willen voorstellen?

Ja, ik ben Riza. Ik kom zelf uit Den Haag, geboren en getogen. Ik heb op het Maerlant Lyceum gezeten, daar heb ik de middelbare school gedaan. Ik heb vwo niet in een keer gehaald, toen ben ik toch nog een jaartje naar de VAVO gegaan, daar een jaartje gezeten en toen wel mijn vwo gehaald. Toen ben ik door gestroomd naar de Erasmus Universiteit, daar heb ik toen drie jaar lang de bachelor Bedrijfskunde gedaan en daarna ben ik een master Accounting in Finance Management begonnen. Sinds 2018 denk ik, ben ik afgestudeerd.

Ja, toen ben ik werk gaan zoeken en ben ik bij een van de 'Big Four' beland, bij Ernst & Young. Daar had ik ook stage gedaan et cetera, maar ik dacht toch van mmh dit voelt toch niet echt lekker. En nu een jaar geleden ben ik een eigen bedrijf begonnen met een vriend samen zijn we een kledinglijn begonnen. Dus nu zit ik daar in, zijn we een eigen kledinglijn begonnen. We produceren en designen alles zelf en daar ben ik nu vooral mee bezig.

Welke wijk ben je opgegroeid in Den Haag en waar woon je nu?

Schilderswijk, woon ik ook nog steeds. Ik ging elke dag op en neer naar Rotterdam toen ik daar studeerde.

Kan je iets vertellen over je culturele achtergrond?

Ik ben van Turkse komaf. Wat kan ik nog meer vertellen eigenlijk, even kijken.

Waren je ouders die eerste die hier heen kwamen?

Mijn opa was hier als eerste gekomen, dus hij is volgens mij als ik me niet vergis in 1983 naar Nederland gekomen. Mijn pa was toen volgens mij iets van acht of negen. Mijn opa is toen naar Den Haag gekomen en hier een aantal jaar gewerkt en toen heeft hij mijn oma, mijn ooms en tantes allemaal mee genomen hier naartoe. Mijn vader en moeder hebben elkaar wel in Turkije ontmoet. Dus in de zomer ging mijn vader dan af en toe op vakantie terug naar Turkije en hebben ze elkaar daar ontmoet. Ze zijn daar ook getrouwd en toen heeft hij mijn moeder weer hier heen gebracht en zodoende en toen ben ik ja ... sindsdien, mijn broertjes en zusjes, iedereen is gewoon in Nederland geboren. In principe zit heel mijn familie nu gewoon in Nederland.

Voel jij je sterk verbonden met je Turkse culturele achtergrond?

Ja wel. Ik voel me sowieso wel sterk verbonden. Het is ook niet zo dat ik er niets mee te maken heb, want thuis spreek ik nog steeds Turks en we eten Turkse gerechten, kijken Turkse series bij wijze van. Dus cultuur heb ik sowieso wel nog steeds behouden.

En hoe zou je dat omschrijven in verhouding met de Nederlandse cultuur?

Het is 50/50. Het is niet van dat ik een bepaalde cultuur kies of zo, het is een beetje onbewust ook. Het gaat zelfs zo ver dat als ik met mijn broertjes thuis praat, we praten gewoon half Nederlands, half Turks. We beginnen de zin in het Nederlands en eindigen in het Turks bij wijze van. Zo is het eigenlijk.

Zou je iets kunnen vertellen over je middelbare school?

Ja, eigenlijk zou ik bij mijn basisschool willen beginnen. Zoals ik zei, ik ben in de Schilderswijk opgegroeid. Ik zat eerst op een basisschool, die heette volgens mij startpunt. Toen ben ik volgens mij in groep drie of vier verhuisd naar de andere kant van de Schilderswijk, en toen zat ik op de Driesprong. Dat was echt een zwarte school, je had bijna geen Nederlanders. Dus Turken, Marokkaanse mensen, Surinamers, Curar;ao... alleen de docenten waren Nederlands, heel eerlijk. En toen ik naar de middelbare school ging, was het voor mij echt een... toen zat ik voor het eerst met een Nederlander in de klas. Dat was heel wat anders, een heel ander sfeertje. En ik zat op her Maerlant Lyceum en dat is best een kleine middelbare school van zo'n 800 leerlingen ongeveer en op de gehele middelbare school had je maar iets van twintig allochtonen. Dus in mijn jaar had je volgens mij drie Turken en twee Marokkaanse jongens en dat was het. Elk jaar zaten er dan twee allochtonen of zo. Dus dat was wel een hele switch voor mij. Maar het klikte gewoon, je maakte snel vrienden, ja ik ben een persoon die best wel sociaal is, dus ik maak best wel snel vrienden. Ja, dat was het wel een beetje.

Voelde dat een beetje als een cultuurshock?

In het begin wel. Het was ook, je hebt ook geen vrienden daar. En dat speelt ook we! een best grote rol want je komt in zo'n omgeving en je kent niemand. Dus geen een van je basisschool vrienden komt naar die school. Iedereen bij ons... ja, ik was de enige die vwo had gehaald. De rest had allemaal rond de basis of kader, theoretisch. Dus zij gingen naar middelbare scholen waar ook heel veel allochtonen zaten et cetera. Dus ik was de enige die naar her Maerlant Lyceum ging en in her begin was dat best wel een shock. In het begin wist je niet zo goed hoe je met bepaalde mensen moest communiceren, het was gewoon een heel andere cultuur. Maar naarmate leerde je wel bepaalde dingen.

Was het echt een vwo school?

Het was een havo / vwo school. Maar ondanks dat had je echt heel weinig allochtonen op die school.

Was het een bewuste keuze om naar deze school te gaan?

Ja, mijn tante en mijn twee nichten zaten op die school. Dus mijn vader had wel een goed gevoel bij die school want zijn zusje zat er op. Zij zei ook van dat het echt een goede school was. En in die tijd was her volgens mij... ik weet niet of je bekend bent met de Haagse middelbare scholen, maar in die tijd zat het Maerlant in de top 3 van beste middelbare scholen in Den Haag. Dus vandaar dat mijn vader ook zei van 'ik wit gewoon dat je daar naartoe gaat'. Kwaliteit en ja, je hebt ook...stel, ik zou naar een school gaan waar je ook vmbo had naast havo en vwo, bij dat soort scholen, als je dan slecht presteert, wordt je sneller doorgestroomd naar havo of vmbo en als je op een school zit waar alleen havo of vwo is, dan moet je war meer je best doen om op vwo te blijven en wordt je ook niet zo snel van school weg gestuurd als je slechte cijfers hebt of zo. Dus dan blijf je sneller op vwo zitten.

Hadden jullie een vaste klas per vak of wisselde dat?

Dat wisselde. Want we hadden zeg maar...zo, het is wel een tijdje geleden. Volgens mij had je iets van zeven klassen in her eerste jaar, waarvan de eerste vijf dan vwo waren en de laatste twee havo klassen. De eerste twee van de vijf vwo klassen deden VTO, dat was dan versterkt taalonderwijs. Dus wij kregen bepaalde lessen in her Engels, ik zat daar ook bij. Dus daardoor moest je altijd wisselen. Soms had je dan Frans, Engels, Duits, Geschiedenis werd apart gegeven. Dat soort vakken. Ik had dan Drama lessen in het Engels en normale VWO leerlingen hadden dat in het Nederlands, dus daardoor wisselde dat wel.

Waser veel contact met de havo afdeling?

Nee, helemaal niet. Helemaal niet. Vrienden die ik bij de havo had, zag ik alleen maar in de pauzes. Dat was het. Zij hadden ook andere docenten. Her kan zo zijn dat bijvoorbeeld Nederlands docent dan hetzelfde was, maar zij hadden heel veel andere docenten.

Kun je nog wat meer vertellen over de verschillende achtergronden onder de leerlingen van je middelbare?

Zoals ik zei, van de 800 leerlingen waren er volgens mij zo'n twintig allochtonen waarvan er twee nichten van mij waren en eentje was mijn tante. Dan had je nog twee of drie andere Turkse jongens en twee of drie Marokkaanse jongens en verder was het echt Surinaamse jongens en uit Curar;ao en de Antillen. En dan had je heel veel leerlingen uit West Europa, dus uit Frankrijk, Spanje, dat soort mensen had je wel veel. Maar dat was het. Het was echt een witte school.

In jouw klas, was dat een beetje een afspiegeling van de rest van de school of was het meer geconcentreerd op een van de twee afdelingen?

Ehm... ja, in het begin, ik zeg heel eerlijk, en het is niet alsof ik een soort trauma heb gehad of iets in die richting, maar je werd ook niet geaccepteerd in her begin. Dus bij Nederlands, weet ik nog heel goed, hadden we een proefwerk gehad en mijn docent zei ook nog zo tegen een gozer die Thomas heette, hij kwam zelf uit Ierland maar hij was wel Nederlands. Maar die docent zei 'jij bent Nederlands, jij bent Hollands, als Riza zo'n taalfout maakt, begrijp ik dat, hij is gewoon een Turk, hij maakt wel die spelfout, maar jij mag dat soort fouten niet maken, je bent Nederlands' en iedereen keek mij zo aan en dat was de eerste week van school.

Toen dacht ik wel echt 'waar de fuck ben ik beland?')a, daarna gewoon beetje doorbijten en niks van aantrekken en door gaan. In het begin was dat wel heftig een beetje.

Die docenten wisten niet hoe ze er mee om moesten gaan?

Nee, maar ja, volgens mij konden ze gewoon niet mee even of in zien dat ze fout waren. Want ik heb heel veel racistische opmerkingen gehad hoor daar, heel veel meegemaakt. Die werden ook, stel, je liet mensen weet dat je best snel agressief kan worden, ik persoonlijk word agressief als mensen over mijn ouders beginnen uit te schelden of iets in die richting. En dat wisten ze ook en dan gingen ze dus ook expres uitlokken en gingen ze me uit schelden, mijn moeder uitschelden en als ik boos werd, dan kwam een docent gelijk op me af van 'yo, wat doe je? Dit soort gedrag wordt niet getolereerd hier, doe dat maar in je eigen wijk of thuis, dat moet je hier niet doen' en dat soort dingen. En in het begin was dat we! even inslikken maar op een gegeven moment weet je we! hoe je met bepaalde mensen moet omgaan en dan leren ze jou ook beter kennen, want zij weten ook niet wie jij bent. En dan wordt je uiteindelijk wel bevriend. De laatste jaren waren wel heel leuk daar, eigenlijk de vijfde en zesde voor mij waren echt de leuke jaren. Maar daarvoor was wel wat moeilijker. Maar daarna was het wel echt een prima school gewoon.

Denk je dat het voor die Nederlandse leerlingen en docenten ook een soort cultuurschok was?

Voor de leerlingen wel, want ik had echt zoals ik zei, in mijn klas waar dus twee Turkse jongens zaten waarvan ik er een was, de rest waren allemaal Nederlanders. We hadden een klas van zo'n dertig personen, het waren niet hele kleine klassen. Niemand had bijna voorheen een allochtoon gehad in de klas, voor hen was het ook van bijna alsof ze in de dierentuin waren van 'kijk, dat is een Turk, wauw' weet je (lachen). Dat was wel in het begin zo. Was wel een beetje apart, maar ja.

In welke wijk lag die school?

)a bij Benoordenhout, toen had je daar ook heel veel mensen uit Wassenaar, heel veel kakkers. Dat ook nog. Ik zat echt op een blanke kakker school, om het droog te zeggen (lachen). Daar zat ik dan op. Oat spreekt dan voor zich.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen?

Nee. We hadden geen cultuur Jes of godsdienstles of zo, dat hadden we allemaal niet.

En bijvoorbeeld Maatschappijleer?

Oat had ik wel, zo... volgens mij heb ik dat een jaar gehad, in de vierde of de vijfde. En dat ging meer over de samenleving een beetje, rijk en arm. Wei etnische achtergronden, maar niet heel veel. Het was echt alleen proefwerk leren en door gaan.

Werden er ooit onderwerpen besproken die jou persoonlijk aangingen?

Nee, bij Maatschappijleer niet. Kijk, ik ben zelf Islamitisch, ik ben Moslim en bij Geschiedenis hebben we wel iets van de Islam mee gekregen, maar dat was volgens mij echt een Jes en that's it. Echt alleen 'dit geloof is ontstaan in Saudi Arabie, de tijdperken zijn dit en dit'. Dat was echt het enige waar ik mij een beetje aan kon verwanten, zal ik het zo zeggen.

Feestdagen waren ook gewoon de Nederlandse?

)a, gewoon de Nederlandse. Voor Suikerfeest en Offerfeest moest ik gewoon zelf verzoek indienen om vrij te zijn. Maar daar waren ze heel makkelijk mee hoor, dat kon gewoon.

Wat vind je er van dat er niet echt aandacht werd besteed aan cultuur op jouw school?

Ik vind eigenlijk, het hoeft niet. Je hoeft er niet per se aandacht aan te geven want dan is het net alsof je met je vinger op de zere plek gaat drukken. Dan laat je eigenlijk zien dat er een bepaalde kwestie is, weet je, je moet eigenlijk gewoon doen alsof het niet bestaat. Vind ik dan. En dan gewoon door gaan.

Je heb er nooit behoefte aan gehad?

Nee, helemaal niet.

Als je dan bijvoorbeeld vrij kreeg met Suikerfeest, vroegen medeleertingen daar dan ooit naar?

Oh nou ja, meestal waren het dan vragen van mag je echt niet eten tijdens de Ramadan en dat soort dingen. Tuurlijk, ik werd wel af en toe geplaagd, dan gingen ze snoep expres uitdelen tijdens de Ramadan van 'ha, jij mag niet' en dat soort dingen. Maar dat is meer kattenkwaad. Maar nee, het waren gewoon doodnormale vragen van 'wat doe je dan op het Suikerfeest?' en dan leg je dat een beetje uit. Dat was het. Want het is ook voor die mensen heel iets nieuws, zij hebben nog nooit met een Turk of iemand met een Islamitische achtergrond in de klas gezeten, dus voor hen was het ook wel iets nieuws.

Was jij je bewust van je eigen cultuur toen jij op de middelbare zat?

)a. Ik was me zeker bewust van mijn eigen cultuur maar het was niet in de zin van je hebt de Turkse cultuur en je hebt de Nederlandse cultuur. Voor mij was dat gewoon een cultuur, ik ben gewoon een mengeling van beide culturen. Dus voor mij was het ook niet zo van 'oh dit is Turks en dit is Nederlands', zo ben ik gewoon opgegroeid thuis. Allebei de culturen krijg je gewoon mee. Dus het was ook niet echt een cultuurschok maar het was wel... bij mij thuis is dan respect een heel groot issue dus je moet echt oudere mensen respecteren en dat soort dingen. Toen ik naar Maerlant Lyceum ging, kwam ik met bepaalde mensen in aanraking. Het is niet echt de afkomst maar de manier waarop ze zijn opgevoed en opgegroeid. Dan zie je echt verschil in

andere culturen. Bij mijn basisschool was gewoon een pot nat, iedereen dezelfde cultuur en volgens mij was ook 90% van mijn klas ook moslim, dus dan heeft iedereen dezelfde manier van ...hoe noem je dat, we zijn op dezelfde manier opgevoed bij wijze van. Dezelfde waarden en normen. Dan zie je in het begin wel een beetje, ik wil geen shock zeggen maar je ziet wel dat er verschillen zijn. En dat was het een beetje.

Voelde jij een scheiding tussen je cultuur thuis en op school?

Nee. Maar wel, zoals ik zei, er waren maar twee Turken in mijn klas. Je werd wel soms aangekeken en dat soort dingen. Oat voel je gewoon. In het begin voel je je ook helemaal niet thuis, je wordt gewoon niet geaccepteerd. Later pas als ze je echt leren kennen, dat duurt dan weer een jaar of twee, meestal was het met schoolkampen, daar leerden ze je pas echt kennen. Na schoolkampen of vakanties met de middelbare school. Dan pas krijg je echt een nauwere band en betere vriendschappen ontstaan er dan, en dan pas voel je je pas echt thuis.

Als je elkaar in een ander soort context tegen komt?

Precies. Een hele andere setting, dan ben je echt 24 uur Jang met elkaar, maak je grapjes. Dan leer je elkaar beter kennen.

Kwam je tijdens je middelbare schooltijd buiten school veel in contact met de Nederlandse cultuur?
ja, want het is ook...het is niet dat ik naar school ging en dan per direct naar huis. Ik ging dan daar na school chillen met vrienden, gingen we samen eten, drinken, leuke dingen doen. Voetballen. Voetballen was heel belangrijk voor ons in die tijd. Dan leerde je mensen beter kennen. Dus het was ook wel dat ik mengde in die cultuur daar een beetje.

Hoe zag je vriendengroep er uit op de middelbare school?

Het was sowieso, die Turkse jongen die in mijn klas zat, wij waren gewoon altijd samen. Oat sowieso. En dan had je ook gewoon Nederlandse vrienden. Maar je zag wel dat er geen scheiding was tussen de allochtonen, wij clusterden een beetje bij elkaar en dan namen we die andere jongens gewoon mee, dat dan weer wel.

Had je dan ook nog verschillende vrienden binnen de klas en in de pauze?

ja. Want ik had ook gewoon vrienden in andere klassen of jongens die een jaar boven of onder mij zaten. Daar had ik ook gewoon contact mee.

Wat was het verschil tussen die twee groepen?

Met sommige jongens had je ook gewoon na school contact, dat was vooral het punt. Die jongens met wie je na school contact had, waren ook de jongens waarmee je tijdens de pauzes een beetje ging chillen. Je had echt een groep met wie je echt alleen op school zat en je had dan een groep met wie je na schooltijd ook ging chillen. Met die jongens had je dan een nauwere band.

Hoe zagen die culturele achtergronden er uit van deze vrienden?

Nou ja, het was sowieso wat meer allochtonen, maar we keken niet zo van oh dit is een Nederlandse jongen, dit is een Turkse jongen, weet je. Je keek meer naar bij wie je de juiste feeling had erbij, dat was belangrijker in die tijd. In die tijd, ik was ook best wel jong, dus daar denk je ook niet zo aan. Het was meer van met jou kan ik gewoon goed chillen, je hebt een goede vibe, that's it. Bij beide groepen zaten ook gewoon Nederlanders. Ik heb ook nog steeds contact met veel vrienden van mijn middelbare school.

Waar leerde je je vrienden kennen?

ja, in de klas. Ik had ook nog bepaalde jongens die ik in de tram leerde kennen. Heel simpel, ik woonde in de Schilderswijk dus ik ging met de tram naar school en op Centraal moest ik dan de bus pakken. En in Benoordenhout heb je dan een aantal middelbare scholen, dus je ziet gelijk wie naar welke middelbare school ging. Dus ik zat in bus 18, daar zaten allemaal jongens en meisjes die ook naar het Maerlant Lyceum gingen, daar leerde je dus ook bepaalde mensen kennen. Oat was het. En die kwamen dan ook beetje uit mijn wijk, want je komt dan meestal een beetje uit dezelfde richting. Dan leerde je elkaar kennen en werd je gewoon beste vrienden soms.

Waren dit dan ook de vrienden die niet bij jou in de klas zaten?

ja. Dus jongens ook van de havo, die leerde ik allemaal kennen in de tram of in de bus.

Had je dan ook nog vrienden die niet bij jou op school zaten? Die je buiten school zag?

ja. Sowieso jongens van de basisschool of jongens uit de buurt. Ik deed toen ook echt veel aan sport, voetballen en zwemmen en tennissen en zo. Dus je had ook wel vrienden van de sportcomplexen en voetbalclubs. Bij ons heb je dan ook van die buitenplaatsen, van die voetbalcourts, jongens uit de buurt. Je had heel veel verschillende vriendengroepen.

En had je dan een ander soort band met die verschillende groepen?

Oat sowieso. ja. Ik zeg heel eerlijk, met sommige vrienden kan je wel kattenkwaad uit halen maar met sommige vrienden van de middelbare school ging ik niet echt kattenkwaad uit halen. Dat was gewoon heel ABN, heel netjes, voorbeeld leerlingen uithangen. En als je dan terug bent met de jongens met wie je echt bent opgegroeid, die je echt tien, vijftien jaar kent, met die jongens kan je gewoon alles uithalen wat je wilt.

Want zij weten wie je echt bent. En dan op een gegeven moment op de middelbare school, was het zo van je wil jezelf niet aanpassen maar uiteindelijk doe je dat wel een beetje. Het is ook niet dat je een masker opdoet en jezelf helemaal anders voorstelt, maar het is wel dat je jezelf een beetje aanpast.

Met welke van de twee groepen had je dan een hechtere band? Of was dat ongeveer gelijk?

Het was ongeveer gelijk, dat was zo. Dit is dan een beetje een grof voorbeeld maar bijvoorbeeld met schelden, op de middelbare school ga je dat niet doen. Maar als ik tussen mijn vrienden van die andere groep ben, dan doe je dat makkelijker. Oat was wel een groot verschil al.

Kan je nog wat meer vertellen over hoe je contact met de Nederlandse Jeerlingen was in het eerste jaar?

De eerste paar weken waren moeilijk, heel eerlijk gezegd. Want je kent niemand en je weet niet hoe je met iemand moet communiceren. Het was wel moeilijk. Je maakt heel veel ruzies. Dan liepen ze lang en dan schelden ze van 'ja, je moeder dit en dat', wordt jij weer boos en ga je ze achterna rennen. Heel veel gedoe gehad. Maar uiteindelijk wat ik al zei, brugklas kamp hadden we dan. Daar leerde je mensen wat beter kennen en dan ging je groepsopdrachten samen doen. Oat soort opdrachten helpen echt mee met dat je mensen beter leert kennen en dan wordt je gewoon echt bevriend. Dan werd het echt een soort domino effect dat een van hen zei 'yo, Riza is gewoon een aardige gozer' en dan kreeg je steeds meer vrienden. Als de een jouw accepteert, dan volgt de rest wel!

In hoeverre ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare school?

Het is niet meer zoals toen dat we elke week afspreken of zo iets, het is eerder een keer in de zo veel maanden, minimaal een keer per jaar. Dan praten we wel even, meestal na de zomervakantie dan gaan we gewoon met z'n alien een drankje doen en even bij kletsen. Naarmate iedereen ouder en volwassener wordt, ik heb vrienden die zijn al getrouwd of in het buitenland wonen. Sommige die hun eigen bedrijf hebben opgericht. Dus dan maken we gewoon een afspraak en kletsen we weer even bij.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Echt multicultureel, puur ook om het feit dat ik op Erasmus heb gezeten. Ja, vrienden die ik daar heb gemaakt zijn echt vrienden voor het leven nu een beetje. Het is heel divers. Roy bijvoorbeeld, met hem ben ik ook naar China geweest bijvoorbeeld en hem heb ik daar echt heel goed leren kennen. Wij zijn heel goed bevriend, we zien elkaar niet elke week of zo, maar zodra hij hulp nodig heeft, dan sta ik gelijk voor hem klaar en andersom. Oat weten we ook van elkaar. Ik heb bedrijfskunde gedaan en in het eerste jaar zaten we met iets van 1200 studenten, en je had echt niet zo heel veel allochtonen hoor. Naast mij had je een paar Turkse jongens en dan een paar Marokkaanse jongens en meiden. Handjevol eigenlijk, ik denk zo'n twintig of dertig allochtonen. Je had heel veel internationals ook.

Je vrienden van nu is dus alles door elkaar heen?

Ja, van alles echt.

Zijn dat dus dan vooral vrienden van je studie?

Ja, zoals ik zei, die jongens met wie je echt bent opgegroeid. Ik heb nog steeds jongens van de basisschool, met hen heb ik dagelijks contact. We zijn met een groepje van drie jongens en sinds groep drie zijn we al bevriend. Gisterennacht waren we nog samen. We zijn echt wel close. We zien elkaar niet echt meer als vrienden, we zijn gewoon echt broertjes van elkaar. We zijn letterlijk samen opgegroeid. Met hen heb ik heel goed contact. En dan heb ik nog een aantal jongens die ik van de middelbare school ken, met hen heb ik nog steeds goed contact. En dan dus nog studie, werk, dat soort dingen.

Kom je tegenwoordig daarnaast nog veel in contact met Nederlanders en de Nederlandse cultuur?

Ehm...als ik op zoek ga, dan wel. Kijk, ik ben een eigen kledinglijn begonnen dus ik ben meer internationaal bezig nu. We produceren zelf in Portugal dus daar ga ik de hele tijd op en neer naartoe. En je bent echt alleen met internationals bezig, modellen dat soort dingen. Daarnaast werk ik ook bij een zaalcentrum, waar we die zalen verhuren voor evenementen, bruiloften vergaderingen. Daar heb ik dan wel veel met allochtonen te maken, door bijvoorbeeld Turkse, Marokkaanse of Surinaamse bruiloften. Daar leer je ook veel mensen kennen maar wel een beetje eenzijdig, veel allochtonen vooral. Nederlanders ook wel, maar veel minder. Want een Nederlands persoon gaat geen bruiloft geven van duizend mensen bijvoorbeeld, dat zit niet in de cultuur. Turken wel, Marokkanen ook. Zoals ik zei, ik heb ook stagegelopen bij Ernst & Young, dus ik heb af en toe wel ook nog contact met de jongens van de Big Four kantoren. Dan leer je wel weer die Nederlandse mensen kennen.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met mensen van een andere culturele achtergrond dan die van jezelf?

Ja, want ik weet niet, ik kan niet namens jou spreken, maar bij mij, ik kijk eerst naar de gemeenschappelijke punten. Als jij meer gemeenschappelijke punten hebt met de gene tegenover jou, dan gaat het allemaal wat makkelijker, dan voel je al wat veiliger eigenlijk. Dan voel je jezelf minder kwetsbaar. Steeds ik ga met iemand

die ik helemaal niet ken of echt volledig verschillende cultuur heeft dat onbekend voor mij is, nou ja, dan ben je niet, hoe kan ik het zeggen ... je wordt minder snel bevriend met die gene want je weet niet hoe je moet reageren. Het is minder natuurlijk en een beetje geforceerd ook. Maar stel als het iemand is, bij wijze van, ik hou heel erg van voetbal en als die jongen tegenover mij ook heel veel van voetbal houdt, dan ja, dan klikt het gelijk. Dat is het hem een beetje. Je kijkt toch naar degemeenschappelijke punten en als je dat hebt gevonden, dan klikt het gewoon. Maar ja.

En je culturele achtergrond is dan gewoon een van die gemeenschappelijke punten waarop je kan klikken, waardoor dat dus makkelijker is?

Precies. Zelfs godsdienst, of welk eten waar je van houdt (lachen). Dat ook nog.

Denk je dat het dan nog anders is om vrienden te worden met een Nederlander ten opzichte van iemand met een andere culturele achtergrond?

Oh nee, daar zit gewoon echt geen verschil in. Het gaat echt persoonlijk om...je moet gewoon kijken. Het maakt niet zo veel uit wie er voor me staat, het gaat echt gewoon om de persoon.

En als die vriendschap eenmaal gemaakt is, als je die drempel over bent, is het dan nog anders?

(stiltte). Nee. Het wordt niet makkelijker of moeilijker want het is gewoon echt persoonlijk. Je gaat niet kijken van oh hij is Afghaans of Marokkaans, ik ben sneller bevriend met die gene, of iets in die richting. Het is gewoon echt persoonlijk. als het eenmaal een vriendschap is, gaat dat gewoon zoals alle andere.

Zit er verschil in hoe hecht zo'n vriendschap wordt?

Oat is ook, dat hangt puur van de persoon af. Hoe meer het klikt en hoe meer tijd je met elkaar doorbrengt, hoe hechter je band wordt bij wijze van. Maar als het niet klikt, heb je gewoon niet echt een hechte band.

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere achtergrond?

Mmh... ja.)awe]. Op de middelbare school. Want daar, zoals ik zei, je bent Turks en Moslim, ze kennen dit soort mensen niet. En je hebt de hele tijd niet echt zin om het hele verhaal weer te vertellen van 'ik ben moslim, ik mag geen varkensvlees' ofzo. Dan wordt je daar de hele tijd op aangewezen en ga je zeggen, 'weet je wat, als we uit eten gaan, doe dan maar gewoon vegetarisch'. Dan ga je niet zeggen dat je moslim bent en daarom bepaalde dingen niet mag. Je hebt geen zin om dan weer terug te vallen in van die retorische vragen van 'mag je dit dan niet of dat'. En dan wordt je weer aangewezen op je culturele achtergrond of godsdienst etc. daar heb ik gewoon geen zin in. Dus op een gegeven moment ga je je gewoon op een bepaalde manier gedragen, om dat een beetje af te scheiden.

Heb je daar ooit problemen mee gehad? Vond je dat moeilijk?

In het begin wet. Ik maakte net wel het grapje van het lijkt net alsof je in de dierenruimte zit en iedereen staat om je heen. Dat was gewoon in het begin letterlijk zo en in het begin vond ik dat ook gewoon echt niet leuk, ik voelde me niet thuis. Maar toen dacht ik bij me zelf, je moet echt naar iemands persoonlijke karakter kijken in plaats van naar iemands achtergrond. Tuurlijk, je achtergrond, je godsdienst en omgeving heeft echt effect op je karakter, daar niet van. Maar het gaat ook echt om de persoon zelf. vind ik, dat is het belangrijkste. Daar baseer je je vriendschap dan ook op een beetje.

Heb je ooit moeite gehad met hoe jij je eigen identiteit zag?

)a, in het begin, zoals ik zei, dan gingen ze grapjes maken over je ouders et cetera en toen werd ik heel snel boos. Dan ga je gelijk op de vuist. Toen leerde ik, als zij met woorden mij plagen, dan ga ik dat op dezelfde manier terug doen. Toen ging ik hen plagen op dezelfde manier. Dan denk je bij jezelf, zo werkt het dus. Dan heb je het spelletje wat beter door, op die manier moet je dus met deze mensen om gaan. Zonder dan je vuisten te gebruiken of zo, ging je gewoon praten. En dat werkte ook, op een gegeven moment waren ze stil. Maar dat was ook puur persoonlijk, in het begin wat ik een heel verlegen persoon, ik ging niet snel met mensen praten of iets in die richting. Dus dan was het wel van, als ze je dan gingen plagen of pesten, dan ging je jezelf een beetje vreten en werd je agressief, en de enige oplossing was dan ook vechten of een uitbarsting. Op een gegeven moment leer je dan oke, dit is niet de oplossing.

Het is natuurlijk ook wel een moeilijke leeftijd.

)a, elf of twaalf of zo. Die leeftijd. En zoals ik al zei, het was voor mij best een cultuurshock. Nog meer dan dat, je komt in een omgeving waar je niemand kent. Want op mijn basisschool was ik een van de populaire jongens, zal ik het zo zeggen. En dan ga je opeens naar een school waar niemand jou kent, dat was wel heftig. Dan moet je echt van nul beginnen, opnieuw vrienden maken en uiteindelijk ook laten zien wie je bent, weet je. Dat mensen jou leren kennen. Zelf ook een beetje bloot stellen. En dan maak je wel vrienden.

Had je ooit gewild dat je uiteindelijk naar een andere school was gegaan?

)a, ik had toen... ik had in groep 8 twee keuzes. En die andere was ook best een blanke school maar daar had je dan weer best veel allochtonen uit mijn eigen omgeving. Heel veel vrienden van mijn neefjes en zo, die zaten allemaal daar op. Ik wilde heel graag naar die school, dat was ook meer een sportschool. Waar ik dan weer interesse in had. Maar toen zei mijn vader 'ik ben bang dat je als je naar die school gaat, waar ook theoretisch is, dat je dan van niveau zou zakken'. Want ik had ook bij mijn basisschool, volgens mij had ik iets

van 548 of zo voor de cito toets. Naar mijn idee was dat heel hoog. En toen werd al gelijk gezegd 'Riza krijgt geen vwo' vanuit mijn basisschool. De reden was dan 'ja, hij is Turks, als hij naar Maerlant gaat of zo, gaat hij zich daar niet thuis voelen, dan wordt hij er toch weer afgestuurd, laat hem maar theoretisch / havo doen'. Zo'n advies. En toen zei mijn vader 'hoezo, hij heeft gewoon vwo'. Hij zei ook van 'je hebt gewoon vwo gehaald en je moet beseffen dat dat best wel hoog is en ik wil niet dat jij gaat belanden bij havo of tl'. Ik heb best veel steun gekregen vanuit mijn ouders en mijn vader dacht daarom ook puur strategisch dat als ik naar die andere school zou gaan, dat ik dan weer met die jongens van mijn buurt om zou gaan. En dat wilde hij gewoon niet want zij deden allemaal havo of theoretisch, en dan wordt ik terug getrokken. Dus hij wilde echt dat ik naar Maerlant zou gaan en gewoon vwo doen daar. Daar zou ik dan wel weer nieuwe vrienden maken, ook mensen van mijn eigen niveau. Dus dat heb ik toen gedaan. Maar dat advies van mijn basisschool gebeurde niet alleen bij mij, er waren ook jongens die een jaar hoger dan ik zaten, je had wel af en toe dat iemand vwo haalde, maar dan werd er echt gezegd 'laten we hem gewoon naar kader of theoretisch sturen, naar een school waar heel veel allochtonen zitten, daar voelt hij zich dan thuis, vwo is toch niks voor hem'.

Denk je dat Nederlanders over het algemeen open staan voor een vriendschap met Turkse mensen?

Ja, Nederlanders is een groot woord, zal ik het zo zeggen. Want Roy bijvoorbeeld, hij was heel chill. Echt een super vriend. Maar ik had ook gewoon bepaalde jongens die van het platteland kwamen. Ik had volgens mij, het was volgens mij de vierde week van bedrijfskunde en toen kwam er een jongen naar me toe die vroeg 'wanneer ga jij stoppen met je studie dan?'. Gewoon zo. 'Jullie Turken gaan toch niet door, weet je? Stop voor februari, dan krijg je geld terug'. Maar hij deed het niet plagerig of zo, hij meende het gewoon. Hij wilde mij advies geven van als je stopt nu, dan krijg je je geld terug. Het was meer van ik wil je vriend zijn, bijna. Dus ik vroeg hoezo? 'Ja, ik hoorde dat jullie snel stoppen met je studie'. Ik vind Nederlands dan dus een te breed begrip, het ligt er puur vanaf waar je vandaan komt en je omgeving. Een Nederlandse jongen die veel allochtonen als vrienden heeft gehad, met hem kan ik misschien makkelijk bevriend raken. Maar een jongen die uit Wassenaar komt of iets in die richting, die kent misschien niet veel mensen en gaat dan ook met een rollende R met jou praten of iets in die richting, dan klikt het weer niet. Je kan niet zeggen van 'kan je makkelijk met Nederlanders bevriend worden?' of iets in die richting, het hangt echt puur van de persoon af.

Dat die persoon al enigszins gewend moet zijn met een multiculturele omgeving.

Precies. Oat speelt een belangrijke rol, zoals ik zei toen ik naar de middelbare school ging, ik had dat toen nog nooit mee gemaakt. Maar idem dito voor die mensen die in die klas zaten, zij hadden ook nog nooit eerder een allochtoon mee gemaakt. Zelfs op de middelbare school, zij hadden nog nooit met een allochtoon gesproken en ik had nog nooit met Nederlanders in de klas gezeten. Het was toen van beide kanten een beetje.

Zelfs gewoon binnen Den Haag dus zijn er mensen die nooit iets met iemand van een andere achtergrond te maken hebben?

Ja, ja, je bent niet zo bekend met Den Haag, maar je hebt bijvoorbeeld Kijkduin en Duindorp. Ga daar maar eens een rondje lopen. Ik ging daar laatst met een vriend hiken door de duinen, toen kwamen we bij Duindorp en wilden we naar het strand lopen. Dan loop je gewoon die wijk hinnen en word je gelijk uitgescholden of uitgemaakt voor bepaalde dingen. Oat gebeurt gewoon. Je bent gewoon niet welkom. Zij zeggen 'dit is onze wijk, we willen gewoon geen onbekende mensen hier hebben'. Oat is een van die wijken in Den Haag. Het hangt ook puur van hoe geschoold mensen zijn, educatie niveau, armoede of rijkdom, hoe je het wil noemen. Oat speelt ook een belangrijke rol.

Heb je het idee dat hoogopgeleide mensen er meer voor open staan.

Ja, ja, nou ja, dan kan je ook weer zeggen mensen uit het Gooi zijn ook best wel hoog opgeleid...

Denk je dat de Turkse gemeenschap open staat voor vriendschappen met Nederlanders?

Ja. Wat ik wel bij mijn Turkse vrienden zie, wat jij als eerste vraag stelde van aan welke cultuur voel jij je sterk verbonden, bij de Turkse cultuur is het zo dat wij ons heel erg verbonden voelen aan de Turkse cultuur. Bij voetbalwedstrijden maak je dat ook mee, met toeters en vlaggen en zo. Maar ondanks dat voel ik ons ook heel verbonden met de Nederlandse cultuur. Wij hoeven ook niet te kiezen, wij willen niet in een hokje worden geplaatst. Ik persoonlijk dan, ik wil niet moeten kiezen. Allebei zijn onderdeel van mijn identiteit. Oat zie je veel bij de Turkse gemeenschap en daarom ook dat ze open staan voor vriendschappen met mensen van een Nederlandse cultuur. Ze kijken niet van oh hij is Nederlands of zo, gewoon van jij woont hier in dit land, that's it.

Je voelt je ook gewoon Nederlander?

Ja sowieso, ook als ik naar Turkije ga, wordt ik aangewezen als Nederlander. Hier wordt ik gezien dan bij bepaalde plekken als Turk. Daar moet je gewoon mee leven. Met uitgaan maak je het ook zo vaak mee, dat je bij bepaalde zaken niet binnen komt, puur om je uiterlijk. Maar idem dito ook in Turkije. Als ik een beetje een kleurtje heb, wordt ik gezien als een Europeaan, dan wordt ik ook niet binnen gelaten. Oat is

uitgaanscultuur ook een beetje. Ik had wel een keer, toen voor mijn sollicitatiegesprek met Ernst & Young, dat kantoor was tegenover mijn middelbare school. Dat was best grappig. Ik had toen dat sollicitatiegesprek gehad en ik was aangenomen, toen ging ik gelijk naar mijn middelbare school. Want ik heb af en toe nog contact met docenten daar, dus ik ging even tans en dan heb je gewoon een leuk gesprek gehad en waren ze ook echt trots op me, hoe ver ik was gekomen en zo. Dan ging ik even een broodje halen in zo'n winkelcentrum in Benoordenhout, waar echt alleen maar kakkers rondlopen. Dan kom jij daar aan, weet je. Toen kwam er een oud vrouwtje naar mij toe van 'ja, wat doe jij hier?', gewoon letterlijk zo. Dus ik zei dat ik bij mijn oude school langs was geweest. 'ja, maar jij hoort hier toch eigenlijk niet thuis?'. 'ja, wat moet je? Het is gewoon heel awkward. Dan denk je, wat moet ik zeggen. Dan denk ik toch beste manier is gewoon je mond houden en weg bpen, en dan ga je gewoon weg.

Want het lijkt me dat je wet wat zou willen zeggen.

'ja, maar dan gaat het echt escaleren, weet je. 'je bent ook bang van ten eerste het is een oud vrouwtje, wat wil je tegen haar gaan zeggen? Ten tweede, ze zit helemaal verkeerd, je wil gewoon je gevoelens een beetje verwoorden. Maar dan heb je bang dat je te hard op haar af gaat, met je emoties, het heeft geen zin. Want ook als ik dat nu aan haar ga vertellen, ze gaat toch niet veranderen. Het heeft gewoon geen zin. je gaat gewoon door lopen. je wit ook niet dat mensen gaan kijken, dan is het weer zo'n hot topic, een Turkse jongen heeft een Nederlandse vrouw aangevallen of iets in die richting. Daar heb je gewoon geen zin in.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare hun culturele achtergrond belangrijk is op sociaal gebied?

(stille). jawel. Maar ik zie wel steeds dat, hoe kan ik dat zeggen, dat de acceptatie eigenlijk wat hoger is dan vroeger. Als ik nu naar mijn broertjes kijk die ook op de middelbare school zitten, ze maken makkelijker vrienden. Tuurlijk, hetzelfde geldt ook voor hen, als je gemeenschappelijke punten hebt met een vriend van Turkse komaf of zo, dan raak je sneller bevriend. Maar toch heb ik zo'n gevoel van dat je sneller geaccepteerd wordt, anders had ik niet zo veel vrienden gemaakt op de uni.

Is het begrip toegenomen?

Het begrip is er wel. maar sommige mensen doen het ook bewust. Zo van, hij is Turks, ik ga even bevriend worden met hem. Zo'n Nederlandse jongen die expres met een Turk bevriend wordt om te laten zien wij zijn multiculti. Het moet niet geforceerd zijn. Daarom vind ik het ook jammer als het op het nieuws komt, allochtonen probleem of hoor je Denk dit en dat. Dat zorgt eigenlijk meer voor segregatie dan dat je cultuur bij elkaar brengt. Dat vind ik jammer. Als jij er de hele tijd over gaat praten, dan wordt het ook echt een issue. Als je het accepteert, gaat dat verschil automatisch weg. Het moet gewoon natuurlijk zijn, niet geforceerd. Als jij elke dag op het nieuws hoort, Turkse jongens hebben een Nederlandse jongen in elkaar geramd, Turkse jongens zijn dit en dat. Of een Turkse jongen is in elkaar geslagen door dit en dat. Dan ga je er alleen maar commotie van maken, ga je haat oproepen en dat soort dingen. Mensen gaan dan juist door dat soort nieuws zich op een bepaalde manier gedragen wat je niet wil. Het gebeurt overal. Als je dingen dan gaat toeschrijven naar een bepaalde achtergrond of een bepaald geloof, dat moet niet gebeuren. Het moet gewoon persoonlijk zijn. Dat in hokjes plaatsen is gewoon niet noodzakelijk, het moet niet gebeuren.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep ooit een mening over jou w vriendschap met Nederlandse mensen?

Nee.

De jongens in de wijk ook niet?

'ja. Ik zeg heel eerlijk, toen ik op de middelbare school zat en toen terug kwam naar mijn eigen wijk, zeiden ze wel zo van yo, Riza, je begint steeds meer op die Nederlanders te lijken. je gaat ook met zo'n rollende R praten of je zegt het woord 'gast'. Dat soort dingen. Je wordt wel op dat soort dingen aangewezen, maar het is meer als grap bedoeld. Een beetje plagen. Als ik dan zei 'he, yo, gast wat doe je nou?', als je dat op de middelbare school zei, wat dat doodnormaal, maar zeg je dat in de Schilderswijk midden op het plein, dan keken ze je echt aan van ... (lachen). Dat soort dingen gebeurde wet af en toe. Maar dat was gewoon meer grappig, het was ook als grap bedoeld.

En je ouders vonden het juist goed of..?

Het viel gewoon helemaal niet op bij hen. je bent gewoon jezelf. Mijn vader spoorde me ook aan, verjaardagsfeestjes ging ik gewoon bij hen slapen, zij kwamen ook bij mij thuis. Dat gebeurde heel vaak. Daar stonden mijn ouders gewoon voor open. Zij wilde ook een stuk van onze cultuur laten zien.

Want vonden je Nederlandse vrienden ervan om bij jou thuis te komen?

Alsof ze echt op een excursie gingen. 'ooh, schoenen moeten uit!'. Het was gewoon echt grappig.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere culturele achtergrond? De waarde? Even kijken. Ja, je kan het zo zeggen, je bent een symbool voor multiculturalisme. Maar ik kijk gewoon, het voelt gewoon goed, bij hem kan ik mijn persoonlijke issues kwijt en andersom hetzelfde. We kunnen gewoon bepaalde dingen doen, zonder een verwachting terug. Dan klikt het gewoon. Ik vind dat belangrijker dan iemands achtergrond. Maar natuurlijk, achtergrond speelt een rol daar in. In je identiteit en karakter. Zoals ik ook zei, in het begin, met die persoon die dezelfde cultuur, geloof en normen en waarden als jij heeft, natuurlijk voel je je veiliger en makkelijker thuis bij hem. Het klikt gewoon war sneller.

Denk je dat je je meer verbonden bent gaan voelen met de Nederlandse cultuur door op zo'n blanke school te zitten?

Ja. ja. Ik heb ook, ik kan niet zeggen 100% maar ik zou wel durven te zeggen dat als ik op een zwarte middelbare school had gezeten dat ik heel ergens anders was beland nu. Want in mijn ogen, van mijn basisschool ben ik de enige die universiteit heeft algerond, voor de rest werkt iedereen, of is getrouwd, gezinnen gestart. Nier iedereen heeft ambities om carrière te bouwen. Het is meer gewoon rondkomen. Niet heel veel verwachtingen van het leven. Oat wordt echt bepaald door je omgeving. Dus je moet wel uit je omgeving gaan, om je zelf te ontwikkelen, vind ik dan.

En je vriendschap met die Nederlandse jongens, denk je dat dat je meer Nederlands heeft laten voelen?

Eh... her is wederzijds. Stel, ik sta aan deze kant en die Nederlandse jongen staat aan de andere kant, dan vind je elkaar in het midden. Maar dat is juist goed, want jij wordt een beetje getrokken naar zijn cultuur en jij trekt hem war dichter naar die van jou toe. Maar los daarvan leer je ook de manier waarop die gene de wereld ziet. Andere denkwijze. Want als jij opgroeit met mensen van dezelfde cultuur en achtergrond, heb je gewoon een soort denkwijze. Dan is het gewoon heel fijn als je iemand van een andere cultuur leert kennen, dan leer je ook een nieuwe denkwijze en kijk je naar de wereld vanaf een ander perspectief. Dat is belangrijk.

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan hoe jij aankijkt tegen verschillende culturen?

Ja. Middelbare school was heel belangrijk. Als ik nu ga reflecteren en terug kijk, middelbare school heeft mij gemaakt tot wie ik ben. De vriendschappen die je daar hebt meegemaakt, ruzies en problemen, alles er om heen. Dat bepaalt echt wie je wordt. Ik ben daar heel blij mee, ik ben heel blij met de keuze die ik zelf heb gemaakt om naar die school te gaan. Zoals ik zei, je leert bepaalde kwesties vanuit een ander perspectief te benaderen, <lat is heel belangrijk. En je leert sowieso om hoe je iemand van een andere afkomst of religie moet benaderen, hoe je met zo'n persoon moet omgaan. Je krijgt meer mensenkennis. Dat is het belangrijkste.

En je ervaringen buiten school, hebben die bijgedragen?

Vast wel. ja, je school in die leeftijd dan is gewoon het grootste gedeelte van je leven. je school bepaald gewoon een beetje je vrienden. De voetbalclub waar je opzit ook wel. Dus ik zou zeggen, eigenlijk wel. Maar de school bepaald alles.

Kan je voorbeelden geven van dingen die jij hebt meegemaakt of die je hebt zien gebeuren bij andere mensen wat je bewust maakte van dat mensen anders behandeld worden wegens hun culturele achtergrond?

Ja, zoals ik zei over die docent, dat kwam echt hard aan. Ik weet nog wie het was. Oh ja, nog een voorbeeld, dit is echt een slecht voorbeeld, je gaat nu echt een slecht beeld van mij krijgen (lachen). Ik weet nog dat we her vak Engels hadden en toen was er een Nederlandse jongen en die begon mij echt vol met kanker uit te schelden, je kanker moeder dit en dat. Moet we eerlijk zeggen, daarvoor waren we al een keer op de vuist geweest om een heel stom issue. Maar in ieder geval, een tijdje later begon hij mij volledig uit te schelden. Ik bleef heel kalm en zei tegen de docent 'kijk, hij scheldt mij vol op uit met kanker, dat kan gewoon niet' en toen zei ze 'ja, hij is boos, hij kan zijn emoties niet onder bedwang houden'. Toen dacht ik we] echt serieus? Een week later had ik per ongeluk dat ik tegen iemand zei 'hou je kanker bek' of iets in die richting, heel stom, oke, maar ik had dat gewoon gezegd. En toen kreeg ik gelijk een rode kaart en werd ik geschorst. Omdat je dat woord hebt gebruikt. Toen dacht ik wel. kom op. Als hij het doet is het omdat hij zijn emoties niet in bedwang kan houden, en als ik het doe ben ik gelijk de agressieve allochtoon. Oat wordt dan ook gewoon gezegd. je werd vol op geprofileerd.

Ook als ik me ziek ging melden op school. Dit gingen we testen toen, een Nederlandse vriend en ik. Gingen we voor de grap testen, hij zei toen 'jij bent Turks, ik ben Nederlands, we zijn allebei niet ziek, we hebben allebei niks, we gaan her proberen'. Want we hadden die dag wel een geschiedenis proefwerk waar we allebei niet voor hadden geleerd of zo. Dus we stonden gewoon naast elkaar en keken elkaar aan. Ik zei 'mevrouw, ik wil me ziek melden, ik heb hoofdpijn', antwoord was nee. Hij precies hetzelfde, 'mevrouw, ik heb hoofdpijn'. Reactie was 'oke Alex, ga maar naar huis, laat je moeder we] even bellen als je thuis bent'. Hij keek mij aan en ging me gewoon vol op uitlezen. Dar soort dingen gebeurde wel. Maar op die leeftijd ga

je er niet echt mee zitten, nou ja, tuurlijk wel, je gaat zeggen 'ja, omdat ik Turk hen', maar de volgende dag was je het weer vergeten. Het raakte je wel, maar om de een of andere reden ging je het een beetje van jezelf afschuiven. Je zei gewoon, weet je wat, ik wil niet in die put vallen waar alleen maar problemen zijn en zo. Ik laat het gewoon van me af vallen, ik wil gewoon genieten, doorgaan. Ook een beetje van je aflachen. Maar achteraf denk je wel dat kan eigenlijk echt niet. Maar op die leeftijd denk je 'wat kan ik er aan doen?'.

Werd je je daar op latere leeftijd pas wat meer van bewust?

Ja. Zeker.

Want je vertelde eerder dat je niet altijd als die Turkse jongen wilde worden gezien...

Nee, dat was het niet. Tuurlijk, ik ben gewoon trots waar ik vandaan kom. Ik schaam me ook niet voor die Turkse identiteit, maar het was meer zo van dat ik niet de hele dag wilde dat het zo was van 'oh, daar heh je die Turkse jongen weer', je wil gewoon 'daar is Riza'. Mijn achtergrond of godsdienst of zo, daar wil ik niet op worden gewezen, gewoon op mijn persoonlijkheid. Dat is gewoon wat voor mij telt, wat het belangrijkste voor mij was.

Had dat dan ook te maken met dat je die discriminatie niet per se aan wilde kaarten?

Ja en nee. Het is niet zo, tuurlijk wel, sommige dingen heb ik wel aangekaart op een gegeven moment. Sommige dingen die niet door de beugel konden, dat heb ik gewoon aangesproken. Ook fel gereageerd daarop. Maar je hebt het dan een aantal keer geprobeerd, op een gegeven moment zie je gewoon dat het niets verandert. Dan pas ga je het van je af schudden. In de vierde of vijfde klas, dan heb je echte vriendschappen, dan heb je niet meer die Turk of wat dan ook, dan heb je gewoon Riza, of gewoon die persoon. Dan kan je gewoon dingen doen die jij wil.

Kan je je dan nog positieve dingen op dit gebied herinneren?

Oh, nu vraag je me wat (lachen). Dat is wel lastig te bedenken. Nou ja, wat was, ik heb altijd van huis uit mee gekregen van mensen helpen en zo, dat is belangrijk. Ik weet nog heel goed, ergens in de zomerperiode mochten we buiten gymmen, gingen we voetballen of zo. Een Nederlandse vriend van mij, hij was heel slechtziend, maar hij had een bril, maar die bril was kapot gegaan. Dus toen dacht ik en die andere Turkse jongen van we kunnen hem niet alleen laten, we gaan hem naar huis brengen. Dus helemaal naar Voorburg toe, gewoon echt z'n arm gepakt. En de volgende dag hebben zijn ouders de school gebeld om te zeggen 'oh, die jongens zijn zo aardig...' En daarop krijg je dan wel complimentjes en zo, maar dat gaat gewoon om de manier waarop je bent opgevoed. Wij staan met wat meer emoties in het leven. Ik wil niet iets verkeerd zeggen, maar je hebt dan, ik vind dan dat de Nederlandse cultuur wat minder emoties heeft. Het is gewoon heel strak, heel recht voor zee. Beetje hard. Bij ons gaat het gewoon meer op emoties, helpen, dat soort dingen krijgen we gewoon vanuit huis mee. Zonder bepaalde verwachting terug, je doet het gewoon.

Stel, ik ga met vrienden uit eten, ik trakteer gewoon. Oat is zonder het idee dat jij mij dan de volgende dag terug gaat trakteren. Dat heb je niet zo bij de Nederlandse cultuur. Ik heb zelfs in de eerste klas een gozer gehad die twee weken lang achter mij aan ging omdat ik ooit een keer voor de grap zei, 'yo, mag ik je pen lenen, dan krijg je van mij vijf cent'. Hij ging letterlijk al die weken achter mij aan voor die vijf cent. Hij was bloedserius. Ik dacht echt van 'oke, hier heb je een euro'. Dat was wel een beetje een shock, in de brugklas dan, ging je croissantjes halen en dat ging het echt van 'ik moet jou 1,15 betalen, oh ik krijg van jou nog 15 cent'. Niet verkeerd bedoeld (lachen) maar dat zijn dan bepaalde verschillen ook een beetje.

Hebben die negatieve ervaringen invloed gehad op jou en hoe je naar de Nederlandse cultuur kijkt?
Eigenlijk helemaal niet, behalve dan als zij grappen over mijn cultuur gingen maken, deed ik hetzelfde terug. Dan, als ze echt gaan plagen en zo, dan word je wel echt in een hokje gezet, zo van jij hoort daar. Op dat moment accepteer je dat van 'jij ziet mij als Turk, oke dan heb ik Turk, dan val ik jou aan op jouw eigen cultuur' zo simpel is het.

En dat die docenten je onredelijk behandelde?

Heel veel vrienden van mij kwamen toen we naar mij toe, ook jongens die ik niet kende, van 'yo, waarom heb je daar niks van gezegd, dat kan gewoon niet', weet je? Maar je voelt je gewoon zo in je eentje daarin, je bent gewoon eenzaam op dat moment. Ik was net begonnen, ik kende niemand, wat wilde ik gaan doen?

Denk je dat jouw school een bepaald beleid had om de mensen met een andere achtergrond te laten integreren om het maar even zo te zeggen?

Ja. Oat zeker. Elke keer als onze ouders naar school werden opgeroepen, voor rapportvergadering of wat dan ook, werd mijn vader verteld, ik had een vriend en hij heette Appie, van 'Riza moet niet met Appie omgaan, hij heeft een slecht invloed op Riza' en tegen Appie werd dan andersom weer hetzelfde gezegd, dat ik een slechte invloed op hem zou hebben. En tegen Alex werd dan gezegd, 'hij moet niet omgaan met Riza of Appie' en dan kwamen we naderhand bij elkaar van oke, what the fuck. Ik weet nog heel goed, in het begin was mijn vader best wel heftig en zei hij echt 'ik wil niet meer dat je met hem om gaat' en zo. Dus ik vroeg

wat hebben ze je verteld? Op een gegeven moment, delaatste twee jaar is mijn vader gewoon niet meer naar school gegaan.

Was de school bang voor diegroepsvorming?

ja, dat was het wel echt. Want ze probeerde echt alles te voorkomen dat wij in een groepje terecht kwamen. Of dat we na school bij elkaar stonden bij de fietsenstalling of zo. Sowieso, je had dan de docentenkamer met ramen met uitzicht op de fietsenstalling en konden ze ons zien. En zag je alle docenten zo naar ons kijken alsof wij gangsters waren of zo. Maar wij vonden dat wel grappig, wij wisten dat zij zo'n beeld van ons hadden en op een gegeven moment gingen we dan ook voor de grap zo op die manier om. Beetje provoceren en heel interessant doen. Maar moesten we eigenlijk gewoon heel erg lachen.

Denk je dat je vrienden van de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Ja. Zij hebben er voor gezorgd dat ik bepaalde dingen vanuit een andere invalshoek kan benaderen. Voorheen wist ik alleen, dacht ik iedereen denkt op deze wijze na. Maar nu weet ik, nu kan ik beter mezelf in iemand anders zijn schoenen zetten. Nu weet ik dat een beetje en kan ik daarop inspelen.

Je vertelde dat je voor het eerst echt vrienden werd met de andere leerlingen bij schooluitjes en kamp en zo. Denk je dat dat ook noodzakelijk is geweest?

Ja, zeker wel. In het begin, de eerste paar weken of maanden zelfs ken je niemand, dus was het echt naar school en zo snel mogelijk weer weg. Het was allemaal nieuw en tuurlijk, ik moest bijna een uur reizen. Dus je wilde zo snel mogelijk weg, je kende niemand en heel zielig gezegd maar je had geen sociaal leven op school na dat moment. En dan na zo'n schoolkamp, dat was ook wel het doe) volgens mij, dan leer je elkaar echt kennen en ga je groepsoopdrachten doen. We zaten ergens in Zeeland of zo, moesten we allemaal opdrachten doen en hiken en zo en dan leer je pas echt mensen kennen. Slaap je ook in dezelfde kamers, je eet samen, de drempel is dan volledig weg. Je leert mensen echt kennen en dat weet je met wie je wel of niet om wil gaan. Zo maak je vrienden. Het was echt een soort kennismakingsklas. Een week Jang, hadden ze een heel boerderij afgehuurd en was het gewoon zeven dagen Jang opdrachten maken, films kijken, drama Jes, optreden, voetballen. Oat waren echt leuke dingen.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Vertrouwen. Oat is het allerbelangrijkste.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Oat zijn twee verschillende dingen... eigenlijk, ze moeten mij begrijpen, maar cultuur is onderdeel van mij. Dus indirect zouden ze ook mijn cultuur moeten begrijpen. Je cultuur, je achtergrond, waar je bent opgegroeid, je vrienden, dat bepaald wie jij bent. En als zij mijn cultuur accepteren en begrijpen, dan begrijpen zij ook een deel van mij. Oat is dan belangrijk.

Kwam dat begrip voor wie jij was en zo, kwam dat voor de vriendschap of naarmate de vriendschap verder ontwikkelde.

Het was naarmate, want ik maakte al vriendschappen tijdens het voetballen op school. Dus dan was het niet zo van leer mij eerst kennen, dan warden we bevriend. Nee, we werden gewoon eerst bevriend tijdens het voetballen, gingen we gewoon samen spele en daarna leer je elkaar pas kennen. Het hangt echt van de context af. Oat is heel belangrijk.

Heb je dan ooit gehad dat je tijdens voetbal bevriend raakte, maar deze vriendschap niet doorzette doordat er geen begrip was verderop?

Nee. Maar ik heb ook wel jongens met wie ik heel goed bevriend ben tijdens het voetballen, maar als we dan terug naar onze eigen groepjes gaan, dan is het weer weg. Gewoon voetbalvrienden.

Op die leeftijd sta je er ook niet bij stil. Tot ik op de middelbare school zat, dacht ik dat iedereen... ik heb nooit mezelf moeten verwoorden in de zin van dit is waar ik voor sta. Dat was gewoon normaal. En toen ik daar kwam, kreeg je dat wel over je heen maar je stond er niet zo bij stil. Het woord allochtoon heb ik ook pas op de middelbare school geleerd. Ik kende het woord allochtoon niet. Allochtoon, autochtoon, oke wat is dat dan? Heel serieus, ik kende die woorden niet op mijn basisschool. Heb ik echt pas op de middelbare geleerd. Toen dacht ik echt wauw dat zijn heftige woorden. Toen zei ik ook voor de grap tegen de Spaanse en Franse leerlingen, 'jij bent ook allochtoon. Als ik een allochtoon ben, dan ben jij ook een allochtoon'. Maar het kwam echt over alsof het een belediging was tegen hen. Toen zei mijn docent 'nee, hij is een Westerse allochtoon en jij bent wel een allochtoon'. Toen dacht ik echt kom op, dit gaat echt ver. Nu ik er over denk, denk ik echt wat heb ik allemaal meegemaakt. Ik heb er nooit echt bij stil gestaan maar als ik er nu aan terug denk, denk ik wel wow dat was wel heftig. Maar ik zei ook, ik wist niet wat de achterliggende feeling was. Het woord zelf is niet slecht, maar de manier waarop het gebruikt wordt wel. Daar was ik me toen nog niet bewust van. In de Jes kregen we gewoon de betekenis van de term, als je ouders niet in dit land zijn geboren. Dus als ik tegen een gast uit Rusland in de klas zei 'jij bent toch ook allochtoon' dan was het echt van 'nee, ik ben geen allochtoon'. Dus de leraar versterkte het maar de jongens tegen wie ik het zei, zij accepteerde

het ook niet. Zij waren zich wel bewust van de achterliggende betekenis. Maar voor hen was het echt een scheldwoord.

Het was best grappig toen ik dat woord leerde kennen, ja gewoon accepteren, ik hen allochtoon, geen problemen mee. Maar zij vatte het echt op als een scheldwoord en toen kreeg ik pas door 'oke, dit is geen goed woord'. Als zij zo gaan reageren ...

Maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar Turken in het algemeen kijken?

(stilte). Nee, kijk, voor mij kan alles zo Jang je geen racist bent. Als je iemand gaat discrimineren om zijn geloof of ras of weet ik veel, dan wil ik gewoon niks met jou te maken hebben. Heel eerlijk. Ook vanuit mijn vrienden hoor. Als ik een jongen ken die iets heeft tegen donkere mensen, dan heb ik gewoon geen zin om met die persoon om te gaan. Oat gaat niet puur om de Turkse cultuur of de Nederlandse. Ik hen zelf moslim, het is tegen mijn principes in. Dan accepteer je dat ook niet.

Gebeurd het ooit dat er onenigheid is tussen jou en je vrienden over culturele zaken?

Ik zeg maar wat, stel, er is iets gestolen. Dan zouden mijn Turkse vrienden heel makkelijk kunnen zeggen, dat zijn die Marokkanen. Het gebeurde ook onderling. Maar dat is gewoon 'out. Het gebeurde wel. Maakt niet uit of je Turks bent of Marokkaan of Nederlander. Het is niet die groep tegen die groep, het is iedereen onderling. Het is niet Turken en Marokkanen versus de rest, het is allemaal onderling. Je hebt vast ook wel Turken die donkere mensen haten of andersom. Maar dat is dan weer met je normen en waarden, wat je van thuis hebt mee gekregen. Het klopt ook niet, maar het voelt gewoon makkelijk om iemand de schuld te geven. Je legt het van jezelf weg.

Denk je dat de school heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag in de Nederlandse samenleving staat?

Ja. Zoals ik zei... hoe kan ik het zeggen. Niet dat de school zelf dat bewust heeft gedaan, maar mijn keuze voor welke middelbare school heeft wel invloed gehad op mijn leven. Dus niet alleen Nederlanders, maar ook jongens uit West Europa en zo. Je leert bepaalde dingen op een andere manier te benaderen. Bepaalde kwesties kan je vanuit een ander perspectief benaderen. Je leert iemand anders mee nemen. Als je de hele tijd in dezelfde omgeving blijft waar je ook bent opgegroeid, dan blijft het nogal monotoon. Dan heeft iedereen dezelfde mening en hetzelfde gedrag, maar als jij naar een hele andere school gaat, dan leer je zo veel mensen kennen en heel veel verschillende meningen. Oat heeft mij wel gemaakt tot wie ik hen.

Was het echt dat sociale aspect van de school of ook.

Ja, ook het niveau wel. Het onderwijsniveau is hoger, je komt in aanraking met mensen die wat slimmer zijn, laat ik het zo zeggen. Tuurlijk, want je moet het zo zien, als jij met heel veel slimme mensen om gaat dan ga je indirect zoals zij dingen benaderen en beredeneren, dan ga je op die manier denken. Maar als jij met jongens om gaat bij wijze van die heel laag geschoold zijn, dan word je terug getrokken. Dus dat heeft ook zeker invloed.

Wil je zelf nog iets toevoegen?

Ja, kijk, sommige dingen zijn wel heftig, wat ik heh meegemaakt. Maar her hoeft niet zo als heftig gezien te worden, het is gebeurd, zand erover en door gaan, maar dat betekent niet dat je het ook moet vergeten. Het speleeten rol, hepaalde kwesties zeker. Maar het heeft ook geen nut om er de hele tijd op te hiijen hameren. Vind ik dan.

Denk je dat dit voor de latere generaties makkelijker gaat worden?

Zeker. Zeker. Kijk, je moet het zo zien. Als je het echt over Nederland hebt, multiculturele samenleving is echt een onderdeel van Nederland, het is een tolerant land. Accepteert alles. Het gaat gewoon echt... als ik het vergelijk met mijn ouders of jongens die twintig jaar geleden op de middelbare school zaten, die hebben hele andere dingen mee gemaakt. Maar wat ik duidelijk wil maken is als jij als allochtoon in Turkije gaat wonen, word je ook gewoon zwart gemaakt hoor. Met die vluchtelingen in Turkije, moet je zien hoe agressief mensen zijn tegenover Syriërs. Worden ook niet geaccepteerd. Het is niet alleen in Nederland, overal in de wereld.

Ik vind dat de Nederlandse bevolking echt voorloopt op alle andere bevolkingen ter wereld bijna hoor. Open staan voor nieuwe dingen, ik denk dat wij wel op nummer 1 staan hoor met dat soort dingen.

Ja, ik denk ook wel een groot verschil tussen de Randstad en de rest van Nederland maar..

Ja, laat ik zeggen de Randstad dan. Het spreekt voor zich, je gaat geen Turk vinden ergens in Friesland of zo. Dus die mensen leren elkaar ook niet kennen. Toen ik op de uni zat zei die enegozer ook van 'dit is de eerste keer dat ik een Turkse jongen heb in de klas'. Had op de middelbare school helemaal geen allochtonen. Kijk, het is natuurlijk wel heftig dat dit soort dingen gebeuren anno 2019, ik heb het idee dat iedereen wel open staat maar je hebt ook bepaalde gebieden in Nederland die nog niet open staan. Puur om het feit dat ze niet in aanraking zijn gekomen met andere culturen. Ze kennen dat alleen maar van tv of het nieuws. Dan heb je gelijk een vaag beeld.

In Den Haag zijn ze daar ook wel mee bezig heb ik het idee, want bijvoorbeeld het Student Hotel, dat hebben ze naar mijn idee expres in het begin van de Schilderswijk gezet. Je ziet nu heel veel studenten ook en zo. Dat zag je voorheen ook echt niet zo. Ook studentenwoningen in de Schilderswijk. Het komt nu meer bij elkaar en dat is heel mooi maar het kan meer. Maar de wijk is ook wel aan het verbeteren hoor. En puur volgens mij omdat het onderwijsniveau omhoog gaat. Vroeger als je vwo haalde was je echt bijzonder en nu is het gewoon algemeen. Nu word je bij wijze van uitgelachen als je theoretisch hebt. Je ziet wel dat er meer mensen vwo halen. Je ziet ook veel van die bijlesscholen. Je hebt nu ook van die kleine clubhuisjes bij de parken, waar ze jongens van de straat houden. Mensen zijn wat hoger geschoold, studeren meer. Wij zijn aan het beseffen van anders kom je niet ver.

Burak, 31 jaar, Thorbecke Lyceum, Rotterdam, Turks

Kan je iets over jezelf vertellen?

Mijn ouders en ik zijn hierheen geëmigreerd in 1992, ik was toen vijf. We woonden eerst in Duitsland tot mijn derde. We woonden in Ommoord en vervolgens zijn we een aantal keer verhuisd. Vanaf mijn achtste woonde ik vlak achter de Blaak in Rotterdam. Ik zat eerst op een basisschool waar mijn vader Jes gaf, hij was Turkse leraar. Toen in die tijd was dat nog een ding. konden kinderen met een buitenlandse afkomst hun eigen cultuur en voornamelijk taal mee krijgen op een basisschool. Dat is tegenwoordig niet meer zo. Hij zat daar op school, dus ik ging daar ook gewoon naar school. Het was echt een heel gemixte school in Feyenoord, Rotterdam Zuid. Oat is eigenlijk we] het Turkse centrum van de stad. Daar bleef ik tot groep zes. Daarna ging ik naar de Jan Prins op de Blaak. Daar heb ik groep 7 en 8 gedaan en dat was voor mij toch we] wat moeilijker, omdat ik tot aan groep zes eigenlijk alleen maar allochtonen om me heen had. Wei een paar Nederlanders, maar niet heel veel. Daar zaten veel meer buitenlanders gewoon. En ik denk ook dat de demografie een beetje ender het gemiddelde inkomen was. Mensen zaten er heel anders in, je was meer buitenlander dan dat je in Nederland woonde. Bij Jan Prins was dat we] heel anders, nu ik er aan terug denk was het blanker dan mijn vorige school. Op de Jan Prins zaten ook veel buitenlanders maar je zag duidelijk dat dat wel mensen waren van een gemiddeld tot bovengemiddeld inkomen. Dat twee jaar gedaan. Vervolgens ging ik naar de middelbare school. Ik kreeg toen echt en kut advies, destijds was dat mavo. Het hoeft niet slecht te zijn, maar het was gewoon niet goed ten opzichte van mijn vroegere leraren omdat zij mij altijd hadden ingeschat op vwo. Dus ik denk dat het bij naderinzien meer een situatie is geweest waar ik mezelf niet zo prettig in mijn omgeving voelde en me terug heb getrokken. Naar de middelbare school, na mijn eerste jaar ben ik naar de havo gegaan, daarna havo-vwo maar bleek ik toch te lui om met vwo verder te gaan (lachen). Uiteindelijk dus havo afgemaakt op het Thorbecke lyceum. Dat was in Prinsenland, dus ongeveer dezelfde omgeving als waar ik eerst op school zat. Toen ik ongeveer 15 was, werd mijn broertje geboren. Na een aantal jaar hadden mijn ouders zo iets van wij voelen ons hier niet echt meer welkom. In die tijd zag je in het nieuws ook steeds meer berichten van dat de buitenlandse bevolking zich niet een voelde met de gemeenschap in Nederland. Er was steeds meer hate crime in die periode. Dus zij hadden een beetje zo iets van we gaan nog even kijken hoe het zit maar we hebben meer de neiging om terug te gaan. Dus toen ik begon met het hbo, elektro techniek in Rotterdam, na zes maanden zijn zij terug gegaan. Toen was ik 19. Ik heb hier school af gemaakt, maar miste ik heel erg mijn familie. Ik wilde ook graag weten hoe het zou zijn in Turkije buiten de vakanties. Ik ging ook terug naar Turkije en ben daar gaan wonen en werken, ongeveer drie jaar Jang. Op een gegeven moment had ik het wel gezien, want daar werk je zo'n twaalf uur per dag, zes dagen in de week en ik weet het niet, in die periode had ik heel erg een identiteitscrisis. Of niet echt een crisis, ik voelde me niet comfortabel. In Nederland ben je toch altijd de Turkse jongen, ongeacht hoe goed je je gedraagt, klinkt een beetje raar maar ehm. Toen terug naar Turkije merkte ik heel erg dat ik toch ook een Nederlandse jongen was, ik voelde me daar ook niet thuis. Dus in die zelfde periode probeerde ik heel erg mezelf en mijn omgeving te begrijpen. Ik las toen een artikel dat in de psychologie mensen zijn gecategoriseerd ender kinderen van een derde cultuur, dus dat je thuis een bepaalde cultuur hebt en daarbuiten een bepaalde cultuur hebt en dat die twee met elkaar moeten gaan mixen en een weg moeten vinden samen. En dat was bij mij op dat moment zo, ik voelde me hier niet thuis, ik voelde me daar niet thuis. Waar associeer ik mezelf dan mee? Is het nodig, moet ik me ergens per se thuis voelen? Wat op dat moment voor mij belangrijk was, ik realiseerde me dat mijn verbinding en mijn connecties met plekken mij een thuisgevoel gaven. Uiteindelijk zijn het mijn vrienden geweest die voor mij belangrijk waren maar ook de culturele trekjes. Kijk, in Turkije kan je ook heel erg lekker eten maar hier bijvoorbeeld ook hele goede Surinaamse restaurants en dat soort dingen. Voor mij waren het toch wel de insteek van heel veel verschillende culturen en de samenleving waar iedereen bij elkaar komt, uiteindelijk waar ik mee ben opgegroeid wat belangrijk voor mij was.

Dus toen ben ik terug gekomen, toen ik 23 was. En ik had zo iets van ik heb het wel gezien eigenlijk en ik wil eigenlijk dat mijn broertje mee gaat. Omdat Turkije zich toen en nu nog steeds in een heel erg religieuze beweging bevond. De regering had wat sterkere banden met de religieuze cirkels en wij zijn dat totaal niet. Ik ben sowieso niet religieus van mezelf, mijn ouders ook niet, alleen mijn oma. Ik ben ook meer van het seculaire bestaan. Ik zag er geen toekomst in en ik zag er voor mijn broertje geen toekomst in, toen moest een bepaalde beslissing worden genomen. Ik ben toen terug naar Nederland gegaan en daar een huis gekocht. Een jaar later kwamen mijn moeder en mijn broertje bij mij wonen en ik ben dus hier verder gaan werken. Het idee was dat ze bij mij zouden blijven wonen tot mijn broertje klaar was met de middelbare school en ergens ging studeren.

En wat doe je nu?

Ik ben nu een master aan het doen maar ik werk ondertussen ook weer. Ik ben project manager bij Alstom transport. Ik ben van origine elektro technisch ingenieur.

Hoe zie jij je culturele achtergrond en hoe erg voel je je daarmee verbonden?

Een mix van. Ik identificeer mezelf niet met alleen het Nederlandse, maar ook zeker niet met alleen het Turkse. Ik ben een beetje van beide. Niet helemaal verbonden met het Nederlandse en ook niet met het Turkse. Ik maak er vaak grapjes over, ik vind het inmiddels fijn om tussen de grijze gebieden te zijn. Nog steeds eigenlijk vind ik het heel erg irritant om in een hokje geplaatst te worden. Van oh jij ben dit, jij bent dat. En als je dit bent, moet je zo doen etc. Daar erger ik me erg aan. Vroeger met de hele religie was dat ook een ding. Oh je bent Turks, oh dan ben je zeker aan het vasten? Nee. Oh en je ouders dan? Ook niet. Wat voor Turken zijn jullie? Wat? Hoe bedoel je? Dat er gelijk allerlei assumpties worden gedaan van hoe je moet zijn als persoon. En dat is iets waar ik me echt aan kan ergeren, nog steeds. Vroeger, voor ik naar Turkije ging zat ik ook af en toe in zo'n slachtoffer rol. Je voelt je ongemakkelijk en je duwt mensen er heel makkelijk in. En voordat ik die beslissing had genomen en tot inzien was gekomen van het hoe dan ook, ik zet een stap terug. Voe! ik me er veel makkelijker mee. Ik zie heel veel jongeren die hier zijn opgegroeid, zij zitten nog steeds met het idee van 'oh dat komt omdat ik een buitenlander ben, dat komt omdat ik de taal niet machtig ben'. En in sommige gevallen is het ook echt zo, maar als je op een gegeven moment alleen maar dat soort situaties ziet, sta je niet meer open voor andere mogelijkheden. ik voel me verbonden met de keuzes die ik heb gemaakt. Ik kies er voor om af en toe net zo Nederlands te zijn als dat ik Turks ben of andersom. Ik maak er heel erg gebruik van, het is niet alleen het Turks zijn, het is het allochtoon zijn. Het is best grappig. Bij ons op het kantoor heb je echt een aantal oudjes die al heel lang in het vak zitten. Ik ben naar mijn weten de eerste Turkse jongen daar. En zij wisten in het begin niet echt wat ze met me aan moesten. Op een gegeven moment probeer ik de zaak gewoon wat makkelijker te maken door grapjes te maken en maak ik ook wel eens gebruik van mijn buitenlandse achtergrond maar op andere momenten juist weer van mijn Nederlandse. Het maakt mensen comfortabel en ik kan mezelf er ook in vinden. In dat opzicht, komt het mij heel goed uit omdat ik me juist identificeer met het Middengebied. In plaats van dat ik hard aan een kant sta. Aan een kant staan klinkt misschien een beetje confronterend, maar open bepaald gebied dan. Ik maak het leuk voor mezelf, anders laat je te veel ruimte over aan andere mensen die dat voor je gaan invullen. Het is alsof de voorselectie al wordt gemaakt en dat je daaraan moet houden. Juist omdat mensen dan een reactie of gedrag getoond krijgen die ze niet verwachten, raken ze helemaal in paniek.

Mijn onderbuurvrouw was bijvoorbeeld echt super verbaasd toen ze hoorde dat ik in de zomer niet zes weken naar Turkije ging zoals alle andere Turken maar twee weken ging kamperen in Italië. En het komt ook wel ergens vandaan, want de meeste Turken die ik hier ken doen dit inderdaad ook. Zij zeggen dan oh Turkije beste land wat er is. Ik heb dan een beetje van oke ga dan terug als het daar zo fantastisch is, kijken of je dan nog een uitkering krijgt.

Kan je iets vertellen over je middelbare school?

Ik heb dus eerst mavo gedaan. Thorbecke lyceum bestond uit twee scholen op dat moment. Het Alexander College was echt voor de vmbo afdeling en dan had je havo-vwo. Thorbecke aan sich was een school voor topsporters, dus het hele rooster en alles werd op hen aangepast. Op het Alexander college was het voornamelijk gekleurd, Surinamers, Antillianen, Turken, Marokkanen, Kaapverdianen. Maar ook een aantal Nederlanders uit achterstandswijken en met een laag inkomen. Niet altijd natuurlijk, maar over het algemeen wel. Dat zag je wel regelmatig dat de families die een laag inkomen hadden, de kinderen het vaak minder goed deden. Kinderen moeten leren omgaan met hun situatie en heel veel van die dingen van een slechte situatie hebben invloed op de schoolprestatie. Een kind kan geen kind zijn, ze worden gebombardeerd met vooroordelen, culturele dingen, verwachtingen van thuis, verwachtingen van buiten. Met scheve blikken, daar heb ik ook mee te maken gehad. We zeggen wel heel snel oh een lager inkomen, dus een lagere schoolprestatie maar dat is te zwart wit.

Daarna ging ik naar havo vwo en dat was op het Thorbecke, daar zaten dan weer voornamelijk kinderen met ouders met een gemiddeld inkomen. Ook niet altijd. Maar het was wel interessant waar de plaatsing van de twee gebouwen was. Alexander College was ongeveer vijftien minuten bpen van Thorbecke. Opzi ch

wel hetzelfde gebied maar het College was een beetje achterin de wijk geplaatst, in een minder goed gedeelte. Thorbecke had een nieuwer gebouw, een zonnigere omgeving, algemeen meer aandacht. Er speelde altijd heel veel factoren mee. Thorbecke was ook gemengd, ook veel kinderen uit achterstandswijken maar ook veel uit normale wijken zeg maar. Ik heb daar genoeg vrienden van over gehouden, die begonnen allemaal in Rotterdam Noord, misschien niet direct een achterstandswijk maar wel bekend als een van die ghetto typische wijken.

Het was een behoorlijk grote school, alle profielen werden gegeven, er waren heel veel leraren. Ik had altijd een mix aan leraren gehad, cultureel gezien.

Ik heb Natuur-en Techniek gedaan. Oat is ook wel echt een typisch ding voor allochtonen, wij krijgen van de ouders altijd mee dat er geen andere banen bestaan dan arts, advocaat of ingenieur. Er bestaat niets anders. Op de mavo zaten heel veel buitenlanders, ik gok iet van tien tot vijftien procent Nederlanders. En dat was in elke klas ook ongeveer zo. Op havo vwo waren er iets meer Nederlanders, maar niet heel veel meer. Misschien 35 procent.

Tot aan de vierde zat ik in een vaste klas, toen heb ik een jaar blijven zitten. En dat was wel interessant, na het blijven zitten, deed ik het wel veel beter op school. Tot aan de vierde had ik wel vrienden, maar niet zo super veel. Er waren niet zo veel mijn type allochtonen, Midden-Oosten zeg maar, het waren voornamelijk Nederlanders, Surinamers en andere achtergronden maar niet van mijn type. Toen bleef ik een jaar zitten en toen zat ik wel bij jongens in de klas waar ik me veel meer bij thuis voelde en daardoor deed ik het ook gelijk veel beter op school. Je moet het wel ook leuk vinden om naar school te gaan. En zij waren ook wel een beetje van hetzelfde idee, we zaten bij elkaar in de klas en kijken wie de hogere cijfers haalde.

Had je bewust gekozen voor Thorbecke?

Niet direct, het was meer dat deze school in de buurt lag. Ik kon er makkelijk komen.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan verschillende culturen?

Nee. Maatschappijleer heb ik niet lang gevolgd door mijn profiel, maar niet speciaal aandacht besteed voor een speciale cultuur. De Nederlandse feestdagen werden wel gevierd. Ik weet niet of dat, in Amerika wordt het wel veel gedaan met aandacht aan achtergrond. Op mijn school werd het juist niet benadrukt, die verschillen. Gelukkig niet.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen hiermee met andere culturen?

Natuurlijk. Maar meer in de zin van, het was niet alleen per land maar mee per regio. Alle leerlingen uit het Midden-Oosten hoorde bij elkaar, de Surinamers, Antillianen en Afrikanen hoorden bij elkaar en alle Aziaten enzovoort. Oat was een beetje hoe het gecategoriseerd werd, dieper kon men toch niet gaan. Als kind, wat zie je nou meer dan dat? Als men me aanspreek, nu nog steeds, gokken ze wel vier verschillende landen uit het Arabische wereld.

Versillen met de Nederlandse cultuur, merkte je dat erg?

We gingen heel weinig met elkaar om. Nu nog steeds heb ik heel weinig Nederlandse vrienden. Mede omdat ik denk het begrip voor elkaars verschillen er gewoon niet zo erg is. Ik zou het wel kunnen, ik heb wel een Nederlandse vrienden en een heleboel Nederlandse collega's waar ik goed mee kan werken. Het heeft veel te maken met de keuzes die iedereen voor zichzelf maakt. Maar op dat moment blijft iedereen heel erg in zijn eigen groep. Er waren wel een aantal jongens waar we heel goed mee konden omgaan. Oat waren altijd hele relaxte jongens, die opgegroeid waren in een omgeving met veel buitenlanders. Die zagen het, het was voor hun nooit een probleem. Oat merk ik nu ook, voor mensen die altijd met veel buitenlanders zijn opgegroeid, die zien het probleem niet. Er is geen probleem namelijk, het is een cultureel verschil, het is anders, en heel veel mensen die er wel goed mee om kunnen gaan die weten dat het gewoon anders is maar daardoor niet per se slecht hoeft te zijn. Heel veel behoefte aan hebben om het te begrijpen. Oat merk ik bij andere mensen, als ze het niet gelijk begrijpen en dan ook geen behoefte hebben om moeite te doen om het wel te begrijpen. Oat is wel iets wat, als kind zijnde, voor sommige heel makkelijk is en voor anderen niet zo. Als kind zijnde realiseer je je niet dat er meer is om te begrijpen. Ik weet nog wel dat er onenigheid was tussen buitenlandse meisjes en Nederlandse meisjes in de klas. Omdat je in een groep voelt, ga je je eerder naar de groep gedragen. Als een of twee mensen zich negatief opstellen, dan doe jij dat ook maar. Het is ook een beetje een groepsdynamiek. Je wilt er bij horen, je wilt niet anders zijn omdat je al genoeg anders bent. Oat speelt ook wel echt een rol. In mijn situatie was dat misschien makkelijker dan voor anderen, ik heb daar nooit echt grote frustraties mee gehad.

Doordat je jezelf niet met een van de twee groepen identificeerde?

Op dat moment was dat nog niet zo. Op dat moment was ik nog steeds Turks, buitenlander, allochtoon. En ik zat in een groep waar de mensen zich daar ook mee identificeerde. Dus maar omdat ik nooit de sterke drang had, kijk ik was zelf opgegroeid in een mooi appartement in de Blaak, vrienden van me die groeide op in de uithoek van Capelle, Ommoord, en die kwamen uit minder goede omgevingen. Die waren niet uit zichzelf zo, de omgeving vormt je enorm. Zelfs als ze dagelijks van vrienden een goed voorbeeld zouden

zien, gaan ze terug naar hun omgeving waar ze dagelijks van vrienden, ooms, grootouders whatever te horen krijgt 'nee wij zijn buitenlands, zij zijn de vijand'. Ik kan het ze niet kwalijk nemen. Maar dan moet je eerder denken worden wij gevormd door onze ervaringen of door onze omgevingservaringen. Opvoeden gebeurt niet alleen door je ouders maar ook door je omgeving, het ligt veel dieper dan alleen 'oh zij zijn bij elkaar gekomen omdat ze bij elkaar horen', nee niet alleen daardoor, ze voelen zich ook beter bij elkaar begrepen. Ik was weer niet een beetje een uitzondering omdat ik uit een relatief goede omgeving kwam. De wijk is heel erg belangrijk.

Kwam je tijdens je middelbare schooltijd buiten school nog veel in contact met andere culturen of de Nederlandse cultuur?

Het is altijd gemixt geweest. Ik ben opgegroeid in de Blaak, en die omgeving is voornamelijk mensen met een bovengemiddeld inkomen, goede omgeving, centraal maar wel zo'n plek waar alle culturen bij elkaar komen. Mijn eerste bijbaantje was in de AH, als vakkenvuller, en daar kwam ik alles tegen. Ik had dan wel Nederlandse supervisors, maar dat maakt niet meer of minder uit. Ik weet wel nog heel goed dat ik in die tijd veel deed aan tafeltennissen, ik deed mee aan derde niveau toernooien en zo, en dat ik aan mijn supervisor moest vragen of ik op zaterdag vrij mocht krijgen omdat ik dan een tafeltennistoernooi had. 'Oh' zei ze 'dat hoor je niet vaak van ehm...ehm...buitenlandse jongens'. Als jochie van 15 wist ik niet hoe ik daar op moest antwoorden. In dat opzicht kwam ik er wel mee in aanraking, maar omdat ik niet in mijn omgeving direct werd gevoeld door negatieve invloeden (want het gaat veel verder dan een uitkering krijgen, het gaat ook om de mensen die hier als eerste aankwamen als gastarbeider, die werden eerst goed behandeld dan slecht behandeld en toen steeds slechter, en die hebben al heel lang het idee dat ze tegenover de Nederlanders staan, in plaats van dat ze met de samenleving mee kunnen. Die werden toen al in een hoekje geplaatst en die kinderen heb nooit iets anders mee gekregen.) Dus het is heel moeilijk om het een persoon kwalijk te nemen. Maar met mijn supervisors was voornamelijk mijn contact met de Nederlandse cultuur. En mijn burens natuurlijk, maar dat waren altijd hele fijne mensen.

Kun je je vriendengroep van de middelbare school omschrijven?

Ja, op de mavo waren er veel donkere allochtonen, veel Surinamers, Antillianen, Kaapverdianen. Oat was wel duidelijk minder op de havo vwo. Daar waren ook nog steeds allochtonen, veel ook met onder gemiddeld inkomen, maar dat waren wel iets meer Turken en Marokkanen. Wel een aantal Surinamers hier en daar. Die paar Surinaamse vrienden die ik had in die tijd, ken ik nog steeds, en ken hun ouders ook wel en dat waren altijd hele strenge ouders en dat was bij ons ook zo. Je moet gewoon werken, er is geen andere optie. Ik denk dat dat misschien een van de verschillen is, ongeacht wat voor soort inkomen je ouders hadden of waar ze vandaan kwamen, had je soort van twee groepen waarvan de ene ouders hadden die wat relaxter, of nou je relaxed wil ik niet zeggen maar met minder verwachtingen en de andere groep ouders hadden met veel meer verwachtingen en ook in die richting hun kinderen opvoeden.

In het vierde jaar ben ik blijven zitten en tot die tijd had ik maar een vriend, hij was Nederlands. Daarna had ik wel echt een groepje van zes buitenlandse jongens. Irakees, Iraans, Chinees en Hindoestaans. Dat waren de vijf jongens waar ik wel altijd bij was, nog een paar Surinaamse jongens waar we ook goed mee gingen. Ik had een paar vrienden uitschieters qua Nederlanders, maar ook niet heel veel. Maar dat waren wel de mensen die altijd wel heel open naar ons toe kwamen. En de grapjes die we toen maakten waren altijd in belang van de gemeenschap, dat waren geen echte racist jokes. Het waren wel racist jokes maar we wisten hoe we ermee om moesten gaan en waar de grenzen lagen. Die jongens ken ik nog steeds, maar dat zijn uitschieters, mensen die ook voor ons open waren en niet alleen wij voor hen. Ik zeg ook vaak, in de Nederlandse samenleving wordt geroepen, jullie moeten integreren! Prima, maar integratie is een stap aan beide kanten. Integratie is niet alleen dat ik geassimileerd wordt in jouw cultuur, ik blijf altijd deels mijn buitenlandse identiteit houden. Ik raak dat ook niet kwijt, en wil het ook niet. Dus als je het hebt over integratie is het altijd een stap naar elkaar toe. En op de middelbare school waren er dan een paar die ook de stap naar ons toe maakten en wij deden dan weer een stap naar hen. Het is altijd een beetje aftasten.

Waardoor komt het denk je dat je precies met hen (vriendengroep van zes) bevriend was?

Het eerste wat in me op komt is, we leken op elkaar. Het is misschien een beetje gek, maar mannen zijn gewoon wat visueel ingesteld, en zij zagen er hetzelfde uit als ik. De maat van mij daarvoor, Geert, was een blonde jongen, heel Nederlands gezin, maar hij en ik hadden dezelfde interesses. Maar daarna, qua groepsvorming, die gasten leken op mij ook qua humor. We begrepen elkaars humor en als we iets zeiden dan was het bijna intrinsiek begrip van de andere persoon, op intellectueel manier van zijn en doen. Ik hoefde niets extra uit te leggen, zij begrepen mij zonder dat ik iets hoefde uit te leggen. En dat was op dat moment, en nu nog steeds bij sommige dingen, is dat fijn om gewoon begrepen te worden zonder dat je het gevoel krijgt dat je jezelf moet uitleggen. Ik denk dat dat iets is waar mensen waarde aan hechten, ik wel. Ik werd vroeger echt moe om mezelf telkens uit te moeten leggen.

Is dat dan gebaseerd op cultuur?

Niet per se.. maar dat heb je ook heel snel omdat je overeenkomsten hebt in een dergelijke opvoeding. Het was niet initieel omdat we buitenlanders waren, maar het kwam intrinsiek wel omdat we buitenlanders waren. Omdat de ouders ongeveer dezelfde ervaring hadden gehad en ongeveer dezelfde normen en waarden mee gaven. De reden waarom je elkaar intrinsiek beter begrijpt, is omdat je weet waar het vandaan komt.

Waar leerden jullie elkaar voor de eerste keer kennen?

In de klas.

Gingen jullie buiten school veel met elkaar om?

Op den duur wel. We kwamen ook uit verschillende wijken in Rotterdam, maar we kwamen altijd ergens in de stad bij elkaar.

Had je vrienden die niet bij jou op school zaten?

Ja, dat was vlak bij mij in de buurt was een speelterrein, daar kwam ik regelmatig. Heel veel Turkse kinderen, Marokkaanse kinderen en een aantal Nederlanders maar niet heel veel. Dat was mijn grootste kennismaking met de Marokkaanse cultuur. Oat waren ook mensen met een dergelijke gelijke achtergrond, sommige dingen zaten we! gewoon goed. Maar daar kwamen bij mij ook wel de grootste frustraties uit qua kritiek wat werd geleverd, als je geen religie had of uit een ander sociaal economisch milieu kwam. Mijn ouders waren wel anders dan de anderen, mijn moeder droeg geen hoofddoek, we vastten niet, we bidden niet regelmatig. Oat soort dingen, je was wel vrienden, maar dat soort dingen waren heel merkwaardig aan het begin van zo'n vormingsrelatie. Het was heel persoonsafhankelijk van hoe je je dat laat beïnvloeden. Bij mij was dat tot een zekere hoogte, maar ik probeerde we! altijd te blijven denken van als iemand iets zei, waarom ze dat dan zeiden. En niet actief, maar ik weet wel in zekere zin dat ik me passief altijd aan bepaalde dingen heb gehouden. Anders was ik daar heel makkelijk in mee gegaan.

Hoe was je relatie met je wijkvrienden anders dan met je schoolvrienden?

Ik denk dat mijn relatie met mijn schoolvrienden beter was omdat je ze gewoon elke dag ziet. Op de een of andere manier waren mijn schoolvrienden minder oordelend, buiten was dat veel meer.

Sociale controle?

Ik weet niet of het sociale controle is geweest. Ik weet het niet. Buiten was het misschien omdat je elkaar niet altijd zag, had je ook de tijd niet om elkaar op een dieper level te leren kennen. Maar nee, mijn schoolvrienden waren wel beter.

Ben je nog steeds bevriend met je middelbare schoolvrienden?

Een aantal zijn nog kennissen, maar met velen spreek ik niet meer. En dat dat heeft: wat diepere reden dan uit elkaar groeien. Ik kan in zoverre gaan te zeggen dat ik mij, dat we eigenlijk geen goede vrienden waren maar wel het gevoel hadden dat we bij elkaar thuis hoorden waardoor we met elkaar omgingen. Ik weet nu van de jongens waar ik eigenlijk de hele tijd vrienden mee was, dat het eigenlijk toch geen goede vrienden van me waren. Maar dat het zich heeft ontwikkeld door verschillende invloeden, en zij ook, iedereen heeft zich heel anders ontwikkeld. Die jongens gaan nog steeds heel veel met elkaar om, maar ik kan gewoon niet meer met hen omgaan. Omdat zij nog steeds op sommige momenten op een manier erin zitten van 'wij zijn nog steeds huitenlanders', terwijl ik zo iets heb van 'gasten, get over it.'

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit? Waar heb je ze leren kennen?

Mijn vriendin is Chinees, met haar had ik toevallig afgelopen week hetzelfde gesprek. Zij en ik vinden momenteel dat we elkaar heel goed begrijpen en dat dat ook iets intrinsieks is. Dat wij qua normen en waarden veel overeen komen, ik hoef haar niets verder uit te leggen over bepaalde situaties thuis of op werk of zo.

Mijn beste vriend is een Surinaamse jongen, die woont nu in Almere met zijn vriend. Wij leerden elkaar kennen door een van de jongens van de middelbare school. Zijn vriend is Nederlands, maar we! altijd opgegroeid met veel buitenlanders om zich heen. Hij is we! echt een kaaskop, maar hij zit er net wat anders in. Hij is veel meer open naar anderen toe. Verder heb ik nog Armeense en een aantal Indonesische vrienden. Een aantal van hen heb ik via het HBO leren kennen.

Je hebt dus behoorlijk wat vrienden van diverse culturele achtergronden, maar weer wat minder Nederlanders. Heeft dat dezelfde reden als tijdens je middelbare schooltijd?

Het zou kunnen, ik sluit het niet uit. Als ik er nu bij na denk, denk ik we! vanaf een bepaald moment dat ik meer geïnteresseerd raakte in andere culturen omdat ik nog steeds het gevoel had dat zij mij beter begrepen. Maar op dat moment was het minder een cultureel zij begrijpen mij beter maar meer hoe het is om een buitenlander in Nederland te zijn. Op de middelbare school was het meer van zij begrijpen mij beter omdat zij van een dergelijke achtergrond komen en daarna was het meer als 'buitenstaander' naar de Nederlandse cultuur kijken en daar op een komische manier mee om gaan. De groepen waren zo ingesteld. Daar zaten ook we! een paar Nederlanders in, maar het was meer mensen die in dezelfde cultuur opgroeide

en de grap van heel veel dingen inzagen. En met veel Nederlanders kon je dat soort grapjes niet maken omdat het hun cultuur is!(lachen).

Ja, merk je dat, dat veel Nederlanders dat niet grappig vinden?

Er zijn een boel Nederlanders die dat helemaal niet leuk vinden en een aantal die het wel heel leuk vinden en die zaten ook bij ons in de groep. Een beetje zelfspot. Maar dat geldt ook voor de andere culturen in de groep, dat je er grapjes over moest kunnen maken. Ik zeg nog steeds regelmatig dat ik een neef heb met een kebabzaak. /e weet van elkaar wat je kan maken. je moet weten wat wel kan en wat niet, welke dingen persoonlijk kwetsend kunnen zijn. Het zijn toch veel de mensen die inzien dat integratie gebaseerd is op mensen die elkaar willen leren begrijpen en de stap maken naar elkaar toe. Uiteindelijk moeten we het samen doen.

Nu woon je in Den Haag?

Ja in Rijswijk.

Kon je vandaag veel in contact met andere culturen en de Nederlandse cultuur?

Voornamelijk met de Nederlandsc. Ken je dat boek 'alleen maar nette mensen'? Ik zit nu in een buurt met veel nette mensen, zal ik het zo zeggen. Ik heb daar af en toe contact mee, maar nu nog steeds, ik ga met mensen om met de verwachting dat ze niet weten waar ik vandaan kom, dat ze niet weten hoe ik ben ontstaan, hoe het is om mij te zijn, en dat is natuurlijk allemaal niet zo gek want dat is ook zo. Ik kan natuurlijk ook niet verwachten dat ze weten wie ik ben, waar ik vandaan kom, waar ik sta. Misschien had ik dat vroeger wel iets minder, dat ik toen dacht 'waarom ken jij mij niet?'. Klinkt misschien raar, maar juist omdat ik die instelling heb, ga ik veel beter om met... ik denk wij als Nederlanders zijn wat directer, soms in culturele zin doet dat vaak meer pijn dan dat het in een andere context pijn zou doen. Als ik de laatste paar jaar, zeker sinds ik weer in Nederland ben, dat is denk ik wel het verschil, is dat ik mij identificeer met Rotterdam, dat is waar ik vandaan kom, maar ik ga ook met mensen om, met iedereen niet alleen Nederlanders per se, van he wij kennen elkaar niet, je kan best een opmerking maken die ik raar vind!, ik ga er gewoon heel open mee om, ik kan mensen niet veroordelen omdat zij een bepaalde mening over mij hebben. Wat ik wel kan doen is kijken of ik die mening kan veranderen, het gesprek aan gaan. Discussie is misschien een te hard woord. Bijvoorbeeld mijn Nederlandse buurvrouw, die vindt het heel raar dat mijn broertje en moeder bij mij wonen. In het begin keek ze daar altijd heel raar bij. Op een gegeven moment heb ik gewoon aangeboden om het even uit te leggen, dat vond ze heel fijn. Ik denk dat dat de manier is om wel correcte integratie te krijgen. Al s ik denk te herkennen dat mensen niet begrijpen, ik kan het ook gewoon uitleggen in plaats van dat ik mezelf terug trek. Als je ziet dat die persoon hulp nodig heeft., dan moet je dat gewoon aanbieden. Zelfs als ze er zelf niet voor open staan. Ik denk dat dat het verschil moet uit maken hoe goed mensen met elkaar om gaan.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?

Het is altijd anders, maar niet per se moeilijker of makkelijker. Veel mensen van mijn leeftijd hebben ondertussen wel door dat iedereen gewoon anders is, iedereen reageert anders, dat is ook een stukje volwassenheid. /ij komt bijvoorbeeld uit een andere omgeving dan ik en je wil me graag begrijpen, maar zou je ook dat hebben gedaan als je niet met zo'n onderzoek bezig was. Dat hoeft niet per se slecht te zijn, maar het is echt anders. Ik denk dat als mensen elkaar willen begrijpen dat dat mogelijk is. Dat achtergrond clan geen probleem is.

Mijn moeder en mijn vriendin bijvoorbeeld hebben een hele andere achtergrond. Als zij met elkaar praten, dan spreken ze Engels, ik hoef daar niet bij te zitten. Zij begrijpen elkaar, 100%, meer nog dan mijn moeder en ik elkaar begrijpen denk ik soms. Omdat zij elkaar willen begrijpen. Is het anders? Natuurlijk is het anders. Maar het verschil moet uit maken of je het echt wil of niet. Taal is clan echt een middel, niet het streven. Cultuur ook weer een middel, niet het streven.

En vrienden worden met Nederlanders in Nederland? Ten opzichte van vrienden worden met mensen van andere culturen in Nederland.

Het zal voor Nederlanders met een migratie achtergrond makkelijker zijn om vrienden te worden met anderen met een migratie achtergrond, omdat je op te veel punten met elkaar eens bent, maar op heel veel punten ook niet. Het zal niet onmogelijk zijn om met Nederlanders vrienden te worden, uiteraard niet, maar wel anders. Beide punten kunnen alleen lukken als we elkaar willen begrijpen. Als je er niet negatief maar misschien onwillig in zit, clan maakt het niet uit wat voor achtergrond iemand heeft. Persoonlijk heb ik het gevoel dat ik het eerder zou kunnen vinden met een Surinamer, als ik zou moeten kiezen tussen een Surinaamse of een Nederlandse jongen, dan zou ik eerder met een Surinamer gaan praten. Omdat ik denk dat wij elkaar sneller zouden begrijpen. Maar inmiddels, de jongens met wie ik op de middelbare school zat, zijn in een gemengde omgeving opgegroeid, gewerkt met mensen et cetera, die kennen ook net zo veel diverse mensen als ik ken. Het beeld dat dat gescheiden begint af te nemen, laatst heb ik vernomen van een onderzoek dat 25 jaar geleden nog 75% van de Nederlanders vonclen dat er te veel allochtonen in Nederland

waren. 25 jaar later bleek dat nog maar 50% te zijn. Dat is ook niet zo gek, want er zijn zo vee allochtonen bij gekomen die in dit onderzoek op zijn genomen. Is dan dus niet zo gek dat dat veranderd is. Maar de samenleving gaat wel steeds meer in elkaar, integratie vindt niet over een dag plaats maar over generaties. Of we moeten elkaar leren begrijpen of het is over.

Denk je dat Nederlanders minder open staan voor een vriendschap met een allochtoon?

Misschien niet minder open staan maar ehm... met hen merk ik ook wel eens dat het eerst veel kat uit de boom kijken is. Het is altijd wachten, uit mijn ervaring, zelfs nu als ik mensen buiten zie in mijn eigen wijk, zeg ik wel eens goedemorgen. Ik heb nog nooit een Nederlander gehad die als eerste tegen mij goedemorgen zei. Nooit. Laat hem het maar eerst doen heb ik het idee. Maar ik vind het niet erg. Als ik per se beter moet worden voor het beter kan worden, dan is dat maar zo. Of nou ja beter, slechter. Met Nederlanders heb ik vaak het idee dat het eerst kat uit de boom kijken is. En dat zou ook best iets geheel cultureels zijn. In Frankrijk, Engeland, Duitsland zou het zo maar anders kunnen zijn. Hier is het eerst even afwachten en kijken wat er gebeurt. Er mee leren om gaan.

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere cultuur?

Mmh... (stille). Ja en nee. Het hangt er van af. Dat heelt meer met mij te maken dan met mijn relatie met mijn cultuur. Ik ben iemand die de voor en nadelen van een situatie altijd probeert in te zien. Beide zijden van een argument probeert te begrijpen. Waardoor in een vriendschap, als er ooit bepaalde dingen werden gezegd, ik de meningen wel begrijp, maar er niet per se iets mee hoeft te doen. Heb ik daardoor vriendschappen los gelaten? In recente tijd wel, vroeger niet. Vroeger niet omdat ik vond ... ik had eerder het gevoel dat ik niet begreep waarom andere mij niet begrepen. Ik heb dat nu een stuk minder. Dat is ook de reden waarom ik nu met mijn vrienden van de middelbare school geen contact meer heb, omdat zij nog steeds in die denkwijze zitten van wij zijn buitenlanders. Ik heb daar geen zin meer in. Als je niet in wil zien dat je onderdeel bent van de samenleving, of je wil geen bijdrage leveren aan de samenleving, ga dan weg. Dat heb ik net zo goed met Nederlanders als met buitenlanders. Als je niets toevoegt aan de samenleving, als je niet mee wil, als je alleen maar aan het tegenwerken bent, dan heb ik er ook geen zin in. Ik denk dat dat voor mij de laatste jaren een drijfveer is geweest om mensen los te laten. Ik ga mezelf niet meer aan passen omdat ik nu hopelijk beter weet. Ik laat het niet meer toe dat iemands beslissing mijn even bepaalt. Dus ja ik heb het wel eens gedaan, maar nu niet meer.

Denk je dat voor jongeren hun culturele achtergrond belangrijk is op de middelbare, op sociaal gebied.

Ja, ik denk van wel. Omdat zij op dat moment nog aan het ontdekken zijn wie ze zijn en daar is je achtergrond een groot onderdeel van. Sommige kinderen hebben dat niet, omdat hun ouders er heel goed mee om gaan. Sommigen wel omdat de ouders er zelf nog steeds moeite mee hebben. Als de ouders er nog niet over heen zijn is er een kleine kans dat de kinderen dat wel zijn. Als je geen goed voorbeeld hebt. Dus ik denk dat het grote invloed heeft op hoe je over bepaalde dingen denkt en over bepaalde culturele aspecten van jezelf doordat je correct kunt functioneren. Het zal vast niet het enige zijn maar het heelt wel impact.

In je vriendschap met die Nederlandse jongen, hadden mensen daar een mening over?

Nee, op dat moment niet zo. Ik weet niet of dat voor hem anders was natuurlijk. Maar in mijn omgeving was dat niet zo. Voor mijn ouders was het wel die Nederlandse jongen, maar niet echt.

En je vriendengroep die je daarna kreeg op de havo?

Oh ja dat was wel grappig. Die hadden wel zo iets van ooh jij was toch die jongen die bevriend was met Geert? Waarom was je bevriend met hem? Dan had ik wel zo iets van ja hoezo? Wat bedoel je? Ik heb die opmerking wel een paar keer gehad. Ik denk in dat opzicht dat mensen het wel raar vonden, maar niet per se uitspraken.

Was er groepsvorming op jouw middelbare school op basis van afkomst?

Ja er waren zeker groepen. Dat onderlinge gebeurde wel eens, maar niet veel.

Wat denk je dat de waarde is van vriendschap met iemand van een andere culturele achtergrond?

Er zit waarde aan juist omdat het anders is. Maar dat is ook wel iets persoonlijks. Ik raak heel snelverveeld. Dus ik zal alleen maar meer culturen in mijn omgeving willen. Voor sommige mensen is dat anders. Het heelt meerwaarde omdat je een ander beeld van de wereld krijgt. Je krijgt andere omgevingen, visies en historie mee. Als we elkaar als samenleving verder willen komen denk ik is juist de mix van belang. Als je alleen maar in een uithoek van je eigen wereldje bent, krijg je nooit wat anders te zien en hoeft je ook nooit verder te kijken. En dat hoeft niet per se slechter te zijn, maar als je gezamenlijk vooruit wilt komen, dan is het erg van belang dat je meer beïnvloed wordt van buitenaf. Omdat we juist zo'n multiculti samenleving hebben. Het kan ook niet meer anders zijn, het gaat niet meer gebeuren dat we nog maar een natie aan Nederlanders krijgen. Het is tijd dat mensen daar overheen komen. Dat idee is van de tafel en moet ook zo

zijn. Het gaat nooit meer zo zijn als 50 jaar geleden, dan moet je het ergens anders zoeken. Hier gaat dat niet meer gebeuren. Het is een heel algemeen antwoord, realiseer ik me, maar *voor* mij wel oprecht.

Werkt je vriendschap met mensen van andere culturele achtergronden en je vriendschap met Nederlanders op dezelfde manier?

Het zal uiteindelijk op dezelfde manier werken. Want het is vanuit mijn werk gezien uiteindelijk een project. We hebben uiteindelijk hetzelfde doel en je zal meerdere manieren hebben om er te komen. Het hoeft niet per se slechter of beter te zijn. Daar gaat een Nederlander net zo goed mee om leren gaan als een Turk bijvoorbeeld. Het intermezzo aan culturen gaat alleen maar toenemen. En de samenhang neemt toe en de verschillen worden minder, of in ieder geval minder benadrukt. Denk ik...

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan de manier waarop je aankijkt tegen verschillende culturen?

Ja, in de zin van dat ik hierdoor in aanraking kwam met verschillende culturen, wat anders niet zo zou zijn geweest misschien. Zeker in Rotterdam waar een paar jaar geleden een telling is geweest hoeveel culturen er zijn in de stad, dat was zo'n 198 culturen! Alleen met in een bepaalde wijk wonen kom je daar niet mee in aanraking. Scholen zijn gemeenschappen waar je bij elkaar komt vanaf allemaal verschillende plekken. Dus ik denk dat het al heel vroeg heeft doen in zien dat er meer bestaat dan alleen ik, alleen Turkse mensen. Je had het er eerder al over dat de algemene omgeving van kinderen hier ook een belangrijke rol in speelt. Wat denk je dat je omgeving heeft bijgedragen aan de manier waarop je aankijkt tegen culturen?

(stilte). Het is een beetje een moeilijke leeftijdsgroep voor jou, omdat er gewoon heel veel invloeden zijn. In Nederland is er vast gesteld dat je pas van je 23^e of 25^e, beginnen we pas echt volwassen te worden. Hopelijk houden we dan nog niet op met te groeien, maar we kunnen onszelf dan wel echt als volwassen zien. En tot die tijd, ook in de middelbare school, wordt je gewoon heel erg beïnvloedt door heel veel verschillende dingen. Daar is school net zo'n grote toevoeging aan dan op die leeftijd buiten school is. Oat is ook je basis natuurlijk. Nu zal dat anders in elkaar zitten dan toen, want toen had ik natuurlijk Nederlandse supervisors terwijl ik nu zie dat er ook heel veel buitenlandse supervisors zijn. Die gaan weer heel anders om met culturele aspecten dan tien jaar geleden. Ik denk dat op den duur dat ook zich zal verbeteren.

Denk je dat een van de twee meer impact heeft gehad?

Ik denk voor mij persoonlijk mijn ervaring op school meer impact heeft gehad. Maar ik weet bijvoorbeeld van vrienden dat buiten school weer meer impact heeft gehad. Ik denk voor mij beduidend op school meer en buiten minder omdat ik wel met veel mensen in aanraking kwam, maar niet veel racisme heb mee gemaakt. Ik heb het wel mee gemaakt maar significant minder dan mijn vrienden. Zij hadden meer het idee daardoor dat ze een buitenstaander waren. Ik had dat buiten school minder maar dat kan ook komen omdat de omgeving waar ik opgroeide dat minder was.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren op school, die je heel erg bewust maakte van dat sommige mensen anders behandeld werden door hun cultuur of dat jouw cultuur anders was?

Mijn Nederlandse leraar, meneer Veenstra, was zich erg bewust van hoe het soms was voor buitenlandse kinderen op school. Hij ging daar wel goed mee om. Hij maakte er altijd grapjes over als de buitenlandse kinderen op school met elkaar in hun eigen taal aan het praten waren. Als hij dan langs liep zei hij iets van 'je bent op een Nederlandse school, je moet Nederlands praten. Buiten ga je het ook goed moeten doen! Dan zeiden wij altijd braaf 'oke meneer Veenstra' en moest hij lachen en liep weer verder. Hij zei dat nooit op een negatieve manier. Ik heb ook wel eens mensen gehad die het op een negatieve manier zeiden. Maar hij zei het altijd op een hele toffe manier, en hij bedoelde het ook niet slecht. Hij wist op de een of andere manier dat een taal machtig zijn op dat moment gewoon heel belangrijk is en altijd heel belangrijk blijft zijn. Op school niet heel erg, moet ik zeggen. Mijn eerste keer in het vierde jaar had ik een wiskunde leraar, en op dat moment zaten er wel veel Nederlanders in de klas, en op de een of andere manier had ik bij hem wel het gevoel dat ik me soms wat buitengesloten voelde. Hij liet het nooit heel hard merken, maar ik weet nog heel goed dat tijdens een ouder gesprek hij zei van 'ja, Burak doet het niet zo goed, en misschien moet hij maar gewoon terug naar de mavo, daar is er meer aandacht voor iemand zoals hij'. Ik was dertien, veertien, mijn pa was helemaal overstuur. En nu ik er wel eens aan terug denk, is het best een pijnlijk moment voor mijn vader. Het jaar daarop had ik een Surinaamse mevrouw voor wiskunde, een Iraanse meneer voor scheikunde. Maar die ene leraar, hij heeft het nooit duidelijk gezegd, maar ik heb altijd zo'n gevoel gehad, het voelde nooit fijn.

Heeft dat effect gehad op jou?

Nou, heel erg, want tot op dat moment was ik ook niet zo goed in wiskunde maar vond ik het ook echt niet leuk. Mijn latere leraar, door haar, ben ik wiskunde en andere exacte vakken heel erg leuk gaan vinden. Zij zei bijvoorbeeld 'jongens, nu heb ik het even tegen de allochtonen onder jullie, jullie moeten hard je best

doen, want Bas haalt het wel hoar!(lachen). Zij kon dat zeggen maar was er ook heel direct in. Mede door haar en andere leraren, ben ik het leuk gaan vinden op school. in dat opzicht was zij ook wel een beetje een voorbeeld voor ons, van he, niet dat we dachten dat het niet kon, maar om een voorbeeld te hebben van een persoon die dan succesvol is en wat kan bereiken en ook dezelfde achtergrond had als wij zelf: Ze was wel een beetje een rolmodel. Super strenge vrouw was het wel. Die twee ervaringen zijn wel mijn hoofdervaringen geweest. Verder gelukkig niks slechts.

Ik had altijd wel het idee dat ik mezelf moest bewijzen, niet in de zin van school activiteiten per se. Maar meer als gedrag. Een van de redenen waarom ik van mijn religie ben afgestapt. Waarom ik zeg afgestapt, tot mijn veertiende wist ik niet echt dat ik een religie had want mijn ouders deden er niet veel mee. Mijn ouders vonden dat ik dat zelf moest kiezen. Maar vanaf dat moment had ik wel het idee van oke ik ben moslim. Op een gegeven moment was ik het idee zat dat ik een goed voorbeeld van een moslim moest zijn. Ik was het gewoon zat. En toen ben ik er van af gestapt. En ik denk dat dat het voornamelijk is geweest, niet echt bewijzen tegenover mensen, maar meer met mijn identiteit.

Maar dit soort dingen die gebeuren op school, dat past gewoon niet meer in deze samenleving. Uiteindelijk moeten we gewoon allemaal mee werken aan de samenleving en dan gaat niet door sommige mensen anders te behandelen. Ik heb er ook wel problemen mee dat iedereen in Nederland op dezelfde manier Jes krijgt, dat je die vier profielen hebt en daar verder niet zo veel ruimte voor verschillen in zit. Iedereen wordt geforceerd zich op dezelfde manier te ontwikkelen. Het staat creativiteit in de weg.

Denk je dat jouw school actief bezig was met het aanmoedigen van contact of vriendschap tussen mensen van verschillende achtergronden?

Niet per se, maar ze ontmoedigde het ook niet. Het leuke wat ik nu vind...het werd nooit genoemd. Het was nooit laten we iets cultureels met elkaar doen. Er werd geen nadruk op gelegd. Soms vroeg ik me wel af of dat nou correct is, maar nu denk ik misschien is het juist wel goed. Want dan spoor je misschien mensen aan om niet de verschillen te zien maar het idee te krijgen dat iedereen hetzelfde is. Misschien was er ook niet echt tijd voor. Maar nee, op mijn school niet echt.

Denk je dat je vrienden van de middelbare invloed hebben gehad op je leven nu?

Nou ja, ik heb natuurlijk best met mijn vrienden van de middelbare school gebroken. En die breuk was niet per se gebaseerd op het feit dat zij zo vast bleven houden aan hun buitenlandse identiteit, maar meer op het punt van persoonlijke ontwikkeling. Niet alleen persoonlijke ontwikkeling, er waren nog wel meer oorzaken en ruzies, maar dat zij zich niet verder wilde ontwikkelen was wel belangrijk. Als persoon zijnde, als je zelf vooruit wil moet je je blijven door ontwikkelen. Op sociaal gebied ook, je zou beter moeten willen worden in je begrip als in je kunde. Ik had het idee dat we niet meer op hetzelfde niveau zaten op het gebied van mindset. Ze waren niet gelukkig met zichzelf en hun positie in de samenleving, maar dat houd je enorm tegen. Je moet je buitenlandse identiteit kunnen omarmen om je op te kunnen laten nemen in deze samenleving. In hoeverre dat mij in mijn keuzes heeft beïnvloedt is heel veel maar dat komt vooral omdat ik zelf tot de realisatie ben gekomen dat ik het anders wilde. Ik kreeg een beeld van hoe ik wilde dat mijn even er uit zou komen te zien, en wat ik niet wilde. Als je het zelf niet kiest, wordt het ingevuld voor je en dat wil ik niet.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

(stilte). Humor. Oat is voor mij heel belangrijk. Het soort humor, het heeft namelijk een teken van intelligentie nodig. Het heeft een teken nodig van kennis en begrip, hoe je de wereld bekijkt en daar in sommige gevallen de ironie van in ziet. Het is voor mij belangrijk dat we om hetzelfde kunnen lachen en dat men open staat voor andere dingen. Ook vind ik het belangrijk dat iemand oprecht een goed persoon is en ook oprecht is. Ik zie namelijk heel veel mensen die net doen alsof. Ze willen iets zijn wat ze niet zijn, en dat gaat een tijdje goed en dan niet meer. En dat je tijd hebt voor elkaar, ik had een paar vrienden waar ik heel veel tijd in stak maar zij nooit in mij. En dat hoeft niet per se Nederlands of buitenlands te zijn. Ik heb een paar vrienden die in andere steden wonen en die zie ik dan tijden niet, maar als je ze dan weer ziet is het altijd goed.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden van een andere culturele achtergrond dan die van jou zelf je cultuur begrijpen en / of accepteren?

Ehm...(stilte). Ik denk dat het moeilijk is met mij omdat ik me niet identificeer met een cultuur. Als het nou alleen Turks was, dan zouden meer mensen daar misschien moeite mee hebben. Als het alleen Nederlands was, dan was ik gewoon een Nederlandse jongen voor heel veel mensen. Wat bij mij sowieso wel het geval is, omdat ik voor veel Nederlanders geen 'typische' Turk ben. Ze zeggen dan wow jij spreekt echt goed Nederlands! Dan denkja oke dankjewel. wat wil je hier verder mee zeggen? Maar vooroordelen liggen vaker bij die persoon zelf dan bij jou en jouw cultuur. Kijk, je moet er ook wel een beetje om kunnen lachen en het niet allemaal te moeilijk op vatten. Dezelfde man die tegen mij zei dat ik zo goed Nederlands sprak, hij sprak mijn achternaam heel goed uit. Dus ik zei dat tegen hem, dat dat me op viel. Toen zei hij als uitleg: 'het volgende moet je niet verkeerd op vangen, maar kijk ik heb acht jaar voor een deurwaarde gewerkt'.

Iedereen was een beetje aan het kijken hoe ik zou reageren, maar ik moest gewoon lachen, ik vond het wel komisch. Dit soort dingen moet je niet zo serieus nemen.

Andere Turken zeggen soms tegen mij 'jij bent verkaast'. Maar waar heb je het dan in godsnaam over? Komt het omdat ik de!ben van de samenleving? Omdat ik correct Nederlands taalgebruik heb? Wat ook niet altijd even correct is trouwens. Maar ze zeggen dan dat ik me gedraag als een Nederlander. Mijn reactie is dan luister dat ik mij niet gedraag als jij en je vrienden, maakt mij niet gelijk verkaast. Het zou nog best kunnen ook, het is onderdeel van mijn identiteit, maar het is niet alles van mij.

De afgelopen drie jaar heb ik Groningen stad moeten werken, en die mensen daar vind ik wel wat leuker dan in Rotterdam. Die mensen daar lijken geen vooroordelen te hebben, die staan nog heel open. Alsof we het daar nog niet verpest hebben misschien (lachen). Zij zeggen dan 'Burak, jij bent bruin, en daar is niets mis mee!'. (lachen) maar hij zegt het zo oprecht, ik kan het hem niet kwalijk nemen.

Maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar de Turkse gemeenschap in het algemeen kijken?

Bijna iedereen is het er mee eens dat ik niet ben zoals de Turken in Nederland, dat ik sowieso niet echt in een hokje pas. Maar als het gaat om puur Turkse background, zijn het geen mensen waar ik me mee identificeer. Ik heb ook bijna geen Turkse vrienden, ik ken een Turk bij het worstelen waar ik het goed mee kan vinden. Maar bijna iedereen is het er mee eens dat ik niet bij het stereotype pas was zij kennen. Misschien komt het door mijzelf en de manier waarop ik naar dingen kijk. Hun referentie is altijd net wat anders dan die van mij.

Dus het doet je dan niet zo veel?

Nee, sterker nog, ik ben het er mee eens. De grootste racisten zijn de mensen die hun eigen mensen niet leuk vinden, ik ben zo iemand denk ik. Maar niet iedereen hoor, zeker niet.

Denk je dat je school heeft bijgedragen aan de hoe jij vandaag de dag in het leven staat en in de samenleving past / naar verschillende culturen kijkt?

(stilte). School is misschien een brede term, er zijn namelijk heel veel aspecten aan de school die hebben bijgedragen aan mijn beeldvorming. Ik zie dat als een klein beetje van alles. Ik denk dat dat de meeste van mijn leraren nooit onderscheid maakten tussen Nederlandse en buitenlandse kinderen. De kinderen op school ook niet zo tussen elkaar. Waren er soms rare uitspraken, ja tuurlijk. Er stonden ook wel eens Nederlanders tegenover de Turken, maar het heeft nooit effect op mij gehad. Ik heb voornamelijk veel verschillende culturen leren kennen en gezien dat er meer is dan alleen mijn eigen cultuur. Dat maakte het wel!bijzonder voor mij en maakt mij in staat om om te gaan met veel verschillende soorten mensen. Daar ben ik dan wel!trots op, ik zou met elke cultuur kunnen gaan drinken. Het heeft een positief impact gehad op mij. Sommige kinderen tegenwoordig maken het zelfs helemaal niet meer mee dat er vooroordelen bestaan tegenover buitenlanders. Mijn broertje bijvoorbeeld, hij is nu 17, zit in Voorburg op school en heeft een voornamelijk blanke klas, en hij voelt zich geen buitenlander. De kinderen daar accepteren hem ook als gewoon een jongen. Ik vind dat heel bijzonder, aan de andere kant hoop ik dat het hem later niet tegen gaat werken. Hij kan nu alleen maar om gaan met Nederlanders. Wat niet slecht is, maar het geeft geen correcte afbeelding van de samenleving. Dat zou hij nog weleens tegen kunnen komen later in het leven. Het heeft bij mij zeker een bijdrage geleverd aan dat het mij een correct beeld heeft geven van hoe de samenleving er uit ziet en hoe ik daar mee om moet gaan.

En vriendschap op school, heeft dat invloed op of jij jezelf vind passen binnen de samenleving?

Ja en nee. Ja in de zin van dat je leert wederom met verschillende achtergronden om te gaan. Rijk als arm, hoger of lager opgeleid, je ziet ook hoe bepaalde dingen niet moeten gaan. Je vrienden horen je inzicht te geven hoe jij je verder wil ontwikkelen, wat voor persoon jij wil zijn en wat voor bijdrage jij wil leveren. Iedereen ziet dat heel anders. In mijn geval was het hoe ik niet wilde zijn. En dat maakte op een gegeven moment niet meer uit of ik dan vrienden met ze was.

Ghizlan, 28jaar, Segbroek College, Den Haag. Marokkaans

Kun je jezelf voorstellen?

Ik ben Ghizlan, ik heb op het Segbroek College gezeten en ik ben nu 28 jaar oud. Dus dat is wel een tijdje geleden. Ik ben zelf geboren in Den Haag, in de Spoorwijk en daarna opgegroeid in de Schilderswijk toen ik een jaartje of vijf was. Inmiddels heb ik in Marokko gewoond voor drie jaar en ben ik nu weer terug in Rotterdam.

Wat voor werk doe je?

Nu eigenlijk niks, ik ben pas terug, twee weken of zo. Ik heb wel!gewerkt in Marokko, maar hier nu even niet. Na het Segbroek heb ik JCT gestudeerd, toen werkte ik wel!hier voor KPN onder anderen. In Marokko heb ik gewerkt als Engelse docent op een prive school en nu ben ik gewoon terug en is het nog even blanco, dus eerst wat dingetjes op een rij zetten.

Waarom was je naar Marokko gegaan?

Nee, ik ben er echt blanco in gegaan, puur voor het avontuur. Gewoon nieuwsgierigheid eigenlijk. Ik wist niet hoe Jang ik zou blijven, maar na drie jaar was het wel leuk geweest (lachen).

Kan je iets vertellen over je culturele achtergrond en hoe sterk je hiermee verbonden voelt?

ja, dat is echt een...of ik me Nederlands voel of Marokkaans of?

Ja, een beetje hoe jij dat ziet.

Dat is eigenlijk met de jaren mee heel erg gaan wankelen. De ene keer heb ik dat ik me echt heel Marokkaans voel en de andere keer dat ik me heel Nederlands voel. De laatste tijd heb ik wel echt van ik voel me wel echt Nederlander. Vooral omdat ik in Marokko ben gaan wonen en daar heb ik gezien wat de normen en waarden en levensomstandigheden zijn en als ik dat dan met mezelf vergelijk kom ik wel echt tot de conclusie dat ik gewoon een Nederlander ben eigenlijk. Maar ja, verbonden met de cultuur absoluut, door mijn ouders, mijn geloof, mijn cultuur, dat blijft wel een dingetje. ja sterk verbonden, tot zoverre eigenlijk.

Kan je iets vertellen over de middelbare school, welk niveau je hebt gedaan.

ik deed toen de eerste klas havo / mavo, de tweede volgens mij ook en toen heb ik naar vmho ti gegaan. Niveau 4. Daar heb ik ook examen voor gedaan, economic vmbo niveau 4.

Had je dan een klas voor die vier jaar?

Volgens mij heb ik in de eerste klas... Tweede tot vierde was in ieder geval dezelfde klas, eerste jaar waren er ook een aantal dezelfde mensen, maar ik weet niet meer of dat precies dezelfde klas was. Toen was het dus nog mavo / havo. Maar zeventig procent was hetzelfde.

Hoe was de sfeer, vond je het leuk?

Ja, ik vond het zeker leuk. Segbroek was toch wel meer, nou ja niet een witte school. maar wel wat verder dan hier. Dus mijn zus was er al heen gegaan en van haar had ik goede verhalen gehoord en zo had ik haar een beetje gevolgd. Het beviel me prima eigenlijk, ik heb het echt naar mijn zin gehad op die school.

Zaten er veel kinderen met verschillende achtergronden op jouw school?

Ja, dat wel. Ik had Surinamers, Antillianen, Marokkanen, Turken, niet echt veel want vijftig procent hestond wel uit Nederlanders. Maar daar zaten degelijk wel verschillende culturen op die school.

En je denkt dan vijftig procent Nederlanders, vijftig procent verschillende buitenlandse achtergronden?

Ja.

Was dat op alle niveaus een beetje hetzelfde.

Ik kan het me niet zo heel goed herinneren, maar volgens mij was het wel dat de vmho klassen wat meer gemixt waren en dat devwo klassen wat meer, dat daar wel wat allochtonen zaten maar het grote gedeelte Nederlands.

In jouw klas was het ongeveer 50/50?

ja, bij mij wel inderdaad.

Had je bewust gekozen voor deze school.

Ja, ik had bewust gekozen want hier in de buurt had je, ik weet niet meer hoe het heet, maar andere middelbare scholen en mijn ouders en voornamelijk mijn oudste broer hadden zo iets van 'ik wil jullie daar niet hebben, bewust, zodat jullie ook mee groeien in het juiste als het ware. Niet zo hier in de buurt blijven of met diezelfde mensen opgescheept zitten'. Een beetje verandering is altijd goed. Dus bewust voor het Segbroek omdat daar wat minder allochtonen op zaten.

En daar was je het zelf ook wel mee eens?

Nou ja, in het begin heb je dan toch wel, hoe noem je dat, kudde gedrag, dat je zo iets hebt dat iedereen uit groep 8 naar een plek gaat en jij daar clan ook heen wil. Maar uiteindelijk toen ik daar voor koos, hestloten sommige vriendinnen zelfs nog met mij mee te gaan. Was wel mijn eigen keuze.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen die aanwezig waren?

Nee, volgens mij was iedereen gewoon hetzelfde, er werd niet specifiek aandacht aan ons besteed. Niet meer aandacht of zo.

En op het gebied van maatschappijleer of dat soort vakken, werd daar ooit gepraat over verschillende culturen? Werd het ooit besproken?

Ik heb echt geen idee meer (lachen). Er is zo veel gehoord daarna, dat is echt vervaagd. Uiteraard waren ze nieuwsgierig, zeker omdat in die tijd het Segbroek nog steeds een hele witte school was en dat werd steeds gemengder in die periode. Als je nu kijkt, zit er van alles en nog wat. Oat was in die tijd niet zo. Sowieso was het al apart en raar, of niet raar maar wel anders dan anders. Er werden sowieso wel vragen gesteld, maar niet op een manier dat ik zoiets had van dat er verschil werd gemaakt. Ik was er toen heel nuchter in zeg maar.

Vond je het dan wel leuk om daar over te vertellen?

Ja, weet ik niet meer eigenlijk. Ik denk gewoon neutraal.

Was jij je heel erg bewust van je eigen cultuur en het verschil met de Nederlandse hoofdcultuur in die periode?

Of ik me bewust was van mijn eigen cultuur...

Misschien op de basisschool had je niet eens zo heel erg door dat jouw cultuur anders was dan die van je Nederlandse klasgenootjes.

Oh ja, zeker wel. Want ik heb hier op een basisschool gezeten in de Schilderswijk en toen ik op het Segbroek kwam, viel het me wel op hoeveel Nederlanders er waren. Niet een cultuurschok, maar het was wel wat anders dan op de basisschool. Oat was echt een en al gemixt. Daar was zeg maar een Nederlander hooguit en daarna was het juist bijna andersom. Ja, je merkte dat wel gewoon in de aula, als we op kamp gingen. Er waren dan toch wel dingen die wij anders deden dan zij om het zo maar even te zeggen. We zijn een, maar op dat moment zag ik dat zo.

Kwam je tijdens je middelbare schooltijd nog buiten school nog in contact met de Nederlandse cultuur.

Ja, want ik werkte toen bij de Albert Heijn. Dat was richting Scheveningen.

Had je daar Nederlandse collega's en supervisors?

Mijn manager toen was wel Surinaams, maar ik kwam natuurlijk wel in aanraking met Nederlandse collega's, maar het was niet alsof het anders was of zo. Oat werd hartstikke normaal op een gegeven moment. Ik denk vooral dat ik in dat eerste jaar zo iets had van 'wacht eens, dit is anders' en dan al heel snel is dat normaal.

Hoe zag je vriendengroep op school er uit?

Ik was best wel heel vriendelijk, maar ik was ook best wel onzeker. En doordat ik de Nederlandse cultuur eigenlijk niet herkende, was ik toch geneigd me meer aan te sluiten bij het gene wat ik al kende. Wat ik net ook al zei, ik was best wel iemand van het kudde gedrag. Op een gegeven moment ging er wel een knopje om. Ik kon het met iedereen wel vinden, maar de mensen met wie ik voornamelijk hing waren wel buitenlanders.

Vooral meisjes? Of ook jongens?

Ik was echt een jongens-meisje, dus ook wel meisjes hoor, maar ook veel met jongens. En ik had ook wel contact met wat Nederlandse meiden, maar dat was best wel oppervlakkig. Ik had best wel veel mensen om me heen, maar best oppervlakkig, niet echt een vriendengroep of een beste maatje. Wij mochten thuis ook geen logeerpartijtjes houden ofzo, of even wat gaan drinken. Je merkte ook dat de Nederlanders onder ons toch een beetje afstand gingen creëren omdat jij niet paste in hun plaatje. Dus dan ga je, als je er over na gaat denken, uit jezelf ook wel een stapje terug nemen. Je wil er wel graag bij horen, maar dat kan dan niet helemaal cultuurgebonden of geloof gebonden. Dan ga je toch, dan voel je je niet helemaal welkom en dan blijft dat contact wel oke maar je bent geen maatjes of zo. Dus dat vond ik wel moeilijk.

En je wat vastere vrienden, waren zij dan ook Marokkaans?

Oat waren dus twee meiden die met mij hier vanuit de basisschool waren gekomen, die woonden ook hier twee straten verderop. Oat waren twee Marokkaanse meiden. Maar dat is in het tweede jaar u it elkaar gegaan en daarna had ik als vriendinnen een Turks meisje en een Antilliaans meisje met wie ik echt op pad ging overdag. Oat ging op een gegeven moment ook uit elkaar. Ik zie niemand meer van de middelbare school, eigenlijk vanaf dat ik het mbo in ging.

Waar leerden jullie elkaar voor de eerste keer kennen, jij en je vrienden?

Van de basisschool, toen zijn we in dezelfde klas gekomen en fietste we samen naar school en terug. Een daarvan zat echt in mijn klas, dus dat was nog makkelijker. Op een gegeven moment gingen zij hun eigen pad op na de tweede klas, en toen raakte ik dus bevriend met die Turkse en Antilliaanse, die zaten eigenlijk al vanaf de eerste klas samen met mij in de klas.

We hadden ook nog een Nederlands meisje met wie ik om ging, maar die was echt 'verturkst' of 'vermarokkaanst' of zo (lachen). Ze heette Samantha, dat vergeet ik nooit.

Had je nog vrienden die niet bij jou op school zaten?

Even kijken, ja, op een gegeven moment maakte ik wat vrienden op de Hofstad Helderling (andere middelbare school). Daar had ik toen wat vriendinnen en daar was ik dan af en toe, maar kan me dat maar vaag herinneren.

Hoe leerde je hen kennen?

Even denken hoor, er was volgens mij iemand op mijn school, die kende iemand daar en op een gegeven moment, ja, zo is dat gegaan. Via via. Af en toe kwamen er dan een of twee naar onze school als we klaar waren en dan gingen we nog even hangen of zo, wat eten. En op een gegeven moment gingen wij daar heen en na een tijdje leerde je steeds meer mensen kennen van die school.

Had je een ander soort relatie met je vrienden buiten school dan die op school?

Nee, dat was allemaal gewoon hetzelfde.

Waar kwamen zijvandaan?

Ja, ook buitenlands.

Je zei dat je niet meer bevriend was met je vrienden van de middelbare?

Nee, ik heb echt een heel ander leven gekregen. Ik was al, ik heb ook al getrouwd geweest op best wel jonge leeftijd dus ik heb alles toen een beetje losgelaten.

Was dat vrij snel na je middelbare school dat die vriendschap voorbij ging?

Ja, ik heb een vriendinnetje maar die zat dan een klas lager dan ik, maar die zat bij mij in groep twee hier op de basisschool. En die volgde mij weer naar mijn middelbare school dus daar ging ik ook af en toe wel mee hangen en die bleef me eigenlijk altijd volgen, tot vandaag, we zijn nog steeds vriendinnen (lachen). We zien elkaar nog steeds af en toe. Zij is nu meer een vriendin van mijn nichten geworden. Oat is echt mijn basis- en middelbare schoolvriendin, die echt heel mijn leven we] ergens is blijven hangen. Zij is de enige. Daarna heb ik dus JCT gaan doen, en dat was echt een jongensschool, ik was daar echt het enige meisje. Ik heb toen echt vier jaar met mannen gehangen en op mijn studie gefocust, stagegelopen en doorgewerkt. Ik heb altijd gewerkt. En daarna ben ik gaan trouwen, daarna heb ik gescheiden en toen heb ik naar Marokko gegaan. Alles is toen in een rap tempo veranderd, en nu heb ik terug.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Heel klein. Echt heel klein. Toen ik weg was, was het nog oke, relatief middelmatig. Ik heb zelf ook in de knoop gezeten met mezelf, dat ik dacht wat wil ik nou. Ik had me heel erg terug getrokken in mezelf, dat was ook een van de redenen dat ik verhuisd was naar Marokko om tot mezelf te komen. Toen werd mijn vriendengroep hier al helemaal miniem, op mijn zus na. Toen heb ik daar een nieuwe vriendengroep gecreëerd maar ook heel minimaal om eigenlijk de jaren door te komen. Ik heb daar nu niet echt persoonlijk contact meer mee. Ik heb wel wat mensen leren kennen daar die ook vanuit Nederland een poging wilde wagen om daar het avontuur aan te gaan, dat zijn de mensen met wie ik hedendaags nog om ga. Ik heb wel heel selectief gekozen en afstand genomen. Mijn vriendinnengroep nu dan drie vriendinnen of zo, en familie uiteraard.

Kom je tegenwoordig veel in contact met Nederlandse cultuur?

Nou ja, weet je, ik ben gek op de Nederlandse cultuur en iedereen die mij kent, zegt ook 'je bent zo Nederlands als ik weet niet wat', dus dat is eigenlijk wel echt grappig. Ik was vroeger echt, dat ik echt wilde hechten aan de Marokkaanse cultuur, ik voel me verplicht of verantwoordelijk, ik heb een Marokkaan. Maar nee, ik heb gewoon echt een Nederlander. Ik vind het ook hartstikke fijn, ik vind het gewoon nuchtere mensen en mensen die op mij lijken. Oat is wat ik er van vind. Dus ja, ik heb zat contact met Nederlandse mensen die ik af en toe nog heb] eens zie of mee hang. Nog het liefst zelfs.

Realiseerde je dat in Marokko hoe Nederlandsje was?

Ja, zeker. Daar pas dacht ik van oke ik ben echt een Nederlander. Hoe je het ook went of keert, ik ben daar geboren en getogen, opgevoed, opgegroeid, ik heb daar de normen en waarden mee gekregen, dus hoe hard ik ook in Nederland schreeuwde, 'ik heb Marokkaans want mijn ouders zijn Marokkaans', dat zijn wel mijn roots maar ik heb echt een Nederlandse.

Grappig, dit hoor ik van meer mensen.

Ja, want hier heb je toch wel, nou ja niet een dubbel leven, maar je bent thuis Marokkaans en daar weet je niet beter en buiten ben je Nederlands en weet je ook niet beter. En je ouders weten niet wat er buiten afspeelt en buiten weten ze niet wat er thuis afspeelt, dus je hebt altijd zo geleefd. Maar op een gegeven moment, als je wordt geconfronteerd met het leven daar, dus dat je ook gewoon doet wat je normaal doet, clan merk je echt 'oh voor mij is dit normaal, maar voor hen niet, waar komt dat dan vandaan?' en als je clan terug gaat kijken, komt dat gewoon van het Nederlandse. Ik had gewoon een cultuur shock, ik ben in Marokko gaan wonen en ik heb echt een cultuur shock gehad.

Is de Marokkaanse cultuur hier dan ook anders dan de cultuur in Marokko?

Nou, je merkt wel dat dingen terug komen die je vanuit huis mee krijgt of bepaalde dingen. Maar kijk, onze ouders zijn hier dertig of veertig jaar geleden heen gekomen met ook een bepaalde denkwijze die daar ook inmiddels is veranderd, maar onze ouders zijn daar in blijven hangen. Ik denk dat als zij nu terug in Marokko zouden gaan wonen, dat zij ook een cultuurshock zouden krijgen. Oat kan je pas concluderen als je ook daadwerkelijk daar weer naartoe gaat en daar ook gaat leven en wonen met die mensen. Je krijgt het wel mee vanuit huis maar niet zo zeer hoe het er daar aan toe gaat nu.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere cultuur?

Mmh.. niet zo zeer anders, ik denk wel dat het zo zijn voor- en nadelen heeft. Als je met een, om het maar zo te zeggen, Nederlandse Linda bevriend bent, dan is het heel nuchter. Dus dan is zij ook gewoon jouw vriendin, hoe zij jou ziet, hoe zij jou ervaart, hoe ze jou kent. Gewoon een nuchtere vriendschap, dat betekent niet dat het geen goede vriendschap kan zijn. Maar een vriendschap met een Fatima of een Sarah, dat zij

misschien meer begrijpen als je iets verteld over wat er gaande is of wat er zich afspeelt, thuis. Daar heb je dan gelijk meer begrip en dus minder woorden voor nodig. Minder uitleg. Maar dat is ook gelijk een nadeel want dat betekent dat ze ook altijd al voorinformatie hebben en vanuit daar de vriendschap eigenlijk...aan gaan. Oat kan best een nadeel zijn, want als zij weten hoe het er thuis aan toe gaat of hoe het werkt, dan kan dat ook in jouw nadeel werken als het ware. Voor het geval de vriendschap niet goed uitpakt.

Wat was de vraag ook al weer?

Of het dus anders is of vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?

Anders is het wel, ja. Maar niet per definitie negatief

Niet per se moeilijker of makkelijker?

Nee, nee. Absoluut niet. Het is wel anders. Het is, ja, het is gewoon anders. Ik denk wel dat het nu steeds meer begrepen wordt, maar in die tijd waar wij uit komen, tweede generatie... kijk onze kinderen zullen het daar minder moeilijk mee hebben omdat wij gewoon Nederlands spreken, alles uitleggen, wij begrijpen ook dingen. Maar als ik bijvoorbeeld met jou had afgesproken op de middelbare school om negen uur, en opeens krijgt mijn moeder een storing en zij wil dat ik mee help in de keuken en ik moet jou dan uit gaan leggen dat ik niet kom omdat ik moet helpen, dan vind jij dat niet leuk, begrijp je? Omdat ik het met jou had afgesproken. Maar dat komt dan omdat ik eigenlijk geen keuze heb, omdat dat op dat moment zo werkt in onze cultuur. Daar in is het wel anders omdat ik dan van jou daarin geen begrip zou krijgen en van een Marokkaanse krijg je dan van 'oh ja, ik begrijp het want jouw moeder is gewoon zo en zo gaan die dingen'. In onze generatie is het gewoon heel moeilijk maar voor onze kinderen, ik denk dat onze kinderen echt honderd procent eh...ja, misschien voor een procent dan wel veel cultuur mee krijgen maar dat ze steeds Nederlandser worden.

Denk je dat het dan nog anders is om in Nederland vrienden te worden met Nederlanders of met andere buitenlanders die niet jouw cultuur delen? Zoals Indonesische mensen of Surinaamse?

Nee, absoluut niet, ik vind het echt niet moeilijker om met iemand... ik denk dat het alleen moeilijker is voor mensen die zich niet kunnen uiten of zich beperkt voelen in bepaalde, net als in mijn pubertijd, toen was het moeilijker. Maar naarmate ik ouder word en dingen in mijn eigen hand heb, absoluut niet, niks maakt het moeilijker.

Er is dus niet per se meer begrip onder buitenlanders onderling?

Maar hoe ouder je wordt, hoe meer je ziet dat je dat begrip of die acceptatie niet eens nodig hebt. Oat je gewoon eigenlijk mensen om je heen wil hebben die jou accepteren hoe je bent, of dat nou heel veel met je cultuur te maken heeft of niet, dat maakt je niet uit. Hoe ouder ik word, heb ik zo iets van nou ja, ik ben dan gewoon gehecht aan een persoon waar ik ook waarde en een band mee kan creëren, op welke manier dan ook. Oat speelt dan geen rol of hij mij wel of niet begrijpt omdat ik dan Marokkaans ben of niet. Oat kan altijd nog komen.

Denk je dat een vriendschap met een andere Marokkaan hechter is dan die met iemand die niet jouw cultuur deelt?

Ja, het is een beetje een moeilijke vraag. Want ik heb natuurlijk drie jaar in Marokko gewoond en daarvoor heb ik getrouwd geweest dus toen had ik al helemaal al! Stand van alles en iedereen dus ik heb eigenlijk vijf tot zes jaar *out of the scene* geweest in de Nederlandse cultuur zeg maar. Maar ik heb bijvoorbeeld wel een vriendinnetje, dat was buiten mijn school om en alles, Sofia heette ze, die ik ken vanaf mijn veertiende en met wie ik vandaag de dag nog steeds spreek en we gaan nog wat plannen binnenkort. Haar heb ik ook niet gezien in die drie jaar. Maar zij is ook gewoon Nederlands en we hebben altijd contact gehouden in al die tijd en bij haar voelde ik me eigenlijk ook begrepen en juist op een andere manier begrepen omdat zij heel nuchter naar bepaalde dingen kon kijken. Heel erg in het midden zit, dus niet die voor informatie hebben van jouw achtergrond en cultuur, begrijp je wat ik bedoel?

Ze ziet jou dan meer als wie je bent als persoon en minder in de context van je cultuur?

juist, advies wat ik ook van haar zou krijgen als vriendin zijnde is gewoon neutraler, lijkt meer ook rechter. Want de valkuil van Marokkaanse om je heen, is gewoon, ik heb altijd het gevoel dat het advies wat zij geven, daar weet ik nooit van of het nou oprecht is of niet. Oat komt doordat zij al die voorinformatie hebben, en ook omdat zij zich misschien dan ook in mijn situatie gaan plaatsen terwijl dat niet altijd de bedoeling is in vriendschappen. Dan gaat mijn voorkeur wel uit naar mijn Nederlandse vriendin als ik iets heb en advies nodig. Ja, eigenlijk wel ja, nu je het vraagt. Het zet me wel aan het denken (lachen).

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere cultuur?

Ja, misschien in de brugklas dat ik iets had van 'ik moet me echt bewijzen want ik heb echt anders' maar toen kwam er sowieso echt veel op je af. Je bent aan het puberen en je gaat naar een andere school en je zit

opeens op een witte school en ziet zo veel Nederlanders om je heen. Dan krijg je toch wel het gevoel van 'ik hoor er niet bij, ik moet er bij horen'. Maar dat is heel snel weg gegaan.

Probeerde je dan meer je Nederlandse kant naar boven te laten komen?

Ehm... dat niet zo zeer, ik probeerde echt indruk te maken op... ja, ik weet het niet zo. Zij liepen ook gewoon met leuke kleding en ze hadden het beter en wij komen toch wel gewoon uit een gezin van zes waar alleen mijn vader werkte. Ja, we hadden het gewoon veel moeilijker en dat was zichtbaar. Ik denk dat ik daar in meer mijn best ging doen om dat niet te laten blijken eigenlijk. Niet altijd de juiste manier, maar ja, je bent gewoon aan het puberen, je gaat alles proberen om te kijken wat goed uit pakt eigenlijk. Je gaat op elke manier indruk proberen te maken, of als dat is in kleding of geschreeuw of in die periode een gevecht aan te gaan. Je gaat toch proberen om indruk te maken omdat je je toch anders voelt.

Denk je dat Nederlanders in het algemeen open staan voor een vriendschap met iemand van een Marokkaanse of andere culturele achtergrond?

Ja, ik denk het wel hoor. Ik vind Nederlanders echt gewoon nuchtere mensen, het zijn ook gewoon sympathieke mensen, het zijn mensen die als je gewoon jezelf blijft en dingen uitlegt, het zijn mensen die van duidelijkheid houden en van uitleg. Als iets zo is dan is het zo, heel zwart wit, ik neem het ze niet kwalijk want ik ben ook zo geworden. Tuurlijk, waarom niet. En je hebt overal rotte appels tussen zitten, ook in onze cultuur, maar ik denk niet <lat een Nederlander bij voorbaat jou niet het recht geeft om jezelf te zijn of te mogen zijn of jou een kans te geven. Ik heb in ieder geval alle kansen gekregen waar ik recht op had. Ik heb gewoon gewerkt, bij elke sollicitatie aangenomen, ik heb gewoon school kunnen doen. Ik denk niet dat er.. alhoewel, toen die rector, maar dat was alleen specifiek bij mij omdat ik echt een druktemaker was, maar ik had echt het gevoel dat hij mij heel erg apart ging zetten. Maar apart van dat moment heb ik nooit zo'n gevoel gehad van ik voel me anders behandeld door Nederlanders.

Met die rector, had je daar het gevoel dat het te maken had met je Marokkaanse achtergrond?

Op dat moment had ik dat gevoel ja. Want er is een verhaal wat ik nooit ga vergeten, volgens mij was het rector De Leeuw. Volgens andere mensen kon hij het wel goed vinden met andere culturen, maar mijn verhaal was anders. We hadden gymles en ik weet niet wie of wat, maar er was een telefoon gestolen en die was gerold in wc-papier en er werd naar gezocht. En ik ging naar het toilet en heel toevallig zag ik een rol wc-papier als het ware op de grond liggen. Toen ik ging kijken lag daar die telefoon. Dus ik liep naar buiten en vertelde <lat ik hem gevonden had, maar zij dachten <lat ik hem dus gestolen had, maar ik was daar echt niet. Ik weet als er maar een telefoontje komt, mijn vader ontzettend boos zou worden. Bij ons was dat ook gewoon echt *not done*. Nou ja, toen werd ik dus aangegeven en kreeg ik ook blok week of zo iets, en werd ik echt voor iets kwalijk genomen wat ik echt niet had gedaan. En ze geloofde mij niet. Niemand gaf het toe en er moest iemand de zondebok zijn en dat was ik op dat moment. Dat heeft mij ook wel echt... ik denk dat <lat, in mijn eerste jaar op de middelbare, <lat <lat soort dingen mij wel naar de mavo klas, naar beneden hebben gedrukt. In mijn eerste jaar dat ik toen havo, in mijn tweede jaar havo / mavo en in mijn derde jaar ben ik toen mavo gaan doen. Er was ook iets anders voorgevallen, dat ik af en toe te laat was en zij toen mijn vader belde. Dat ging over absentie briefjes of zo, nou ja, mijn vader begreep het toen allemaal niet heel erg en die dacht dat ik dus volledig absent was. Ik was gewoon twee of drie keer te laat. En die rector zat toen gewoon lacherig aan de telefoon, wetende <lat mijn vader het niet hegreep, en ik zat tegenover hem in tranen. Ik vond <lat echt gewoon gemeen wat hij toen deed, doe je <lat dan omdat ik Marokkaans ben of omdat je mij persoonlijk niet mag of vindt dat ik een druktemaker ben. Maar ik had we! het idee toen dat hij... ja, ik weet niet waar het aan lag maar hij had we! iets tegen mij.

Ja, dat lijkt me ook moeilijk omdat je misschien niet gelijk de conclusie wil trekken dat het komt omdat je Marokkaan s bent, maar bijvoorbeeld met die telefoon, zou hetzelfde gebeurd zijn als bet een Nederlandsmeisje was geweest die hem had gevonden?

Precies, dat ga je je we! af Vragen. Ik kan daar gewoon niet tegen, kijk, heb ik iets gedaan dan heb ik iets gedaan en dan geef ik dat ook toe. Maar er zijn gewoon in mijn pubertijd heel veel dingen geweest en ik wist ook niet hoe ik mezelf een plek moest geven, waardoor ik heel ander gedrag ging tonen dan ik eigenlijk in werkelijkheid was. Dus zo was het toen ook, in de Albert Heijn, toen ik daar werkte was er sprake van diefstal en werd ik op het matje geroepen. Er werd echt geschreeuwd, politie bij gehaald en uiteindelijk ben ik weg gegaan, en twee jaar later heeft diezelfde manager contact met mij opgenomen met een oprecht excuus omdat het uiteindelijk gewoon een Nederlandse vrouw geweest bleek te zijn. En toen kreeg ik gewoon weer een baan aangeboden door diezelfde manager. Er zijn in die tijd zo veel dingen gebeurd die op die leeftijd zo veel invloed op jou hebben, waarvan je gaat denken 'oke misschien ben ik toch wel een van hen of word ik toch al bevooroordeeld, dus dan hoor ik maar bij hen'. Maar goed, dat was echt een periode van drie of vier jaar, tijdens de middelbare school. Er zijn zeker we! dingen voorgevallen waarvan je dacht 'oh oke, omdat ik Marokkaan ben, zal ik het we! gedaan hebben'. Absoluut.

Heeft dat dan lange termijn effecten gehad op hoe je naar de Nederlandse cultuur en samenleving kijkt? Aangezien je nu zo positief naar kijkt.

Nee, want voor de rest heb ik wel gewoon positieve ervaringen gehad en kansen gekregen, ik liet niet een persoon mijn manier van denken of zien op Nederlanders beïnvloeden. Die manager die mij toen ontsloeg, was zelfs Surinaams. Oat maakte het weer minder erg. Maar meneer De Leeuw heeft zeker wel een stempel bij mij achtergelaten.

Ja, want het stimuleert natuurlijk niet echt goed gedrag als je voor dingen beschuldigd wordt wat je niet hebt gedaan en niemand je dan gelooft.

Precies, en daardoor voel je dan ook of je niet goed bezig bent. En dan is er zo'n voorval en wil je praten maar durf je het niet omdat je dan weer bang bent om een zondebok te worden. Als ze er dan achter kwamen dat je er toch van wist, dan werd je daar weer opraangesproken. Ik ging toen ook met een groep Surinaamse of Antilliaanse jongens en meiden, wat donkere mensen, die gingen na een schoolfeest lege flessen stelen van de kantine om statiegeld op te halen. Want daar was een jumbo in de buurt of zo. Nou ja, ik stond er bij en keek er naar maar omdat ik er niks over had gezegd, was ik ook medeplchtig terwijl ik niets had gedaan. En als ik dan dacht 'ik ga er wel wat van zeggen' was ik weer bang dat ik erbij zou horen. Je weet je geen houding te geven en uiteindelijk ben je toch de zondebok.

Leerde je daar toen je ouder was dan mee om gaan?

Nee, ik denk dat door zijn gedrag en de manier waarop je anders wordt behandeld in de kleine dingen, dat die mij wel hebben gecluwel naar dat soort mensen. Ik ging dan steeds meer met hen om omdat dat thuis voelde of meer vertrouwd voelde. Ik werd ook voorschut gezet voor de hele klas toen dat gebeurde met die telefoon. Iedereen keek mij ook zo aan en je bent gewoon totaal machteloos. Zeker als het om iets gaat wat je niet hebt gedaan, er is niemand die voor je op kan komen. En je weet dat als hij nu je vader gaat bellen, dan ben je gewoon de Jul. Dat gebeurde ook zo, en hij wist dat en ging ook om lachen. Dat waren wel echt vervelende... Maar zoals ik al zei, zijn gedrag duwde mij zeker van de Nederlandse cultuur en het stanclearcl 'hoe het hoort' af. Ik dacht 'oh ik zal wel bij die probleemjongeren horen dan'. Dat gevoel gaf hij mij.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare school hun culturele achtergrond belangrijk is? Op sociaal gebied.

Ik denk dat... kijk wij zitten gewoon echt in een kut generatie. Onze ouders weten niet wat we doen, wat we spreken, hoe het werkt, hoe het is. Hier is het voor ons ook allemaal nieuw en voor hun ook. Eigenlijk zijn wij Nederlanders. Wat was jouw vraag nog een keer?

Of je culturele achtergrond op sociaal...

Ja ik denk dat wij daar heel veel moeite mee hadden, maar dat onze kinderen daar absoluut geen moeite mee hebben. Dan maakt het echt niet uit hoe je er uit ziet. Wat je denkt hetzelfde, je spreekt hetzelfde, je ouders begrijpen alles, vanuit huis krijg je dezelfde dingen mee. En natuurlijk heeft iedereen zijn geloof of cultuur thuis, maar dat heeft niet zo veel impact als dat het op ons had als het ware. Als ik een cijferlijst had en ik bracht hem hier, nou mijn moeder heeft volgens mij überhaupt niet geweten waar ik op school zat, bij wijze van spreken. En dat gaat niet gebeuren bij onze kinderen en dat zijn gewoon kleine dingen die een hele grote rol spelen. Ik bedoel, mijn diploma uitreiking op het mho, daar was toen ook niemand gekomen. Daar wen je wel gewoon aan, maar nou ja, je zegt wel je went er aan en je gaat je er wel overheen zetten en ouderavonden en zo dat er niemand kwam. Op dat moment vond je dat misschien niet erg en later als je terug kijkt, denk je misschien 'ze hebben heel wat gemist', maar dat ga je niet toepassen op je kinderen omdat jij beter weet. Jij bent in Nederland geboren en je kinderen ook, dus voor mij was dat wel het geval, maar de generaties hierna... tenzij de ouders er bewust voor kiezen denk ik niet dat cultuur een probleem hoeft te zijn. Het wordt gewoon een grote eenheid.

Spreken jouw ouders Nederlands?

Nou, mijn vader spreekt inmiddels wel Nederlands. Redelijk tot goed. Hij werkt ook gewoon, werkt al vijfendertig jaar voor het gemeentehuis in Den Haag. Dat is gewoon een hardwerkende man. En mijn moeder is gewoon een huisvrouw, dus die spreekt geen tot ja...ze begrijpt wel her en der wat woordjes maar je kan niet echt een gesprek met haar voeren.

Kan zij zich hier in de wijk wel verstaanbaar maken dan?

Nee, maar zij is zo gewend om thuis te zitten en thuis te blijven dus zij komt haast, ze heeft haar kinderen nu en haar man dus alles wat nodig is wordt wel tot haar gebracht. Maar het komt ook wel door die cultuur die mee genomen is vanaf daar, dat mijn vader zo iets had van 'ik heb liever dat jij in huis de boel gewoon op orde houdt en niet buiten de deur' en naarmate hij ouder is geworden en steeds meer Nederlanders om zich heen heeft, heeft hij wel zo iets van 'ik had wel liever gehad dat je toch wel de deur uit was gegaan, dat je wat meer wist', maar daar is het nu te laat voor. Als het klei geknede is en het is al hard, gaat het alleen maar breken dus laat het maar gewoon hoe het is. Het zijn keuzes die zijn toen, twintig jaar geleden hebben gemaakt en nu wel vandaag de dag invloed hebben, maar helaas is er geen verandering mogelijk. Mijn vader

is ook gewoon een man van weinig woorden en van principes, je zal nooit helemaal weten wat er toen heeft afgespeeld, maar nee, mijn moeder komt niet zo veel de deur uit.

Hadden mensen om jou heen ooit een mening over je vriendschap met Nederlanders? Misschien je ouders?

oh nee, mijn ouders hebben nooit geweten als ik deze deur uit was, wat ik dan precies aan het doen was, wat er precies gebeurde. Ik deed gewoon mijn ding eigenlijk. Ik was gewoon weg om acht uur en ik was om vijf uur thuis en in de periode dat ik begon met werken. Wat er in de tussentijd gebeurde, dat had ik nooit besproken eigenlijk.

En je nam ook nooit vriendinnen mee naar huis?

Ik was wel heel selectief, iets wat mijn moeder al kende of herkende, dat nam ik dan nog wel eens mee af en toe, maar dat ging ik liever vermijden. Mijn moeder had wel het liefst dat ik vriendinnen hierheen bracht dan dat ik daarheen ging. Maar dat ging natuurlijk voor mij, omdat je eigenlijk toch met twee maskers zit de hele tijd. Dus zo veel vriendinnen kwamen hier niet.

Maar nooit echt dat mensen er gek van op keken dat jij vrienden was met een Nederlandse?

Oh nee.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere cultuur of de Nederlandse?

Ja, dat heb ik net gezegd, toch? Die personen zijn gewoon nuchter, die kijken gewoon heel anders naar dingen. Ik denk dat je uit elke vriendschap met elke andere cultuur, dat je daar positieve dingen kan uithalen en ook uit de Nederlandse cultuur. Een frisse kijk, een andere kijk, een ander perspectief is altijd mooi mee genomen. Dan krijg je gewoon helder zicht. Oat heb ik gewoon met de Nederlandse cultuur.

Denk je dat je op een manier Nederlandse werd door je vriendschap met die Nederlandse meisjes?
Nee, ik denk gewoon dat ik zo iets had van 'ik weet niet wie of wat ik ben' en naarmate je ouder wordt, dat je denkt 'oke eigenlijk ben ik dat gewoon en zo zit het in elkaar'. Maar dat je zoiets hebt van, ja hoe moet ik zeggen, naarmate je ouder wordt, kom je erachter dat je meer Nederlands bent.

Pubertijd is daarin misschien sowieso een moeilijke periode.

je weet al niet precies wie je bent, daarnaast heb je gewoon niet... mijn ouders hebben de beste opvoeding gegeven in hun ogen, maar begrip en die communicatie problemen ... ik bedoel, kijk wij weten bijvoorbeeld hoe het werkt op school dus laten zullen wij onze dochters en zonen kunnen helpen met studiebegeleiding of met het kiezen van de juiste school of een baan of opkomen voor hun rechten als hen onrecht wordt aangedaan, dat we dan ons daarbij betrekken. Oat hadden wij niet, wij moesten heel snel en vroeg zelfstandig zijn. Zelf dingen oplossen, zelf briefjes schrijven, zelf problemen aan gaan, eigen weg vinden. We hadden al heel veel verantwoordelijkheid op jonge leeftijd omdat we die kennis vanuit huis niet hadden. Wat was de vraag?

Of je het gevoel had dat je wat Nederlandse was geworden door je vriendschap met bijvoorbeeld Sofia.

Ja, dus, wel door de vriendschappen kom je wel steeds meer achter dingen dus je krijgt wel gewoon hulp. Want die andere Marokkaanse meiden of Turkse meiden, die hadden ook zo iets van 'ja, wij weten het ook niet'. Dus dan ging je toch, dan kreeg je wel hulp van de moeder van die Nederlandse vrienden of zo. Niet altijd, maar die deden wel je ogen openen af en toe van hoe het werkte of hoe het ging. Oat is toch een percentage van je opvoeding, hoe je het ook wend of keert. En terugkomend over de taal van mijn moeder, of zij zich hier makkelijk kan vinden, ik denk dat wij Marokkanen niet zo veel Marokkaans praten onderling, ik denk dat Turken dat probleem eerder hebben. Nee, wij praten wel echt voornamelijk Nederlands onderling, ook met de broers en zussen. Echt alleen mijn moeder omdat het anders niet begrepen wordt maar met mijn vaderzelfs Nederlands. En als zij de buurvrouw tegenkomt, zegt ze ook gewoon 'hoi' en 'doei' en zo.

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan de manier waarop jij naar de Nederlandse cultuur kijkt? Daar had je het al een beetje over gehad met meneer De Leeuw.

Ja, nee weet je hij is gewoon een geval apart. Hij is nooit de reden geweest, op een gegeven moment had ik wel een negatief beeld over school, ik wilde gewoon echt niet meer naar school want ik dacht, elke kleine misstap wordt weer zo anders verwoord en dan heb ik daar weer problemen mee thuis, terwijl ik echt wel van studeren hield en van naar school gaan. Maar niet in algemenezin dat hij mijn kijk veranderde, absoluut niet. Want daarna heb ik genoeg leuke ervaringen gehad.

En daarnaast dan, naast je ervaring met deze docent, hoe heeft het je kijk op de Nederlandse cultuur beïnvloedt?

Nou, ik denk wel positief hoor, want gewoon de mensen om mij heen waren ook gewoon pubertjes die met mij mee aan het puberen waren en we hebben gewoon een leuke tijd achter de rug en ik heb ook gewoon

veel geleerd. Hoe het anders kan, hoe het wel kan. Gewoon positief. zeker. School heeft altijd een positief steentje bij mij bijgedragen .

Je had ook bewust voor een blankere school gekozen.

ja, maar dat is goed geweest ook, want als ik terug kijk naar hoe mijn Nederlands was, tot groep 8, dat was echt futaal. Ik heb echt de Nederlandse taal beter leren kennen op het Segbroek college, dat moet ik wel zeggen ja . Ik sprak echt slecht Nederlands tot groep 8 (lachen).ja, ik vond het gewoon moeilijk want wij deden niet aan lezen thuis ofzo, je ging daar heel nuchter en nonchalant mee om.je wist de ernst ervan niet, zeg maar.En op de middelbare school heb je dan toch zo iets van 'ho eens even, hier spreekt iedereen echt goed Nederlands' en dan wordt je in het positieve mee genomen. En daarom was het denk ik ook een goede en bewuste keuze van mijn oudste broer geweest om ons daar naartoe te sturen, met dit soort redenen, dus het heeft zeker een positief effect gehad.

En je ervaring buiten school, heeft die bijgedragen aan hoe je naar de Nederlandse cultuur kijkt?

ja, ik heb echt veel gewerkt. En altijd gewerkt. En dat heeft zeker, ja , mijn e lvaring positief en beter gemaakt. Je komt toch in aanraking met klanten, met mensen op de werkvloer en dat zijn dan ook voornamelijk Nederlanders. Ik heb ook gewerkt buiten, zoals ik al zei richting Scheveningen in de Benoordenhou t en bij het Provincie Huis, bij de Oranje Nassau basisschool, dat is echt in een chique buurt. Ik had daar drie banen in een straat en dat was voornamelijk echt een witte, witte buurt. Dus dat heeft zeker een positieve bijdrage geleverd.

Voelde je je daar ook deel van de samenleving?

ja, ik was echt onderdeel van. Het was echt, zoals ik al zei, ik werkte in een straat. Ik liep toen stage op een basisschool, ik ben ook gek op kinderen en ik deed toen ICT. Ik was daar netwerk beheer op die school. na mijn stage werkte ik bij de Albert Heijn verderop dus ik had zowel de kinderen waarvan de ouders daarna bij mij boodschappen deden. Daarnaast deed ik nog persoonsgebonden budget bij een Nederlandse mevrouw waarvan de dochter op mijn school zat en zij had een kinderkledingwinkel aan huis. Die mensen in heel die straat die kende mij op een gegeven moment, want als zij mij niet zagen op school dan zagen ze me bij de supermarkt of ze zagen me bij de kinderkledingwinkel. Dat was een mooie tijd, ja.

Welke van de twee heeft meer impact gehad dan denk je, school of buiten school?

Buiten school. Want toen voelde ik me echt een van hen. Ik heb het echt naar mijn zin gehad daar.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren die je bewust maakte van dat jij misschien anders behandeld werd dan anderen door je culturele achtergrond? Je hebt hier natuurlijk al een aantal voorbeelden van gegeven.

Zoals ik al zei, eigenlijk. Kijk, ik wist dat ik gewoon goed op school kon zijn, om het zo te zeggen. En door hoe er naar mij werd gekeken en dus ook bewust eigen keuze, want je kan je laten beïnvloeden of niet maar op die leeftijd heb ik mij gewoon laten beïnvloeden, hoe er naar mij werd gekeken zo ging ik mij op een gegeven moment ook gedragen en daardoor heeft dat gewoon een negatieve impact gehad op mijn school. ik had daar ook gewoon echt geen zin meer in. Had ik mij daar niet door laten gaan als het ware, dan was het wet anders geweest, maar ik heb mij gewoon laten gaan.Misschien omdat ik aan het puberen was of mij onzeker voelde. Maar het heeft zeker wel impact gehad. Ik heb heel veel dingen van de middelbare school vergeten, maar dit soort dingen vergeet je niet. Omdat het gewoon dingen zijn geweest op dat moment die leidde tot een 360 graden verandering. Oat vind ik we] jammer, ja. Oat zijn bepaalde dingen die jou aan het denken hebben gezet op een negatieve manier.Die jou hebben aangespoord tot het negatieve.

Wat ik zover heb gehoord van je verhaal, heb je jedaar na je middelbare schooltijd niet meer zo door laten leiden, of wel?

Nee, want ik heb daar toen, zoals ik al zei, ik ging daar niet met te goede mensen om. Daarna heb ik bewust mijn cirkel kleiner gemaakt en afgesloten en toen ben ik met mbo naar een jongensschool gegaan, dat was ook weer een bewuste keuze om uit die omgeving te komen. Toen heb ik het we] vergeven, maar niet vergeten. Ik heb wel daarna nieuwe kansen gehad en heb er daarna nooit meer last van gehad in mijn omgeving. Dat was echt de enige periode dat ik zo iets had van 'oh ik voel me anders' maar daarna was het snel weer klaar.

Denk je dat het misschien op de middelbare school en de pubertijd voor meisjes van een Marokkaanse achtergrond anders is dan voor jongens om vrienden te worden met andere?

ja, zeker wel. Ik was echt niet rustig hoor, ik was te nieuwsgierig en zeggen dat dat altijd goed is, maar in mijn geval heeft dat echt slecht uitgepakt. Ik was nieuwsgierig, ik wilde alles weten en doen en horen en dat kon niet, dat kon gewoon niet in onze cultuur. Nu nog steeds niet. Bij mannen kan dat gewoon, zij kunnen gewoon een vriendinnetje hebben, foto's maken, 's avonds laat weg gaan. Daar is een groot onderscheid tussen, dat is echt gewoon cultuur en is gewoon heel fout.

En zorgde dat er dan voornamelijk voor dat je je leven thuis en buiten de deur gescheiden hield?

Ja, dat zeg ik, twee maskers. Oat je op een gegeven moment zelf niet meer weet wie je bent en daarom gaat denken dat je meer het een bent en er later dan achter komt dat je toch meer het ander bent. Daar had ik zeker problemen mee, ja. Vooral ook omdat ik echt een jongens-meisje was, ik deed alles wat de jongens deden. Ik wilde er altijd bij horen en ik hoorde er ook altijd bij, alleen ik bleef een vrouw. Mijn moeder zei ook altijd in die periode 'ja, maar Ghizlan, je bent een meisje, dat kan niet'. Zeker lastig.

Oh, ik had nog een ander vriendinnetje schiet me te binnen, Michelle, ook een Nederlands meisje. Oat was mijn brugklasvriendinnetje. Maar zoals ik al zei, op een gegeven moment ga je uit elkaar niet omdat je elkaar niet meer leuk vind maar...kijk, ik mocht nooit logeren en elke keer zei ze dan 'ja, kom dan gewoon' en dat is dan allemaal heel leuk in het begin en ik wilde het ook zo graag alleen ik wilde nooit mijn ouders vragen. Dus dan zei ik altijd 'ja, dat gaat niet dit weekend', maar ik mocht gewoon niet, begrijp je? En dan vroeg ze of we wat buiten de deur zouden gaan eten en dat was ook heel raar bij ons thuis op die leeftijd, of zullen we samen gaan shoppen, nou, volgens mij kozen mijn ouders toen nog steeds mijn kleding uit bij wijze van spreken. Wij zijn gewoon met een heel andere cultuur, en je wilt het wel graag maar het kan niet of je bent anders of het hoort niet of zo. /a, dat is echt een top meid hoor, we hebben niet nog steeds contact maar als we elkaar tegen zouden komen zou het gewoon heel erg als vanouds zijn. Alleen hebben we nog nooit een moment gehad of een gelegenheid om gewoon goede vriendinnen te worden. Omdat het nooit kon, vanuit school.

Had zijdan een bepaald idee van wat jealsvriendinnen samen hoort te doen en dat niet paste binnen water bij jouw cultuur mogelijk was?

Nou ja, zij deed wel gewoon haar best om leuke dingen te doen en zo en ik merkte dat dat voor haar misschien op deze leeftijd of voor haar ouders belangrijk was dat er vriendinnen langs kwamen en bij mij kon dat dan niet en dan werd ze bevriend met een Chinees meisje, een geadopteerd Chinees meisje, dus Nederlandse ouders en die mocht dat wel en die kon dat wel. We waren met zijn drieën vriendinnen en dan merkte je toch wel dat die band op een gegeven moment hechter was. En niet <lat ik door hen minder of anders behandeld werd of zo, echt absoluut niet, ik voelde me door hen nooit te min hoor. Maar je merkt gewoon wel dat je een derde wiel bent, omdat je anders bent. En daar kan je gewoon niets aan doen. En dat heeft dan niet te maken met dat zij Nederlands zijn en wij Marokkaans zijn, maar met je thuissituatie en je cultuur te maken.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het aanmoedigen van contact tussen mensen van verschillende culturele achtergronden?

Mmh... ze stonden er wel open voor, maar ze gingen het niet aanmoedigen. Ze stonden er wel open voor in ieder geval om mensen aan te nemen met een andere culturele achtergrond. Zo lang je cito score voldoende was.

Hoe was dat bij jullie in de pauze, waren groepen vrienden verdeeld op achtergrond?

Ja, in de brugklas zeker. Maar het was ook gewoon voor iedereen nieuw en apart want die super Nederlandse meiden wisten ook niet wat hen overkwam, weet je. Voor iedereen was het anders en wennen en voor iedereen was het nog zijn plekje zoeken en dan ga je toch waar jij je veilig denkt te voelen. Dan merk je ook, de nerdjes zaten bij de nerdjes en weet je wel, de barbypopjes zaten bij elkaar en de allochtonen zaten ook gewoon bij elkaar. Zeker. Oat gaat met de tijd mee, dan komen er toch wel twee groepen naast elkaar of bij elkaar en dan gaat het toch wel mengen. Maar in de brugklas was het gewoon heel zwart wit, letterlijk. Iedereen ging elkaar, vooral de mensen die er open voor stonden maar in het begin nog niet zichzelf durfde te zijn, die gingen op een gegeven moment zichzelf zijn en dan merkte je wel dat er wat meer gemengd werd.

Jouw school was dus niet zo heel erg actief in het aanmoedigen van dat contact. Wat vind je daarvan? Hadden ze daar iets aan moeten of kunnen doen?

Nou, ik zou niet weten zoals wat. Wat zouden ze er aan moeten of kunnen doen.

Had je gewild dat cultuur meet op een positieve manier bespreekbaar zou zijn geweest op jouw school?

Nee, ik denk dat als je echt cultuur bespreekbaar gaat maken er alleen nog meer miscommunicaties gaan komen en nog meer naar boven gaat brengen. Ik denk niet dat het de fout is van de school of van de ouders, het is gewoon hoe het is op dat moment in die generatie. Het is echt gewoon een kwestie van tijd. Tijd gaat dit allemaal doen helen, echt waar. Dat denk ik. Ik denk niet dat je er echt iets aan kan gaan doen of iets, want het probleem zit niet op school of bij de kinderen of bij de leraren, de wortels zitten gewoon echt veel dieper en het enige medicijn is gewoon tijd denk ik.

Als in, Nederland is nu steeds multiculturaler aan het worden sinds 1970 ongeveer, dat je denk dat bij de volgende generatie het al meer gemengd gaat zijn.

Ja, aan bepaalde dingen wordt meer vast gehouden en andere dingen worden los gelaten en wat niet hoort en dat vormt automatisch met de tijd een grote bol of zo, denk ik (lachen). We gaan het zien.

Denk je dat jouw vrienden op de middelbare invloed hebben gehad op je leven nu?

Goede vraag... nou ik hoop maar dat ik geen invloed heb gehad op hun leven nu (lachen). Ik was echt niet, ja ik weet niet waar ik mee zat maar ik was op een gegeven moment ook echt door geklapt. Mmh ...of zij echt invloed hebben gehad op mijn leven nu ...nee denk het niet. Niet op mijn leven nu, zeg maar. Ik heb echt wel heel impulsief in hele andere levensfasen gezeten eigenlijk en alles ook in een keer achtergelaten, letterlijk en figuurlijk. Dus ik denk niet dat het invloed heeft gehad op mijn leven nu.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

(stilte) ehm ... begrip. Zeker. Oat je behulpzaam bent, maar dan spreek ik van beide kanten. Ik denk dat begrip op nummer een staat, ik heb heel mijn leven heel erg het idee gehad dat ik mij niet begrepen voelde en ik weet dat het eerst begrijpen en dan begrepen worden is, maar omdat je toch echt in een achtbaan zit van emoties en verandering. En vooral, kijk als je hier als Nederlander bent opgegroeid en je hebt Nederlandse ouders...ik denk dat het wel iets moeilijker is als je dus ouders hebt die ergens anders vandaan komen en het hier helemaal niet kennen. Dus ik denk dat het bij mij, als ik het in een woord mag zeggen in mijn hele leven wel altijd belangrijk voor mij is geweest dat ik begrepen werd. Dus dat ik met weinig woorden of ja, mezelf niet hoeft te verdedigen of uit te leggen of te verantwoorden voor iets wat ik niet in de hand heb. Begrijp je? Dus ik denk dat dat wel echt het belangrijkste is voor mij in een vriendschap, niet eens zo zeer tijd of aandacht, als dat begrip er was dan was al het andere er automatisch ook.

Deels ook op cultureel gebied?

Nee, ik bedoel net als bij Sofia, als ik tegen haar zei 'mijn moeder die wil gewoon niet dat ik kom' dan begreep ze dat wel en ik denk ook dat we daarom nog steeds vriendinnen zijn. Ook al hebben we elkaar nu al drie jaar niet meer gezien, we zijn wel iets aan het inplannen om weer koffie te gaan drinken. Ik denk dat onze band zo hecht is gebleven door begrip door al die jaren heen. Als ik dan iets deed waar ze thuis niet mee eens waren, dan belde ik haar op en dan toonde ze weer begrip. Ze keurde niet altijd alles goed of fout maar ze had wel begrip door alles heen. En dat is voor mij gewoon wel belangrijk.

Dat sluit ook wel aan bij de volgende vraag die ik had, of je het toen of nu dus belangrijk vindt dat jou vrienden je cultuur begrijpen en of accepteren? Heb je daar nog iets meer over te zeggen?

Nou ja, weet je, ik heb zo iets van cultuur is cultuur, zelfs ik begrijp er geen hoi meer van (lachen). De standaard dingen begrijp ik prima, maar ik ben niet meer zo bezig met cultuur. Kijk als mijn moeder zegt dat iets niet kan of mag dan vraag ik 'trek je dat uit cultuur of geloof?' en als ze dan zegt cultuur, dan boeit het me ook gewoon niet meer. Wat is cultuur? Oat is iets wat jij vanuit daar hebt mee genomen en wat ik hier heb gecreëerd en dus is mijn cultuur heel anders dan jouw cultuur. Misschien is mijn cultuur gemixt met jouw cultuur maar het heeft ook nog een hele andere cultuur in zich mee genomen. Dus ik geloof wel en dan is mijn richtlijn ook het geloof maar alles wat in de cultuur of bijzaken die mensen hebben omgedraaid als geloof, daar heb ik gewoon niks mee. Tuurlijk, sommige culturele dingen als je gaat trouwen, belletjes en dingetjes, dat vind ik nog wel leuk maar het is niet dat ik me per se aan een bepaalde cultuur die zij vanuit daar hebben meegenomen vast houdt, absoluut niet. Ik vind het ook niet belangrijk dat de mensen om mij heen dat accepteren, als ze het niets vinden, dan vinden ze het niks, ja toch? Als wij maar elkaar kunnen helpen en steunen in wie wij zijn en wat wij willen. Om vooruit te komen.

Had je ooit met Sofia onenigheid over dit soort dingen? Religie of cultuur of zo iets?

Nou ja, niet eens onenigheid. Wat ik wel op een gegeven moment met Sofia had was dat ik door mijn cultuur of religie door debomen het bos niet meer zag. Als ik dan met haar ging praten, voelde ik me echt begrepen. Het was dan echt alsof zij dan ook een gedeelte van mij was of zo. Begrijp je, die Nederlandse nuchtere kant van haar. Daardoor leek het net of ik in de spiegel keek eigenlijk omdat ik gewoon zo veel op me af kreeg, dat je het zelf niet meer wist. Maar wij hebben nooit onenigheid gekregen nee. Ik was het negen van de tien keer juist met haar eens als ze een mening over iets had. Oat dat je ging choqueren zelfs, dat was eigenlijk een mening die zo neutraal was dat je dacht 'oh zo denk ik er eigenlijk ook over'.

Zij wassoort van jouw Nederlandse kant?

Ja, eigenlijk wel. En ook de vrouw voor wie ik werkte van die kinderkledingwinkel, die heeft ook echt heel veel bijgedragen aan mijn Nederlandse kant. Ik was achttien toen ik bij haar kwam.

Maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar Marokkanen in het algemeen kijken?

Weet je, ik hoor wel heel vaak van 'ik heb het niet zo met buitenlanders of met Marokkanen, maar jij bent anders', ja, wat doet dat met je, dat is toch raar? Ik ga toch ook niet zeggen 'ik heb het niet zo met Nederlanders, maar jij bent anders'. Dan heb ik zo iets van 'oke maar misschien ben ik wel de definitie van Marokkaan en is hij dat niet, waarom dat niet?' dan heb je het wel met Marokkanen, maar zijn zij anders. Oat was soms wel dat ik zoiets had van 'wat zeg jij nu weer?' je bent me nu gewoon indirect aan het

beledigen'. Ik voelde me dan wel aangesproken, want ja, het zijn toch Marokkanen, ik ben er een van en toch... het is niet per definitie mijn groep, maar ja, het is wel de groep van mijn ouders en daar ga ik voor op komen omdat het mijn ouders zijn.)a, ik voelme zeker aangesproken ... tuurlijk vond ik het we! fijn als ze zeiden 'jij bent anders' en dan ga je het toch slikken maar als mijn vrienden bijvoorbeeld of vriendinnen zo iets hebben van 'ik heb zo'n hekel aan Marokkaanse mannen', dan voe! je je toch aangesproken want ik ga ook niet bij een Nederlander zeggen, bij wijze van spreken, niet dat dat zo is, maar van 'ik heh een hekel aan homoseksualiteit', ja al ben je er niet een maar omdat jij er voor bent en ik spreek er tegen, dan ga je je ook aangesproken voelen. Dus dat heb ik zeker.

Een samenvattende vraag, denk je dat jouw school in welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar verschillende culturen kijken en je plek in de samenleving ziet?

Mmh...mijn school...of mijn school een steentje heeft bijgedragen in hoe ik mijn plek zie in de samenleving? Ik denk het niet, nee. Ik ben pas echt na de middelbare school mij gaan vormen of zo, lijkt het. MBO heeft mij pas echt gevormd, maar mijn middelbare school, ja misschien wel voorg gevormd, maar dan heel onbewust. Niet heel erg bewust iets waar ik mijn vinger op kan leggen.

Was je dan nog te jong om daar mee bezig te zijn?

Ik denk te jong, een stukje onwetendheid omdat je echt gaat puberen en alles is anders, thuis en buiten. Dus ja, te jong, te onwetend.

Esma, 27jaar, WesthageCollege, Den Haag, Marokkaans

Kun je jezelf voorstellen?

Ik woon in de Schilderswijk, altijd gewoond, opgegroeid, hen er trots op. Ik heh twee opleidingen gevolgd, marketing communicatie en commerciële economie. Allebei afgerond. Ik ben van Marokkaanse komaf. mijn ouders zijn allebei geboren in Marokko en eigenlijk al vrij jong naar Nederland gekomen.

Wat voor werk doe je nu?

Ik doe nu vrijwilligerswerk, ik hen een jongeren coach om ze te helpen sociaal te ondernemen. Daar laat ik ze allerlei workshops voor volgen en ook zelfreflectie, dat is heel belangrijk. Als je klaar bent met studeren, kom je eigenlijk achter waar je tegenaan loopt en waar je voor moet werken, en daar liep ik ook tegenaan. Vandaar dat ik de mogelijkheid heh gekregen om als lifecoach te werken. Het is parttime dus ik ben wel op zoek naar antler werk, ik kom net van een sollicitatie.

Kan je iets vertellen over hoe verbonden je je voelt met je Marokkaanse achtergrond?

Ik voe! me sterk verbonden met de Marokkaanse achtergrond, hoewel je in Nederland een buitenlander bent en in Marokko hen je ook een buitenlander. Dus dat is we! het geval, maar ik voel me we! Marokkaans, en daar ben ik ook trots op. Ik heh het mee gekregen vanuit huis, jaarlijks Marokko bezoeken, allemaal aspecten waardoor je je verbonden voelt. Als ik naar Marokko ga, dan voe! ik me alsof ik thuis kom. Het is niet alsof ik constant naar het zwembad moet of... nee, thuis blijven en de huiselijke sfeer is al voldoende. Het is wel heel bijzonder dat je je op twee plekken thuis kan voelen, hoewel ik me hier iets meer thuis voe! dan daar. Maar dat komt meer door structuur en zo, maar de levenswijze en de sfeer in Marokko trekt me we! meer aan. Het normale dagelijkse leven wat we hier gewend zijn, ik hen hier opgegroeid dus...

Je voelt je ook wel Nederlander?

)a, zeker. Een beetje er tussen in.

Kan je iets vertellen over je middelbare school?

Ik zal beginnen bij mijn basisschool, want ik had eigenlijk altijd we! moeite met de structuur en het systeem, de manier van lesgeven, daar kon ik me niet aan aanpassen. Ook de leefsituatie thuis en aller er om heen, want je krijgt niet de juiste begeleiding vanuit huis. Hierdoor moest ik naar een speciale school eigenlijk voor mensen die het lastiger vinden om te leren. Daar heh ik drie jaar op gezeten en dat werkte veel beter voor mij, want je werkte met een takenpakket en het was meer een op een contact. De groepen waren ook naar mijn gevoel wel even groot maar dan had je twee docenten in plaats van een. Oat heeft me geholpen. Toen ik daarmee klaas was kreeg ik vmbo basis advies. Terwijl iedereen op school eigenlijk praktijk en LWO en zo kreeg, dus ik was eigenlijk van de twee die vmbo basis had gedaan. Toen ben ik naar het Westhage College gegaan. Ik heb er voor gekozen om daar heen te gaan omdat ik juist mezelf wilde mengen in een zowel zwarte als witte school, een gemengde school. Oat, daar heb ik bewust voor gekozen waardoor je minder afleiding hebt, je kent niemand, waardoor je meer gefocust bent. Na mijn eerste advies mocht ik al kader doen en toen ik vanuit de tweede naar de derde ging mocht ik naar een gemengd theoretische klas en uiteindelijk theoretisch afgestudeerd. En toen mijn mbo niveau vier en daarna mijn hbo atgerond.

Was het een grote school?

Ja, het waren twee scholen. Je had Westhage Nolenslaan, daar zat ik eerst op. Daar zaten vier klassen op vanaf de eerste, dus vier keer vier. Dat werkte prima voor mij, want ik kwam ook van een andere manier van lesgeven. Toen ik naar Miens ging, daar zaten veel meer klassen. Dat was van kader tot en met havo.

Dus je bent op een gegeven moment gewisseld van gebouw?

Ja, toen ik wisselde van gebouw ging iedereen die dus op de Miens zat, zij waren allemaal gezakt. En ik ben dus daar heen gegaan waardoor er twee klassen over bleven dus dat was wel heel bizar. Ik zat wel, omdat ik minder atleiding kon hebben, en op die andere school was het druk en daar was atleiding en dan merk je wel dat dat invloed heeft op het resultaat. Omdat ik clan weer naar een kleinere school ging, heeft het voor mij geholpen.

Hadden jullie een vaste klas door de jaren heen?

Ja ik hen dus van de tweede naar de derde van klas verwisseld. Maar in de eerste en de tweede hadden we een vaste klas en in de derde en vierde niet, want daar moest je keuzevakken kiezen en wisselde je daardoor. Zaten er veel verschillende achtergronden op jouw school? Misschien dater verschil tussen de twee gebouwen zit?

Op de eerste, dus basis kader, had ik wel veel, denk ik dat 50 procent Hollands was en de rest had een etnisch gevarieerde achtergrond. Op de Miens, daar zaten veel meer culturen, misschien 30 procent Hollands en de rest allochtoon.

Dat is dat tweede gebouw?

Uiteindelijk ben ik daar heen gegaan inderdaad, maar toen ging iedereen daar net weg. Dat is voor mij een verschil, dus de eerste twee jaar zat ik juist meer met Hollanders in de klas en de derde en vierde zat ik, ja, wel in een multiculturele klas. Maar echt verschillende achtergronden. Echt alles.

Jouw klas was daar ook wel een afspiegeling van de hele school?

De eerste twee jaar was er wel een verschil, duidelijk, want ik zat met meer Nederlanders in de klas en de derde en de vierde was dat wel een afspiegeling van van alles wat.

Je had dus bewust gekozen voor deze school?

Vooraf voor de structuur en minder afleiding. Het was meer, ik wou niet in een typerende omgeving zijn, dus vandaar. Het is, er waren daar heel veel Marokkanen en Turken en dat wilde ik niet.

Op de scholen in de Schilderswijk bedoel je?

Ja. Ik was toen al bewust dat dat mij op een bepaalde manier zou vormen, terwijl ik dat niet wou.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen die aanwezig waren?

Niet, nee. Zeker niet.

Werd het ooit besproken bij vakken zoals Maatschappijleer of zo?

Ja, met maatschappijleer had ik dat voornamelijk.

Vond je het dan leuk om het daar over te hebben?

Wel niet, want het is de manier waarop dingen geïnterpreteerd worden en wat ik me dan kan herinneren is dat een docent dan zegt, 'in de Islam staat niet dat je een hoofddoek om moet, want dat staat niet in de Koran' als letterlijk citaat. En danging hij opnoemen dat een vrouw zich moet bedekken, maar wat moet je bedekken? Dat staat er niet in. Dat kan ik me dan wel herinneren. Vanuit ons is dat weer anders, want wij kijken clan weer vanuit de leetwijze van de profeet. Dan kan je dat meer definiëren. Dat miste ik clan wel. Het was heel globaal.

Die docent wist er zelf dan niet zo veel van af?

Ja, clan kan je er zelf ook niet over vertellen. Je kan wel een boekje lezen maar dat is niet alles.

Welke feestdagen werden er gevierd?

De gewone feestdagen, de Nederlandse.

Hadden jullie ooit klassenuitjes naar culturele plekken.

Ja, alleen geen moskee maar wel kerken.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen met andere culturen toen je op de middelbare school zat?

Ja, dat merk je gelijk vanaf het begin dat er verschil is. Het zijn de normen en waarden die anders zijn, je past je aan. Je wordt, het is, je opvoeding bepaald wie jij bent en als je vanuit huis bepaalde normen en waarden mee krijgt en vanuit de klas weer andere normen en waarden, dan ga je daar degulden middenweg in vinden. Ja, dat maakt je.

Was het verschil van basisschool naar middelbare dan heel groot of blijf je dat voelen?

Je blijft het altijd voelen, want als jij bepaalde dingen hebt zoals richtlijnen van de Islam, dan vormt dat eigenlijk ook je normen en waarden. Dat is gewoon zo. Dat accepteert je. In hoeverre je het na leeft, is aan jou.

Tijdens je middelbare schooltijd, kwam je ooit buiten school in contact met de Nederlandse cultuur? Niet zo zeer. Je merkt toch wel dat de buitenlanders naar elkaar toe trekken. Ik ben eigenlijk heel makkelijk, ik maak contact met iedereen en zie iedereen als persoon ongeacht religie of wie ze zijn. Maar op de een of andere manier, voel je toch een bepaalde verbintenis omdat zij je wel begrijpen. Hoewel ik jullie ook begrijp, snappen zij ons niet. Oat is wel het verschil. Waardoor je toch wel geneigd bent naar elkaar te trekken. Is het ramadan, doe je dat samen. In plaats van dat iemand de hele tijd zegt 'ach joh, eet stiekem. Mag je niet eens drinken?' Dus dat zijn bepaalde dingen die zij snappen waardoor het makkelijker wordt.

Je had ook niet per se bijbaantjes verder?

Middelbare school had ik nog geen bijbaantje, vanaf mijn mbo wel. Toen werd ik barista bij de Sting, was heel leuk, lekker sociaal, maakte contact met iedereen. Het is fijn werk.

Hoe zag je vriendengroep er uit op de middelbare school?

Ik had verschillende vriendengroepen, want je merkte toch wel een verschil. In mijn eerste twee jaar, merkte ik toch wel vanuit de Hollandse groep, dat ze me probeerde klein te maken. Ik heb niet echt snel klein te krijgen, dus ze probeerde het wel iedere keer. 'oh dat is een neppe merkbroek' 'oh wat zie jij er uit'. Maar het lukte ze nooit, toen merkte ik al dat ik best wel sterk was toen. Maar bij andere lukte het wel, waardoor ik een meisje leerde kennen en de eerste dag kwam ze met losse haren. Het was een Marokkaans meisje en ze zei ook 'nee, ik ben geen moslim'. En dat was wel sneu om te zien, want een week later kwam ze met een hoofddoek naar school en zei ze dat ze dat nooit had gezegd. Het was meer om een eerste indruk te maken, omdat ze er bij wilde horen. En dat is eigenlijk best wel sneu dat iemand zich zo moet gedragen. Dus ik had twee Marokkaanse meiden in mijn klas en een Turks meisje. Eigenlijk met dat Turkse meisje ging ik mee om de eerste twee jaar. In de derde en vierde ging ik eigenlijk echt goed om met een Surinaamse en een half Somalisch, half Egyptisch meisje. En andere ook natuurlijk, had nog wel meer vrienden, een Marokkaans meisje, een Antilliaans meisje. Daar was wat meer verbinding met elkaar, met z'n alien.

Ging dat op een gegeven moment beter met de Nederlandse mensen? De verhoudingen?

Nee, dat is altijd toen zo geweest in de eerste twee jaar. In de derde en vierde kwam ik ze niet meer tegen.

En de Nederlanders die toen bij jou in de klas zaten, die deden niet zo.

Nee. Wat ik bijzonder vind aan dat andere gebouw, omdat daar wat meer culturen waren, had je daar ook gothics, lesbi-gothics, echt van alles (lachen). En iedereen werd gewoon omarmd en niemand werd gepest daar. En in die kleinere groep, waar zij het gevoel hadden dat ze de macht hadden daar, gebeurde dat wel. Dat is wel het verschil.

Had het deels ook te maken met economische factoren denk je? Die opmerkingen over merkkleding en zo.

Oat kan zeker zijn, want ze hebben een bepaald beeld van dat wij gewoon mensen waren die minder hebben, dat ze daardoor een associatie maken. Ik zou niet weten, of het gevoel hebben dat een allochtoon niet beter kan zijn dan zij. Terwijl ik daar niet in geloof, in beter zijn, iedereen is uniek.

Sowieso ook wel moeilijk op die leeftijd.

Ja, dat is zeker iets wat me bij is gebleven, en ik snapte het niet. Van dat meisje die haar hoofddoek niet op deed, waarom moet je je schamen? Maar ja, dat is wel iets wat opgewekt wordt vanuit een bepaalde beweging en uit angst. Het komt ergens vandaan. Ja een plus een is twee. Het is simpel.

Je had dus niet echt Nederlandse vrienden op de middelbare?

Achteraf werd de groep in de derde en vierde dus weer groter, waardoor je Nederlandse vrienden wel kreeg. Naarmate tijd kwam dat.

Waar leerde je je vrienden voor de eerste keer kennen? Was dat op school?

Schoolvrienden op school, vrienden daarbuiten of werk gerelateerd of... ik ga heel goed met mijn familie om en mijn familie zijn ook mijn vrienden. Het is heel bijzonder als je van familie ook vrienden kan maken. Bij ons is dat heel natuurlijk gegaan, we kunnen heel goed met elkaar opschieten, we zijn ook open voor vrienden vanuit andere plekken.

Dus toentertijd je vriendengroep buiten school was vooral je nichtjes en zo?

Ja, mijn familie ja. Na school.

En je relatie met je vrienden binnen de familie, hoe was dat anders, met wie had je een sterkere band?

Kijk, met familie heb je natuurlijk een sterkere band. Maar ik heb nooit echt zo het gevoel van bij die meer en bij die minder. Ik ga een vriendschap aan of niet. Ik ben ook een persoon die mijn groep niet te groot laat worden en niet te veel mensen binnen laat. Kijk sociaal zijn kan ik met iedereen. Maar echt vrienden in je leven is wat anders, in hoeverre je ze toe laat. Ik kan niet te veel vrienden hebben, dat kan ik helemaal niet aan. Maar ik zie ze wel als een. Al mijn vrienden zie ik als familie. Kijk, en je hebt ook ander soort vrienden, en dat is al wat globaler.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare school?

Met twee wel.

Met de rest niet meer zo?

Nee, we gingen eigenlijk met drie goed om en van de drie ga ik nog met twee om. Best een prestatie (Qachen).

En met die derde is het gewoon een beetje verwaterd?

)a, zij had ook gewoon haar eigen groep waardoor dat een beetje uit elkaar ging. Geen ruzie of zo.

Kom je tegenwoordig veel in contact met de Nederlandse cultuur?

)a, zeker. Zeker. Op werk, voornamelijk. Maar ook heb ik een multiculturele familie, dus je komt ze overal tegen, het is natuurlijk gewoon de samenleving. Of het nou op straat is of je helpt iemand of op werk.

Heb je nu Nederlanders in je vriendengroep zitten?

Ehm...even nadenken. Echt dichtbij niet. Daarbuiten om (stilte) ja, wel! collega's waar ik het goed mee kan vinden. Maar het is niet die vrienden die het dichtst bij me staan, maar ik spreek ze wel veel.

Waarom denk je dat je vooral vrienden van andere culturele achtergronden had in plaats van met Nederlanders?

Oat is bij mij dus niet het geval, ik ben een persoonsmens. Je hebt een klik etl dat is niet op basis van etnische achtergrond. Zo heb ik met mijn collega's ook een klik, en die zijn ook Hollands. Ik ben iemand die mij heel makkelijk aan kan passen. En ik laat mensen ook in hun waarde. Dus ik ben ook niet iemand die een ander zou willen kneden tot een ander persoon die dan beter in mijn leven past. Nee, je zoekt mensen op op basis van ja...enthousiasme, misschien wel werk gerelateerd. Ik sta wat dat betreft heel anders in het leven, een gemiddelde Marokkaan gaat alleen maar met andere Marokkanen om. Ik ga juist met heel veel verschillende mensen om, dat vind ik gewoon fijn.

Dus je denkt niet dat je die klik minder snel hebt met een Nederlander.

Zeker wel, want je hebt ook heel veel open-minded Nederlanders. Ik heb ook familieleden die Nederlands zijn. Ik zet mezelf niet in hokjes, zo sta ik ook niet in het leven. En ik hoor zelf ook van heel veel Nederlanders, 'oh jij bent anders'. Oat is, ik ben niet anders, ik ben gewoon een persoon met een bepaald karakter.

Wat voor contact had je met klasgenoten buiten je vriendengroep?

Ehm...op de middelbare school? In de eerste twee jaar was het anders, omdat het dus niet zo leuk was. In de derde en vierde was dat gewoon heel ja...het was gewoon goed. Met iedereen praatte je wel, tuurlijk met de een wat meer dan de ander.

In die eerste twee jaar, hoe zou je dat omschrijven?

(stilte). Geen contact. Ik ben een persoon die negativiteit uit de weg gaat dus dat ging ik toen al uit de weg. Daar had ik geen tijd en energie voor.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond dan jij zelf?

Nee zeker niet. We verschillen als personen, iedereen heeft: zijn karakter. En iedereen is uniek op zijn eigen manier. Ik ben zeker niet iemand die in hokjes denkt. Met Nederlanders is het ook niet anders. Je merkt gewoon wanneer iemand open-minded is en wanneer iemand heel gesloten is. Mensen die wat opener zijn, daar ga je een gesprek mee aan. Ook op mijn vorige werk en de klanten die hij had waren voornamelijk Nederlanders. Toen heb ik echt wel een paar mensen aan overgehouden die wel dicht bij mij zitten en blijven.

Dus is het ook niet moeilijker of makkelijker?

Het is maar hoe je in het leven staat en hoe makkelijk je een connectie maakt en iemand anders accepteert zoals hij is.

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap?

Ik ben mij continu aan het aanpassen. Je hebt gewoon verschillende mensen om je heen en de een heeft dat nodig en de ander heeft <lit nodig. Sommige mensen kunnen zich aanpassen en anderen niet. En als mensen dat niet kunnen, dan gaat het niet samen. En juist omdat ik mezelf makkelijk aan kan passen, gaat <lat veel makkelijker. Ik zoek naar de verbintenissen die we hebben, waardoor je iets hebt waar je het over kan hebben. Je kan iemand niet veranderen, het is net een relatie. Je neemt iemand zoals hij is en je gaat er niet aan kneden. En natuurlijk wissel je ideeën en praat je over dingen waardoor de ander wel kan veranderen maar niet omdat je diegene dwingt. Het is maar, vind diegene zich daarbij of niet. En je mag het oneens zijn met elkaar, ja iedereen is anders. Zou wat zijn als we allemaal hetzelfde waren.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare school hun culturele achtergrond belangrijk is op sociaal gebied?

Ja zeker. Daar kom je niet onder uit. Zeker.

Waar komt dat door denk je?

Door bepaalde verbintenissen, normen en waarden. Vanuit het geloof; dit keer Marokkanen en Turken, zij hebben bepaalde normen en waarden waar ze zich mee kunnen verbinden, die snappen elkaar, want als er dan pesterijen zijn vanuit de Hollandse kant, dan ga je naar elkaar toe trekken en neem je het voor elkaar op. We weten hoe het ook kan zijn. Tegenwoordig is dat niet zo het geval, tegenwoordig komen ook Hollanders op voor allochtonen. Dat is een hele mooie beweging die je ziet, waardoor dat samenhorigheidsgevoel er toch wel wat meer is. Het gaat meer die kant op, je hebt gewoon verschillende personen, de een is er tegen en de ander vindt het juist een mooie beweging, ja, mensen worden steeds rijker aan kennis en ervaring.

Denk je dat Nederlanders over het algemeen open staan voor een vriendschap met iemand van een andere achtergrond? Als je het dan even als een groep zou moeten zien.

Zeker. Want je hebt gewoon verschillende, je hebt ook allochtonen die wat meer 'tata' zijn, om het maar even zo te zeggen. Ja, mensen staan er wel voor open. Je kan het niet als een groep zien, en dat vind ik heel lastig want Marokkanen kan je ook niet als een groep zien. Ik ben ook geen gemiddelde Marokkaan. Dat hoor ik zelfs van de Marokkanen zelf en van de Nederlanders. 'ooh jij bent anders, jij komt zeker uit zo'n boerendorp.' Nou ik kom uit de Schilderswijk, ik woon letterlijk om de hoek (lachen). Ik kan me niet vinden bij die vraag.

Ik snap inderdaad wat je zegt, maar er wordt vaak wel vanuit die manier over nagedacht.

En dat kan niet meer in deze tijd, je hebt eerste generatie, tweede en derde zelfs. Het kan gewoon niet meer. De meeste zijn gewoon Nederlanders. Die zijn zelfs autochtoon.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep ooit een mening over jouw vriendschap met Nederlanders?

Nee zeker niet. Het werd gewoon als normaal ervaren.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?
Heel veel. Je leert verschillende, je leert de mensen kennen. Ik vind de mens altijd heel bijzonder en heel uniek, dat is ook echt mijn interessegebied, hoe is iemand, wat zijn de beweegredenen van die persoon. Ook cultuur, iedereen heeft zijn eigen cultuur. Het is heel mooi, het is vanuit, kijk, ik ben een moslim, in mijn ogen heeft god al deze culturen op aarde gezet, is het een zege vanuit god. We zijn uiteindelijk allemaal een. Dan ga je kijken hoe zij het doen in andere landen.

Hier in Nederland, om vrienden te zijn met Nederlanders hier.

Zeker, zoals ik zeg, iedereen heeft zijn eigen karakter. Ik ben een persoon die niet naar etniciteit kijkt, ik kijk naar de persoon zelf, want dat interesseert mij. Niet de cultuur, ja natuurlijk, de cultuur interesseert me ook. Zoals je zei, is je cultuur ook wel weer een belangrijk deel van je identiteit, zo ook voor Nederlanders. Kijk, ik ben ook Nederlander. Ik weet hoe de Nederlandse cultuur is, want ik ben opgegroeid in Nederland, ik heb geleerd over Nederland met Geschiedenis en Aardrijkskunde. Ik heb maatschappijleer gehad. Daar leer je gewoon over hoe de mensen zijn. Maar ook je hebt internet, je hebt de mensen zelf. Er zijn heel veel aspecten, dingen die Nederlanders niet snappen. We verschillen allemaal en het is oke als je het niet snapt. Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen naar de manier waarop je vandaag de dag naar verschillende culturen in de samenleving kijkt?

ja zeker, zoals ik zei, als ik naar de Johan De Witt school was gegaan bij mij om de hoek, dan was ik als persoon wel anders geweest. Ik had bewust gekozen om naar deze school te gaan voor mijn eigen ontwikkeling.

Op welke manier denk je dat je anders zou zijn geweest als je naar zo'n gekleurde school was gegaan?

(stilte) ik merkte al gauw dat ik, mijn familie is al anders dan de standaard Marokkaanse gemeenschap in de buurt. Bij ons komt iedereen over de vloer en is er veel gezelligheid. Ik wist dat als ik, want ik weet wat de cultuur in de wijk is, dat als ik naar die school zou gaan heel veel mensen anders over mij zouden denken. Waardoor ik misschien een andere beweging zou nemen in het leven. Het had positief kunnen zijn of niet, dat weet je niet, je kan er niet echt een vinger op leggen. Maar ik vind dat als je, je past je toch aan aan de cultuur. En dan je omgeving, omdat ik al een persoon ben die me continu aanpast denk ik dat dat mij wel veranderd had, aangepast aan het typerende gedrag. En ook bijvoorbeeld de manier van praten, ik kan ook anders praten zoals heel veel mensen in de wijk praten met een accent.

Denk je dat je door naar deze school te zijn gegaan meer naar het midden bent getrokken?

ja. Zeker. Ik zie het verschil ook binnen mijn familie, tussen mijn zussen en mij. Zij gingen naar een meer 'donkere' school, ja je noemt dat gewoon zo, er is gewoon dat verschil. En dat merk je dan wel aan de manier van praten, dat is wel anders. Oat is zo.

Denk je dat je ervaring buiten school heeft bijgedragen aan de manier waarop je naar verschillende culturen kijkt?

Zeker. Oat werk als barista heeft zeker geholpen in mijn manier van zijn en doen. Het sociale aspect, verbinden, accepteren.

Welke van de twee heeft meer impact gehad?

Buiten school denk ik.

Maar dan vooral na de middelbare?

)a, zeker. Want je weet nog niet echt wie je bent als persoon, waar je aan wil werken.)e blijft leren en jezelf ontwikkelen op elk gebied. Dus, ja ...

Was er groepsvorming qua vriendengroepen bij jou op school, op basis van culturele achtergrond. In het begin was het dus erg Nederlands tegen de buitenlanders en daarna was het wel een.

Heb je enig idee waardoor dat kon komen, dat het op de tweede locatie anders was?

Ik zat wel op school bij Duindorp in de buurt, en je ziet toch gewoon dat sommige mensen beperkt zijn in... Dat was in de eerste twee jaar en daarna... Jc&ert... kijk, je zit op de basisschool en je zit dicht bij huis, je hebt een bepaalde omgeving. Daarna ga je naar de middelbare school en kom je verschillende mensen bij elkaar. Je komt dan met een bepaald gedrag, naarmate tijd zie je in dat het anders is of anders kan. Je gaat jezelf ontwikkelen en je leert jezelf kennen, je leert de mensen kennen, je ziet dat het helemaal niet zo erg is als gezegd wordt. De middelbare school is ook wel een moment dat je jezelf leert ontwikkelen en dat is maar een klein gedeelte want dan ga je studeren en dan denk je 'wat nu?'. Dan wordt je groep en beeld nog breder. Het is... het is een proces wat verschilt per persoon, de een komt zichzelf al vroeg tegen en de ander later en sommige nooit. ja...

Wat ik wel echt gemist heb, is een stukje teambuilding. Later in het leven, tijdens je studie en werk moet je in teamverband kunnen werken. En op de middelbare school mist dat, je gaat opkamp of niet, je doet dingen echt niet samen. Een voorbeeld, ik werk nu als coach, het eerste wat je doet is mensen verbinden aan elkaar en dat mis je wel op de middelbare, het verbinden, het teambuilding. Oat mag eigenlijk wel een les zijn op school. Want dan krijgen ze dat mee en weten ze ook in de toekomst hoe ze daar mee om moeten gaan. Nu ik er over nadenk is dat best wel logisch. Ik kan het ook bevestigen want ik werk nu als coach en ik zie het gebeuren. Na een meeting voelen mensen zich al als een, maar op school na vier jaar kunnen ze zich nog steeds niet als een voelen? Waar gaat dat mis? Ik geloof sowieso niet in de standaard scholing, iedereen is anders en heeft een andere structuur nodig. Ik geloof ook dat iedereen aan de top kan komen en het maakt niet uit hoe. De een is beter in het een en de ander weer in iets anders. Op basis van, er wordt gewoon heel erg in hokjes gedacht, en daar ben ik niet zo van. Ook met deze vragen is het soms heel lastig om antwoord te geven, want ik ben al zo zweverig (lachen). Ik zie het gewoon heel anders, ik sta anders in het leven. Ik heb ook gezien hoe het wel kan. Deze workshops die ik geef en krijg, je ziet dat dat meer waarde heeft dan een school. Je wordt een kant opgeduwd in plaats van dat je jezelf kan vormen naar de ideale jij met je eigen krachten.

Kan je voorbeelden geven die je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren bij andere mensen die je bewust maakte van dat mensen anders behandeld worden somswegens hun culturele achtergrond. Op de middelbare school? ja, mijn eigen ervaring toch dat ik werd gepest, of dat ze het probeerde. Oat merk je ook op de middelbare school. Die eerste twee jaar, ze hebben een bepaalde gedachte over je en willen je ergens krijgen om macht over je te hebben. Bij mij lukte dat dan niet, maar ik heb het wel zien gebeuren. En daarnaast ook bijvoorbeeld dat meisje dat zonder hoofddoek kwam om toch een bepaalde indruk te maken. Omdat zij clan weer uit Scheveningen kwam, zij wist het al. hoe die mensen waren. Ik niet. Oat zijn wel gebeurtenissen die je wel mee kan nemen.

Heb je nog positieve ervaringen gehad op de middelbare school?

Alie culturen zijn leuk, had ook leuke docenten die Hollands waren. Het is lastig om daar antwoord op te geven. Tuurlijk heb ik positieve herinneringen aan de middelbare school. Bijvoorbeeld bij muziekles, daar kwam je weer bij elkaar, ging je muziek maken samen. Oat waren allemaal leuke dingen als ik terug denk. Ik heb heel hard ook moeten werken op mijn middelbare school, in de eerste twee jaar liet ik me niet echt afleiden en in de derde en vierde had ik het moeilijker omdat ik werd opgeleid op basis niveau en het moeilijk was omdat ik gewoon kennis miste, waardoor ik elke keer net niet verdronk. Oat is heel lastig. Voor mij had ik eigenlijk een gerichte manier van lesgeven moeten hebben, informatie wat ik miste dat moest eigenlijk wel aangeleerd worden. Ik had gewoon moeite met heel veel dingen. Als ik aan de middelbare school denk, denk ik wel ook aan heel veel struggles, maar ook veel leuke dingen en vriendschap, veel gelachen.

Je docenten waren vooral Nederlands?

ja, vooral Nederlands. Er waren wel een paar andere, Surinaams en Nederlands. ja.

En daar had je altijd een leuke band mee?

Ja... op een docent na, van Duits. Maar verder was het met iedereen leuk. Het verschilde soms, de een kon het beter vinden met die en de ander met die. Je merkte wel dat bij sommige er grappen werden gemaakt, een docent die tegen dat ene meisje met die hoofddoek zei, omdat ze niet Juisterde 'oh zit je hoofddoek soms te strak om je oren?'. Oat zijn weldingen waarvan je denkt dat kan eigenlijk echt niet.

Verder niet per se dat de Nederlandse docenten niet zo bewust waren van hoe ze zich moesten gedragen richting de kinderen met een andere culturele achtergronden?

Op dit na, zeker niet. Ik had leuke docenten. Je had ook gewoon verschillende soorten allochtonen, die de normen en waarden van de Nederlandse cultuur wat meer begrepen, dat maakt het dan weer wat makkelijker.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het aanmoedigen van contact / vriendschap tussen mensen van verschillende culturele achtergronden ?

Nee, zeker niet. Nee. Kijk, muziek en gym, dat zijn dingen waar je wat meer samen werkt maar verder echt totaal niet. Een Jes team building, als dater bij zou komen zou dat echt wel verschil maken. Reflecteren. Wei grappig ik vond Studie Loopbaan Oriëntatie echt helemaal niks. /e weet nog niet wie je bent en waar je tegenaan loopt. Ik merk nu waar ik werk, wil ik inzetten als een SLB project zodat mensen er echt baat bij hebben in plaats van dat ze alleen maar hokjes aan het invullen zijn. Ander perspectief.

Je ziet het ook met die nieuwe beweging vanuit Syrië en met Eritreërs, dat zij een aangepaste opleiding nodig hebben maar die is er gewoon niet. Daar merk je het al bij, dat zijn sommige mensen die universitair zijn afgestudeerd in hun eigen land. En dan komen ze en moeten ze met niveau 1 beginnen. Ze moeten een lening aanvragen en niveau 1 beginnen, tegen de tijd dat ze op hun niveau komen zijn ze acht of tien jaar verder. Het enige wat mist is hun taal. Je moet gewoon eerst een jaar of twee aan taat werken en dan een intelligentietest doen waardoor ze door kunnen gaan. Er zijn zo veel dingen die nog niet klopt. /e denkt, waar gaat dit over?

Denk je dat je vrienden van de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Alles heeft invloed op je leven, elke gebeurtenis en levenservaring, maar wat dat precies is, is moeilijk om te zeggen. Maar je vrienden vormen je weldeels wie je bent. Kijk, ik ben geen meeloper, maar bepaalde dingen neem je wel over, hoe iemand zich gedraagt, of je het daar mee eens bent of niet, waardoor je daar over na gaat denken en dan door gaat.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Elkaar in waarde laten, dat vind ik sowieso heel belangrijk. Wat nog meer, elkaar stimuleren. Elkaar feedback geven. Naast het Jachen, spontaan zijn en gek zijn. Mijn humor begrijpen en mijn taal spreken, zeg maar. Qua normen en waarden. En ook wel wat spontaniteit. Je hebt verschillende talen, de een begrijpt elkaar en de ander niet. En onvoorwaardelijk.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen of accepteren.

Natuurlijk wil je wet dat iemand begrijpt waarom je doet wat je doet. In bepaalde aspecten wel ja. Dan weten ze ook, heel veel dingen mogen niet, dan snappen ze ook waarom je geen alcohol mag drinken of geen varkensvlees mag eten, alleen halal mag eten. Dat zijn wel dingen, het zou raar zijn als ik nu iemand nog moet vertellen waarom ik halal moet of wil eten. Ik denk dat als je vrienden bent, dat je dat soort dingen niet vergeet.

Wat doe je als er ooit onduidelijkheid of onenigheid is.

Er over praten, zelfs onderling praten en discussieren we heel veel. Want de manier van het geloof volgen, er zijn heel veel verschillende richtingen, er zijn zo veel stromingen. Je bent onderling ook continu aan het discussieren hoe wet en hoe niet, wat mag wet wat mag niet. Dat doe je zelfs onderling, dus waarom zou je niet met anderen?

Maakt het jou uit hoe je vrienden van een andere culturele groep kijken naar Marokkanen in het algemeen?

Het maakt me sowieso niet uit wat andere denken. Ik vind dat heel beperkt denken, daar vind ik mij niet bij. Je moet open-minded zijn. Dus dat, ja...

Meer een probleem met generaliseren in het algemeen?

Zeker, oh zeker. Bij sommige weer niet. Want ik had ook een klant vanuit werk, en die snapte het niet, hoofddoeken dragen, die wist niet eens dat ik Marokkaans was, dat was nog het grappige. En toen gaf ik aan van ik ben ook van Marokkaanse komaf en ik ben ook moslim. 'oh, maar jij bent anders. En ja, dan hebben ze zo mooi haar en moeten ze dat allemaal verbergen. En dan mocht ze dit niet en kon ze dat niet'. Ik vond het niet erg want ik ging het gesprek aan. En ik gaf dus allemaal argumenten op zijn vragen en manier van denken, waardoor aan het einde van het gesprek hij zei 'sorry dat ik dat allemaal gezegd heb, ik voel me nu echt best wel dom'. En het was echt een CEO he. Dus ik zei 'waarom zeg je dat? /e bent gewoon onwetend, de meeste Nederlanders zijn dat'. Waarom zou ik naar iemand wijzen omdat hij iets niet weet. In plaats van

erover te praten, je visie te geven, om een ander te laten begrijpen hoe die dingen in elkaar zitten, waardoor ze meer begrip tonen. Oat is pas interessant als iemand het dan opeens snapt en dat heel bijzonder vindt. Ik gaf het voorbeeld van dat hij mij als persoon mocht, daar was hij het mee eens en toen zei ik 'maar wat als ik morgen met een hootadoek kom? Ben ik dan opeens iemand anders?' nee, daar zit ook een persoon in die hij waarschijnlijk mag, of niet, maar daar moet je achter komen.

Bijvoorbeeld mijn tante werkt al 35 jaar bij de ANWB en van de een op de andere dag ging ze een hoofddoek dragen, maar ze werd gewoon geaccepteerd door iedereen want als persoon was ze natuurlijk niets veranderd. Oat is het verschil tussen iemand die luistert en ook wil begrijpen, want iemand die niet begrijpt, dat komt ergens vandaan. Geen kennis.

De mensen die hier nu wonen, zij zijn vijftig jaar geleden met hun cultuur hierheen gekomen. Ze zijn dus met bepaalde normen en waarden gekomen en een bepaalde leefwijze. Als je naar Marokko gaat, snap je er niks van, dat zijn hele andere Marokkanen. Omdat zij daar zijn gaan leven, maar hier hebben ze vast gehouden aan een bepaalde cultuur en sommige zijn wel doorgegaan, die begrijpen dat. Sommige Marokkanen in Nederland raken gewoon in shock in Marokko.

In Nederland word ik altijd gezien als een antler soort Marokkaan, omdat ik anders ben. Ze weten nooit dat ik Marokkaans ben. Je hebt een typerend beeld van Marokkaanse meisjes dragen een hoofddoek of hebben krullen, die hebben een accent of dat kan dan. Het is in hokjes denken, maar bij mij kunnen ze dat niet echt plaatsen.

Wat je in het begin vertelde, dat jullie het bij Maatschappijleer wel eens hadden over verschillende culturen, denk je dat dat dit soort begrip heeft bevorderd?

Ja zeker, het is kennis. Misschien moet je gewoon een moslim daar zetten, iemand die de Islam heeft bestudeerd. Op de basisschool kregen we dat wel wat ik me kan herinneren, echt les Islam. Het moet bespreekbaar zijn, want we zijn een multicultureel land. Vertel wat over de verschillende geloven. Zoals het Christendom, maar ook de Islam en het jodendom. Dus vertel overal wat over. Wij hadden geen godsdienstles. Maar zet er ook iemand die er ervaring mee had en die het snapt, in plaats van een docent die uit de boeken leest. Oat je alle verbintenissen kan leggen. Vanuit daar worden ook de normen en waarden gevormd, ook vanuit de Nederlandse cultuur, want het blijft een christelijk land, ook al zijn er niet zo veel christenen meer. Probeer die verbintenissen samen te leggen zodat je je ook als een kan voelen.

Denk je dat het voor meiden anders is dan voor jongens om vrienden te worden met mensen van een andere culturele achtergrond?

Ik zou het wel snappen als dat zo is, jongen zijn daar iets makkelijker in inderdaad. Want het is gewoon een veiligere omgeving met meer verbintenissen, maar het hoeft niet per se.

Denk je dat de school op welke manier dan ook heeft bijgedragen naar de manier waarop jij naar de Nederlandse samenleving en de verschillende culturen kijkt?

Nee. Oat moest ik zelf doen. Natuurlijk werden er wel wat dingen gezegd, maar...

En het sociale gedeelte van de school?

Ja, ik heb wel mensen ontmoet daar en zo. Maar het echte leven heb ik wel pas daarna heb ik het idee. Daarna ben ik me pas bewust geworden van mijn plek in de samenleving.

Je ziet nu al met de vluchtelingen, dat het voor hen al makkelijker is. Omdat wij kunnen doen wat er toen niet gedaan is, we kunnen er van leren, we kunnen het anders aanpakken. Er is al een groep die weet hoe het is, waardoor het toegankelijker wordt. Maar dat komt alleen maar doordat de groep die het snapt daar in mee gaat. Als het niet het geval was, was het nog steeds zo lastig.

Heb je daar ooit moeite mee gehad, om tussen twee culturen in te zitten alstweede generatie?

Ik heb er niet echt moeite mee gehad, omdat mijn familie wel heel open is. Oat heb ik vanuit het huis ook mee gekregen. Mijn moeder is heel sociaal, dan kan je je makkelijker verbinden met andere mensen.

Nadir, 25 jaar, Segbroek College, Den Haag, Marokkaans

Kun je jezelf voorstellen?

Ik ben Nadir, ik ben 25, ik werk op dit moment als jongerencoach bij de Gemeente Den Haag, daarnaast doe ik ook andere projecten op het gebied van coachen los van de gemeente, via stichtingen of andere organisaties. Ik ben opgegroeid in Den Haag, de Schilderswijk. Ik heb altijd gesport, kickboksen, gewoon boksen, ik heb ooit in mijn jongere jaren in het circus gezeten, heb geturnd en gebreakdancet. Daarnaast ben ik altijd met verschillende typen mensen omgegaan. Op mijn 19^e ben ik verhuisd naar Amsterdam, daar heb ik vier jaar gewoond. Ik heb heel veel gedaan.

Qua achtergrond, tot aan de havo heb ik in een keer afgerond, toen was ik 17. Toen heb ik een tussenjaar genomen en die heeft eigenlijk heel lang geduurd. Ik ben toen gewoon gaan werken in de praktijk. Ik was begonnen met commerciële economie, maar ben na een paar maanden gestopt want ik wilde gewoon werken. Ik ben eigenlijk pas twee jaar geleden weer begonnen met mijn bachelor op de Haagse Hogeschool. Ik heb altijd in de praktijk ... ook cursussen en korte opleidingen tussentijds gedaan. Coachings -trajecten omdat ik echt als coach wilde werken. Maar voor de rest ben ik dus nu bijna klaar met mijn tweede jaar.

Wat studeer je?

Social work. Dus dat is eigenlijk mijn studie. Ik heb zelf ook wel nog een heel verhaal. Ik kom van ver, om het kort samen te vatten, en ik wil nog veel verder komen. Niet opgeven is mijn drijfveer daarin geweest altijd.

En nu woon je weer in Den Haag?

Klopt, ik ben eigenlijk sinds ik bij de gemeente zit, nu twee en half jaar geleden, zit ik weer in Den Haag. De eerste drie maanden woonde ik nog in Amsterdam. Ik wilde even aankijken of ik het echt leuk vond, maar het werk vond ik geweldig en toen ben ik teruggekomen. Sindsdien woon ik weer in de Schilderswijk. Grens aan het centrum dus het is eigenlijk relatief goedkoop wonen voor de locatie.

En je hebt dus een Marokkaanse achtergrond. Zijn je ouders hier voor de eerste keer heen gekomen?
Klopt, mijn moeder is hier komen wonen op haar zesde jaar met een groot gezin. Mijn vader pas op zijn achttiende, hij is alleen gekomen. Mijn moeder echt met haar gezin, dat was een gezinshereniging. Mijn opa werkte hier en heeft zijn kinderen en vrouw hier naartoe gehaald. Mijn vader was alleen, hij kreeg een studiebeurs om hier aan de Technische Universiteit te gaan studeren, dat was zijn reden. Mijn moeder is hier opgegroeid, ja ze was zes.

Hoe sterk voel jij je verbonden met je Marokkaanse achtergrond?

Ehm... in dat opzicht ben ik ... ik voel me op bepaalde vlakken heel erg verbonden en op bepaalde vlakken helemaal niet. Ik vind bijvoorbeeld als het gaat om cultuur en religie, want ik trek religie er dan ook weer ergens anders bij, het is weer wat anders. Ik hecht dan meer waarde aan religie dan cultuur als het gaat om bepaalde aspecten. Maar cultuur die ik heb mee gekregen vanaf de Marokkaanse achtergrond, zorgen voor de familie, zorgen voor mensen in de wijk, dat heb ik heel sterk mee gekregen. Maar bijvoorbeeld als er iets mis gaat, geloof ik niet dat dat komt door de wijk, door de omgeving. Ik geloof er gewoon heel erg in dat je als individu invloed hebt op je eigen ... dat is weleens contrast. Ik heb heel veel mensen in mijn omgeving die zeggen dat als ze iets niet halen of het lukt ze niet, dan ligt het daar aan. Oat is voor mij dan weer tussen aanhalingstekens Westers, ik geloof heel erg in je eigen kracht en dat je juist moet vechten voor je eigen doelen en dromen en dat dat niet afhankelijk moet zijn van je omgeving en je vrienden.

Dus je voelt je ook sterk verbonden met het Nederlandse?

Ik zie mezelf meer als een wereldburger, dus misschien niet zo zeer Nederlands. Maar ik ben wel ook een Nederlander in bepaalde opzichten. Ik hou gewoon niet van labels. Voor mij is alles context afhankelijk.

Kun je iets vertellen over je middelbare school?

Ik ben eigenlijk begonnen op vmbo-tl / havo, ik zat in een gemixte klas. En dan afhankelijk van je score stroomde je door naar havo of...en hij mij scoorde ik om naar de havo door te gaan. Ik ben een keer hiijven zitten in de vierde, had met persoonlijke omstandigheden te maken. Maar heb in de middelbare schooltijd eigenlijk altijd op havo gezeten. Ik had een hele diverse, ja ... enerzijds divers maar anderzijds ook blanke school. Doordat er heel veel leerlingen waren, was het divers. Het werd steeds meer divers, maar omdat het een relatief grote school was, was het grotendeels gewoon blank. Dat was een school waar je voorheen door lotingen op moest komen, en om de een of andere reden zaten daar gewoon grotendeels blanke mensen op, zonder daar goed of fout aan te koppelen. Het was een leuke school periode, ik heb veel geleerd, zowel van het Feit dat het heel divers was... want ik heb daarvoor op de basisschool, ik heb op twee basisscholen gezeten waarvan eentje waar alleen allochtonen opzaten en eentje waar bijna alleen autochtonen opzaten. Dus ik vond het fijn dat ik op de middelbare school een combinatie had.

Hoe kwam het dat je van basisschool veranderd was?

Dat had toevallig te maken met dat ik niet... ik zat op een school waar alleen rijkelui's kinderen op zaten dus degemiddelde had...een praktisch voorbeeld, als iemand jarig was dan werd er uitgedeeld voor heel de klas en werd je uitgenodigd om bijvoorbeeld te gaan snowboarden. Dat is bijvoorbeeld iets wat wij niet konden. Er zaten ook wel mensen met een allochtone afkomst op, maar dat was minimaal. Dat vond ik zelf niet fijn en dat gaf ik ook aan bij mijn moeder destijds en die zei van 'weet je, ik vind het voor mezelf ook niet fijn' want alle andere ouders die keken een beetje op ons neer, althans dat gevoel hadd en we dan. Toen heeft ze me er eigenlijk vanaf gehaald en ben ik naar een andere school gegaan, dat was eigenlijk de reden. En deels voelde ik me ook wel een beetje gediscrimineerd, maar dat was meer omdat mensen naar je uiterlijk keken. Ik ben niet blank, maar als het gaat om mee participeren, dan deed ik dat altijd, stond altijd voor in de rij.

Dus daar lag het ook nietaan. Maar toch, vooral kinderen als je opgevoed wordt van huis uit met het verschil tussen blank en bruin of zwart of hoe je het noemen wil, kan dat invloed hebben.

Op je middelbare school, had je een vaste klas?

Nee, we hadden verschillende lessen. Ofnee, wacht even, volgens mij hadden we een klas ja.

Wat voor verschillende achtergronden zaten er bij jou op school?

Ik denk dat het zo'n grote school was dat je bijna elke nationaliteit wel had. ja, toentertijd had je misschien minder Syriërs en Eritreërs. Maar ja, je had toen wel Turks, Marokkaans, Surinaams, Antilliaans, Indisch, ik had Arubaanse vrienden, ook uit Scandinavië, maar ook uit Noord Afrika. ja heel divers eigenlijk. Dit is het meest bekende wat ik me kan herinneren, er zullen vast ook veel landen zijn die ik nu niet noem. Ik had ook klasgenoten uit China. ja dus het was best wel divers.

Als je een percentage van die verdeling zou moeten geven?

Ik denk 80/20. Toch wel, uiteindelijk. Maar dat is echt een gevoel he. Misschien meer realistisch is 70/30, omdat je natuurlijk ook niet altijd op basis van uiterlijk kan bepalen waar iemand vandaan komt. Er waren ook mensen die half Indonesisch waren en half Nederlands, maar dat zag je dan niet meer. ja, ik zou zeggen 70/30.

Was dat dan op de havo nog anders dan op vmbo of vwo?

Ja, dat sowieso want dat merkte je wel. je merkte omdat de havo wel meer Nederlanders had, vwo nog iets meer, ik denk wel 80 procent. En ik denk op de mavo dat het misschien eerder 60/40 was. Of misschien zelfs 50/50. Dat weet ik niet zeker, maar je zag wel echt dat daar een groot verschil zat.

Had je bewust gekozen voor het Segbroek?

Voor zover ik me kan herinneren heb ik ..eigenlijk het enige wat ik me kan herinneren waarom ik in eerste instantie voor het Segbroek koos was omdat ze daar zo'n Sport + klas hadden. Omdat ik best wel veel deed met sporten, dat was eigenlijk de voornaamste reden en had je ook niet op geen enkele andere school, dus ik heb niet eens verder gekeken. Ik heb echt alleen op het Segbroek gekeken en had me toen aangemeld om zo'n sporttest te doen en ik kwam door alles heen. Ik heb eigenlijk nooit ergens anders gekeken. Ik moest er twee trams voor pakken of misschien 25 minuten fietsen, en ik fietste altijd nog best snel.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen die aanwezig waren?

Niet...het was niet normaal om daar aandacht aan te besteden, maar je merkte wel dat er omdat er steeds meer verschillende culturen waren, als het dan ging om de Ramadan of een ander bepaald feest, waar dan de Moslims niet aanwezig waren omdat ze iets te vieren hadden, dat ze daar wel met de jaren steeds meer bewuster van werden. Maar het is niet zo dat ik kan zeggen dat er echt heel veel mee gedaan werd of zo.

Werd er ooit bij Maatschappijleer of Aardrijkskunde over gediscussieerd in de klas?

Oh jawel, maar dat was meer vanuit de leerlingen, dat wij dus opstonden van hem maar dit zit zo of dit herken ik niet of zo. Oat je iets voor geschetst krijgt vanuit bijvoorbeeld de Nederlandse geschiedenisles dat je dan anders kent vanuit thuis uit of wat je ergens anders hebt geleerd.

Ho gingen de docenten daarmee om?

Ja, ik denk dat...we hadden bijvoorbeeld meneer Vogels, en hij was gewoon echt een topper. Je merkte echt dat hij iemand was die echt goed met verschillende culturen om kon gaan, je merkte hij hem niet dat je anders was. je hebt ook van die docenten die je dan echt zo behandelde. Misschien was het onbewust, maar je voelde wel dat je anders werd behandeld dan iemand die gewoon Nederlands was. Bij hem was dat totaal niet het geval, dus je kon gewoon discussieren, lachen en bepaalde maatschappelijke vraagstukken aanpakken zonder dat dat een taboe was.

Welke feestdagen werden gevierd?

ja, gewoon de Nederlandse. Maar je merkte wel dat op een gegeven moment het discussiepunten werden op school omdat er steeds meer Marokkanen en Turken op school kwamen, dat ze bijvoorbeeld met Suikerfeest niet aanwezig waren, maar het was geen officiële vrije dag. Dus dat lag wel gevoelig een tijdje, hoewel ik er zelf nooit problemen mee heb gehad.

Maar je kreeg wel vrij toch? Met Suikerfeest?

jawel, maar het werd steeds meer een discussiepunt.

Hadden jullie e gewild, vanuit de leerlingen die dat vierde, dat er wat meer aandacht aan werd besteed?

Ik zou het wel fijn gevonden hebben, meer omdat je ook heel bewust bezig bent met kerst. Ik vind zelf dat als je zegt, we zijn een openbare school, dus dat betekent dat je religie en staat gescheiden houdt, zeg maar met de overheid, dan is deschool daar ook een onderdeel van. Dan vind ik, dan moet je kerst ook niet vieren. Maar kijk, ik vind kerst ook hartstikke leuk, ik zou nooit kerst niet willen hebben want ik heb daar heel erg van genoten. Maar meer, waarom kies je dan voor kerst, komt dat dan omdat het de oer cultuur is van dit land? Maar ik vind zelf dan dat het beter zou zijn dat je, waar behoefte aan is, dat je daar op in speelt. Dus ja, kerst is geweldig, laten we dat blijven doen. Maar kijk, als je dan honderd moslims op die school hebt of

meer, misschien kan je daar dan ook iets mee doen. Misschien is dat vanuit eigen initiatief, als ze dat willen kunnen zij daar een werkgroep voor organiseren, ik weet het niet. Maar als ik her terug zou draaien, met de kennis en know-how van nu, zou ik het wel anders aan pakken. Als ik docent zou zijn op zo'n school zou ik wel initiatief nemen om daar iets aan te doen. Want je merkt ook als je het niet doet, dat heel veel moslims zich buitengesloten voelen en daardoor dan misschien ook raar gingen doen met kerst. Zo van, ja wij mogen onze feesten niet vieren maar moeten wel die van jullie vieren. Terwijl, ik geloof niet in jij en ons, we zijn allemaal een. Ik snap beide kanten natuurlijk, ik snap de leerlingen maar ook de school. Want ja, de school is een systeem en dat moet natuurlijk veranderen en is vaak achterhaald. Je kan niet in een keer een school helemaal veranderen of ineens, maar ja ik denk wel dat daar winst te behalen is als je ook tijd en energie steekt in andere culturen en visies, of in ieder geval om meer interesse te tonen in en ruimte te bieden dus voor de andere soorten culturen.

Dus het werd wel een beetje besproken in de klas als het relevant was, vond je dat er genoeg aandacht voor was?

Nee kijk, dat zeg ik nogmaals, er was weinig tot geen aandacht voor, het was echt de leerlingen die daar aandacht voor vroegen. Ik was heel bijdehand, in de zin van dat ik uitsprak wat ik dacht en ik was wel iemand dat als ik ergens voor wilde vechten, dan ging ik er voor. Daardoor was het voor mij wel makkelijk om wat uit te spreken. Maar ik had genoeg mede studenten die al introvert waren en dat niet in zich hadden maar wel behoefte hadden aan.

Het had dus meer moeten zijn?

Naar mijn mening zeker. Vooral op lange termijn kan dat heel veel opleveren.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen hiermee met andere culturen op de middelbare?

Ik denk dat het ja en nee, dat ik juist altijd zoekende was. Thuis ben je soort van Marokkaans, maar tegelijkertijd ook weer niet, want je moet mee draaien in de maatschappij. Op school ben je, ehm... her is dubbel want je moet zo Nederlands mogelijk zijn thuis want je moet studeren en je best doen en je moet... maar op school ben je de Marokkaan uit de Schilderswijk, maar je wil gewoon mee participeren en je bent hier opgegroeid, geboren en getogen dus je weet ook niet beter. Maar overal wordt je een beetje gelabeld, daardoor is het altijd wel lastig geweest om echt een identiteit te koppelen aan mezelf, om te zeggen ik ben Marokkaans of... het was meer vanuit de rebellie zeg maar, dat ik altijd dacht 'als jullie negatief zijn over Marokkanen, dan ben ik de trotse Marokkaan'. Zoiets, maar ik ben altijd wel een wereldburger geweest.

Had je in die tijd, in de pubertijd, het gevoel dat je identiteit kon veranderen?

Ja, ik kon me erg conformeren. Oat zeker. In de eerste klas had ik voor de eerste keer een verjaardagsfeestje en daar was ik de enige Marokkaan, maar ik merkte dat niet op dat feestje zelf. Omdat ik gewoon mezelf kon zijn. Maar als ik zeg maar naar zo'n zelfde feestje zou gaan met nog een aantal andere Marokkanen, merkte ik al soort van 'wie ben ik nou? Zit ik bij deze groep of bij die groep?'. Terwijl, ik wilde nooit die strijd, ik wilde nooit maar bij een groep horen, ik hoorde bij iedereen. Maar ook weer niet, want ik ben gewoon mezelf. Maar ja, ik herken her wel en ben ook wel iemand die altijd als een kameleon door her even is gegaan, ik conformeerde me heel erg aan de context en situatie. Dat deed ik structureel.

Tijdens je middelbare schooltijd, kwam je toen buiten school nog in contact met de Nederlandse cultuur?

Buiten school, ja wat versta je onder cultuur?

Met Nederlanders in het algemeen?

Oh sowieso, want ik werkte altijd. Ik heb bij de Macdonalds gewerkt en bij de Albert Heijn, op de Haagse Markt gewerkt. Ik heb altijd met Nederlanders gewerkt. En natuurlijk op mijn middelbare school zowel als mijn basisschool zaten ook Nederlanders. Dus ik heb ook gewoon vrienden gehad met wie ik omging, altijd een hele diverse vriendengroep gehad, tot de dag van vandaag.

Hoe zag je vriendengroep op school er uit?

Ja, heel divers. Ik had wel groepjes, bijvoorbeeld had ik een groepje met de stoere jongens met wie je dan omging en dan had je ook nog een beetje de allochtone jongens en de autochtone, dat vond ik wel jamm er altijd, die zaten altijd apart. Je had een aantal tafels op school bij de kantine en dan had je de eerste en tweede tafel waar bijna alleen maar allochtonen zaten en de rest van de veertig tafels zaten dan alle Nederlanders. Oat vond ik wel jammer maar het was ook wel weer fijn ergens omdat je dan toch een soort van home front had, zo voelde het toch. Toch gek, want je wilde jezelf niet in een hokje plaatsen, dat gebeurt toch onbewust. Maar voor mij was het best wel divers. Van Nikkie, een goede Hollandse vriend van mij waar ik de hele havo goed mee heb opgetrokken, hij kwam bij mij thuis en ik bij hem, tot aan een Mo, die bij mij in de buurt was opgegroeid, met wie ik ook bevriend was. Nikkie groeide op in de Vogelbuurt, echt rijkelui kind met alles er op en er aan, Mo groeide op naast mij, had even weinig als ik, maar met allebei kon ik goed optrekken.

Maar tussen hen twee mengde het dan weer niet zo?

Ja, dat was lastig. Want Nikkie vond weer wat van Mo en Mo van Nikkie. Dat was lastig. Ik probeerde wel altijd te zeggen van 'ja Nikkie is toch gewoon een toffe gozer? Is toch gewoon leuk en hij verwelkomt ons' en andersom ook. Maar ja, je bent ook maar een kind op dat moment, jouw zorg is dan niet om de wereld te verbinden. Je hebt al vrede als er geen ruzie is, je hebt al vrede als het gewoon leuke schooldag is.

Hoe komt het denk je dat jij zo'n diverse vriendengroep had?

Opvoedingdenk ik en dingen die ik zelf heb meegemaakt. Ik moest heel jongvolwassen worden, mijn ouders zijn gescheiden toen ik negen was. Mijn moeder is opgegroeid in Nederland, dus zij is best we) Westers in haar doen en laten. Ze heeft altijd zo iets gehad van je moet gewoon met iedereen om kunnen gaan, spreekt ABN, is spontaal. Ik heb dat eigenlijk een beetje vanuit haar mee gekregen, ik ben altijd spontaan geweest, maakte altijd contact met iedereen, of dat nou goed ging of slecht. Niet al het contact is gewenst, soms wil je contact leggen met mensen en hebben ze later iets van je bent mij te actief. Maar met de jaren mee is dat er gewoon ingegroeid, ik vond iedereen altijd wel interessant. Ook omdat dat bij mijn moeder ook zo was, ik zag dat als normaal. Ook bij ons thuis, iedereen kwam altijd gewoon langs. Van haar Surinaamse tot Hollandse collega kwam bij ons over de vloer, tot aan de Marokkaanse buurvrouw.

Ja en als je dat niet gewend bent, al onze burens vonden ons raar. Wij werden ook altijd gezien als de Arabieren, dat is weer een hele andere discussie, maar je hebt Arabieren en Berbers en vaak worden de Arabieren gezien als de moderne en de Berbers als de normale. Ik geloof geen van beide, ik geloof dat het allebei iets moderns heeft en allebei iets ouderwets. Maar ja, dat, vanuit huis uit, de omgeving, mijn persoonlijkheid heeft ook veel invloed denk ik. Want ik heb ook vrienden die een beetje zoals ik zijn die wel echt super traditioneel gezin zijn opgegroeid, die ook vandaag de dag met veel Nederlanders om gaan, gewoon heel divers.

Waar leerde jij je vrienden van de middelbare voor de eerste keer kennen?

Dat was wel echt in de klas, omdat ik van een hele andere school kwam. Ja, of op het schoolplein als je dat ook bedoeld, maar via school in ieder geval.

Had je buiten school ook nog vrienden?

Ja sowieso, ik had heel veel vrienden. In die zin, vrienden is een groot woord. Ik geloof niet dat je heel veel goede vrienden kan hebben, maar ik geloof wel dat je veel goede contacten kan hebben. Ik had best wel veel goede contacten, dat verschilde van mensen met wie ik ben opgegroeid in de wijk tot mensen met wie ik op de basisschool zat, dat was weer een andere groep. En mensen met wie ik sportte, dat is weer een derde groep. En uiteindelijk dus de mensen met wie ik op de middelbare school zat. Op een bepaalde leeftijd ging ik ook stappen en toen werd het een mengelmoes van die vier groepen zeg maar.

Buiten school, hoe zag die groeperuit?

Ja, ik had sowieso een groep met bijna alleen maar Marokkanen met wie ik omging en ook een groep die echt helemaal gemixt was. Want de basisschool van de laatste vier jaar zeg maar, dat was heel multicultureel. Mijn beste vriend was een Surinaamse jongen, maar ook Nederlanders, Turken. Het waren vijf of zes vrienden, <lat was een beetje de kern, en dat ging alle kanten op qua nationaliteiten. Wij zijn met elkaar opgegroeid, met hen ben ik altijd omgegaan, ook na de basisschool. Die groep had ik, ook tijdens de middelbare en daarnaast had ik nog de groep uit de buurt, de jongens uit de 'hood' soort van (lachen). Zo noemde ze dat vroeger. Heel divers eigenlijk.

Had je een ander soort relatie met je vrienden buiten school dan op school?

Ik was altijd mezelf, ik had wel altijd meerdere rollen. Klinkt bijna als een stoornis (lachen) dat je elke keer een andere persoonlijkheid naar voren brengt, maar omdat je weet merkt <lat iedereen andere normen en waarden had of andere grenzen had. Dus ik moest me wel conformeren aan.

Had je het idee dat je bij die verschillende groepen een verschillende versie van jezelf moest zijn?

Ja, ik geef een voorbeeld. Ik weet nog dat ik voor de eerste keer een drankje ging doen, maar drinken is niet done Islamitisch gezien. Maar je bent jong, je probeert dingen uit. Maar bij de groep in mijn wijk was dat echt een taboe, ik was een van die gasten dat ze zeiden 'daar moet je voor uit kijken die is een beetje in de war' (lachen). Terwijl bij mijn andere vrienden, waar ook Marokkanen bij zaten, maar omdat het gemixt was, daar was dat, daar deed iedereen dat. Daar was het bijna normaal dat je op die leeftijd wat ging drinken en stappen. Dat is het contrast. Ik ging niet liegen, ik ging niet zeggen dat ik niks deed of me heilig voordeed. Maar ik probeerde we[rekening te houden met dat zij dat raar vonden. Dus dan doe ik het maar niet met hen, maar met die andere groep. Je ging hierdoor we[vooroordelen krijgen, want ik had dan ook zo iets bij mezelf van 'ja, ik heb even geen zin in die gasten, want alles wat ik doe is gek' en andersom ook, dat vond ik ook jammer, want ik was meestal niet zo moeilijk maar anderen hadden dan zo iets van ... zij kunnen ook afstand van jou nemen, als je te modern bent.

Terwijl al die gasten trouwens tegenwoordig alles zelf ook doen, maar ze zijn op latere leeftijd begonnen.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare?

Niet iedereen meer. Oat zeg ik, tijd is heel relatief begrip maar je hebt het op een gegeven moment zo druk met van alles. Op een gegeven moment... toevallig zie ik er vandaag eentje, even bij praten na een lange tijd. Maar weinig omdat je ...ja, weet je, iedereen doet gewoon zijn ding. Het zijn meer kennissen geworden. Maar het is wel, als ik ze weer zou willen zijn dan is die mogelijkheid er wel.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Vandaag de dag ben ik voornamelijk zakelijk actief, ik heb veel zakelijke contacten en een groot netwerk. Maar vriendengroep, het lastige is <lat ik heel veel mensen heb met wie ik echt goed ben, maar <lat is heel divers. Ik heb een hele grote groep van in ieder geval tien mensen in de kern en daar buiten nog een stuk of tien, vijftien mensen, en die is heel divers. Van Nederlands tot Marokkaans, wel voornamelijk Marokkaans, maar ook aantal Indisch, Surinaams, Turks, Nederlands. Oat is een grote groep met wie ik goed om ga. Het zijn toevallig bijna allemaal ondernemers, dus af en toe doen we projectjes samen, maar het zijn vrienden. Daar reis ik ook mee en zo. En daarnaast heb ik vanuit Amsterdam een aantal goede vrienden overgehouden, maar die zie ik dan weer bijna nooit, maar als we elkaar zien kunnen we de hele nacht door praten en filosoferen over het leven. Maar daarna kunnen we elkaar ook weer een half jaar niet zien. Oat soort typen vrienden heb ik heel veel, dat ik een tijd lang goed met ze ben om gegaan en nu door tijdsdruk en zo zie ik ze niet meer. De mensen waar ik dus het meest mee om ga is die groep die ik net omschreef, dus voornamelijk Marokkaans, maar ook veel andere. Het zijn ook niet de typische Marokkaanse mensen met wie ik ben opgegroeid, ik heb ze wel echt opgezocht. Het zijn allemaal rare 'Mocros' (lachen). Ze zijn allemaal bijzonder in de zin dat ze zichzelf niet echt zien als een 'Mocro', maar ze zijn gewoon opgegroeid met de Marokkaanse roots, ze spreken allemaal de taal maar zijn meer verwesterd dan de meeste andere. Ze hebben zich ontwikkeld op bepaalde vlakken, bepaalde leefwijze hebben. Het is maar net hoe je er naar kijkt, ik zie ze niet per se als Marokkanen, ik zie ze gewoon als vrienden. Waarvan de een de taal beter spreekt, de ander de cultuur beter kent, maar allemaal gewoon individuen op zich.

En je komt vandaag de dag ook in contact met de Nederlandse cultuur?

Ja het hangt er van af hoe je het ziet, ik werk met alle culturen, ik heb altijd gestapt, ik kom altijd overal en nergens. Ik zie zeg maar, ja ik weet niet hoe je het wil zien, ik zie, ruik en proef alles, ik ben niet iemand die zegt ik kom daar niet want daar zitten Nederlanders of zo. Ik vind het juist leuk om te leren. Wat we vaak doen nu omdat we zo'n leuke groep hebben, dan gaan we bijvoorbeeld karaoke doen in een bar waar we nog nooit zijn geweest. Nou, clan heb je dus een bar met twintig Marokkanen ineens, die gaan karaoke doen en zeg maar we kennen de tekst van Andre Hazes beter dan de rest van de bar zeg maar (lachen). Oat soort settingen, <lat vinden we juist leuk om te creëren. Dus ja.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond dan die van je zelf?

Het is in de beleving anders, omdat kijk voor mezelf niet, maar dat is meer omdat ik een soort vage goeroe ben in mijn hoofd die altijd de vraag stelt, dus zwart is niet zwart en wit is niet wit bij mij. Tuurlijk zijn er grenzen, maar voor mezelf is dat lastig om te beantwoorden, want ik zou zeggen, nee ik zie geen verschillen. Maar ik bedenk dan vaak vanuit mijn helikopter view, dan zie ik verschillen. Want bijvoorbeeld als je bent opgegroeid in de Schilderwijk en je bent alleen maar omgegaan met Marokkanen of Turken en met mensen met een Islamitische achtergrond, als je dan achttien of twintig bent en je wil voor de eerste keer gaan werken bij Superdeboer of wat dan ook en je hebt daar geen halal vlees, ik zeg maar wat, of je hebt daar geen Marokkanen, dan merk je toch wel dat daar echt verschillen zijn omdat iemand vast houdt aan zijn ervaringen, aan zijn oude identiteit. Oat kan botsen, dat kan je voelen. Maar ik zie dat als beleving, ik vind dat je daar in ook weer de keuze kan maken, van 'klopt, hier ben ik trots op, dit is onderdeel van mezelf en hier wil ik kennis mee maken'. Maar ja, verschillen, het is maar net hoe je het bekijkt. Ik voor mezelf zie er niet zo snel verschil in, maar dat heb ik ook moeten ontwikkelen met de jaren, toen ik zestien was zag ik zeker verschil. Toen had ik wel zo iets van 'ja, die Hollanders worden eerder binnen gelaten bij die club'. Dus als ik dan met hen om zou gaan, dus toen wel maar nu niet meer zo erg.

En vond je het toen dan moeilijker of makkelijker?

Nee, moeilijker. Het is echt dat ik altijd buiten mijn comfort zone wil zijn. Het is dat ik zo hen, anders had ik me überhaupt nooit kunnen ontwikkelen, op wat voor vlak dan ook. Maar dat heb ik eigenlijk altijd gedaan. Al vond ik het ongemakkelijk, ik ging toch met de Nederlanders aan tafel zitten. Al had ik het gevoel dat ze mij anders zagen, want dat was wel mijn beleving destijds. Oat ik zo iets had van ja ze kijken wel anders naar mij. Maar ik had zo iets van dat je daar over heen moet stappen. We zijn allebei jongens, houden allemaal van uitgaan, we vinden allemaal meisjes leuk toevallig, nou laten we het dan over meisjes hebben. Kijk naar de gemeenschappelijke dingen. Laten we het vooral niet hebben over dat jij gelooft in dit en ik geloof in iets anders. Oat mag, als we daar over willen sparren, maar laat dat niet de focus zijn. Maar toen vond ik dat veel moeilijker, ook vooral omdat ik vanuit huis uit, ja je moet het toch zelf doen. Het is niet alsof ik een handleiding had mee gekregen van hoe ga je met andere culturen om.

Was het dan ook nog andersom vrienden te zijn met een Nederlander of vrienden te zijn met iemand met een andere migratie achtergrond dan die van jezelf?

Ja, kijk, het is voor mij altijd makkelijker geweest om met je eigen mensen van je votk of buurt om te gaan, maar dat komt omdat ik opgegroeid ben in de Schilderswijk. Ats ik naar buiten ging, was het Mo die klaar stond en niet Jan, want er was geen Jan. Dus dat was het natuurlijke verloop, daar had ik nooit zo over nagedacht, dat was gewoon automatische piloot. Pas toen ik ouder werd en toen ik Den Haag uit ging, werd ik me eigenlijk pas bewust van dat verschil en dat jij zelf ook invloed heb op of dat dus moeilijk is of lastiger is. Maar tot die leeftijd heb ik er zeker altijd wel last van gehad. Maar tegelijkertijd ook weer niet, want ik kon heel goed met ze optrekken, dus het was dubbel. Maar het was niet per se natuurlijk, nee.

Had je dan ook het gevoel dat jij je aan moest passen in dit soort vriendschappen?

In sommige situaties wel ja, en op een gegeven moment ... ik heb daar ook best wel vaak frictie over gehad omdat ik niet iemand ben die over me heen laat lopen. Of althans, <lat probeer ik altijd te vermijden, het zal vast een keer gebeurd zijn zonder dat ik het door had. Maar ik heb zeker momenten gehad dat ik in de klas zat of met vrienden op stap was en iemand een grapje maakte, eigenlijk negatief duidend op mijn volk of geloof. Maar ik ben dan niet iemand die mee lacht of zo. Tenzij het bijvoorbeeld een grapje was dat ik zelf ook altijd maakte. Maar over het algemeen vond ik het niet fijn als zeven autochtone Nederlanders grapjes gaan maken over, ik zeg maar wat, Marokkanen die stelen of andere negatieve dingen. Tenzij het mensen zijn die altijd positief zijn over Marokkanen en dan opeens een grapje maken. Maar als het gewoon altijd was 'oh de telefoon is weg, het zal vast wel die Marokkaan zijn', ik heb misschien toen ik net op de middelbare school zat mijn mond er een aantal keer over gehouden, maar daarna heb ik echt vaak ruzie om gehad. Want ja, hoe bedoel je? Ik ken meer Nederlanders op deze school die ooit een telefoon hebben gestolen dan Marokkanen. Heel simpel, er zitten meer Nederlanders, dus die wedstrijd ga je niet winnen. Dat vond ik wel heel lastig om daar mee om te gaan, dus ik was daar ook wel altijd heel direct in. In sommige gevallen was ik ook echt wel boos, zo van 'jongens, dit kan niet. Waar slaat dit op?' Maar ik ben wel altijd het gesprek aangegaan.

Op jouw school, was er groepsvorming op basis van achtergrond?

Ja, ja, zoals ik zei, die kantine had je twee tafels vol met allochtonen en de rest was blank.

Maar de allochtonen onderling mengde wel?

Ja, maar daarin had je ook weer sub-groepjes. Subculturen, het was vaak Marokkanen bij elkaar, Turken bij elkaar, Surinamers bij elkaar. En dan vaak nog wel Surinamers en Hindoestanen, dat mixte nog een beetje. Maar dat was wel grappig want de Marokkanen en Turken mengden dan weer meer dan de Surinamers met de Marokkanen bijvoorbeeld. Oat was wel, als je het vanuit een helikopter view bekijkt, was het wel interessant om te zien. Als je er over nadenkt is het ook wel weer eng ergens, want iedereen plakt zichzelf in een hokje waardoor je afzijdig van elkaar leeft. Maar het is wel interessant.

Waar komt zo iets vandaan denk je?

Gewoon de wet van de jungle of zo. Het is natuurlijk, een natuurlijk proces. Het voelt misschien ... het is echt een referentiekader. Als ik hen opgegroeid met allemaal Turkse mannen en vrouwen om me heen en ik kom op een school en zie daar toevallig drie of vier Turkse mensen van de 2000, dan ga ik misschien eerder naar een Hassan toe. En dan zit ik samen met Hassan te kijken naar de rest en komt er een Fatima voorbij en dan roepen we haar er ook bij. Ik denk dat dat heel natuurlijk gaat, ik denk niet dat mensen daar bewust bij stil staan. Je bent nog jong, je bent twaalf als je naar de eerste klas gaat. Ik denk dat het vooral natuurlijk ging in het begin en als je dan ouder wordt, is het een keuze. Toen zag je echt duidelijk Rody was Turks maar wilde niet met Marokkanen of Turken om gaan, die wilde alleen Hollandse vrienden. Die maakte een bewuste keuze, zeventien jaar, laatste jaar havo, die vond het leuk om alleen met Nederlanders om te gaan. Prima. Maar daarvoor ben je er nog heel onbewust mee bezig.

Deed de school iets aan groepsvorming?

Ik denk bij Segbroek, wat wel fijn was voor de mensen die in de sportklas zaten, daar werd je gewoon gemixt want daar werd niet gekeken naar ras. Maar dat is eigenlijk bij sporten altijd, er wordt gekeken naar je talent. Dus bijvoorbeeld ik was heel goed in rennen, voetballen, basketballen maar ook zwemmen en alle mensen die daar ook goed in waren, waren bijna allemaal Nederlanders. Daar ging ik gewoon goed mee omdat je allebei een gemeenschappelijk talent hebt of zo. Dat is wel het mooie van sport, het is iets wat verbindt. Maar ik merkte bij andere mensen die niet in zo'n sport + klas zaten, die zaten heel erg van 'ik heb niks met ze te maken' terwijl we op dezelfde school zaten. Dat vond ik altijd wel gek. Of muziekles vond ik ook altijd wel iets wat kon verbinden. Maar ik vond wel nog steeds echt minimaal. Bijvoorbeeld docenten, ik heb geen enkele Marokkaanse docent gehad. Ik weet niet of er op een gegeven moment eentje bij kwam, maar daar heb ik nooit Jes van gehad. Maar best bizar, want Segbroek is de grootste middelbare school van

Den Haag. Dan zou je zeggen, als het zo divers is en zo groot, dan neem je ook dat soort mensen aan. En niet specifiek Marokkaans, maar gewoon van alle culturen iets. Dat miste ik dan wel, zeg maar. Ik heb alleen maar Nederlandse docenten gehad, of in ieder geval Westers.

Miste je dat als een soort rolmodel?

Ook dat, want ik had geen positieve rolmodellen in mijn ogen. Mijn positieve rolmodellen waren de drugsdealers en de pooiers in de wijk, allemaal hele slechte beroepen maar op die leeftijd kijk je nog niet verder dan de mooie auto die ze rijden of het respect wat ze krijgen in de buurt. Pas als je ouder bent, besef je eigenlijk dat voor het gene wat ze doen, ze mensen pijn doen. Gaan ze over grenzen zijn die misschien niet eens menselijk meer te noemen zijn. Maar voor die leeftijd zijn dat je rolmodellen. Dus zeker, in het werk wat ik nu doe, probeer ik ook een rolmodel te zijn. Om te laten zien dat zelfs al kom je van heel ver, zelfs al heb je niet de goede opvoeding of thuissituatie gehad of heb je financieel niet veel gehad, kan je nog steeds veel leren, een goede baan vinden, ondernemer worden. Ik geloof heel erg in dat rolmodellen systeem en dat miste ik toen zeker.

Denk je dat Nederlanders in het algemeen open staan voor een vriendschap met iemand van een andere achtergrond?

Ik denk dat het toen meer was dan nu. Ik heb het idee dat er wel een verschuiving is. Toen was er ook al sprake van verdeeldheid en zo, dat is er altijd. Maar ik heb het idee dat er 1m door social media en zo, ik kom uit de middelbare schooltijd dat ik van geen telefoon naar een mobiele telefoon ben gegaan. Ik begon met zo'n nokia en op een gegeven moment zo'n Motorola. Die omslag ging heel geleidelijk. Ik zocht toen nog weinig op internet op en social media gebruikte je minimaal waardoor die verdeeldheid binnen bijvoorbeeld de politiek, die was niet zichtbaar. Waardoor op zich ik gewoon goed vrienden kon maken. Maar nu heb ik juist het idee dat iedereen langs elkaar heen leeft.

Dat de verschillen juist versterkt worden hierdoor?

juist, omdat ze zichtbaar worden. Ze worden benadrukt. Ik zie niemand op social media promoten hoe veel Marokkanen en Nederlanders op elkaar lijken bijvoorbeeld. Maar wat wel wordt uitgezonden is dat een Marokkaan iets heeft: gestolen van een Nederlander. Dat is sensatie, dat verkoopt.

Want vroeger werd het in het nieuws best wel duidelijk benoemd dat Marokkaanse jongeren als probleemjongeren werden geframed. Dat is nu wel minder heb ik het idee.

Dat klopt, alleen het dubbele er aan is dat ik er toen nog gesprekken met Nederlanders over kon hebben, als we het toch in hokjes gaan plaatsen, 'maar toch niet elke Marokkaan is zo?'. Maar dat gesprek voer je tegenwoordig niet eens meer, tegenwoordig is het gewoon bijna vanzelfsprekend 'oh het 7.al vast een Marokkaan zijn'. Dat is het enge. Dus klopt, het werd toen benoemd en het was allemaal eng en raar en lelijk en het had nooit zo benoemd moeten worden, maar toen was er nog ruimte voor een gesprek. Ik heb het idee dat mensen alleen nog maar neppe gesprekken voeren tegenwoordig, ze zijn al bevooroordeeld. Zo iets van 'ja negen van de tien keer is het iemand van Noord-Afrikaanse afkomst'. Met andere woorden, het is heel erg bevooroordeeld. En als je dat van kleins af aan mee krijgt, raak je ook onbewust ge'indoctrineerd'. Dan krijg je misschien wel zo iets van...

Denk je dat mensen met een Marokkaanse achtergrond open staan voor vriendschappen met Nederlanders?

Vanuit mezelf zeg ik ja, vanuit algemeen, ik denk zeker wel dat mensen er voor open staan, ik denk alleen dat mensen niet weten hoe. Dus als ik dan specifiek praat vanuit de Marokkaanse gemeenschap, die ik trouwens niet vertegenwoordig, even voor de duidelijkheid, ik kan niet een vertegenwoordiger zijn van een volk van een paar miljoen. Ik vertegenwoordig alleen mezelf. Maar wat mijn mening en beeld daarin zou zijn, ik zie zeg maar de ervaring van de afgelopen jaren dat er best veel Marokkaanse jongeren zo iets hebben van dat ze contact proberen te leggen of op de middelbare school zich conformeren aan de groep, onderdeel zijn van de groep, maar dat ze het toch wel lastig vinden omdat er toch veel gekeken wordt naar de verschillen. Dat ze heel veel bezig zijn met bijzaken, bijvoorbeeld de een sport, de ander rookt en de ander bid, maar als iemand bid, wordt dat gelijk onderwerp van de dag. Maar bijvoorbeeld roken, je gaat toch ook geen uur lang doorvragen waarom iemand rookt? Dat is gevoelig. En op momenten dat die vragen gesteld worden, merk je toch wel dat iemand heeft: van 'laat maar zitten, ik vraag ook niet waarom jij rookt, maar jij vraagt wel waarom ik bid'. En natuurlijk is dat een andere vergelijking. Maar tegelijkertijd ook weer niet, het is gewoon een bezigheid, iets van jou. Maar dat zorgt we! voor die verdeeldheid waardoor bijvoorbeeld Marokkaanse jongeren het lastig vinden om contact te leggen en zo iets hebben van ik hou het gewoon bij mijn eigen mensen.

Is dat een gebrek aan onderling begrip?

Onder andere, maar ook gemis aan begeleiding. Een kind van tien of twaalf kan dat zelf niet. Ik vind dat ouders daar allereerst een bijdrage aan moeten leveren, maar goed, het is lastig om zo veel ouders, hoe ga je die verplicht stellen... want ik denk dat dat een verplichting is voor ouders, hoe gaan zij hun kinderen bewust maken van het feit dat er verschillende culturen zijn maar ook gelijkenissen en dat je daar respect

voor elkaar in moet hebben. Want we zeggen wel dat het normaal is, de normale normen en waarden, maar in de praktijk zie ik vaak de ouders meer discrimineren dan de kinderen. Dus dan is het ook niet gek dat de kinderen afstandelijk van elkaar gaan even.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare hun culturele achtergrond belangrijk is op sociaal gebied?

Ja, zeker. Voor jongeren zeker. Het is onderdeel van je identiteit. Je begint op de basisschool met een presentatie maken over je land van herkomst, dan kom je op de middelbare school, heb je net die presentaties gehad en wat geleerd over die verschillende landen en waar iedereen trots op is.

Istijdens de pubertijd cultuur dan een groter deel van je identiteit dan wanneer je ouder bent?

Ik denk dat het sowieso in de basis voor iedereen anders is maar dat je tijdens je pubertijd vaak zoekende bent en je proeft van alles. Naarmate je ouder wordt, keer je wel terug naar wat je fijn vindt. Dus dat kan zijn of je eigen cultuur of misschien wel een andere. Maar op een gegeven moment ga je wel afbakenen.

Wat vind je ervan dat cultuur van belang is voor jongeren?

Ik vind het sowieso goed dat het besproken kan worden, maar <lat er meer begeleiding zou moeten zijn vanuit scholen. Ik vind niet dat kinderen dat als maatstaf zouden moeten hebben van 'ik ben Marokkaans, dus ik ben goed of slecht' of 'ik ben Nederlands dus ik ben beter of minder'. Ik vind dat de school juist in deze tijd waarin we in een multiculturele samenleving zijn waar we zo'n 180 nationaliteiten in Nederland hebben, of dat heb ik ergens gelezen, weet niet of het klopt. Maar ze zeggen dat. Dan vind ik dat er wel meer begeleiding in moet zijn en meer tijd en energie in moet worden gestoken om dat stuk ook...want blijkbaar is er behoefte aan. Er wordt op gediscrimineerd of juist niet.

Hoe zou de school dat kunnen bevorderen?

Nou ja, zo'n klas als Maatschappijleer, ik weet niet of dat de juiste is, maar je hebt tegenwoordig ook burgerschap. Ik denk vast wel dat er een andere leuke manier is. Of er is ook een andere leuke manier, een vriend van mij is bijvoorbeeld een project gestart waarin ze verschillende culturen met elkaar mixen, maar dat doen ze al vanaf de basisschool. Ik vind ook echt dat het daar moet beginnen. Dat is een voorbeeld. En hij doet dat nu ook op middelbare scholen, dan gaan ze tien leerlingen vanuit Benoordenhout, waar alleen 'blanken' wonen tussen aanhalingstekens, en tien vanuit de Schilderswijk en die gaan dan projecten doen samen twaalf weken lang. Die projecten worden nu op verschillende scholen uitgezet. Het is een groot succes tot nu toe. Het is vooral bewust worden en gewoon praktisch maken. Want vaak, we kunnen er heel veel over discussiëren van hoe, wat, waar, maar maak mensen er gewoon bewust van. Inzichten geven. En praktisch, laat mensen bij elkaar komen, ontmoeting. Hoe jonger dat plaats vindt, hoe minder gek het wordt.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep ooit een mening over jouw vriendschap met die Nederlandse jongen?

Ja, wel vanuit, dat ik wel eens grappen kreeg van 'verkaast' of zo. Maar aan de andere kant was ik ook weer niet verkaast want ik was gewoon een jongen van de straat, snap je, het was heel dubbel. Zij wisten ook niet wat voor naam ze me moesten geven. Die mening stond zeker klaar maar...

Vanuit wie kwam die mening dan?

Vanuit eigen hoek, natuurlijk. Ouders niet, mijn moeder had niet echt een mening. Meer vanuit huitenaf, vrienden uit de buurt. Ik heb een jaar een relatie gehad met een Hollands meisje een jaar lang, was eigenlijk mijn eerste serieuze relatie. En ik nam haar ook mee naar huis, dat was ook wel taboe hoor, bestond eigenlijk ook niet. Maar dat is ook zo iets, dan liep ik in de wijk met haar en dan riepen ze wel eens iets. En dan moest je daar weer wat van zeggen om je respect af te dwingen. Maar dat zijn van die dingen als ik terug denk, dat ik denk, ja dat kwam wel echt vanuit mijn eigen hoek.

Deed je daar iets mee? Heeft het ooit invloed gehad op...

Het heeft wel invloed gehad op mijn beeldvorming. Ik had zeg maar niet meer zo iets van 'ik ben echt trots op mijn Marokkaanse roots'. Ik had juist meer zo iets van ik ga niet meer kijken naar mijn etnische achtergrond, want ik wordt net zo goed gediscrimineerd door mijn Nederlandse vrienden als door mijn Marokkaanse vrienden. Dat is ook waarom ik zeg dat ik een wereldburger ben, omdat ik met de jaren ging beseffen dat het niet uit maakt waar iemand vandaan kwam. Dat had te maken met mindset, hoe je in het even staat. Bij mij heeft het dus best een positieve invloed gehad maar ik ken ook veel mensen die echt een haat hebben voor Nederlanders of juist zijn afgestapt van de Marokkaanse cultuur. Die gewoon echt niet meer geloven en zo iets hebben van 'ik kots het uit'. Allebei vind ik het zonde, het is allebei extreem.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere culturele achtergrond? Zo ... Ik vind sowieso elke vriendschap heel waardevol. Ik geloof er dat hoe meer verschillen er tussen aanhalingstekens zijn, dus op het moment dat ik alleen met Marokkaanse normen en waarden en jij met alleen Nederlandse normen en waarden ben opgegroeid, dat dat dan veel bijzonderder is dan wanneer we allebei Marokkanen zijn. Dan is eigenlijk alles een beetje...dan heb je heel veel gemeenschappelijk.

Vanuit cultuur, ik vind dat waardevol ja. Vooral als je elkaar respecteert, dat is de basis. Dan vind ik het heel waardevol. Ik weet niet of dat voldoende antwoord is. Ik vind sowieso elke vriendschap waardevol, omdat je gewoon vrienden bent. Ik vind het dan bijzaak waar je vandaan komt. Maar als we dan toch er over gaan hebben, dan zeg ik dat de waarde ervan is dat je ook een andere cultuur kan leren kennen. Als we dan gaan voetballen is het niet dat ik mijn Marokkaanse schoenen aan doe en jij je Nederlandse, nee we dragen gewoon voetbalschoenen (lachen). De meerwaarde is dat jij iets mee neemt, bagage, en ik neem iets mee, en dat mengen we met elkaar. Kunnen we dingen van leren.

Had je het idee dat je vriendschap met Nederlanders je meer naar het culturele midden toe trok?

Ik denk sowieso, ik denk het is actie reactie. Ik ging dus ooit van op een basisschool zitten met alleen maar Nederlanders, naar een andere basisschool gemixt met alles naar een middelbare school gemengd, maar met een groot percentage Nederlanders. Maar toch ook een groot gedeelte allochtoon Nederlands. Als ik terug kijk naar die periode denk ik dat allebei, ik ging dus ook veel om met Nederlanders waardoor ik weer zeg maar door de Marokkaanse groep soort van werd gediscrimineerd. Het had allebei effect op elkaar waardoor ik mij op een gegeven moment onafhankelijk op wilde stellen. Dat sloot wel meer aan bij de Westerse gedachtegoed van onafhankelijkheid, individualisme, ik geloof in mijn eigen kracht. Dat stukje. Maar wat ik nooit ben vergeten, de 'wij' in de zin van, ik ben de hulpverlening in gegaan, ik hou van coachen, ik geloof in dat succes ligt in een ander helpen. Dat komt niet per definitie vanuit het Marokkaanse, maar het is wel iets, dat wij-gevoel heb ik daar van meegekregen. Maar ik wil niet zeggen dat iedereen die Marokkaans is, iedereen helpt. Maar het gevoel, dat community idee heb ik we! daar vandaan. Maar ik vind zelf dat heel veel van die community daar wel tekort in schiet. Ik ben heel kritisch naar beide kanten. Het heeft me inderdaad in een soort balans gebracht. Ik denk dat als ik alleen was omgegaan met Marokkanen, ik nu een ander gesprek met je zou voeren. Omdat het echt was van 'jullie' en 'wij', en dat doe ik nu bewust om in jouw verhaal helderheid te creëren, maar het liefst praat ik niet over wij en zij.

Denk je dat je ervaring op de middelbare school heeft bijgedragen aan hoe jij aankijkt tegen verschillende culturen in de samenleving?

Zeker, ik ben blij dat ik op zo'n school heb gezeten. Het heeft voor mij wellicht mijn ogen geopend. Omdat ik gewoon alles heb leren kennen, diverse culturen maar ook gewoon de Nederlandse cultuur en de basis, wat het in houd, wat het je kan opleveren. Maar ook hoe het nadelig kan zijn, als je alleen maar individueel keuzes maakt terwijl je soms met meer verder kan komen. Het heeft allebei iets. Maar die school, ik zou geen andere... ik zou de tijd niet terug willen draaien. Ik had niet voor een andere school gekozen. Nogmaals, ik heb iemand die heel makkelijk verder gaat, er zijn ook veel dingen gebeurd die niet leuk waren. Discriminatie, sprake van verdeeldheid. Daar heb ik wel eerlijk in, dat was minder, dat hoort gewoon niet in mijn ogen. Zeker niet op die leeftijd. Maar ja, als ik zou moeten kiezen tussen de opties die er waren, was dat in mijn ogen de beste.

In plaats van dat je naar een heel gekleurde school was gegaan?

Ja, zelf ben ik daar geen voorstander van. Althans, ik heb wel voorstander van alle culturen, maar niet alleen maar een... nee, ik snap wel waarom mensen er voor kiezen, maar ik zou mijn eigen kinderen nooit dat willen mee geven.

En je ervaringen buiten school, hebben die heel erg bijgedragen aan de manier waarop je tegen verschillende culturen aan kijkt?

Ja zeker, ik denk dat alles wel invloed heeft gehad. Ik heb bijvoorbeeld in het circus gezeten, dat vond ik dan wel jammer, ik was daar de enige Marokkaan en dat is ook deels wel de reden geweest waarom ik heb gestopt. Niet specifiek omdat ik Marokkaan heb, dat was niet de reden, maar ik voelde me gewoon niet thuis of zo. Terwijl ik wel heel goed was, ik was een acrobaat, heb zelfs uiteindelijk met circus Rens opgetreden. Maar ja, op de een of andere manier, ik had een docent en zij behandelde mij gewoon anders. Ik weet niet, ik was gewoon boos weggelopen een keer, ik was het gewoon zat. Waarom word ik anders behandeld dan de rest, weet je? Dat stukje vergeet ik nooit meer, dat heeft mij wel gevormd. Dat ik zo iets had van ik ga dat nooit meer laten gebeuren. Waar je ook vandaan komt, ik ga er voor zorgen dat het gaat om talent en discipline en hoe hard je werkt en niet per se om de kleur ogen en kleur haar die je hebt. Of de kleur huid. Ja, het heeft invloed gehad aan beide kanten. Dat ik aan de ene kant had, heel positief, van oh wat leuk, de Nederlandse cultuur en normen en waarden. En aan de andere kant ook wel maar wacht even... ik weet niet of je de term *white privilege* kent, ik geloof ergens wel dat de elite en het hele structurele... maar ik conformeer me er niet aan. Dus zodra ik iemand tegenkomt die met mij wil discussieren of debatteren op een bepaald niveau, ik zal nooit nee zeggen. Al zullen anderen misschien zeggen dat ik het niet aan kan of ik het misschien niet moet doen, ik zal altijd op basis van talent of op basis van kei hard werken, proberen om een betere versie te worden.

Maar je hebt het wel meegemaakt in je Ieven, dat je het idee had dat je wet gewoon de beste ergens in was en toch niet werd gekozen?

Zeker, zeker. juist daarom heb ik altijd zo iets van je moet gewoon ondernemen en gaat het niet via de normale weg, dan moet je een andere route pakken. Dan creer je een route, maar je gaat niet stil blijven zitten en lopen blowen, depressief thuis zitten. Oat, je moet niet slachtoffer rol nemen. Het is heftig, maar het is wel de realiteit. Ik zie het nog een beetje als voordeel. Op het moment dat je kei hard traint, de wet van de jungle, uiteindelijk wie het hardst traint, wie het beste voorbereid is, wint. Punt is wel dat als je maar kei hard werkt, hoe goed iemand tegenover je ook is, hoe veel voordelen die gene ook maar heeft, je kan winnen. Daar geloof ik in. Die mentaliteit probeer ik in alles mee te nemen. Tuurlijk het nadeel is dat je harder moet werken. Maar het voordeel is dat omdat je harder werkt, je aan het einde van de rit hoe dan ook sterker zal zijn. Het zal misschien meer stress opleveren, maar ja als ik harder werk, vind ik het zeg maar minder erg. Dan heb ik stress om het feit dat ik hard heb gewerkt. Liever dat dan dat ik depressief thuis zit en in een slachtoffer rol ga zitten. Dus ja je gaat dingen relativeren met de jaren denk ik.

Welke van de twee ervaringen heeft meer impact gehad denk je?

Eh ja ... lastig. Durf het niet zo te zeggen. Ik denk dat ze allebei impact hebben gehad op verschillende manieren. Op school zat je toch een groot deel van je leven, dus ik denk dat dat een heel groot impact heeft gehad. Maar ja, buiten school heb ik weer heleextreme dingen meegemaakt die je op school niet mee maakt. Als er discriminatie is, dan in de vorm van 'Marokkanen zijn dit...' of. weet je. Het is extreem, het is al niet goed. Maar buiten school kan je bijvoorbeeld door een Neonazi, nog veel extremer worden behandeld, weet je wat ik bedoel? Maar ja, op school wordt je er dagelijks consistent mee geconfronteerd ook al is het niet normaal. En die Neonazi kom je misschien een keer in je even tegen en daarna vijf jaar niet meer. Dus het is maar net hoe je het bekijkt, ik vind dat ze allebei veel impact hebben gehad.

Kan je dan voorbeelden geven van deze dingen die je hebt meegemaakt op het gebied van discriminatie of dat jij anders behandeld werd wegens je culturele achtergrond?

Vooral etnisch profileren, dat is eigenlijk het meeste waar ik mee te maken heb gehad. In mijn eigen omgeving, bij mezelf. Ik bedoel daar mee dat je op straat loopt en zo maar staande wordt gehouden door de politie. Dus echt etnisch profileren vanuit de politie en met werkgevers ook heel veel. Lastig aan school, dat is alweer een tijdje geleden en ik ben iemand die altijd alles weg stopt en dan weer verder gaat. /a, ik had het idee dus... ik sportteveel en ik, nogmaals, omdat het lang geleden is weet ik niet in welke hoedanigheid. Maar ik had het idee dat als we groepen of teams mochten kiezen, dat ik altijd als laatste werd gekozen of niet per se mee genomen werd in het hele proces, terwijl ik wel een van de beste of soms zelfs de beste was. Terwijl, bijvoorbeeld Nikkie die dan in mijn klas zat, was ook goed, maar ik was veel sneller dan hij. Altijd als het ging met groepjes kiezen, had ik altijd de beleving... ik was ook de enige Marokkaan, misschien was dat het. In die sportklas. Ik weet ook niet precies waar het vandaan kwam, daarom zeg ik ook, ik vind het heel lastig. Kijk, naarmate ik ouder werd, kon ik bewust zeggen dat iets discriminatie is. Duidelijk. Dan ben ik ook het gesprek aan gegaan of zo. Maar het was vooral die vormen van verschillen of discriminatie waar ik echt last van had. Elke keer als laatste.

Dat je het net niet helemaal kan benoemen?

/uist. Maar je voelt hem ook en andere mensen hebben misschien ook een beetje dat gevoel maar het is oke want het is niet benoemd. Oat vooral. Ik heb weleen keer een aanvaring gehad met een docent dat hij iets zei over mijn achtergrond en het was een discussie en... daar ben ik ook fel op ingegaan, dat weet ik nog. Maar ik weet niet meer in welke vorm. Ik heb ook een keer een discussie met een docent gehad over dat ik heel erg was van mijn achtergrond hoef je er niet bij te betrekken, ik zit hier voor mijn natuurkunde les dus... als je mij iets wil vertellen over hoe H2O gecreerd wordt of de formule die ik verkeerd heb, dat is oke. Maar dat mijn Marokkaanse roots in verband liggen met dat ik H2O we! of niet goed opschrijf, vind ik bullshit. Zo'n discussie heb ik weleen keer gehad, maar ik weet even niet meer waarom, wat de aanleiding was. Het was vooral die andere vorm, er gebeurde heel veel, er werd heel veel gezegd en gedaan, maar niet direct. Jij bent Nadir en jij bent Marokkaan en wordt op nummer 7 gezet, er zijn er zes voor jou. Daarom is het lastig om te benoemen.

Maar als je het dan ooit zou benoemen, had je het gevoel dat dat dan serieus werd genomen?

Nee, ja, precies. Oat werd dan vaak als aanstellen gezien. Oat gebeurde ook. Ik heb weleens iets benoemd en ik weet nog vooral in de eerste en tweede klas dat ze zeiden 'ah joh, valt wel mee, is toch niet discriminerend bedoeld'. En op een gegeven moment ga je het zelf ook geloven. Dan ga je zelf zeggen 'ah valt wel mee!'. Dus dat is het gekke. Pas later ben ik pas een beetje wakker geworden van nee het valt niet mee, als dit iets is dat jou raakt, dan moet je daar ietsvan zeggen. Zeker als je daar mondiggenoegvoor bent, spreek het uit. En als je er niet mondig genoeg voor bent, dan trek een grens. Maar ik ben altijd door gegaan, ik ben gewend om te overleven in die zin. Maar als ik een ander zou moeten adviseren, zou ik precies

hetzelfde zeggen. Het is lastig, het is niet fijn. Waarschijnlijk heeft het je heel erg geraakt. Maar bij mezelf probeer ik er niet bij stil te staan.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het bevorderen van contact tussen verschillende culturele achtergronden?

Ik denk in de sportlessen zeker en muzieklessen ook wel. Ik denk dat het verschilt per Jes of context zeg maar. Maar ik denk wel dat dat, ik weet niet hoe het nu is, maar ik denk wel dat het destijds beter kon. Van alle keuzes ben ik tevreden zeg maar, best option between the worst, soort van. Want ja, als je terugkijkt is het sowieso niet goed hoe je behandeld werd op bepaalde vlakken. Werd het bevorderd, ja, ik denk dat we allemaal bijdragen aan de bevordering. De school, de leerlingen, de ouders. Ik durf niet echt te zeggen of ze het hebben bevorderd.

Hoe zag je dat dan in die sport- en muzieklessen?

Daar was het heel duidelijk want het doe! was helder, je gaat als team een doel behalen. Daarom was het makkelijker om met Annabel samen een liedje te schrijven, want Annabel en ik moesten een goed cijfer halen. Waardoor ik Annabel op een hele andere manier ging aan kijken en wij een werden. Oat was ook met sport, we werden een. Waardoor het er helemaal niet toe deed. Sterker nog, 'aah jullie Marokkanen zijn snel! Oke dan!'. Maar alleen dat soort dingen dan. Maar voor de rest, /a, het was geen... Oat is ook waarom ik sport zo'n mooi middel vind om te verbinden en te mengen. Muziek vind ik ook iets prachtigs. /e merkt dat daarin gewoon vaak, nou niet altijd, tegenwoordig hoor je ook weer andere dingen, maar dat bevorderde juist de verbinding en de sociale cohesie. Als je gaat kijken, ja...ja, ik vond dat wel positief bevorderend.

Het 'dwong' je soort van om mensen op een andere manier te leren kennen?

/uist. Wat ik vind dat een school eigenlijk hoort te doen. Het moet helemaal niet uit maken waar je vandaan komt. Het is wel interessant, maar het moet niet leidend zijn. En bij een Geschiedenis les en bij Maatschappijleer is dat gevoelig, want dan ga je het over de geschiedenis hebben van bijvoorbeeld het jodendom. Dat kan he, de tijd van Hitler. Was een hele heftige periode, maar je geeft daar Geschiedenis les over een bepaalde bevolkingsgroep waar misschien nu op dit moment veel spanningen met de Islamitische bevolking zijn. Dan kunnen jongeren, omdat ze, weet je...ze kunnen dan in verschillen gaan denken. Daarom zeg ik, dan weet ik niet of het per se de school is die iets bevordert of curriculum ... of wij mensen moeten gewoon anders naar dingen gaan kijken.

Had de school er dus meer mee moeten doen? Met dat bevorderen of niet per se?

Het is lastig, want ik, ik... ik zeg enerzijds ja. Maar ik bedoel, wat ik al als een bevordering zie, is als je diversiteit onder docenten hebt. Ik vind dat dat een natuurlijk iets is. Als tijden veranderen, veranderen mensen en als mensen veranderen, veranderen tijden. Alles is met elkaar verweven. Dus op het moment dat je een school hebt met heel veel diverse culturen en alleen maar Nederlandse docenten, kan het niet anders dan mis gaan in mijn ogen. Waarom? je moet ook in de bovenlaag, als je daar niet mixt, kan je niet begrijpen waarom iemand vast of waarom iemand überhaupt...dus als dat mixed, zal de rest in mijn ogen natuurlijk mixen. Ik vind dat dat de basis is. Dan zijn er zeker nog dingen die je er in kan zetten, zoals die training of dat project waar die vriend van mij mee bezig is, dat je dus gaat mengen. Van de ene school naar de andere school, om te ervaren hoe het is en om inzichten te krijgen, hewustwording. Oat kan er ook aan bijdragen. Maar ik vind de basis, dat elke school ook gewoon een mix moet hebben aan docenten. Dan kunnen de docenten de discussie voeren, die de kinderen eigenlijk niet zouden moeten hoeven te voeren. Want eigenlijk zijn de kinderen de maatschappelijke discussies aan het voeren, waar ze geen kennis en know-how van hebben, puur op basis van gevoel, omdat ze het idee hebben dat ze zichzelf moeten bewijzen. Terwijl docenten al die kennis, ruimte en energie hebben om die discussie op een volwassen manier te voeren, althans dat hoop je, met hun mede collega's en daar een vertaalslag van maken naar de kinderen, vind ik.

Die discussies op school met leerlingen onderling, kan dat leiden tot versterken van de verschillen?
/a, daar geloof ik wel in. Het heeft twee kanten hoor, het kan ook weer bij elkaar brengen, als het goed gedaan wordt.

Als het geleid wordt door een docent die weet wat ie aan het doen is?

juist, en dat is een essentieel belang wat ik gemist heb in die tijd. Maar ik vind dat discussieren, een gesprek of dialoog aan gaan, nooit verkeerd is. Met de juiste begeleiding. Als je een groep havo 5 leerlingen een discussie Jaat voeren over anti-discriminatie of discriminatie op de arbeidsmarkt, vind ik best dat ze het alleen aan kunnen, misschien met een begeleider of voorbereiding erbij. Maar doe je dit daarentegen in de eerste klas, sorry, met alle respect, maar als je daar geen begeleiding bij hebt. Waar gaat dat naartoe? Dus ja...

Denk je dat je vrienden op de middelbare invloed hebben gehad op je nu?

/a, zeker. Als ik vroeger geen diverse vriendengroep had, zou ik hem nu ook niet hebben. Oat is, tuurlijk kan je nooit in de toekomst of terug kijken. Maar ik denk puur als ik kijk van waar komt iets vandaan, dat is vaak

referentiekader, wat je gewend bent, wat je normaal vindt, wat je juist niet normaal vindt. Omdat ik het toen normaal vond en graag mengde, meng ik nu nog steeds. Want ik heb heel veel vrienden die het niet doen en als ik dan vraag waarom, is het vaak 'ja bro, ik heb niks met ze'. En als ik dan terug kijk naar hun verleden, dan snap ik het ook. Je bent nooit met ze om gegaan, je hebt nooit met ze gewerkt. Nu ben je vijftientig en moet je wel, maar dan kies je er bewust voor om jouw werk te doen en geen vrienden te warden met je collega's. terwijl je even goede vrienden met je collega zou kunnen warden als misschien met de buurman. Het heeft zeker invloed.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Kijk, voor mij is het belangrijkste respect, transparantie en gewoon eerlijkheid. Ik vind dat gewoon heel belangrijk, dat je eerlijk bent over je vertrekpunt in een relatie. Weet je, je hebt verschillende types relatie maar als je vrienden bent met elkaar moet je het gewoon helder weten hoe je het ziet, waar je naartoe wilt. Zijn we gewoon vrienden, prima, gaan gewoon af en toe naar de bioscoop, samen een drankje doen, af en toe stappen. Dat is prima. Maar wil je dagelijks met elkaar optrekken, ga je steeds intiemer in die zin, je komt bij elkaar thuis, dan wordt dietransparantie weer belangrijker. Dan vind ik het nog belangrijker om te weten wat je van dingen vindt. Maar zie ik je maar af en toe, dan vind ik dat niet zo belangrijk, zo lang wij allebei respect hebben. Het is bij mij heel erg afhankelijk van de relatie.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden van een andere achtergrond jouw cultuur begrijpen en accepteren?

Toen vond ik het belangrijk. Nu niet meer. Nu boeit het me eigenlijk vrij weinig. Ik hou het ook gescheiden in de zin van dat ik gewoon ben, wie ik ben. Dat is gewoon wat je krijgt. En als ik iets doe, doe ik dat om wie ik ben. Je mag het koppelen aan religie, cultuur of geloof; maar voor mij is dat niet... het is misschien iets Islamitisch, maar het is ook onderdeel van mij. Ik maak daar geen onderscheid in of dat ik ga uitleggen hoe dat zit. Tenzij iemand vragen heeft, maar voor de rest... vroeger was ik altijd constant aan het uitleggen van 'wij zijn dit en wij zijn dat gewend enzovoort'. Het is gewoon een pitch, je bent gewoon continu jezelf aan het pitchen. En elke dag weer.

En wat doe je nu dan alser ooit onduidelijkheid of onenigheid is?

Ik zet eigenlijk in wat ik geleerd heb de afgelopen jaren zoals gesprekstechnieken. Ik draai hem om, ik leg hem bij de antler. Ik confronteer mensen met dingen, ik hou ze een spiegel voor. Ik doe er alles aan om iemand bewust te maken van zijn of haar gedrag, maar ik ga alles behalve uitleggen hoe goed wij zijn. Ik maak mensen in de war. Waarom zou ik jou moeten overtuigen van mijn kwaliteiten, ik zit op dezelfde positie als jij zit. Als iemand zich moet overtuigen, is het waarom jij hier zit, gezien je white privilege. Waarom zit jij op dezelfde positie als ik? Wil je gooien met vuur, dan krijg je hem terug maar dan leg ik hem nog harder neer. Ik pak hem andersom. Ik vind het leuker om een gesprek aan te gaan maar vanuit een andere hoek. En dat zij moeten gaan praten, niet ik. Ik heb genoeg gepraat afgelopen jaren.

Maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar Marokkanen in het algemeen kijken?

Niet per definitie, maar ik vind wel respect belangrijk. Dus op het moment dat het gesprek disrespectvol wordt, dan ben ik zeker van de partij. Dat zal ik altijd blijven doen. Maar als er hele gesprekken zijn over verschillende meningen of ik vind dit en dat minder van die cultuur, ja, pff Pri ma. Maar er is een grens. Op het moment dat mensen, ja ... echt negatief benadeeld worden, dan ben ik zeker de eerste die opstaat. Maar als het gewoon een mening is en dan bedoeling ik niet een mening van ... er zijn ook grenzen in meningen, he. Als het echt kwetsend wordt, vind ik het ook erg. Maar als ze er gewoon anders over denken, 'die Marokkaanse denkwijze vind ik niks', ja prima. Dan vind je het niks. Maar snap je, er zijn gradaties.

Denk je dat jouw school op welke manier dan ook heeft bijgedragen aan de manier waarop jij vandaag de dag naar de Nederlandse samenleving en de multiculturele samenleving kijkt?

Zeker, tot een bepaalde hoogte zeker. Ik denk dat het heeft bijgedragen doordat ik daardoor die verschillende culturen mocht leren kennen. Door middel van sport, door mensen volgen, samen op kamp gaan, samen in leslokalen zitten, discussieren, debatteren. Ja zeker. Zowel positief als minder positief. Maar ik probeer altijd de positieve punten eruit te halen, daar haal je het meeste uit. In die zin, ja, veel geleerd. Vele ontwikkelpunten uitgehaald ook, waar ik zelf aan moest werken. Waardoor het makkelijker werd op latere leeftijd, dus nu, om met bepaalde punten die ik vroeger misschien gevoelig vond om te gaan. Zoals discriminatie of... dat er anders wordt gekeken naar jou als individu. Los van het feit of het dan discriminerend moet zijn of niet. Ik heb daar veel van geleerd ja, je leert gewoon verschillende culturen kennen.

Nihad, 33 jaar, Atlas College, Den Haag, Marokkaans

Kan je beginnen met letsover jezelf te vertellen?

Ja, ik ben Nihad, ik ben inmiddels 33 jaar, ik ben geboren in Marokko. Ik ben als peuter van tweeënhalve met mijn ouders naar Nederland gekomen en hier is de rest van het gezin geboren. Ik ben de oudste. Onder mij heb ik twee zusjes en twee broertjes. Altijd in Den Haag gewoond. In de Schilderswijk. De Schilderswijk. Ja daar ben ik echt opgegroeid. Ik kijk er met een heel warm gevoel terug naar mijn jeugd daar. Op een gegeven moment, volgens mij was ik een jaar of dertien, toen we naar de andere kant van Den Haag verhuisden. Dat was, best een enorme stap. Maar eenmaal gewend, op een gegeven moment toen ik op mezelf ging wonen, wilde ik ook niet weg uit dit deel van Den Haag. Het is echt gewoon wat je gewend bent. Ja, dat even in het kort. Ik heb zelf drie dochtertjes, ben moeder van drie dochters inmiddels.

Wat voor werk doe je nu?

Ik ben consulent vrijwillig thuishulp, ik heb zelf als achtergrond Sociaal Pedagogische Hulpverlening gedaan. Ik heb stage gelopen destijds bij een daghulp voor kinderen van zes tot twaalf jaar met gedragsproblemen.

Zou je dan latskunnen vertellen over je middelbare school?

Ik heb de middelbare school gedaan, ik heb altijd op een basisschool gezeten lekker in de wijk. En toen ik naar de middelbare ging, ik heb een middelbare school in Rijswijk gedaan. Vlakbij Den Haag. Daar heb ik de havo gedaan. En vervolgens ben ik naar de Haagse Hogeschool gegaan voor SPH. En na SPH eigenlijk gelijk al aan de bak gegaan, en daar zit ik nu nog steeds, bijna tien jaar.

Deze school had mavo, havo, vwo?

Klopt, ze hadden het toen destijds wel opgesplitst. Ze hadden niveaus daarin onderverdeeld. Alie mavo vormen hadden ze in een schoolgebouw en een ander deel van de school was havo en vwo. Het was best een grote school.

Had je een vaste klas?

We hadden wel een vaste klas. Op een gegeven moment was het zo dat een klas in bepaalde vakken werd opgedeeld omdat je dan een profiel ging kiezen. Maar in principe hadden we wel gewoon een vaste klas.

Zaten er veel mensen van verschillende achtergronden op jouw school?

Ja, het was heel divers. Ik heb, omdat mijn zusje na mij op dezelfde school heeft gezeten, heb ik de school wel zien veranderen in een school die heel gemixt was. Woorden als allochtoon autochtoon gebruik ik eigenlijk niet zo heel graag. Maar ja, maar dat is inmiddels wel veranderd. Ik denk dat het inmiddels best een zwarte school is geworden, inmiddels, in de loop der jaren. En ik denk dat dat ook wel verklaarbaar is. Omdat degeneratie van nu, zij worden steeds beter opgeleid, dus zij gaan ook steeds meer de havo en vwo doen. Dat was misschien in het verleden wat minder.

In jouw tijd, hoe zou je die verdeling inschatten als je een percentage zou moeten geven?

Ehm... ik denk 60/40. Het was echt een gemengde school en voor mijn tijd was het nog meer.

En dan had je echt van alles qua achtergrond?

Ja, echt van alles, Turkse, Marokkaanse achtergrond, Hindoestaanse. Echt heel divers. Ook Surinamers, Javaans.

Zag je in die verdeling nog verschil per afdeling?

Mmh... nee. Het was, nee.

Had je bewust gekozen voor deze school?

Ja, het was een school die goed stond aangeschreven en wat ook prima te doen was met het openbaar vervoer als met de fiets. En vanuit de basisschool gingen er ook wel een paar vriendinnen daar naartoe. Toen ben ik met mijn ouders een kijkje gaan nemen en dat voelde goed.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen die aanwezig waren?

Nee, niet iets wat ik zo op kan noemen, dat daar rekening mee werd gehouden. Misschien met het Suikerfeest en het offerfeest. Dat je dan verlof kon opnemen, misschien dat. Maar niet in het activiteitenprogramma van de school of zo, dat niet.

En in lessen zoals Aardrijkskunde of Maatschappijleer? Als je dan een relevant onderwerp aan het bespreken was?

Eh... nou, destijds, volgens mij was toen met die aanslagen in New York... nou ja, er waren wel eens momenten dat het danging clashen. Dat sommige kinderen in de klas dan hun mening klaar hadden en daar dan mee gingen roepen. Ja, dat. Maar niet in het lesmateriaal wat aangeboden werd. Maar volgens mij kwam migratie wel eens aan bod maar...

Wat vind je daarvan?

Ik vond het goed zoals hoe het toen destijds ging. Ik ben van mening dat je het ook niet... dat je juist verschillen gaat creëren door iets op een voetstuk te zetten en er meer aandacht aan te besteden. Goed, je gaat naar school, het is gewoon de standaard lesstof waar je gebruik van maakt, wat aangeboden wordt. En

natuurlijk als er iets besproken wordt waar jij kennis van in huis hebt of er meer over kan vertellen, dan kan dat natuurlijk. Maar het moet niet zo zijn van 'oh jij bent Moslim, dus jij doet je spreekbeurt over de Ramadan'. Nee, dat niet.

Je hebt er ook nooit behoefte aan gehad?

Nee, helemaal niet. Nee.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen hier mee met andere culturen toen je op de middelbare zat?

Ja. Eh... ik was me zeker wel bewust van cultuur en bepaalde normen en waarden die anders waren. Oaar ben ik me nu nog steeds wel van bewust, maar je vindt gaandeweg daar je weg in en je weet ook niet beter dan dat het gewoon zo is. Van kleins af aan, vanaf de basisschool. Het is niet dat ik me anders voel maar aan de andere kant wordt je wel zo gezien zeg maar he. Maar ik heb daar geen naar gevoel aan over gehouden of dat ik... nee.

Hoe verbonden voel je je met je Marokkaanse cultuur?

Heel erg verbonden, ja. Het is iets wat ik ook mijn eigen kinderen mee geef, van allebei eigenlijk, bij ons is het wel zo dat ik... Nederlandse taal en normen en waarden staan gewoon op nummer een vind ik. Hier sowieso, je gaat hier naar school, je hoort je aan de regels te houden en dat geldt in de Marokkaanse gemeenschap ook. Toch merk je bepaalde culturele verschillen waar ik gewoon zelfachter sta. En dat vind ik gewoon mooi en wil ik mijn kinderen mee geven.

Maar je voel je dus ook verbonden met de Nederlandse cultuur?

Absoluut. Zeker. Nee, kijk, ik heb wel eens met mijn man... want hij is hier geboren maar hij is in Marokko opgegroeid. Dus hij heeft echt daar de sfeer geproefd en het leven daar. Oat heb ik natuurlijk niet. Ik ben in Nederland opgegroeid en Marokko daar gingen we op vakantie. Maar bij hem was het andersom, hij woonde in Marokko en kwam naar Nederland met vakantie. Dus dat is echt... en soms vraagt hij wel eens aan mij 'zou je ooit terug willen of zou je de kinderen niet hetzelfde mee willen geven?' maar nee. Oat mist de generatie die nu hier is opgegroeid, in de dertig, die hier geboren zijn of als klein kind zijn gekomen. Je wordt ook in Marokko als vreemde eens gezien, dat is gewoon zo en zo voel ik me ook als ik daar ben. Je bent gewoon voor hen een buitenlander, een Hollandse. Terwijl ik me echt wel verbonden voel met de Marokkaanse gemeenschap, maar ook een aantal dingen waar je je dan echt aan ergert. Oat is gewoon echt cultuur, de mentaliteit daar. Om maar een heel cliché voorbeeld te geven, de tijd. Ats jij om drie uur in Marokko afsprekt, nou, dat wordt niet zo nauw genomen. Of als je iets moet ophalen of zo, en ze zeggen om drie uur, dan is het om vijf nog steeds niet klaar. Mensen daar zijn dat gewend maar ik wordt dan echt gefrustreerd. Echt om m'n tijd. Oat zijn dan van die verschillen.

Kwam je tijdens je middelbare schooltijd veel in contact met de Nederlandse cultuur buiten school?
Ehm... nee, eigenlijk... ja, werk en in het dagelijkse leven, maar het is niet dat wij, dat mijn ouders contact hadden met Nederlanders. Nou ja, wel met de burens, gedag zeggen en zo. Het standaard praatje. Maar we hadden geen Nederlandse vrienden die over de vloer kwamen of kennissen of zo. Het waren echt mensen uit de eigen gemeenschap. Vooral familie, dat is voor de generatie van mijn ouders echt heel belangrijk. Maar je merkt ook dat dat steeds minder wordt. De generatie van nu maakt veel meer vrienden, multiculti, dus ook gewoon van alles. Maar dat komt omdat je daarmee in aanraking komt en dan raak je bevriend. Het is niet alsof mijn ouders of de mensen van die generatie daar iets tegen hadden. Maar je komt er gewoon niet mee in contact, dus dan gebeurt het ook niet, dan ontstaat er ook niets.

Wat voor bijbaantjes heb je gehad?

Ik heb eigenlijk een bijbaantje gehad, want mijn ouders hadden zo iets van 'je gaat gewoon lekker leren en je diploma halen. Werken, dat komt wel'. Volgens mij toen ik achttien werd, ben ik pas voor het eerst gaan werken. Ik werkte in een keuken van een verpleeghuis. Ik werkte daar alleen in het weekend. Het was niet nodig, dus ik heb het ook niet gemist, vond het gewoon leuk om dat erbij te doen.

Hoe zag je vriendengroep er uit op school?

Ja, heel multiculti. Echt van alles.

Wat voor achtergronden zo al? Ook Nederlanders?

Eh, ja! We hadden een Nederlands meisje die heel erg geïnteresseerd was in de cultuur was en die schoof ook gewoon overal bij aan en werd ook in alles gewoon meegenomen.

Waar kwam het door denk je dat je zo'n gemengde groep vrienden had?

Tja... ik denk de samenstelling van de klas. Ats het klikt, dan klikt het. Ik denk niet als kind dat je denkt 'oh dat is een Marokkaans iemand of een Turks iemand. daar ga ik niet mee om'.

Waar leerden jullie elkaar voor de eerste keer kennen?

In de klas. Echt in de klas.

Had je nog vrienden die niet bij jou op school zaten, die je kende van buiten school?

Buren voorat. Buurtkinderen die dan niet daar op school zitten.

Was dat een ander soort relatie?

Ja, dat was denk ik wel echt een ander soort relatie. Op school was school en als we afspraken was het altijd ook in het teken van school. Echt om samen huiswerk te maken of ja ... buitenschool waren de burens, ging je lekker buiten spelen. Het waren zulke andere tijden als ik er nu zo over na denk.

Had je met de ene groep een hechtere band dan met de ander of niet per se?

Ik denk dat vrienden in de buurt wel echt als thuis voelde, familie, omdat <lat dan ook de mensen zijn waar wij vanuit huis dan ook goed mee om gingen.

En zij hadden ook een beetje dezelfde culturele achtergrond?

ja, klopt. Zeker in de Schilderswijk was het gewoon heel veel, vooral Marokkaanse gemeenschap de straat waar wij in woonden. En als je dan op vakantie ging in Marokko, dan zag je elkaar bij wijze van ook, want je woonde dan ook in dezelfde stad. Dus daarom, ik denk dat dat wel een hechtere band creëert. Want en je ouders gaan ermee om en je komt elkaar in je prive tegen. Dus dat creëert wel een intensieve band.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare?

Nee. Ik heb wel contact, sporadisch. Vooral via de app of facebook. met 66n iemand. Maar nee, het is allemaal... je gaat op een gegeven moment toch je eigen weg bewandelen, je krijgt kinderen. Het wordt gewoon heel anders.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit.

Ik heb best een klein clubje, dat is denk ik ook best wel bewust. Ik vind <lat je vriendschappen ook moet kunnen onderhouden. je merkt gewoon als je dat niet doet, gaat het verwateren. En ik kom uit een familie met heel veel meiden, we zijn echt een meiden familie, dus ik heb ook heel goed contact met mijn nichten en we hebben kinderen van dezelfde leeftijd. En moeders van school waar mijn dochtertjes dan weer bevriend zijn met hun kinderen. Dus je gaat een hele ruime samenstelling krijgen van mensen om je heen. En ik heb een hele goede vriendin, dat zijn we al jaren, we hebben elkaar via mijn oudste dochter ontmoet, onze kinderen zitten bij elkaar op school. Oat creëert wel een band.

Wat voor achtergronden hebben je vrienden nu?

Eentje is Marokkaans, de ander is een Nederlandse buurvrouw getrouwd met een Turkse man. Dus dat is wel een beetje... (lachen). Die woont toevallig naast me.

Korn je daarnaast nog ergens anders in contact met de Nederlandse cultuur?

Op werk en natuurlijk het werk wat ik doe, je komt echt overal.

En ook een goede band met je collega's?

Ja, zij vinden mijn culturele achtergrond vaak heel interessant natuurlijk.

Zijn er op jouw werk nog meer collega's met een andere culturele achtergrond?

Ehm... volgens mij is er een Hindoestaans en als ik dan echt binnen mijn team kijk, dan was dat het wel zo.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond dan die van jou zelf?

Ja, in de zin van, niet qua intensiteit of zo, dat niet. Maar je hoeft gewoon wat minder uit te leggen. Sommige dingen zijn dan gewoon, dat heb ik nu met mijn Nederlandse collega's ook, afgelopen week was een van mijn collega's even bij mij thuis en die zei toen ook 'ik snap nu echt de Ramadan veel beter, sinds ik jou heb leren kennen'. Dus ja dat, in die zin anders dat je bepaalde dingen gewoon niet hoeft uit te leggen. Maar qua begrip...

Gaat het iets minder natuurlijk?

Ja, misschien wel. ja. je staat er dan bij stil en je gaat het uitleggen. Bij iemand zoals mijn vriendin, die is ook aan het vasten, die weet gewoon bepaalde dingen. Daar hoeft je dat dan niet bij uit te leggen, die snapt dat gewoon.

Denk je dat het dan ook moeilijker is? Of niet per se?

Ehm... ligt er aan hoe iemand daar tegenover staat? Als ik een hele starre Hollandse vriendin heb, die echt zo iets heeft van ja weet je, 'stomme Ramadan, wat doe je nou moeilijk'. ja, dan wel ... maar anders niet natuurlijk.

Is het dan ook nog anders om met een Nederlander bevriend te raken of met een andere immigrant van een andere culturele achtergrond, Indonesisch bijvoorbeeld ?

Nee, ik denk. Kijk, vergeleken met iemand uit de Nederlandse cultuur is een verschil, maar met een Hindoestaanse of een javaanse is ook een verschil. Dus dat maakt niet zo veel uit. Binnen de Turkse gemeenschap iets minder omdat ze overeenkomsten hebben. Maar iemand van echt een Marokkaanse gemeenschap, daar heb je dat veel meer. Oat is gewoon zo.

Maar je zei eerder dat die vriendschap niet per se intenser was?

Nee, niet per se. Kijk, op het moment dat bepaalde onderwerpen naar voren komen, dan merk je wel echt dat je zeg maar uit dezelfde cultuur komt. Maar als je gewoon gezellig met elkaar een bakje gaat doen en over politiek gaat praten en over hele andere algemene dingen, dan weer niet per se. Dus het is echt heel

wisselend .je bespreekt gewoon andere dingen. Kijk, net als met mijn Marokkaanse vriendin, dan hebben we het over de Islam of over de opvoeding van de kinderen op Islamitisch gebied, of over een bezoek aan de moskee. Het zijn gewoon hele andere gesprekken die je voett, dat doe ik niet bijvoorbeeld met mijn Nederlandse buurvrouw.

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere achtergrond?

Nee. Nee, dat niet. Ik ben altijd wel gewoon mezelf zeg maar.

Denk je dat Nederlanders over het algemeen open staan voor een vriendschap met een Marokkaans iemand?

De mensen die ik in mijn omgeving ontmoet, wel. Maar ik vind ook dat het heel erg ligt aan hoe je iemand benaderd, hoe iemand in het leven staat, de ervaringen; of die naar zijn of jLlist niet. Oat speelt een grote rol. De media speelt een hele grote rol. je hebt mensen die, met alle respect, maar er zijn gewoon bepaalde groeperingen met een laag niveau die letterlijk klakkeloos alles overnemen wat er wordt gezegd. Tuurlijk heb ik in mijn omgving ook wel cens narc dingen naar mijn hoofd gcslingcrd gekregen. Dat je denkt 'ja, jammer. Met jou zou ik nooit bevriend kunnen raken'. Snap je? Maar iemand die op een heel ander niveau je benaderd, bijvoorbeeld 'mag ik vragen waarom je een hoofddoek draagt, wat zit daar achter?' dan ga je daar gewoon mee in gesprek en dan leg je het gewoon uit. Dan schudt je elkaar de hand en is het weer goed. Ik ervaar ze gelukkig allebei.

En Marokkaanse mensen over het algemeen, staan zij open voor een vriendschap met Nederland ers?

Ehm... ik denk het wel. Maar, ja, weet je, ik denk dat het ook heel erg ligt aan wat iemand doet in het leven. In elke cultuur en overal heb je rotte appels. Dus in de Marokkaanse gemeenschap ook. En eerlijk is eerlijk, de Marokkaanse gemeenschap komt niet altijd even positief in de media. De criminaliteit is hoog onder de jongeren . Er heerst veel negativiteit. Dan krijg je natuurlijk ook dat naar de maatschappij, dat ze een vuist maken en negatief er in staan. Maar wat ik zeg, het ligt er aan op welk level je je begeeft. Wat je omgeving is. Om een voorbeeld te noemen, binnen ons gezin, mijn broertje heeft Rechten gestudeerd, we hebben allemaal een HBO + opleiding. Dan kom je gewoon in een heel ander milieu. Maar ik heb ook gewoon neefjes en nichtjes die dat niet doen en dan merk je bijvoorbeeld aan de manier waarop ze praten of in het leven staan, dat dat best wel negatief is, ook naar de Nederlandse gemeenschap. Ja, dat is er. Maar ik denk dat opleiding daar een hele grote rol in speelt.

Omdat je daar dan meer in aanraking komt met Nederlanders?

Ja, in aanraking ook maar ja ...maar als je je ontwikkelt en bepaalde onderwerpen van verschillende kanten uit gaat bekijken dan kom je er misschien achter dat iets niet zo is of weI zo is en dan ga je er over nadenken en ga je het evalueren en reflecteren. Oat doet niet iedereen.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare school hun culturele achtergrond belangrijk is op sociaal gebied?

Ja. Zeker. Hun culturele achtergrond bepaalt toch... ja, het is gewoon zo... hoe je ergens in staat. Uiterlijk speelt natuurlijk een grote rol, iemand die Marokkaans is, je ziet dat hij Marokkaans is. Die geen blond haar en hlawe ogen heeft.; dat is gewoon zo. En weet je, de vooroordelen zijn er natuurlijk ook. Dus ja, het speelt zeker een rol wat voor culturele achtergrond iemand heeft. Ik vind ook wat je dan met die culturele achtergrond doet, is ook een eigen verantwoordelijkheid. Als je alleen maar negativiteit naar je hoofd geslingerd krijgt, dan kan je gaan denken 'oh ik ben zo' maar je kan er ook in staan van ja, ik ben een Marokkaan maar ik ben ook nog veel meet-'. Het is een beetje wat je er mee doet.

Wat vind je daar van?

Kijk, ik vind, de ene kan er mee om gaan en de ander kan dat niet. Als we terug gaan blikken op criminaliteit onder de Marokkaanse, dat komt ook ergens vandaan. Het gaat veel verder dan alleen de persoon. Oat is gewoon zo. Kijk, hier worden ze gezien als de Marokkaan maar in Marokko worden ze gezien als de Nederlander. Waar hoor je dan thuis? Ze vallen eigenlijk tussen wal en schip. De ene kan daar echt... er is ook wel eens onderzoek gedaan naar waarom dat nou zo is.

Heb je daar zelf moeite mee gehad? Met je identiteit?

Nee. School was school, daar gelde bepaalde regels en normen en waarden. En thuis was thuis. Oat was weer een andere omgeving.

Je hebt daar nooit wrijvingtussen gehad?

Nee, absoluut niet. Nee, echt nooit.

Hadden mensen van buiten jouw vriendschap met bijvoorbeeld dat Nederlandse meisje ooit een mening over die vriendschap?

Eh... hoe bedoel je mening?

Dat ze het jui st leuk of gek vonden?

Nee, nooit iets over gehoord. Ouders ook niet.

Wat is denk je de waarde van vrienden zijn met iemand van een andere cultuur?

Mmh... (zucht) de overeenkomsten en de verschillen. Het is gewoon een hele les, een wijze levensles. Als je alleen maar tussen je eigen cultuur blijft, op een gegeven moment weet je het wel en ken je het wel. Als ik nu kijk naar mijn eigen kinderen, die hebben ook gewoon Nederlandse vriendinnetjes en die komen dan bij ons over de vloer. Hun ogen als ik dan mijn hoofddoek af doe, die reactie van 'woow heb je ook haar!' (lachen). Oat is gewoon zo mooi om te zien, ja vind ik prachtig. En andersom ook, mijn dochter vraagt dan bijvoorbeeld 'mama, waarom mogen wij dan geen varkensvlees eten?' le blijft: clan, het blijft: je scherp houden op deen ofandere manier. je kijkt opnieuw naar je eigen cultuur maar ook de Nederlandse normen en waarden.

Kwam je zelf wel eens thuis bij je Nederlandse vriendinnetje op de middelbare?

Ze woonde iets verder weg, dus we spraken eigenlijk vooral op school of rondom school af. Winkelcentrum of de bios of zo. We zijn wel eens bij elkaar over de vloer geweest maar het was nou ook weer niet zo'n vriendschap dat we bij elkaar de deur plat liepen. Dat niet.

Heeft je vriendschap met haar invloed gehad op je eigen culturele identiteit?

Ik denk niet perse. Ik denk dat dat vooral aan je zelf ligt. Aan mijzelf heeft gelegen.

Denk je dat je ervaringen op de middelbare school hebben bijgedragen aan de manier waarop je vandaag de dag naar culturen kijkt?

Nee, ik denk niet alleen de ervaring op school. Gewoon de ervaring in het leven, het wonen in een multiculturele wijk in Den Haag. Het komen op de Haagse markt. Maar niet perse alleen school.

Heeft het überhaupt geen effect gehad dan?

Misschien wel omdat je op school er toch dagelijks mee te maken krijgt en de andere cultuur bij je zit, ze zitten naast je aan tafel of je raakt er mee in gesprek of je doet samen een werkstuk. Dus dan ga je er gewoon wat intenser mee om. Dus ja, denk het wel.

Jij had een behoorlijk gemengde vriendengroep, was dat ook de norm bij jou op school? Of waren er groepen gebaseerd op achtergrond?

ja er was wel wat groepsvorming, dat merkte je wel. Turkse meiden gingen met elkaar om en Marokkaanse meiden gingen met elkaar om. Maar als ik zo even terug kijk denk ik ook dat het met het schoolniveau te maken had hoor. Kijk, hoe lager je ging, hoe minder keuze je zeg maar had om het maar even zo te zeggen, en hoe hoger, wat gemengder.

De vriendengroepen werden gemengder?

ja, dat je vanaf de havo + ook van allerlei verschillende culturen wat had. En de mavo of het andere gebouw, vmbo, daar zaten toch vooral buitenlandse kinderen op. Daar zaten niet zo veel Nederlanders. Of ze zijn bij mij niet opgevallen. Oat merkte ik wel, dat het vanaf de havo wat gemengder werd.

En ophavo/vwo was het dus wel redelijk normaal om een gemengde vriendengroep te hebben?

ja. Zeker.

Denk je dat die school iets aan de groepsvorming had kunnen doen?

Als ik zo even terug kijk, het was niet negatief of zo. Het heerste geen negatieve steer of wat dan ook, dat niet. Er was nooit echt wrijving tussen die groepen of zo. Oat heb ik niet zo ervaren. Of ik heb het niet mee gekregen.

Kan je nog wat meer vertellen over je ervaring buiten school en hoe dit heeft bijgedragen aan hoe je naar verschillende culturen kijkt?

ja, bijvoorbeeld de Hindoestaanse cultuur. Op school als een kind een bepaalde feestdag ging vieren, dan werd dat even besproken en dan wist je er wat meer van. Als je dat op straat tegen zou komen, dan denk je misschien waar zijn zij mee bezig. Dus ja, op die manier. En niet alleen voor het Hindoelmsme hoor, voor verschillende culturen. Oat je daar gewoon wat anders naar kan kijken. En misschien buiten zou je daar wat minder mee in contact komen.

Wat denk je dat meer impact heeft gehad?

Ik denk toch school.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren bij iemand anders, die je bewust maakte dat mensen soms anders behandeld worden wegens hun culturele achtergrond?

Mmh...ja, op school niet zo zeer. Kan ik me niet zo iets van herinneren. Ik denk dat school daar ook heel erg bovenop zat. Maar buiten school genoeg ervaringen mee gehad. Oat een vrouw die de Nederlandse taal niet beheerste, aan de kassa belachelijk gemaakt werd of dat er dingen geroepen werden van 'ga terug naar je eigen land'. Genoeg. Ik kan nog wel even door gaan.

Is dat vooral vanuit Nederlanders?

De ervaringen die ik zelf heb zien gebeuren is toch wel vanuit mensen met een Nederlandse achtergrond.

Kan je iets herinneren van uit je middelbare schooltijd dat indruk heeft gemaakt op dat gebied?

Ehm... (stilte). Nee. Nee. Was een fijne tijd. Maar ik denk ook dat hoe ouder je wordt, dat je er meer oog voor krijgt, dat je er bewuster van wordt. Daar zit het hem denk ik. Misschien zijn er wel eens dingen maar je bent toch eigenlijk nog een kind. Dan plaats je die dingen toch anders en hoe ouder je wordt, hoe meer je dat gaat voelen denk ik wel.

Hebben dat soort ervaringen effect gehad op hoe jij naar de Nederlandse cultuur kijkt?

(stilte). Nou ja, je houdt er rekening mee. Oat iemand uit het niets ter plekke uit zijn dak kan gaan. Of dat soort dingen. Zonder enige reden. Of vijandig kan reageren. Tuurlijk, het zit altijd wel in je achterhoofd.

Je had het gevoel dus dat de school daar wel bovenop zat, op die discriminerende dingen.

Ik denk dat het daarom niet gebeurde.

Heb je dat dan bewust mee gemaakt dat die school daar iets aan deed?

Nee, dat niet. Maar ik denk omdat het niet plaats vond, dat de school daar wel een grote rot in heeft: gespeeld denk ik. Culturele verschillen waren sowieso niet zo'n issue. Nee, echt niet. Op school kan ik me niet echt iets...

Had je docenten van verschillende achtergronden ook?

Ja, her was echt heel wisselend. Was echt multiculti en van alles. Ik had een Marokkaanse Frans docent, een Hindoestaanse Engels docent, was echt heel wisselend ja.

Zie je dat als iets positiefs?

Ja, misschien wel onbewust toch. Iemand met een andere cultuur is dan toch, we zijn dan allebei anders om het maar even zo te zeggen. Ja, dat... maar ik kon het ook prima met mijn Nederlandse docenten vinden en ik denk dat zij daar dan ook wel bewust voor hadden gekozen om op zo'n gemixte school Jes te geven. Dat merkte je ook aan her type docenten die daar liepen, die interesse hadden in verschillende culturen en lekker verwend werden met het Suikerfeest. Het was gewoon ... ze konden er goed mee om gaan. Geen vijandige of gekke dingen.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het bevorderen van contact tussen mensen van verschillende culturele achtergronden?

Mmh (stilte). Weet ik niet. Nee. Ze pasten zich aan aan de populatie van de kinderen die ze krijgen. Ik denk niet <lat daar een speciale acties op werden genomen, denk het niet. Maar er werd wel. net als musea of de reis naar Parijs of naar Londen, maar dat hoorde bij het programma van de school. Ik denk niet dat dat de achterliggende gedachte daar achter was van 'nu gaan we even...'

Hadden jullie ook activiteiten waar de hele school bij elkaar kwam, dus ook de vmbo afdelingen, zoals een sportdag?

Nee, dat werd echt strikt gescheiden gehouden. Ja. Maar ik denk meer dat dat vanuit het oogpunt was dat het anders heel veel werd, dat het een hele grote school was. Maar ook omdat de andere kant van de school best wel spannend was, veel relletjes en politie en dat soort taferele. Oat was gewoon heel anders dan aan de andere kant dus <lat werd echt wel. je mocht in de pauze ook niet even naar de overkant of wat dan ook.

Want ze lagen wel vlakbij elkaar?

Ja, zeker.

Wat vind je er van dat jouw school in jouw ogen daar niet actief mee bezigis geweest?

Ik heb niet het gevoel gehad dat ik daar iets in heb gemist of <lat de school daar een actievere houding in had moeten nemen. Nee. Het werkte gewoon prima. Het enige waar ik dan soms, we vierden echt allerlei verschillende feesten, Sinterklaas, Kerst, Pasen, alles wordt op school gevierd. Maar bijvoorbeeld met het Hindoei'sme of aandacht besteden aan het Suikerfeest of Offerfeest wordt dan niet gedaan. Maar goed, dat is dan ook gewoon een keuze die je zelf als ouder maakt waar je je kind op school zet. Maar over het algemeen genomen als ik een beetje kijk naar de scholen in Den Haag wordt dat alleen maar op de Islamitische scholen gedaan. Als je naar een Christelijke school gaat, dan kies je daar bewust voor. Dus dan... maar net als mijn kinderen, zij zitten op een openbare basisschool. Ik heb het een aantal keer aangekaart, van waarom gebeurd dat niet? Dat vind ik jammer. Mijn dochter zou het leuk vinden om iets over het Suikerfeest te vertellen. Het is ook leeizaam voor andere kinderen. Dus ik heb het echt een paar keer aangegeven, zeker voor een algemene school. Het is gewoon... Dat vind ik jammer. je hebt ook ouders die dan zo iets hebben van 'nou dan viert mijn kind ook geen kerst, want dat doen we thuis ook niet. En dan komt ze ook niet naar het kerstdiner'. Maar <lat is dan weer, he, mijn dochter kijkt er zo naar uit, ondanks dat we thuis geen kerst vieren en geen boom hebben of wat dan ook, kijken ze echt naar het kerstdiner uit en even ze er naar toe. Vind ik niet dat ik dat mijn kinderen dan moet gaan ontnemen. Maar dat van het Suikerfeest en onze eigen feesten, dat dat dan niet gebeurd, vind ik zeker jammer.

Denk je dat je vrienden van de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Mmh... (stilte). Hebben ze invloed op mijn leven nu? Nee. Denk her niet. Ik zal ongetwijfeld van ieder afzonderlijk dingen geleerd hebben maar of ze nu nog invloed hebben, ik betwijfel het. Misschien in de zin van hoe je nu in het leven staat zeg maar, dat het gewoon een hele fijne tijd is geweest samen en dat je nu terug kan kijken naar een mooie schooltijd. Oat je dan wat positiever in het leven staat of zo. Ook we] dat je op school zag dat het prima gemengd kon zijn. Vind ik wet hoor.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Vertrouwen. Dat het zeg maar niet maar een kant op gaat, tweerichtingsverkeer. Dat vind ik gewoon heel belangrijk, vertrouwen en dat het wederzijds is, vanaf twee kanten. Dat is niet altijd zo en dan houd het voor mij gewoon heel snel op.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren? Dat is wet... ik denk wel dat dat echt een hoofd ... misschien wet het belangrijkste. Echt begrip, kijk, als je ergens niet jezelf kan zijn of alles kan zeggen wat je wit zeggen, dan kan je op basis daar van geen vriendschap bouwen.

Bijvoorbeeld jou w Nederlandse buurvrouw, heb je het gevoel dat je bij haar begrepen wordt?

Ze toont begrip, ja. Maar qua kennis. Haar man heeft wet een Turkse achtergrond maar doet verder niks met de Islam of niet praktiserend om het maar zo te zeggen. Doet ook niet mee aan de Ramadan. Hun kinderen krijgen dat dus ook niet zo mee. Ze vieren wel kerst, tenminste er staat een kerstboom. Ik weet niet hoe gelovigze daar in zijn. Maar dat is gewoon prima, als we met elkaar praten, hebben we het over de kinderen en over de wijk en andere dingen in het leven. We kunnen het prima met elkaar vinden, net zo goed als wanneer ik een Marokkaans iemand tegenover me heb. Maakt niet uit wac voor achtergrond je hebt, als er begrip en respect is en je het gezellig hebt.

En op de middelbare school was het toen ook belangrijk voor je?

Ik denk dat het altijd belangrijk is. Ats je ergens niet je zelf kan zijn of niet het gevoel hebt dat je bepaalde dingen kan zeggen, of dat je op je tenen moet lopen of scheef aangekeken wordt of wat dan ook. Dat dat gewoon niet werkt. Ik denk dat dat echt overal belangrijk is.

Maakt het jou uit hoe je vrienden naar Marokkanen in het algemeen kijken?

Of het wat met mij doet zeg maar? Wat ik zeg, ik sta er echt zo in. Kijk, je hebt feiten en je hebt ja ... vooroordelen en die vooroordelen kan ik daar soms best wel moeite mee hebben. Maar ik ben ook gewoon rechtvaardig en waarheden mogen voor mij ook we] gezegd worden en aangepakt worden. Hopen dat men daar alleen maar profijt van heeft: en beter van wordt. Zo.

En als er dan ooit onenigheid is, zeg je daar dan iets van?

In het verleden deed ik dat iets meer dan nu. Eh... ja ... soms zijn de verschillen gewoon te groot en moet je dingen in het midden gaan laten en kies je misschien de makkelijkste weg.

Zou je vrienden kunnen zijn met iemand die niet zo positief is over de Marokkaanse gemeenschap? Ats her met respect is wet. En als het dus over waarheden gaat.

Teruggaand naar je middelbare school vriendschap, denk je dat het voor Marokkaanse meisjes nog anders is dan voor jongens om vrienden te worden met iemand van een andere achtergrond?

Nee, ik denk niet dat dat verschil moet maken. Acceptatie is dan we! belangrijk. Het is ook we! een lastige voor mij omdat ik best wet veel mocht, zeg maar. Ik denk dat het echt aan de opvoeding ligt die je hebt gekregen. Ik kan nu niet echt iets noemen, wat ik niet mocht. Ik ben best wet vrij opgevoed, ik mocht mee op schoolreis, ik mocht mee op kamp. Eigenlijk atles. ja. Ik heb me nooit ge'isoleerd gevoeld. Als ik kijk naar de meiden met wie ik om ging. was <lat denk ik ook wet zo. Die hebben ook overal aan dee! genomen. Maar ik kan me zeker voorstellen dat het voor bepaalde gezinnen, <lat er gezinnen zijn die hun dochters juist heel streng opvoeden en dat de jongens meer mogen omdat het jongens zijn. Dat ontken ik ook zeker niet, dat dat gebeurd. Ik denk voorheen wel meer dan nu. Maar dat is ook gewoon echt cultuur en onwetendheid.

Denk je dat jou w school in welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar de culturen in de samenleving kijkt en jouw plek in de samenleving?

Ik denk het wet. Wat ik ook vertelde, qua aanbod van docenten, de kinderen die werden toegelaten op de school, dat was ook een mengeling van van altes. En dan kom je in contact dus met allerlei soorten groeperingen en tuurlijk neem je dat mee in je rugzakje later. Ats ik nu terug kijk, ik weet iets over de Hindoestaanse cultuur, ik weet, ja de Nederlandse cultuur daar Ieven we gewoon tussen. Maar ik denk zeker dat het...

Heeft het je geholpen om daarmee om te kunnen gaan?

Ja. dat denk ik wet. Ik denk dat als ik op een Islamitische school had gezeten, maar goed. daar zitten ook veel bekeerlingen tussen met Nederlandse achtergrond, heel veel. Maar veel minder dan natuurlijk. Dus ja zeker, de schoolkeuze heeft daar zeker ook invloed op gehad.

Het is voor die tweede generatie heel erg belangrijk om gezien te worden op basis wie je bent. Dat je niet wordt afgekeurd omdat je Marokkaans bent.

En voor jullie kinderen gaat dat ook weer anderszjn.

Heel anders. Dat merk ik ook hoor. En sowieso ook gewoon qua taal. Ik vind het heel belangrijk <lat ze het Arabisch en Marokkaans mee krijgen. Maar het is wel heel moeilijk om mee te geven, want je beheerst het zelf bijna nauwelijks vloeiend meer omdat je zo...

Spreekje dan Nederlands met je kinderen?

)a, we spreken helaas wel Nederlands (lachen). Ik had het graag anders gezien. We doen ons best en ze krijgen wel wat mee, net als mijn oudste, die verstaat echt het Arabisch vloeiend en terug praten wat moeizaam. Maar ik vind het wel mooi om ze verschillende ...

En die kant gaat de samenleving misschien ook wel op.

Zeker. En wat je ookziet de mengeling van culturen, veel Marokkanen trouwen met Nederlanders ofTurken met Marokkanen, dan krijg je ook een hele andere...

Denk je dat het makkelijker gaat worden voor jou kinderen?

Ik moet je eerlijk zeggen, soms als ik alle narigheid hoor of mensen die echt heel negatief tegenover de Islam staan, daar krijg ik soms wet buikpijn van. Hoe gaat het over twintig jaar voor mijn dochter zijn als zij gaat studeren of ja...maar dat is een zorg voor later, maar het is geen prettig gevoel.

Dilek, 38jaar, Stevin College, Den Haag, Turks

Kun jezelf voorstellen?

Ik ben hier geboren, deels tot een jaar of zeven ben ik in Turkije getogen. Want mijn ouders zijn toen ik echt heel jong was weer terug gegaan. Mijn moeder in eerste instantie, mijn vader is altijd hier gebleven en dus in de tijd dat ik geboren werd tot ik zeven was, heb ik nog twee zusjes en een broertje erbijgekregen.En in 1988 zijn we weer met z'n alien hier naartoe teruggekomen. Toen ik zeven was. ja, de basisschool. middelbare school en uiteindelijk heb ik er voor gekozen om de hogeschool niet te doen, want ik ben op hele jonge leeft:ijd getrouwd. Hele jonge leeft:ijd, twintig, vind ik jong. Ik ben nu bijna 18jaar getrouwd en ik werk in de kinderopvang. ook al bijna zeventien jaar .En sociaal hen ik hier bij de Vereniging heel erg actief en zelf hen ik ook al een heel sociaal persoon dus voor mij zelf is het niet moeilijk om ergens binnen te komen.Zelf heb ik ook vrienden en vriendinnen waar we ook heel veel sociale dingen mee doen, uit eten gaan, uitgaan, noem maar op. Ik heb drie kinderen, eentje van veertien, eentje van bijna elf en eentje van drie, een nakomeling. ja, dat is het een beetje.

Heb je altijd hier in Den Haag gewoond?

)a, in Transvaal. Niet de Schilderswijk, niet om het neer te halen of zo hoor, maar dit hier is echt Transvaal. Ik hen geboren op de De La Reyweg en nu woon ik weer midden in Transvaal.

Zou je wat meer kunnen vertellen over je culturele achtergrond en hoe sterk je je verbonden voelt hiermee?

Ik heb een hele sterke verbintenis voor mijn eigen gevoel want ik hou van de Turkse cultuur, de taal. Want ik vind het een hele mooi taal, ik kan me heel goed uit drukken in het Turks, ik kan gedichten schrijven in het Turks, ik kan vooral denken in het Turks en ik lees heel graag ook nog steeds.De geschiedenis boeit mij altijd, de eetcultuur.)a, en heel veel waarden en normen, daar voelik me heel goed bij. En daarom ben ik ook een hele trotste vrouw op mijn achtergrond.

En zie je je culturele achtergrond dan echt volledig als Turks of wat is de rol van Nederland daar in?
Nee, mijn culturele achtergrond is echt Turks, dat vind ik echt. Maar ik ben in Nederland opgegroeid en ik heb ook heel veel van de Nederlandse cultuur overgenomen. Daar hen ik ook heel blij mee hoor, want als ik bepaalde dingen ga vergelijken dan vind ik toch soms ook wel <lat de Nederlandse cultuur ergens veel beter in is, daar durf ik wel!gewoon voor uit te komen. Ik heb wel al mijn weg gevonden daar in.Bepaalde dingen kunnen wij als Turken zijnde ook over nemen.Bepaalde dingen die de Nederlandse cultuur weer niet heeft en de Turkse cultuur wel, dat kan ook wel!he, omdat je bij allebei thuis bent. Vind ik dan, ik voel me bij allebei thuis. Ik werk al heel erg Jang met veel Nederlandse mensen en Surinaamse mensen zitten ertussen maar ook echt Hollandse mensen. Ik zou daar niet opvallen als Turks zijnde.

Zou je dan iets kunnen vertellen over je middelbare school?

Nou, de basisschool, kreeg ik het advies mavo +. Volgens mij is dat nu ergens tussen vmbo ti en havo in. Toen kon er ook gewoon een mavo + gegeven worden.Toen heb ik de eerste klas gedaan bij Stevin College Beresteinlaan, dat was een mavo school. Toen bestond het Stevin College uit vier ofvijflocaties. Maar na het eerste jaar bleek toch dat de mavo toch gewoon te makkelijk voor mij was en ben ik doorgestroomd naar havo, naar de Zuidlarenstraat. En daar heb ik dus havo afgemaakt. Ik heb wel vier havo twee keer moeten doen omdat ik net niet qua punten, maar voor de drie hoofdvakken had ik een vijf.Dus ik had wel!genoeg

punten maar dat was de reden dat ik niet over kon gaan. Dat is overigens nu nog steeds hetzelfde geloof ik. Dat was de reden. Maar toen heb ik gewoon gekozen om vier havo over te doen. En het examen was toen gewoon ... ik heb trouwens ook examens gedaan in Turkse taal. Ik had Turkse les. Dat doen ze nu helemaal niet meer. Ik heb in mijn basisschooltijd ook nog Turks mogen leren, dus dat heeft er wel voor gezorgd hoor dat mijn Turkse taal vooruit is gegaan. Dus het is niet ergens gestagneerd.

Want je kwam pas op je zevende terug naar Nederland, hen je toen ook pas begonnen met Nederlands leren?

Ja. Op zich was ik nog heel jong en mijn broertjes en zusjes waren nog jonger dus zij hadden het nog veel makkelijker. Maar ik heb het ook niet als moeilijk ervaren. Ik vond het niet moeilijk om te leren zeg maar. Ik heb op de Onze Wereld gezeten, bij ons in de buurt, dat is een hele grote school. Mijn kinderen zitten daar nu ook op. Dat is nog steeds een school die daar dan mogelijkheid voor biedt.

Had je vanaf de havo een vaste klas voor elk vak of wisselde dat?

Dat wisselde wel, maar ik had wel vaste vriendinnen en vrienden zaten er ook tussen. En er zijn nog steeds mensen waar ik nog contact mee heb af en toe, vanaf de havo.

Zaten er veel verschillende culturele achtergronden bij jou op school?

Het was echt een hele grote mengelmoes, het was vooral heel multicultureel in de zin van andere nationaliteiten. Nederlanders zaten er ook tussen, maar niet heel veel zeg maar. Wei tussen die diversiteit. **Hoe zou je dat zeggen in percentages?**

Ik denk Nederlanders wel 20%, en de rest echt was Turks, Surinaams, Chinees, Indonesisch. Ook onder de leraren was dat zo. Wei zo'n zestig tot zeventig procent Nederlandse leraren maar er zaten ook andere nationaliteiten bij.

Die verdeling, was dat een beetje hetzelfde op elke afdeling?

Nee, de Nederlanders waren toch wel vooral de havo/vwo'ers en ze zaten er ook wel tussen bij de mavo hoor, maar merendeel havo vwo. Zaten ook heel veel Turkse mensen op de havo / vwo, maar ook veel op de mavo.

Had je bewust gekozen voor deze school?

Weet ik eigenlijk niet. Het was... ik ben er wel geweest tijdens de open dag. Maar ik ben heel zelfstandig opgegroeid, dus ik deed ook veel omdat vriendinnen van de basisschool... maar ook, het was niet ver van huis. Het was makkelijk bereikbaar. Heel veel mensen die ik kende, gingen daar ook heen. Maar uiteindelijk heb ik hen toch achter moeten laten, toen ik naar het havo gebouw ging.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan cultuur?

Nee, geen extra aandacht. Niet in de zin van dat het uitgelegd werd qua migratie of zo, maar er werd wel stil gestaan bij Suikerfeest en Offerfeest, je kon verlof nemen en dat soort dingen. Als je dat dan aandacht noemt. **Dus het was meer dat jullie verlof konden krijgen, maar voor de andere niet-Islamitische leerlingen werd er verder niet bij stil gestaan?**

nee, het was meer dat wij de vrijheid hadden om verlof te krijgen.

Kan je je discussies herinneren bij bijvoorbeeld Maatschappijleer?

Nee. Ja, er waren wel eens hoor mensen die daar dan het woord discriminatie dan gebruikten, onderling. Maar ik sta daar zelf ook helemaal nooit zo in, dus ik heb het niet op die manier ervaren.

Het kan natuurlijk ook in positieve zin, gebeurde dat ooit?

Ja, voor mij was het vooral dat ik daar Turks mocht leren. Dat was voor mij heel speciaal want het was wel een mogelijkheid dat je dat kan krijgen, want er waren ook wel echt Turkse leraren. Dat de school daar dan mogelijkheden voor biedt, vind ik wel heel fijn.

Heb je naast die Turkse Jes ooit behoefte gehad voor meer aandacht voor culturen vanuit de school?
Nee hoor. Nou ja, ik kan ook niets anders bedenken wat je dan nog meer kan doen. Want taal is wel gewoon het belangrijkste van de cultuur.

Welke feestdagen werden gevierd?

Kerst wel, dan gingen we dineren. Vanuit school werd dat georganiseerd, iedereen deed mee. Maar wat betreft Suikerfeest en zo werd daar geen aandacht aan besteed.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en de verschillen met andere culturen toen je op de middelbare school zat?

Ja, want ik zit ook altijd hier. Vanaf weet ik niet hoe oud. Maar ik denk ook wel rond die tijd, de pubertijd. Ik ben altijd trots geweest en bewust van wat er gaande is. Maar trots wil niet zeggen dat ik andere culturen als minder zie.

Maar het (vie) je wel op wat andere mensen anders deden?

Nee, vooral wat ik deed. (lachen). Ik droeg bewust Turkse vlaggen, want dat vond ik mooi. Van die hele grote kettingen weet je wel!, dat zijn allemaal van die tijden dat je dan dat soort dingen doet. Nu zou ik het niet doen.

Tijdens je middelbare schooltijd, kwam je buiten school in contact met Nederlanders of de Nederlandse cultuur in het algemeen?

Bijbaantjes heb ik een tijdje bij ANP gewerkt, toen heette dat nogzo. En ehm...ik heb toen ook in de thuiszorg een tijdje gewerkt, waardoor ik wel bij mensen thuis kwam. Dat waren ook vooral Hollandse mensen. Maar ik had sowieso, voorkeur heb je natuurlijk wel voor je vrienden. Maar in de klas, vooral ook op het mbo, was ik wel een van de weinige als Turkse zijnde en dat was geen belemmering om vriendschappen aan te gaan.

Hoe zag je vriendengroep er op de middelbare uit?

Het waren wel vooral meisjes. Dit is echt specifiek middelbare school. Allemaal meisjes met hoofddoek waren het ook.

Had je dat zelf ook in die tijd?

Ja. Ik heb het toen ook gedragen, ik denk om er bij te horen, dat zou heel goed kunnen. En achteraf had ik toch zo iets van ik vind het toch niet bij me passen. Heb ik het ook weer af gedaan. Volgens mij heb ik een jaartje of twee, drie het gedragen. En na school was het afgelopen (lachen). Dat waren ook wel de meest timide meisjes, zelf ben ik best wel uitbundig. Maar vooral mavo gedeelte op school was heel erg populair en dat soort schoolgedoe, maar ik zat dan toch meer bij de stuutjes, zogenoemd.

Waren je vriendinnen Turks?

Ja, ze waren Turks maar er zaten ook twee Surinaamse meisjes bij waar we hele hechte contacten mee hadden. Waar we zelfs over de vloer kwamen. Op de basisschool had ik ook een vriendin, dat was een Portugees meisje. En even kijk hoor een half-Italiaans, half-Surinaams meisje. Qua vriendschap had ik op de basisschool, dat kwam later er wel meer bij kijken, dat je gaat kiezen qua nationaliteiten, maar als het klikte, klikte het.

Had je ook Nederlandse vrienden op de middelbare?

Ik herinner het me niet meer. Wei een paar waar ik nog steeds contact mee heb. Maar als ik kijk naar klassenfoto's, zaten er ook wel maar weinig Nederlanders bij mij in de klas, drie of vier. Maar ik was niet echt goed bevriend met ze. Anders was het wel blijven hangen.

Kan je je nogherinneren wat voor contact je dan met ze had?

Klassencontact. Oppervlakkig. Maar nooit problemen mee gehad.

Als je er een reden voor zou moeten geven, waarom denk je dan dat deze meisjes jouw vrienden waren?

Ehm... ik denk vooral... dat we het graag wilde halen. Er zaten niet zo heel veel meisjes van Turkse achtergrond op de havo of vwo. Dat je je vooral gericht voelde naar decijfers en samen de opdrachten maken enzovoort. Maar zij waren ook... eentje van hen was heel uitbundig net zo als ik wat betreft de Turkse achtergrond. Twee anderen waren Koerdische meisjes. Dat was denk ik ook vooral heel erg de cultuur he, het is heel bekend, veilig. Oat trekt wel aan.

Dus je overgang van basisschool naar de middelbare was niet super groot wat betreft wat voor mensen er op zaten?

Nee. Alleen leeftijd (lachen). Dan hen je een stuk ouder en gaje heel anders denken, maar qua nationaliteiten was het niet anders. Het was een heetje dezelfde doorloop.

Waar had je je vriendinnen voor de eerste keer leren kennen?

Bij de kennismaking op school. Het trok me meteen weg aan, waarschijnlijk omdat ik zelf in ieder geval heel sociaal ben, was ik zelf ook vaak de gene die het creëerde, die daar ruimte voor maakte zeg maar. De rest kwam vanzelf mee.

Had je nog andere vrienden van buiten school?

Nee, later wel. Maar niet op de middelbare school.

Dus niet met buurmeisjes ofzo?

Nee, eigenlijk niet. Ik heb me niet zo vast hoeven te klampen aan mensen die...

En je vriendinnen van school zag je dan ook buiten school?

Ja.

Ben je nog steeds bevriend met je vriendinnen van de middelbare school?

Met een paar. Een paar zien we elkaar regelmatig. Oat is dus een van de meisjes, is een zus van Harun. Dat is ook de reden dat wij met Harun hebben kennis gemaakt. Het kleine broertje (lachen). En nog een ander waar ik nog goed contact mee heb, waar we ook regelmatig over de vloer komen. Maar met de rest als ik ze zie dan is het hoi maar meer dan dat is het eigenlijk niet.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Heel gemengd, maar wel vooral Turks.

En je collega's?

Mijn collega's zijn... daar zitten geen andere Turkse collega's tussen, daar ben ik weg de enige. Maar ik, ja... Surinaamse, Marokkaanse, Iraanse en heel veel Hollandse collega's zitten ertussen.

En daar heb je een goede band mee?

Zeker.

En de meestevan je Turkse vrienden, zitten zij ook allemaal bij de vereniging hier?

Nee. Niet allemaal. Ik ben ook een tijdje actief geweest in een studentenvereniging nationaal. Daardoor heb ik ook heel vrienden gemaakt, waaronder in Zaandam, Amsterdam, Eindhoven, Utrecht. En ook naast school heb ik ook vrienden van de Vereniging hoor. Elk jaar hebben wij soort van een feestje. Toen werd het veel meer in zalen georganiseerd, nu zijn het vooral festivals hoe we dat organiseren. Vooral in de pubertijd, beetje zestien of zeventien, zijn we samen met de vereniging en de zusterverenigingen ... daar van die vereniging heb ik ook nog vrienden waar we contact mee hebben.

Je zei net dat je niet per se buiten school vrienden had, maar wel op de vereniging dus?

Ja, wel dus (lachen).

Denk je dat er een reden was waarom je toch meer naar die Turkse meiden trok?

Ik denk dat de taal ook best wel een item kon zijn. Want het was gewoon veel makkelijker ook in je eigen taal. Wei overigens praten we ook gewoon hartstikke Nederlands tussendoor. We hadden zelfs iets uitgevonden, dat noemde we 'Nurks', als je er in het Turks niet uit kwam, gooide je een Nederlands woord tussen. Maar dat was meer, je voelt je gewoon aan beide kanten goed begrepen, ook in het Nederlands en ook in het Turks. Dus het was gewoon een pluspunt. De drempel van elkaar begrijpen is zo laag dat je gewoon geen behoefte hebt aan een andere cultuur.

Spraken jullie op school dan ook Turks met elkaar onderling?

Onderling wel ja.

Vond men dat oke op school?

Nee, nee tuurlijk niet (lachen). Vonden ze helemaal niet leuk. We probeerden ons op die manier wel gewoon aan te passen hoor, in het openbaar. Maar wanneer het kon, zodra de docent met de rug naar ons toe stond, dan was het meteen weer Turks.

Gaat dat dan van zelf?

Ja, of je vindt het gewoon zo leuk dat je even wil uiten. Ik weet het niet. Op dat moment heb je gewoon heel anders. Ik heb al Jang niet meer zo zoals ik toen was. Dus het is ook al wel best een tijd geleden. Maar het zijn wel hele leuke tijden geweest waarin ik hele leuke ervaringen heb gehad.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?

Nee, ik denk dat vriendschap internationaal is.

Is het ook niet moeilijker of makkelijker?

Nee, het zijn wel dingen denk ik, andere dingen die je kan bespreken, waar je het over kan hebben. Andere onderwerpen. Maar als je bij elkaar komt en een kopje koffie drinkt en de behoefte hebt om even met elkaar iets te bespreken, dat is denk ik hetzelfde.

Kijkend naar het begin van zo'n vriendschap, denk je dat je net zo snel bevriend zou worden met een Nederlander als met een Turks iemand?

Weet ik niet... kan heel goed. Ik heb vriendinnen gehad, waar ik het over heb gehad, wij waren gewoon onafscheidelijk op de basisschool. Surinaams en Portugees. Ik vind het wel jammer dat ik haar daarna nooit meer heb gezien, na de basisschool. Die andere wel, zij is nu juf op dezelfde basisschool, waar ook mijn kinderen op school zitten. En een vriendin, dat was een Turkse vriendin, haar heb ik ook nooit meer gezien. Nu weet ik wel dat ze er is, maar hebben we elkaar eigenlijk niet meer ontmoet. Maar wij waren toen ook wel buren hoor, dat was vooral uit de buurt. Maar middelbare school eigenlijk niet meer.

Zit er ook geen verschil in hoe hecht zo'n vriendschap kan worden?

Ik vind van niet. Want toen ik nog bij de HNP werkte, had ik bijvoorbeeld chefs, die waren ook gewoon Nederlands. Maar zij, ik voelde die cultuurdrempel bij hen ook niet. En met hen hadden we ook hele goede contacten. Als het Ramadan was, gingen we ook met zijn allen daar ook eten en dat soort dingen. En ik heb ook wel eens mee gemaakt dat hij zo voor mij op kwam dat hij een vuist had ontvangen. Dat vergeet ik nooit. Hij was ook een stuk ouder dan ik, dus uit bescherming, maar toch, niet iedereen zou zichzelf voorwerpen en...

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere cultuur.

Ehm... hoe bedoel je?

Dat je erg op let wat je met die gene bespreekt bijvoorbeeld? Of je Nederlandse voordoen dan je fijn vond?

Het punt is, ik heb niet echt een moeilijke pubertijd gehad. Ook ik barste van de zelfvertrouwen, ook al was ik toen nog veel dikker hoor, als dat ik nu ben! Maar ik heb het eigenlijk nooit zo ervaren dat ik, laten we het zo zeggen, dat ik niets at omdat zij niets aten, heel stom voorbeeld. Automatisch pas je je aan aan hoe ze

eten of dat je denkt oh het gaat iets anders. Oat je ergens over de vloer kwam en mee deed met hoe ze daar aanpakte, maar niet het gevoel gehad dat ik me anders moest gedragen of kleden. Behalve dus die hoofddoek. Maar uiteindelijk is die er ook gewoon afgegaan. Dus ik ben uiteindelijk denk ik toch altijd we! bewust geweest van waar ik mee bezig was. Overal kan ik mezelf zijn, ik hoef geen andere vorm aan te nemen als ik ergens anders ben. Oat heb ik altijd gehad.

Dat met je hoofddoek, dat was ook nog eens omdat je mede Turkse vriendinnen het ook deden toch?
Ja, ik liep er bij en ik dacht 'nou ja, het is niet slecht wat ik doe', het hoort bij degodsdienst he, dat je je moet bedekken. Niet zo zeer alleen het hoofd (lachen). Oat je je moet bedekken, je vrouwelijke kanten en op den duur. Het was gewoon veel makkelijker om het te doen, omdat in mijn buurt er veel meisjes waren die dat ook hadden. En achteraf voelde ik me er toch niet fijn bij, en ik wilde toch we! mijn mooie krullende haar hebben en heb ik hem toch af gedaan.

Is denk je de culturele achtergrond van jongeren van belang op de middelbare school op sociaal gebied?

Als ze met een goede cultuur, goede wil ik zeggen, goed bijgebracht. Met waarden en normen van de cultuur waarin ze zijn opgegroeid of waar ze vandaan komen, denk ik dat ze makkelijker mee kunnen komen dan wanneer ze half-half van alles wat mee krijgen.

Dus jouw normen en waarden, zou je die vooral als Turks omschrijven of zit daar ook Nederlands in?

Wat mij staande houd is mijn Turks, maar waar ik mee loop kan allebei.

Kan je dan nog iets meer uitleg geven over wat je net zei dat het beter is om goed bijgebracht te krijgen van een cultuur in plaats van meerderen.

Ik zou je een voorbeeld geven, je kan kinderen tweetalig opvoeden, maar bij mij was het net anders, ik wilde mijn kind ook gewoon zelfs Turks leren. En dat kan ik niet allebei tegelijk, ik kon ook kiezen dat mijn man Turks ging praten en ik Nederlands zou kunnen praten zodat ze allebei de talen meteen hadden kunnen leren. Maar ik heb er dus bewust voor gekozen, omdat ik zelf graag ook in het Turks mijn kind wilde opvoeden in mijn eigen taal, heb ik alle drie mijn kinderen in het Turks opgevoed, met de Turkse taal. En de nodige waarden en normen, hoe je dan bent als Turk zijnde en wat zeg je, wat doe je, hoe gedraag je je. En het Nederlandse kwam er bij op school, toen ze naar de peuterspeelzaal gingen. Oat was daar en thuis was ook vooral Turks. Qua eetcultuur maak ik de internationale keuken, we zijn van alles thuis. Maar hoe meer de leeftijd groeit, hoe meer de kinderen Nederlands worden, hoe meer ze daargeen problemen mee hebben. Heb ik ervaren. Want ik heb niet... kijk, ik heb nu een puber kind in huis. We hebben het nooit over discriminatie of over het Turks zijn of Nederlands zijn, dat dat anders is. Wij zijn gewoon mensen. Mensen zijn of Turks of Nederlands. Maar de belangrijke dingen zijn wat je er van over neemt en wat je er van aan neemt. Wat ik ervaren heb met het opvoeden van mijn kinderen is dat ze daar geen totaal geen moeite mee hebben of hebben ervaren. Of ik heb dat zo ervaren. Nooit gehoord dat ze op school buiten de boot vallen omdat ze Turks zijn of omdat ze de Nederlandse taal niet spreken. Ik heb zelf wel eens kritiek gehad over het feit dat ik, waarom ik niet Nederlands heb gepraat tegen ze. Maar tegen hen zei ik dus precies hetzelfde. Als ze de moedertaal heel goed aan leren, daarna kunnen ze veel heter ook een andere taal erbij leren. Dan hebben ze de taal al. Oat andere hoeven ze alleen maar te vertalen.

Maar ik heb natuurlijk ook vanwege dat ik in de kinderopvang werk, de omgang met mijn kinderen is hartstikke Nederlands. Snap je? Vaste tijdstippen naar bed, consequent zijn. Heel veel respect voor de autonomie van het kind. Zo heb ik het zelf ook ervaren. Maar wat ik zie in de buurt en de omgeving hoe er met kinderen wordt omgegaan, is voor mij heel raar. Maar dat past ook niet bij de Turkse cultuur. Heel veel mensen leven hier ook niet echt in een Turkse cultuur, maar ook niet echt in de Nederlandse cultuur. Ze hebben soort van een eigen cultuur eigenlijk een beetje ontworpen, zo van gaat de wind naar rechts, dan gaan ze naar rechts, gaat de wind naar links... dus ja, gewoon een beetje met de wind mee waaien, dan heb je ook niet echt een stabiliteit. Dus ik heb voor mijn gevoel aan stabiliteit gecreeerd voor mijn kinderen.

Ja, want ik heb van andere mensen inderdaad wel gehoord datzebier moeite mee hadden als tweede generatie immigranten. Dat ze niet altijd wisten wie ze nou precies waren, cultureel gezien.

ja, ik heb altijd geweten wie ik was. En mijn kinderen ook. En daarom omdat ik het heel positief heb ervaren, heb ik het zo ook toegepast bij mijn eigen kinderen en dat werkt. In mijn geval, in een antler geval weet ik natuurlijk helemaal niet. Maar in mijn geval vind ik, als er een hele stabiele factor is en structuur is van 'jij bent dit en dit, maar je werkt en leeft: in Nederland, dus dat komt erbij', dan is dat veel makkelijker te accepteren want je hebt al een geraamte.

Denk je dat Nederlanders over het algemeen open staan voor een vriendschap met een Turks iemand?

Ja, vind ik wel.

En andersom, denk je dat de Turkse gemeenschap open staat voor vriendschappen met Nederlanders?

Ehm... open staan is denk ik een te groot woord. Ze zien het vooral als ehm... hoe zeg ik dat, ehm... een wonder. Omdat ze zelf, ja, heel veel mensen hebben een hele grote taalbarriere en het is heel anders als een blond iemand, heel kort gezegd, zich interesseert in de Turkse cultuur. Oat is heel bijzonder. In eerste instantie. Maar als zij zien dat jij ook bijvoorbeeld de taal kent... waarvan ik overigens wel vaak heh meegemaakt dat heel veel Nederlandse mensen wat betreft: heel leergierig zijn en die leren eerst de taal... dat is ook iets van de cultuur wat we over zouden kunnen nemen, om dan contact te zoeken.

Nederlanders die Turks Ieren?

Ja, vaak heh ik dat meegemaakt. Heel veel mensen die getrouwd zijn met een Turkse of andersom. Ik heh genoeg mensen gekend die hartstikke goed bevriend zijn tussen deze twee culturen. Misschien heeft het ook wel te maken met mensen van mijn leeftijds, van de tweede generatie, die hebben bijna geen taalproblemen. Dat scheelt enorm.

En voor jouw kinderen gaat het dan nog makkelijker worden?

Ja, nou ja, mijn kinderen zitten nog op een hele gemengde school. Dus dat is ook natuurlijk anders dan dat ze... wat ik in mijn tijd heh meegemaakt, dat je doorloopt hebt. Je komt niet op een hele witte school. Daar heh ik ook bewust voor gekozen om de kinderen daar niet op te zetten. Dat ze dan in een keer een cultuurschok mee maken van waar hen ik nu terecht gekomen? Om ze daar een beetje voor te beschermen. Want ik heh, wat ik net ook vertelde, hoe meer zelfvertrouwen ze hebben, hoe meer ze de Nederlandse cultuur kunnen leren kennen en met de tijd en ervaring gaat het vanzelf komen.

Je bent niet bang dat ze niet genoeg met de Nederlandse samenleving mee kunnen komen?

Absoluut niet. Want we leven in Nederland en daar zitten ook Nederlanders (lachen). Je ontkomt er niet aan en dat kan ook niet, want jij kiest er voor om in Nederland te leven. Dus je hebt geen andere optie. Je moet misschien wel voor een Nederlandse baas werken straks, dan moet je toch ook gewoon als een Nederlander profileren. Of je klanten gaan Nederlands zijn, ik weet het niet. En taal is daar heel belangrijk in, daar geloof ik echt wel in.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep ooit een mening over jouw vriendschap met mensen van een andere cultuur?

Nee, dat werd gewoon als normaal ervaren.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere cultuur?

Ik vind het heel waardevol. Want ik had ooit een gezegde gelezen ergens 'een taal is een mens, een mens is sociaal zijn, en sociaal zijn maakt de mens de mens'. Dus als wij culturen van elkaar kennen en elkaar kennen, dan hebben wij geen drempel naar elkaar toe en kunnen wij heel veel meer accepteren van elkaar. En dan hebben we veel meer begrip.

Denk je dat je door op zo'n gemengde school te zitten en in zo'n gemengde klas, dat je daardoor al die verschillende culturen ook beter bent gaan begrijpen?

Oat denk ik wel. Oat je het niet raar vindt dat iemand Surinaams is, of überhaupt anders is.

Denk je dat je ervaring op school op een andere manier nog heeft bijgedragen aan hoe jij aan kijkt tegen verschillende culturen?

Weet ik niet... ja, ik heh daardoor wel heel veel zelfvertrouwen kunnen behouden. Ik heb niet zo iemand die snel depressief zou kunnen zijn, zo zie ik mezelf helemaal niet. Kijk, iedereen heeft wel eens tijden, een dag of twee dagen. Maar ik heb niet iemand die gauw een burn-out zou krijgen.

En je denkt dat je ervaring op school daaraan heeft bijgedragen?

Zeker weten, ik heb een hele leuke tijd gehad. Geen nare ervaringen. Het woord discriminatie was bij ons eigenlijk helemaal niet van toepassing.

Gebeurde dat ook nooit op school?

Kijk, ik vind dat toch wel, discriminatie vind ik geen feitelijk iets. Oatdoor is het gewoon heel kwetsbaar om het woord te gebruiken. Als jij en ik hier zitten en er komt een Turks iemand bij, als ik met haar even in het Turks praat is het bij wijze van ook discriminatie. Terwijl zij praat bijvoorbeeld geen Nederlands, dan moet ik wel met haar Turks praten. Het is maar net hoe je er in staat.

Kan je voorbeelden geven van iets wat je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren waarbij mensen toch anders behandeld werden door hun achtergrond?

Nee. Maar wel dat leerlingen zeg maar die dan tekeer gingen, als ze dan een onvoldoende of zo hadden gescoord. Oat ze dan gingen eisen dat ze het opnieuw mochten doen en dat werd gedaan omdat zij geen Nederlanders waren. Maar dat vind ik allemaal puberale uitspraken. Maar niet dat ik heb ervaren, nee.

Al je leraren gingen er ook goed mee om?

Ja hoor, ik heb echt nog nooit een...ja, weet je, als je een toets slecht maakt, dan is dat zo en dan krijg je ook de nodige feedback. Ik denk dat een Nederlands iemand net zo goed de nodige feedback zou kunnen krijgen. Het is echt ook hoe ik er in sta. Ik sta er gewoon niet negatief in.

Was er op jouw school qua vriendengroepjes een verdeling op culturele achtergrond?

Ja... over het algemeen, behalve bepaalde populaire groepen of personen, was het best gemengd.

Niet dat alle Turkse kinderen bij elkaar zaten of zo?

Nee. Je had wel groeperingen hoor. Een groep Turkse mavo leerlingen, die waren ook altijd heel populair of altijd in datzelfde hoekje, altijd gingen ze samen spijbelen. Maar over het algemeen waren dat uitblinkers, maar over het algemeen zat iedereen gewoon aan alle tafels. Tuurlijk, soort zoekt soort een beetje maar het was over het algemeen wel heel erg gemengd.

En je ervaringen buiten school tijdens de middelbare, hebben die bijgedragen aan de manier waarop je tegen verschillende culturen aan kijkt?

Vast... (lachen). Ja, ik, weet je cultuur is zo'n groot woord. Thuis heb ik ook een cultuur en de cultuur bij mij thuis past misschien ook niet in een ander Turks gezin. Daarom heb ik zo iets van, ik had een heel stabiel gezin en een heel gestructureerd leven en dat was voor mij gewoon... ik kan me ook gewoon goed aanpassen waar ik ook ben. Dat heeft vast wel bijgedragen in de omgang met mensen, hoe je mensen aanspreekt of wat je allemaal zegt tegen iemand of hoe je je ergens gedraagt, maar niet zo zeer dat ik denk van dat heeft enorme toevoegingen gehad. Wel dat ik het hartstikke leuk heb ervaren.

Heeft school dan meer impact gehad of ook niet per se?

Ik denk dat dat al is begonnen bij de basisschool. En de wijk, want wij gingen dan bij het buurthuis spelen en daar kwam dan ook van alles en daar waren ook de activiteitenbegeleiders ook allemaal andere... gewoon Nederlands. Ik heb altijd hele leuke dingen gedaan. Ik heb vooral plezier gemaakt. (lachen).

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het samenbrengen van verschillende culturele achtergronden?

Nou, de school had een leswijze op aangepast niveau en ze hadden zelfs een klas voor nieuwkomers die de taal aan leerden. Dus... zo'n school is het. Op de basisschool gingen we het offerfeest vieren maar ook de kerst. Mijn jongste deed vorig jaar mee in het kerstkoor, met een kerstmutsje op en dan ging ze zingen. Helemaal niet erg. Als hij dat leuk vindt. Dus toch gewoon mee doen met waar je mee bezig bent. Ik kan niet zeggen van nee dat is katholiek dat mag je niet doen.

Dus je had wel het gevoel dat je middelbare school misschien heeft bijgedragen aan hoe gemengd die vriendengroepen waren? Of was dat iets natuurlijks?

Nou, weet je, de school heeft daar in zoverre aan bijgedragen dat hij open staat voor alle mensen. Dat ie niet heeft geselecteerd van jij wel en jij niet. Het was een openbare middelbare school, dus in die zin heb ik ook vanuit de leraren of... echt niks ervaren wat betreft dat ik me anders moest voelen. De mensen die daar les gaven, hebben ook nooit gezegd van 'dit is een klas vol Turkse... of geen Nederlandse leerlingen, ik ga weg'. Het waren hele eigenaardige mensen. Er was een geschiedenisjuffrouw, die noemde ons allemaal 'mijn konijntjes' hijvoorheeld (lachen), hele gekke dingen. Het was ook een hele open school daar in.

In hoeverre jij je kan herinneren, was er dus ook niet een bepaalde groep echt in de meerderheid onder de leerlingen?

Nee. Ik denk niet dat een bepaalde culturele groep daar in uit stak.

Nederlanders was iets van 20% zei je...

Ja, er was zo veel. Er was Koerdisch, er was Turks, er was Marokkaans heel veel. Surinaams, Creools. Misschien de Turkse mensen wel de grootste groep als je het vergelijkt met de rest, maar het verschil was niet groot.

Misschien hielp het ook wel dat er dus niemand echt in de meerderheid was.

Dat kan, dat kan echt een effect hebben. Maar het is ook natuurlijk wat voor impact het heeft, is nader in te zien door hoe jij eigenlijk bent. Als jij al een zwak hebt om... en niet echt veel zelfvertrouwen. Maar over het algemeen zat ik zelf ook wel echt in mijn comfort zone hoor, wat dat betreft. Ik had toch altijd Turkse mensen in de buurt. Dus ik zou toch ergens op kunnen terugvallen. Het zal er ook voor hebben gezorgd dat ik het heel positiefs heb ervaren.

Maar had je dan het gevoel dat er iets tussen jou en iemand van een andere culturele achtergrond stond wat je weerhield vrienden te worden met die gene?

Nee hoor. Nee. Toen ik werkte in de ANP, daar was een jongen. Perry heette hij. Hij was een stuk ouder dan ik, maar we hadden heel leuk contact. Dat was een halfbloedje, hij had een Surinaamse moeder en een Hollandse vader. Dat was een hele aparte jongen, hij was niet praatgraag. Maar als hij eenmaal praatte, dan was het heel erg, heel diep. Hij was wel heel erg... hoe noem ik dat, je kon hele leuke gesprekken met hem hebben maar dan moest je daar wel de ruimte en tijd voor hebben, want het was niet eventjes snel hoe is

het met je. Hij claimde je ook echt soort van 'nou moet je even naar mij luisteren'. Bot gezegd. Maar ik had een hele goede vriendschap met hem en hij vertelde ook dingen over zijn leven wat voor mij heel onbekend was. Maar het was niet moeilijk om te accepteren. Hij is zo, hij heeft dat zo ervaren, en ik ben zo en hij vertelt het aan mij. Zo ging dat meestal.

Denk je dat je vrienden van de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Zou heel goed kunnen.

In hoeverre is je identiteit gevormd op de middelbare?

Niet helemaal. Nee. Het heeft wel voor stabiliteit gezorgd, dat ik... ik ben bijvoorbeeld een niet-roker. Die meisjes in mijn buurt rookten ook niet. Oat soort dingen. Ik ben er nu heel blij mee natuurlijk. En dat ik een man heb, ik ben nu bijna achttien jaar getrouwd, al die meisjes hebben dat ook zo gedaan. Dus dat heeft echt wel voor structuur in mijn leven gezorgd, dat ik met ze bevriend ben geweest. Oat denk ik wel. Is moeilijk om te zeggen, maar ik denk dat het echt wel effect heeft gehad. Alles speelt mee he, mijn ouders zijn ook nog steeds samen, hele stabiele jeugd gehad, leuke dingen mogen doen. Dus ik heb ook nooit echt de behoefte gehad om weg te lopen of te rebellen... helemaal niet, eigenlijk.

Een brede vraag; wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Ehm... ja, eigenlijk wel de persoon. Hoe echt hij is. Ik ben sowieso altijd helemaal mezelf. Maar het is vooral ook, wat zie ik in een persoon. Ik woon nu bijna drie jaar in mijn straat, hele leuke buren. Maar direct mijn naaste buurvrouw, dat is ook een Turkse vrouw, die heeft Koerdische afkomst, is een stuk ouder dan ik. Maar ik heb totaal geen aansluiting. Het is wel gewoon gedag zeggen en we geven lekkere dingen aan elkaar, we zijn buren. Zij is een keer bij mij thuis geweest, maar ik ben nog nooit bij haar thuis geweest. Ik heb dan ook niet de behoefte om... wat kan ik nou met haar praten als ik daar ben. Daar ben ik wel bewust van. Selectief eigenlijk. Eigenlijk gaat het dan over hoe ver je kan gaan met die gene, ik kan dit soort onderwerpen niet met haar bespreken. Zij heeft een heel andere cultuur. Ze is de hele dag alleen maar aan het koken voor haar man en kinderen.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Ja... op zich hecht ik daar niet zo veel waarde aan. Zo lang ze mij accepteren hoe ik ben, dan ben ik klaar. Ze hoeven zich niet per se Turks te voelen als ze met mij gaan praten.

Als er ooit onenigheid of onbegrip was, deed je daar dan iets mee?

Nee, nee hoor. Het gebeurde sowieso niet zo. Want ik sta daar niet met mijn Turkse cultuur, ik sta gewoon als mens daar en als Dilek. Als persoon. En cultuur komt eigenlijk daarna pas. Als je daar behoefte aan hebt. Want ik denk, je cultuur maakt jou natuurlijk en dat geeft je ook wel zelfvertrouwen. En als jij daarin zeker bent, waar je bent en hoe je bent, dan moet dat voor vriendschap niet uit maken.

Want je vertelde dat je als puber, en nu nog steeds, de Turkse cultuur erg uitdraagt, dat je het omschrijft als een belangrijk deel van wie jij bent, maar dat werd dus altijd helemaal geaccepteerd en begrepen?

Ja, ja, maar nu in zekere zin, hoe bewust ga je er mee om. Het is niet alsof ik met een vlag in mijn hand door Den Haag loop van he Turkije, weet je wel? Maar waar het kan en waar het niet kan, doe je dat niet. Dan hou je gewoon je mond dicht.

Maakt het jou uit hoe je vrienden naar de Turkse gemeenschap in het algemeen kijken?

Voor een deel wel en voor een deel niet. Want kijk in Nederland heb ik allerlei soorten vrienden, maar als er mensen zijn die tot een terreurgroep behoren en die willen het Turkse uitroeien, dan hoeft ik hen niet als vriend te hebben. Daar kan ik ook echt selectief in zijn. Maar als er bijvoorbeeld iemand is met een Turks paspoort en cultuur en die heeft contacten met een terroristische beweging, dan ook niet. Dan kan ik heel makkelijk zeggen dat ik daar geen behoefte aan heb, want dat gaat botsen.

En algemeen generaliseren over Turken in het algemeen in Nederland, stoort dat je?

Nee hoor, want ik weet hoe het echt is. Daar maak ik me niet druk om. Ik heb andere prioriteiten. En die mensen die dat zeggen, staan ook niet dicht bij mij want kijk, als ik geschiedenis ga lezen, dan wil ik ook geschiedenis lezen uit boeken van betrouwbare bronnen. Dus ik ga niet geloven wat Wilders zegt, dus daar maak ik me dan ook helemaal niet druk om.

Denk je dat je middelbare school op welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag in de Nederlandse samenleving staat?

Oat denk ik wel.

Op welke manier?

De omgang met mensen. Oat je daar puur, bijvoorbeeld de omgang met leraren, dat je daar respectvol mee om gaat. En als je een onvoldoende hebt, dan heb je een onvoldoende. Acceptatie, dat je dingen accepteert. Als ik niet over kan gaan met drie vijven, dan is dat zo. Dan moet ik het over doen. Simpel voorbeeld. In die zin heeft het in mijn persoonlijkheid zeker wel... en ja, hechte vriendschappen. Wat ik tot vandaag heb kunnen mee nemen. Ja. Denk het wel.

Heeft het je vertrouwen gegeven in de multiculturele samenleving?

Ja, daar geloof ik al vanaf het begin in. En ik hou daar van. Ja. Ats ik nu naar mijn, ik heb een Surinaamse collega en zij appte mij vanmiddag nog van 'Dilek, hoe maakte jij die appeltjes met rozijntjes, vertel me snel!' dan is dat zeg maar een raakvlak. Eten is een heel groot item in de cultuur en dat is ook, koken is ook een van mijn passies, en andere dingen uit proberen. Ik kan ook sushi maken thuis, bij wijze van. Dat zijn toch allemaal hele kleine dingen maar dat zorgt er wel voor dat je binnen komt bij mensen. En ik voel dan geen drempel meer tussen de culturen als ik als Turks zijnde zeg dat ik sambal maak. Dat betekent niet dat ik Turks eten niet lekker vind, alleen ik integreer ook in andere culturen en dat wordt dan ook gezien en gewaardeerd. Dat vind ik mooi.

Ja, want ook hier, het is allemaal Turkse cultuur, maar daar zitten nog zo veel culturen tussen dat ik mij ook niet altijd helemaal thuis voel, voor mij is dat ook deels onbekend terrein. Maar ik vind dat juist interessant en dat maakt het ook leuk. Dat het nu zo is, maar vooral ook Turkse vrouwen zijn erg ja terug getrokken. Heel erg naar hun eigen geslacht trekken ze. Omdat ik dat ook niet, ik heb dat niet. Ook vanwege die vriendschap, dat kan ook gewoon met een man of een vrouw. Voor mij, ik heb geen taboes daar in, maar heel veel vrouwen hebben dat dus wet. Ik vind maatschappelijk gezien, omdat ik daar toch wet thuis in ben, ook toch wet een soort voorbeeld functie dat ik dat ook gewoon blijf doen. Ze zien het ook gebeuren en zien dat het kan. Maar dan bestempelen ze het als 'oh maar Dilek kan dat'. Het moet niet daar blijven, daar wit ik van af. Dat is ook een van de redenen dat ik hier nog steeds blijf. Maar ook voor mijn kinderen, mijn man die komt hier. Vrienden van mijn man zijn ook mijn vrienden en andersom. Het is evenredig. En mijn kinderen komen hier en mijn bedoeling hier is ook dat niet alleen papa hier komt, maar ook mama overal kan zijn. Dat ze dat niet raar vinden, dat mama ook werkt. Ik denk dat dat ook wet een stukje cultuur is wat ik dan heb mee genomen vanuit het Nederlandse. Papa is papa en mama is mama maar daar zit geen verschil tussen. Dat zij dat ook in zien. Bij ons thuis zijn de taken ook verdeeld.

Appendix 2.2 Interviews with native Dutch Respondents

Roy, 26 jaar, Comenius College, Capelle aan den IJssel, Nederlands

Kun je beginnen met je zelf voorstellen?

Ik ben Roy, nu 26 jaar. Ik ben opgegroeid en geboren in Capelle aan den IJssel. Daar ook naar de basisschool en de middelbare school gegaan. Hierna ben ik naar de Erasmus universiteit gegaan in Rotterdam, vijf jaar gestudeerd, bachelor en master en nu ben ik twee jaar werkzaam. Ja...

Wat heb je gestudeerd?

Bedrijfskunde als bachelor en daarna een master in strategisch entrepreneur -ship. Eigenlijk gewoon ondernemerschap. En daarna een jaar aangekloot met eigen bedrijfjes, meteen mee begonnen en uiteindelijk toch wet de toegevoegde waarde ingezien van een loondienst. Om daarmee te starten. Ik merk toch dat wat relevante werkervaring wet handig kon zijn, en die had ik niet. Dus nu de afgelopen negen maanden werkzaam bij het Ministerie van Justitie en over twee weken begin ik een nieuwe baan bij Post NL als transformatiecoach.

Als jij je culturele achtergrond zou moeten omschrijven, hoe zou je dat doen?

Ehm, ja eigenlijk best een typisch Nederlands gezin denk ik. Verder, als ik kijk naar mijn vrienden vroeger, in Capelle was het toen al wet een beetje multiculti. Mijn beste vriend op de basisschool was toen half-Surinaams. Op die manier heb ik er altijd wel wat van mee gekregen van jongs afaan al wet. Hartstikke leuk en interessant. Verder op vakanties was het altijd gewoon wet normaal.

Voel je je verbonden met de Nederlandse cultuur?

Ja, best wet ja. Ik denk dat we daar ook wet trots op mogen zijn. Maar ja, tot een bepaalde hoogte.

Kun je iets vertellen over je middelbare school?

Ik ben naar het Comenius College gegaan. Ik heb daar toen zelf voor gekozen, de meeste anderen uit mijn klas gingen toen naar een andere school die dichterbij was. Maar ik had gewoon meer feeling met deze middelbare school. De eerste drie jaar gymnasium gedaan en uiteindelijk op Grieks blijven zitten en toen naar Atheneum gegaan. Uiteindelijk heb ik nog vier jaar Atheneum moeten doen. Zelfs mijn Gymnasium klasje, we waren met z'n twaalf, had denk ik vier of vijf kinderen van een allochtone achtergrond. Dus dat was hartstikke leuk en interessant. Het is niet iets waar je heel erg op doorvraagt of zo, maar een was Turks, de ander Iraakes, een Indisch meisje. Oat zat er toen al wel in. Toen op Atheneum werd dat nog wat

meer gemixt, toen kwam ik ook in de klas metvijfentwintig leerlingen, dat was nog wat gemixter. Maar altijd hartstikke leuk gevonden.

Heb je de hele tijd in een gebouw gezeten?

Het zijn eigenlijk twee gebouwen die aan elkaar vast zitten. Het ene is echt gericht op de onderbouw en de ander op de bovenbouw. Maar dat loopt wel door elkaar heen, maar je had Jes in **een** gebouw.

En het was een havo/ vwo school?

Onze vestiging wel ja, maar je had geloof ik twee vmbo locaties.

Had je een vaste klas door die zes/ zeven jaar heen?

Eerste drie jaar gymnasium, zoals ik zei, waren we met twaalf. Toen ik eruit ging. waren we nog maar met tien. Een paar vakken hadden we dan samen met een andere klas van Atheneum. En dat was hele tijd dezelfde groep inderdaad. Ik zat te denken, toen mijn beste vriendje uit die klas was ook half Chinees. Toen ging ik daarna naar een Atheneum klas en heb ik die laatste jaren in dezelfde samenstelling gezeten.

Dit had je al een beetje verteld, maar kan je nog wat meer vertellen van de verschillende achtergronden bij jou op school?

ja ... Midden-Oosten, wel veel denk ik Marokkaans en Turks. Ehm... Indisch weet ik een paar, die gast met wie ik om ging was Chinees. Niet Centraal Afrika en ook geen Latijns Amerika. Paar Surinamers wel!nog. Voor de rest Midden-Oosten en een beetje Aziatisch.

En als je een percentage zou moeten geven van Nederlanders in verhouding met buitenlanders?

Ik zou zeggen 35% buitenlanders.

En dat was op elk niveau ook wel een beetje hetzelfde? Met jouw Gymnasium klas bijvoorbeeld?

ja, precies, ja. Oat kan je wel stellen. Ik bedoel. devmbo-klassen zaten niet bij ons, dus daar kan ik niets over zeggen. Maar de havo klassen waren inderdaad best wel gemengd en Atheneum ook behoorlijk. Wat ik ook zei, Gymnasium was wel bijna veertig of vijftig procent.

Had je bewust gekozen voor het Comenius?

Ja, mijn ouders hebben mij daar vrij in gelaten en er waren drie of vier opties. Er was ook nog een optie in Rotterdam, maar dat vond ik toentertijd best wel ver reizen en misschien ook wel een beetje spannend, zo'n grote school. En het zag er allemaal een beetje ouderwets uit. Toen toch voor het Gymnasium bij ons in de stad gekozen.

En je basisschool, was die ook al best wel gemengd?

Wei blanker dan de middelbare. Ik zou zeggen tien tot twintig procent had een andere achtergrond. We hadden vlakbij ons een basisschool en die was wel meer gemengd, zat ook naast een Molukse wijk. Maar mijn basisschool was wel wat blanker.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen?

Nee, niet heel erg. Ik heb wel vakken als Maatschappijleer gehad, maar daar kwam het niet heel erg naar voren. Ik heb wel het vak Godsdienst gehad, wat eigenlijk de helft van de tijd het Christendom was maar ook de andere helft: Islam, Hindoeïsme, Boeddhisme. Dus dat, ja, op die manier keek ik daar wel naar. Maar het was niet, zoals dat tegenwoordig meer is, dater aandacht was voor de Ramadan of het Suikerfeest of het Olfefeest, dat was nog niet zo aanwezig.

Hadden jullie met Maatschappijleer ooit klassikale discussies daar over?

Niet dat ik me zo kan herinneren.

En de feestdagen die werden gevierd?

Dat was volgens mij gewoon nog behoorlijk traditioneel Nederlands, Kerst, Pasen.

Kan je je herinneren dat jullie ooit schooluitjes hadden naar culturele plekken?

Volgens mij zijn we wel een paar keer naar musea geweest en een reis naar Rome. Verder niet zo.

Wat vind je ervan dater niet zo veel aandacht werd besteed bij jou op school aan cultuur?

Op dat moment was ik daar niet zo mee bezig. toen was dat voor mij gewoon normaal. Nu zou ik zeggen, jammer, gemiste kans. Ik denk dat het wel heel veel toevoegt, het wordt allemaal steeds multicultureler en dat vind ik ook gewoon iets heel leuk wat ook echt iets kan toevoegen. Dus nu zou ik zeggen, ik hoop dat er nu meer aandacht voor is op de middelbare school.

Was jij je bewust van je Nederlandse cultuur toen je op de middelbare zat?

ja ... ja, misschien wel iets ja. Misschien als ik bij vriendjes over de vloer kwam en ze aten anders. Mijn basisschool vriendje, half Surinaams, dan at ik daar vaak Surinaams mee. Oat is toch ook wel anders. Aten we met onze handen en met van die pannenkoekjes. Oat was wel echt heel anders, dus op die manier ben je jeer daar wel bewust van. En inderdaad als wij gingen koken was het gewoon aardappelen, groente, vlees, hele Nederlandse manier van koken. je merkt wel dat er iets anders was, maar het is nooit iets waar ik heel bewust mee bezig ben geweest ook niet in de omgang met mensen.

Kwam je in de middelbare schooltijd buiten school nog in contact met andere culturen?

Even kijken, mijn wijk was wel behoorlijk Nederlands. Zou zeggen een gemiddelde wijk. We hadden wel naast ons de Molukse wijk, maar daar kwam ik eigenlijk nooit. Verder werkte ik bij de Albert Heijn, daar

was het wel wat gemixter. Danging je gewoon vakken vullen. De vrienden die ik van mijn middelbare school heb over gehouden, dus die half-Chinese jongen en een half-Algerijnse jongen.)a, dus ook buiten school zag ik we] ook gewoon mensen met een andere achtergrond.

Hoe zag je vriendengroep er uit op de middelbare?

)a, ik had echt een vriendengroepje van vier jongens waarvan eentje dus half-Algerijns was en de anderen waren wel volledig Nederlands. Later ging ik ook nog om met een andere vriend, hij was half-Braziliaans. Die kende ik van voetbal.

Hoe was je contact dan met kinderen van een buitenlandse achtergrond bij jou in de klas waar je geen vrienden mee was?

)a, goed. Ik kan het eigenlijk met iedereen altijd goed vinden. Dus het was gewoon gezellig in de klas. Verder niet heel bijzonder.

Waarom denk je dat deze jongens jou vrienden waren vergeleken met andere opties?

)a, nou, ik denk dat je op die leeftijd gewoon veel naar elkaar toe trekt als je dezelfde interesses hebt. Het waren gewoon aardige jongens die ook van voetbal hielden, van gamen, van buiten chillen. Wat ik wel, er waren wel ook jongens met wie we dan buiten aan het chillen waren maar die gingen dan een bepaalde grens over met drugsgebruik of vandalisme of zo. Daar distantieerde ik me altijd wel van. Vanuit huis uit zat het er best wel in dat ik daar gewoon niet in mee ga. Dus dat niet. Maar ik denk dat deze jongens gewoon vriendelijk waren, zich normaal gedroegen en dezelfde interesses hadden.

Waar leerden jullie elkaar voor de eerste keer kennen?

Wei echt pas in de klas, ik ben toen dat jaar dat ik ben blijven zitten gewoon naar een hele nieuwe klas gegaan en ook nog een jaar eronder. Dus toen leerde ik iedereen voor het eerst kennen.

En die vrienden die je daarvoor had?

Die ging ik wel steeds minder zien. Want op een gegeven moment, ja, in de pauzes nog.

Had je nog vrienden die niet bij jou op school zaten, waar je buiten school mee om ging?

)a, jongen van de voetbal waar ik veel mee om ging. Die zag ik wel, zeker toen we op die leeftijd kwamen dat we wat vaker gingen stappen, ging ik eigenlijk altijd met hem stappen.

En je schoolvrienden, sprak je daar buiten school ook wel mee af?

)a, ook we] buiten school, maar wat minder stappen. Daar hadden we toch net weer een andere interesse in, waar we wilden stappen.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare?

Een vriendin zie ik een paar keer per jaar. Verder heb ik er nog een vriend aan over gehouden, die zat in dat vriendengroepje toentertijd ook. Die zie ik twee keer per jaar of zo, niet heel veel maar voldoende. Hij woont nog in Capelle.

En de andere vrienden zijn gewoon een beetje uit elkaar gegroeid?

Meteentje had ik een beetje heibel over meisjes en op een gegeven moment was dat klaar. En met die andere jongens was gewoon meer verwaterd.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

)a, ehm ... ik heb wel een paar vriendschappen overgehouden aan de Universiteit. Waarvan een jongen Surinaams is. Bijna allemaal hoogopgeleid, dat is toch wel een beetje blijven hangen. Ik heb nu sinds een paar maanden een nieuwe vriendschap met iemand van werk, een collega. Hij is Atghaans. Ik heb ook met hem een dag mee gedaan met de Ramadan, met hem thuis mee gegeten en naar de moskee geweest. Dat was wel echt een bijzondere ervaring. Dan krijg je daar ook wel respect voor dat mensen dat dertig dagen doen. Aan het einde van de dag ben je wel blij dat je morgen gewoon weer even normaal kan doen. Dus dat is wel leuk. Maar wel over het algemeen een hoogopgeleide vriendengroep. Nou, ik denk dat de helft wel van een niet-Nederlandse achtergrond is.

Rotterdam is ook wel een behoorlijk gemengde universiteit, had je op je studie veel mensen van verschillende achtergronden?

)a, zeker weten. Ik heb toen ook wel een paar studietripjes gedaan vanuit de studievereniging, daar had ik toen ook wel een vriendengroep aan over gehouden en die vriendengroep droeg ook echt de naam multicultural al. We waren met zijn vijftien, twee autochtonen en de tien mensen van allerlei verschillende achtergronden. Wegingen ook wel eens bij mensen thuis eten en chillen. Die zie ik nu al een tijdje niet meer, maar tijdens de universiteit was dat wel echt de vriendengroep waar ik mee om ging.

Denk je dat er een reden is waarom je nu zo veel multiculturele vrienden hebt en in je jeugd iets minder, je had er we) een aantal maar meestal wel nog met een half-Nederlandse achtergrond.

)a... ehm... nou, ik weet wel dat ik het heel interessant vind. Ik kan met mijn collega uren praten over de Islam of Afghanistan of dat soort dingen. Maar het is niet alsof ik het daar nu op selecteer, het is voornamelijk nu dat ik het goed kan vinden met ze maar ook dat ik het interessant vind om daar over te praten.

Is die interesse pas wat later gekomen of heh je dat altyd wet gehad?

Ja, op zich wel. In reizen en vooral ook her culturele stukje war me heel erg interesseert, dat had ik al we]. maar als je tien bent of twaalt; ben je daar ook niet heel erg mee bezig.

Korn je vandaag de dag veel in contact met andere culturen? In je wijk bijvoorbeeld.

Ik woon in Rotterdam Crooswijk. /a, volgens mij zo multicultural als het zijn kan. In mijn flat, mijn bureu zijn een Marokkaanse familie. Toen ik daar naartoe verhuisde, zeiden mensen wel echt 'oeh ga je naar Crooswijk?'. /a twee jaar geleden was mijn postcode nog de armste postcode van Nederland. En nu is Rotterdam heel erg bezig met die wijk veranderen, veel sociale huurwoningen worden koopwoningen en dat brengt ook weer ander publiek met zich mee. Iets waar ik op zich wel positief tegenover sta, dat het misschien wat beter mixt. Voorheen was het gewoon heel erg autochtoon. Ik denk dat die mix gewoon goed is en noodzakelijk. Maar mijn wijk is we!, het straatbeeld is wel minimaal 80 procent allochtoon.

Denk je dat vrienden zijn met iemand van een andere culturele achtergrond anders is dan vrienden zijn met Nederlanders?

Ehm... nee, ja ...ik denk zeg maar dat het vanuit karakter net zo goed kan klikken. Ik denk wel dat het vanuit gebruiken en kijk op dingen net iets anders kan zijn. Als in, die Afghaanse vriend, soms is het gewoon even aftasten wat is goed en wat is niet goed, dingen waar je een beetje op moet letten. Ik kan me voor stellen dat dat voor andere mensen, dat een andere cultuur ook wel spannend kan zijn. Onbekend maakt onbemind. Gewoon van 'oh, de Islam, ik weer niet war ik daar van moet vinden, her nieuws is niet echt positief er over. Of Ramadan, waar slaat dat nou op?'. Ik snap wel dat het voor mensen een barriere vormt, misschien niet eens bewust. Voor de Nederlanders. En de een vindt het interessant en de ander denkt, geef mij maar gewoon de Nederlandse cultuur. Ik denk dat het ook juist een bepaalde diepte kan geven en dat je dan kan praten over die verschillen. Maar ik snap dat het voor andere mensen misschien anders is.

Denk je dat het dan moeilijker of makkelijker is?

Misschien ietsjes moeilijker. Omdat mensen wel gewoon een neiging hebben naar het opzoeken van gelijken. Van bekenden, veilig en vertrouwd. Oat het in dat opzicht moeilijker kan zijn, omdat je even dat drempeltje over moet om contact te leggen met iemand en als je ze dan leert kennen, dan kan het gewoon heel goed klikken. Maar dat eerste contact, dat is gewoon soms al waar je even een drempel over moet. En daarom zou ik ook zeggen dat het misschien iets moeilijker is.

Heb je dan ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in zo'n vriendschap?

Mmh... nou, ik let er we!op. Bijvoorbeeld met die Afghaanse vriend, hij is behoorlijk strikt Moslim. Dan let ik wel op dedingen die ik zeg. Oat ik, ja, hoe moet ik het zeggen, alzou ik een avond gaan stappen en helemaal straatbezopen zijn, weer ik dat hij daar misschien wat van vindt. Voor hem is dat natuurlijk echt een vevan-zijn-bed-show, want hij drinkt nooit alcohol. Oat zou je dan misschien makkelijker met een Nederlandse vriend delen, gek genoeg. Ofals je dan verhalen hoort van, ik heb zelf een vriendin, maar iemand anders die een verhaal met, iemand die veel bedpartners heb gehad. Oat zou ik aan de ene vriend we! vertellen, maar bij hem niet. Vanuit zijn geloof is dat gewoon heel anders. Ik weet niet of hij daar blij van wordt. Ik merk op werk bijvoorbeeld al. bepaald e gesprekken die gewoon heel luchtig over Temptation Island gaan of zo, dat soort dingen al. dat dat iets is voor hem, hij heeft daar natuurlijk een mening over. Dan denk ik, dan ga ik hem daar ook niet mee vermoeien. Daar let ik wel een heetje op.

Maar daar heb je niet echt moeite mee?

Nee, ik vind het eigenlijk wel iets hebben. Ik zou inderdaad zeggen, het is soms inderdaad wat vulgair, bepaalde gesprekken aan de lunchtafel op werk. Het gaat gewoon helemaal nergens over, programma's zoals Temptation Island hebben gewoon totaal geen inhoud natuurlijk. Ik vind het ook we!weer mooi dat hij zich daar dan wat van distantieert. Maar soms is het ook we!weer een lekker makkelijk onderwerp om over te lullen.

Denk je dat hij zich ooit aanpast in zijn vriendschap met jou?

Nou, ik hoop het niet, maar misschien we!. Net zo als dat ik er over nadenk wat ik zeg, dat hij dat misschien ook weltoet en daar op let. Ik hoop in ieder geval dat ik hem het idee heh gegeven dat alles met Islam, geloof en cultuur, dat ik niets apart vind. Maar ja, we hebben we!gewoon soms wat zwaardere gesprekken over de Islam waar ik soms wel kritische vragen stel. ook voornamelijk uit interesse. En dat hij daar dan iets over zegt. Grappig voorbeeld, we hadden het over zijn opa, dan heb je het echt over de oude generatie Afghanen. En zijn opa heeft twee vrouwen. Oat vertelde hij me dus vorige week en de manier waarop hij het zei, zei hij het toch een beetje ... meteen er achteraan zei hij 'ja, tegenwoordig doen we dat natuurlijk niet meer, het hoort ook helemaal niet'. Maar op die manier, hij verklaarde het wel gelijk een beetje. Voor die generatie was dat gewoon heel normaal. Daarin merk ik we] dat hij er misschien wel op let, van hoe ervaart een autochtoon dat.

Denk je dat Nederlanders over het algemeen open staan voor een vriendschap met iemand van een andere cultuur?

Ik denk het wel, maar ja. Als je kijkt naar tegenwoordig, dat er nog steeds bepaalde mensen zijn met hele sterke meningen waarom dat niet zou kunnen of moeten. Ik hoop het merendeel wel, dat denk ik wel. Maar ik denk wel dat ze misschien niet in hun, dat het misschien niet intrinsiek vanuit hen zelf komt, maar dat ze daarmee geconfronteerd worden, bijvoorbeeld op werk. Collega's heb je meestal niet voor het uitkiezen en als je dan een collega hebt met een andere achtergrond en je er dan achter komt dat het gewoon goed klikt of gezellig is. Ik denk dat het uit zich zelf misschien wat minder snel ontstaat. Psychologisch is het ook wel te verklaren dat we kiezen voor onze eigen soort, dat *voel* veiliger. Maar mensen moeten even die drempel over geholpen worden, dan denk ik dat mensen er wel voor open staan.

Heb je door je leven een gevoel gehad dat mensen van een andere culturele achtergrond open staan voor vriendschappen met Nederlanders?

Ja, het grootste gedeelte wel. Ja. Ehm... het voelde altijd gewoon heel normaal, we waren ons er niet echt bewust van dat iemand een andere achtergrond had. Ik heb wel bijvoorbeeld ervaren dat op de voetbalvereniging waar ik zat, toen ik nog woonde in Capelle, voetbalde ik in Rotterdam. Van de twintig jongens in het voetbal team waren er zestien niet autochtoon. Oat ik daar pas merkte dat het toch allochtonen onderling was, dat het inderdaad ... als autochtoon jongen werd je toch net even iets anders aangekeken.

Bij jou op de middelbare school, was er groepsvorming naar culturele achtergrond?

Nou, ja ... ophet schoolplein zag je het wel hoor. Het groepje met de stoere jongens ergens ophet schoolplein, dat was dan meestal toch wel met allochtoon achtergrond. Zou niet zeggen dat ze dan geen autochtonen in de groep wilden, er waren er wel een paar. Maar het merendeel was wel allochtoon, ik denk wel dat ze dat opzochten.

Was dat dan echt op basis van allochtoon / autochtoon, of specifieker per culturele achtergrond?

Ik denk wel gewoon allochtoon en autochtoon, niet ook nog eens op nationaliteit.

Denk je dat de school iets had kunnen of moeten doen aan de groepsvorming?

Nou, misschien wel inderdaad. Ik denk dat omdat we er weinig informatie over kregen, dat voor de mensen die daar wat, die dat wat lastig vonden, wat meer uitleg wel had geholpen. Oat je wat meer stil staat bij wat is de Islam nou, wat doet deze cultuur, wat is de Ramadan, waarom doen ze dit of dat. Ik denk wel ... ja, zoals ik zei; onbekend maakt onbemind. Ik denk dat als we daar wat meer van af hadden geweten, die drempel minder hoog was geweest.

Had je het idee dat je die groep niet eens echt binnen zou kunnen komen?

Ehm... dat groepje dat op het schoolplein stond was niet per se een groepje waar ik mee om wilde gaan dus dat gebeurde ook niet echt. Maar verder heb ik met de mensen met wie ik om wilde gaan op de middelbare school. altijd prima om kunnen gaan. Oat klikte goed.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare hun culturele achtergrond op sociaal gebied belangrijk is?

Ja, dat denk ik zeker weten wel. Ja, ik denk dat het ook wel een leeftijd is waar je voor de eerste keer echt bewust wordt van dat je een andere achtergrond hebt. ik denk dat je ook wel vaak ziet dat ze zich nog meer gaan conformeren naar hun achtergrond zeg maar. Ik had inderdaad een meisje op de middelbare die de eerste jaren geen hoofddoek droeg en de laatste jaren wel dat ze zich toch iets meer ging identificeren met 'he ik hen Turks, dus dat wit ik uitdragen'. Toch soort van trotsheid. Ik denk dat als mensen zich er bewuster van worden, dat ze er dan wat meer mee bezig zijn en misschien ook wel meer op zoek gaan naar mensen van dezelfde achtergrond.

Dus het heeft ook wel effect op de interacties?

Ja, ik denk het zeker wel.

Wat vind je daar van?

Ik vind het heel logisch, wat ik zei, op die leeftijd wordt je er wat meer bewust van. Het zou alleen mooi zijn als ze zich niet zouden distantieren van autochtonen of mensen van een andere afkomst. Ik denk dat het heel mooi is dat zij zich bewuster zijn van hun eigen achtergrond, zo Jang ze wel open blijven staan voor anderen. Verder ja, zit er niet echt kwaad in, denk dat het iets moois is, dat ze zich daar bewuster van zijn.

Hadden mensen van buiten jouw vriendschap met die half Algerijnse jongen of half-Chinese jongen daar ooit een mening over?

Nee. Nee. Ik moet zeggen dat, ik vond bijvoorbeeld bij hem, zijn vader was dan moslim. Maar bij hem zelf kwam dat eigenlijk nooit naar voren, hij deed ook niet mee aan de Ramadan en hij dronk ook mee. Bij hem kwam dat niet echt naar voren.

En bij andere vriendschappen?

Nee, eigenlijk was het altijd wel dat ze bepaalde dingen wel vast hielden van de cultuur, bijvoorbeeld eten of dat ze de taal een beetje spraken. Maar redelijk beperkt. En nu eigenlijk met die vriendschap met die Afghaanse jongen, dat hij nog wel echt strikt moslim is, dat ik het echt wat meer zie in alledaags gedrag dat het wat meer naar voren komt. Als in, als we op vrijdag werken gaat hij altijd even naar het vrijdagmiddag gebed. Dan komt het wat meer naar voren. Maar die vriendschappen vroeger, waren zij in hun gedrag en normen en waarden hele Nederlandse jongetjes. Alleen met een tintje.

En nu hebben je Nederlandse vrienden of familie ook geen mening over dat soort vriendschappen?
Nee, ik denk dat ze het eigenlijk wel leuk vinden. Toen ik mijn broertje vertelde over die Afghaanse vriend en dat ik een dag met de Ramadan heb mee gedaan, dan vond hij dat juist heel interessant. En hij heeft zelf dan weer een Chileense vriendin, dus dat... binnen mijn familie merk ik wel dat ze het allemaal wel interessant vinden.

Wat denk je dat de waarde is van een vriendschap met iemand van een andere cultuur?

Ik denk toch wel gewoon een wat breder perspectief van wat normaal is, wij vinden wat we hier in het westen doen normaal, maar is het wel de norm? Als mensen het belachelijk vinden dat bepaalde vrouwen een man geen hand willen geven, dan is dat heel erg met een Westerse bril opgekeken. Maar juist door dat contact met die Afghaanse vriend weet ik wat de gedachte erachter is en begrijp ik ook dat in het Midden-Oosten of in de Islamitische wereld dat weer heel normaal is. Dus ik denk dat je wel een bredere kijk krijgt op wat normaal is en daar vraagt tekenen bij zet. Die hele zwarte piet discussie, als jij nooit geconfronteerd wordt met het uitgangspunt van een allochtoon, zou je ook nooit begrijpen waar het hele probleem om gaat. Dus ik denk zeker dat het wel toegevoegde waarde heeft.

Ben je zelf ook je eigen normen en waarden gaan revalueren?

Zeker weten, ik zou zeggen een paar jaar geleden dacht ik ook heel erg van waar gaat die zwarte pieten discussie over en nu ook wel in gesprek met mensen merk ik dat ik er zelf een ander standpunt in neem. Dat is echt, ik ben daarin wel veranderd van, echt 180 graden gedraaid.

Als je dan in geschiedenisboeken kijkt of zo, je kan niet ontkennen waar het vandaan komt. Ik denk dat überhaupt we daar in Nederland niet heel erg bewust van zijn, de zwarte pagina's in de Nederlandse geschiedenis waar we niet trots op mogen zijn. Ik vind dat het erkennen van die misdaden, ten eerste moeten we die erkennen, maar ten tweede, als daar tradities uit voort komen moeten we die ook even revalueren. Net zo als met stierenvechten in Spanje, mensen willen het behouden want het is traditie terwijl wij allemaal zo iets hebben van, joh daar stap je toch van af. Ook al is het traditie. Voor ons is dat heel duidelijk. Maar dit is precies hetzelfde, dit is ook een traditie waar we niet van af willen stappen en niet eens willen evalueren of het goed of fout is. Maar ook, van oorsprong is het helemaal niet zo Nederlands, net als heel veel tradities. Tulpen komen ook niet uit Nederland. Alles wat wij identificeren als de Nederlandse cultuur is ook maar een samengeraapt zootje. We hebben ooit maar landgrenzen bedacht of uitgevochten en nu is alles wat daar binnen valt opeens Nederland, het is ook maar een samengeraapt begrip. Maar dat gaat voor heel veel mensen te ver. Die zien cultuur als iets vast.

Ik heb in Rotterdam vaak wel het idee dat het al aan het doordringen is, omdat het zo multicultureel is. Merk je ooit verschil met vrienden uit andere delen van Nederland?

Ja. Ik merk het wel. Als in, ik merk hoe makkelijk het gaat in de omgang met anderen in Rotterdam. Ik hoor zelden negatieve meningen er over. Maar ik was voor werk in Zwolle, daar valt het wel op dat het minder is. Als ik in het straatbeeld voornamelijk autochtoon Nederlands zie, dan valt mij dat op. Dit is voor mij normaal geworden. Maar ook dat ik daar merkte dat ik het daar met iemand over had en dat hij een grapje maakte waarvan ik dacht nou ...die zou ik niet gemaakt hebben, dat vond ik behoorlijk racistisch. En bij hem was dat nog normaal. Ik merk het daar zeker weten in. Het is maar net waar je mee opgroeit. Het is niet dat dat van hen per se fout is, maar ze zijn er gewoon niet zo mee bekend.

Heeft je ervaring op school bijgedragen aan de manier waarop je naar verschillende culturen kijkt?

Ja, denk ik zeker weten van wel. Het is niet echt alsof ik er les in heb gekregen of het me bewust is bijgebracht van een andere cultuur is ook normaal, ik ben daar gewoon mee opgegroeid. Maar bijvoorbeeld wel de godsdienstlessen, je ging wel inhoudelijk in op de Islam, Hindoeïsme en Boeddhisme. Op de manier leer je wel andere perspectieven kennen dan die van je zelf. Eerst was het altijd je bent Christelijk of niet in Nederland en nu is het wel van er is veel meer mogelijk en voor hen is dat dan weer normaal. Dus ik denk zeker dat het heeft bijgedragen, ja.

Was je sociale ervaring dan belangrijker dan je les ervaring om het maar even zo te zeggen? Of juist andersom.

Ik zou zeggen dat de sociale ervaring belangrijker was, ja. Dat is natuurlijk gedrag ook. Dus ja, van nature ga je dan gewoon met iedereen om. Daarnaast in minder mate ook de les die we er over kregen. Wat ik zei, het

was behoorlijk beperkt tot religie en niet zo zeer op maatschappelijk of cultureel gebied. Voornamelijk in de omgang met anderen, wat gewoon normaal was.

Je zei al een beetje van dat begrip belangrijk is, dat onbekend onbemind maakt. Denk je dat ze daar binnen de lessen iets aan hadden kunnen doen of moet dat echt op een andere manier ontwikkelt worden?

Ik denk het wel, ja. Als je inderdaad mensen meer bijbrengt over andere culturen en ze ook uit legt dat wat wij hier normaal vinden, we alleen maar normaal vinden omdat we daar hiermee opgroeien. Oat het niet zo zeer de standaard is of zo. En ook gewoon meer kennis over andere culturen, ik denk dat dat kan bijdragen. Maar als je zo'n les interactief maakt en mensen met elkaar laat praten over hun achtergrond. Is er iemand met een allochtone achtergrond die misschien wat wil vertellen over hoe het er thuis aan toe gaat. Ik denk dat dat zo makkelijk kan en echt we] toegevoegde waarde heeft. Ik denk inderdaad mensen die vooral autochtone vrienden hebben, die komen er ook helemaal niet mee in aanraking.

Als jullie ooit culturele zaken bespraken tijdens de les, zorgde dat ooit voor fricties in de klas?

Nee, niet zo zeer. Ik zou zeggen, ik had wcl een paar meiden in de klas die volgens mij we! Islamitisch werden opgevoed, maar dat ook niet heel sterk uit droegen. Verder niet echt iets mee gemaakt van frictie. Het is alleen later als je er op terug gaat kijken, dat ik inderdaad zelf ook denk van 'nou, misschien hadden die geschiedenisboeken we] een behoorlijk rooskleurig tintje van Nederland. Maar niet dat ik er toen zelf bij stil heb gestaan van he volgens mij... nou ja, we moeten dat gewoon meer erkennen dat we, ook in Indonesie, behoorlijk de fout in zijn gegaan. Ik bedoel, het gaat erg veel over de tweede wereldoorlog en wat daar gebeurd is, is ook verschrikkelijk, wat het land is aangedaan ook. Zeker in Rotterdam zijn we ons daar misschien nog iets meer bewust van. Maar de jaren daarop hebben wij ook soolgelijke dingen gedaan in Indonesie, hebben we ook concentratiekampen gehad in Indonesie en dat hoor je nergens terug. Ik denk dat dat ook we]het gevaar is, weet je. Ik bedoel, we kregen bijvoorbeeld heel veel lessen over de Vietnam oorlog met dan nog een redelijk neutrale bril op, waardoor je ook zag wat de Amerikanen aan fouten hebben gemaakt. Dus die fouten werden wel erkend, van toch wel onze geallieerde vrienden. Maar helemaal naar ons zelf kijken, nee...te weinig.

Jullie docenten op school, zat daar een mix in?

Voornamelijk Nederlanders.

Denk je datjeervaringen buiten school in die tijd hebben bijgedragen aan de manier waarop je naar verschillende culturen kijkt?

Mmmh.. nee, ja ... de mensen van een allochtone achtergrond waar ik thuis kwam wel, natuurlijk met het eten en zo. Maar verder kwam dat niet heel erg naar voren. Ik denk dat mijn tijd bij het voetballen en dat ik een van de weinige autochtone jongens in het voetbalteam was, dat dat me wel be'invloed heeft hoe ik er naar kijk. En dat is dan misschien niet zo zeer positief. Oat ik toch merkte van ja dat groepsverband of ik hoorde allemaal van die stoere verhalen in de kleedkamer, dat je ook denkt van 'oh nou jongens, daar ben ik het niet mee eens' weet je. Ik zou zeggen dat dat toentertijd negatief heeft: bijgedragen aan mijn kijk.

Voelde je je aan de buitenkant in die groep?

Zeker, ja. Als ik daar nu op terug kijk, weet je, <lat je toch gaat opletten van hoe hegroeten ze elkaar, met een bepaalde boks of zo. Volgende keer doe je ook die boks. Of dat ze bepaalde merkkleding droegen en het is natuurlijk gedrag, je wil er toch een beetje bij horen. Maar ja er waren ook types inderdaad met een grote mond, met vechtpartijen en een paar jongens stalen wel eens wat, dat soort dingen. Daar was ik voorheen nog nooit mee in aanraking gekomen en nu zat ik opeens in een heel multicultureel team en hoorde ik dat soort dingen in de kleedkamer. Natuurlijk, de helft: zal stoere praatjes zijn geweest, maar het kleurde me wel. Gelukkig niet dat het iets is wat ik altijd bij me heb gedragen, maar ik merkte toen wet van he, blijkbaar ... tja, het kleurt wel een beetje je beeld.

Je ervaring op school of buiten school, welke van de twee been meer impact gehad?

ik zou zeggen op school, vooral hoe normaal het was. Ik heb er nooit een seconde bij stil gestaan dat iemand van een andere culturele achtergrond was. Het is iets wat ik nu ook nog steeds bij me draag.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je zelf ooit hebt mee gemaakt of hebt zien gebeuren bij andere mensen, die je bewust maakte van dat mensen soms anders behandeld worden wegensbun culturele achtergrond?

Oat ze gediscrimineerd zouden worden, wil je zeggen? Bijvoorbeeld in mijn voetbalteam, als iemand gekleurd was, werd hij sneller omarmd in de groep dan iemand van autochtone afkomst. Verder heb ik nooit echt discriminatie mee gemaakt waarvan ... nou ja, het zal vol opgebeuren, maar ik heb hetzelfde nooit bewust mee gemaakt. Ook nooit echt racistische grapjes of zo, op de middelbare school in ieder geval niet. Nee. Gelukkig niet.

Heb je het daar ooit met je Afghaanse vriend over?

Wei eens over gehad en hij zei zelf ook dat hij het niet zo veel mee maakte. Hij komt zelf uit Alkmaar, wat minder multicultureel dan Rotterdam natuurlijk, maar hij heeft daar niet veel ervaring mee gehad. Maar hij had wel dat hij voornamelijk met moslims om gaat... maar ja, hij had zelf niet zo veel negatieve ervaringen. Je merkt wel eens soms dat, op een grappige manier dat je soms wel een grapje maakt er over, waarvan je denkt dat ze kunnen en vice versa zeg maar. Maar ik heb in ieder geval nooit gemerkt dat hij het niet kon hebben of zo.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het verbeteren van contact tussen leerlingen van andere culturele achtergronden?

Nee, niet actief zou ik zeggen. Ik zat daar vanaf 2005, ik denk dat het toen nog minder leefde in die tijd.

Hadden jullie ooit sportdagen ofzo, dat je met alle niveaus bij elkaar kwam?

Met vmbo school kwamen wij helemaal niet in aanraking. Met de havo klassen in dit geval, er waren wel gemengde sportdagen. Dat wel ja.

Hield je daar contact aan over?

jawel. Niet echt vriendschappen, maar als je door de aula heen liep, dat je ook allerlei mensen kende uit de havoklassen.

Wat vind je er van dat de school er niet zo actief mee bezig was? Hadden ze dat wel moeten doen?

Nou, nu denk ik, het is wel jammer en had veel beter gekund. Maar aan de andere kant is het ook maar weer, op dat moment leefde het veel minder dus kan je het ze ook niet echt kwalijk nemen. Ik denk met heel veel dingen in het verleden, het had anders gekund, maar op dat moment zo iets helemaal niet naar voren komt of niet naar wordt gevraagd, ik bedoel nu is het echt een thema. Dat multiculturele bevorderen. Dus ik zou zeggen als middelbare scholen het nu niet doen, vind ik <lat echt jammer. Maar toentertijd leefde het gewoon niet heel erg.

Ook niet onder de mensen met een buitenlandse achtergrond denk je?

Niet dat ik heb mee gekregen of dat me is bijgebleven. Nee.

Denk je dat je vrienden van de middelbare invloed hebben gehad op je nu?

(stilte) ja, ik denk dat ze je natuurlijk op een bepaalde manier wel gevormd hebben. Ik kan niet echt iets aanwijzen waarvan ik kan zeggen dat het me voor altijd heeft veranderd of is bijgebleven ofzo. Ook zeker niet met die jongens met een allochtone achtergrond. Ze hadden een allochtone achtergrond, maar het was wel behoorlijk vernederlandst.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Toch we! redelijk dezelfde normen en waarden, ik merk gewoon als iemand ergens echt heel anders naar kijkt, ik mezelf daar wel wat van distantieer. Tuurlijk de basic dingen, het moet klikken, je moet het gezellig kunnen hebben samen en kunnen lachen. Maar ik vind de combinatie van openvakkige gesprekken en gesprekken met wat meer diepgang. vind ik heel prettig. Als je dan zegt echt een vriendschap, dan moet dat er allebei zijn. En als ik kijk naar al mijn vrienden, het zijn allemaal wel lieverdjes. Hele goedaardige gasten die allemaal natuurlijk ook wel eens stoere jongens dingen doen maar in de kern echt wel heel goedaardige mensen zijn. Daar let ik echt wel op ja.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Ja, zeker. Als ik dan nu kijk naar die Afghaanse jongen, hij is natuurlijk moslim. Maar verder qua normen en waarden is hij gewoon heel goed geïntegreerd. Ik denk vaak van ja hij komt er beter van af dan veel Nederlanders die ik ken. Ondanks dat hij best wel trouw blijft aan zijn religie en achtergrond. Dus ja, in hoeverre. Ik heb een redelijk basic Nederlandse achtergrond dus ik denk dat ze daar wel voldoende mee in aanraking zijn gekomen. Dat kennen ze ook wel gewoon.

Als er ooit onenigheid is over bijvoorbeeld normen en waarden, hoe lossen jullie dat dan op of wat doe je dan op zo'n moment

Nou er zijn natuurlijk wel bepaalde onderwerpen zoals ik zei waar ik dan kritische vragen over stel, maar nou ja, ook bepaalde dingen waar ik dan echt niet bij kan komen. Dan zegt hij ook van 'ja, het is geloof, ik geloof hier in en ja rationeel is het misschien niet te onderbouwen' en ja dan heeft iedereen gewoon zijn eigen standpunt. Het is niet of we volledig overeen hoeven te komen. Dus. Ik denk dat dat ook wel gewoon het doe! moet zijn. Het is niet realistisch om te denken dat je altijd op hetzelfde punt uit komt. Accepteer ook dat de ander er anders naar kijkt.

En maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar Nederlanders in het algemeen kijken?

ja. Ik merk wel dat ik daar mee bezig ben. Oberhaupt wel ik eens dat ik echt hoop dat die allochtone vrienden geen negatieve ervaringen hebben met Nederlanders. Maar ik probeer het ook te nuanceren van dat ik uitleg waar dat gedrag vandaan kan komen of dat ik zelf denk dat het hier en daar vandaan komt. Het is niet alsof het slechte mensen zijn maar ja ... ze zijn er gewoon onbekend mee. Dus ja, so it van bemiddelen, dat doe ik wel soms. Begrip bevorderen van beide kanten. Als ik iemand voor me heb die daar totaal niet voor open

staat, voor allochtonen, dan zou ik daar een gesprek mee aan kunnen gaan. En vice versa ook. Ats iemand vertelt, dit en dit is er gebeurd, ik zou het nooit goed praten maar ik heb dan wet van ja, waar kan het dan vandaan komen.

Denk je dat de school in welke manler dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar de Nederlandse samenleving en de maatschappij kijkt?

Ik kan het niet echt plaatsen waar dat zou zijn geweest, maar ik denk zeker dat elke middelbare school invloed heeft op hoe je je ontwikkelt. Zeker die levensfase al. Ik denk dat je daar wet dingen van mee krijgt. En ik denk ook zeker, achteraf gezien, dat er een toegevoegde waarde zit achter een school die we! godsdienst Jes geeft. Ik denk juist dat het belangrijk is dat meerdere geloven aan bod komen en je verschillende perspectieven geeft. Ik denk dat als je als school en niks doet aan dat verschillende culturen sociale dingen niks vertelt over religie, datje een stukje, dat je een kans mist qua ontwikkeling van het kind.

Heeft bet je vertrouwen gegeven in de multiculturele samenleving?

Ja, op zich wel. Moet ik wel zeggen inderdaad dat ik er sowieso vertrouwen in, maar de mensen met wie ik om ging van een andere achtergrond, meeste tweede of derde generatie, waalvan ik denk die zijn wel redelijk gelntegreerd. Het was ook een havo vwo school, dat scheelt ook al wet. Ik denk dat als ik, met alle respect, op een vmbo school had gezeten en je ziet bijvoorbeeld een groep van Marokkaanse komaf heel erg samentrekken en dingen doen die niet door de beugel kunnen, datje daar dan weer heel ergens anders naar kijkt. Je hebt, wat ik zei, je hebt het dan over tweede of derde generatie. Die zijn over het algemeen al goed gelntegreerd. Je kan nu, bijvoorbeeld met de huidige problematiek van vluchtelingen, dat vind ik dan wet weer minder positief. Ik denk, dat is best een probleem, best wet lastig. Ik zie dat ook niet heel makkelijk opeens in de Nederlandse samenleving mee groeien. In dat opzicht is het niet per se dat mijn positieve elvaring op de middelbare school elvoor heeft gezorgd dat ik nu heel positief kijk naar bijvoorbeeld de vluchtelingenstroom.

Dus die integratie naar de Nederlandse cultuur is wel echt noodzakelijk in jouw idee?

Ja, zeker. Die integratie is zeker belangrijk ja. Ik denk dat het op een gegeven moment... ja kwaliteit wet boven kwantiteit. Ik denk dat we veel meer moeten investeren in de mensen die we binnen halen, zodat we hen gewoon goed kunnen laten integreren, ten opzichte van heel veel mensen binnen halen maar ze dan niet de tools kunnen geven om te integreren.

Wat denk je dat de rol van de Nederlander in dit integratie beleid zou moeten zijn?

Ik denk dat als alledaagse Nederlander je daar meer voor open moet stellen. Ik denk juist als mensen naar Nederland komen en zien wat hier een beetje de norm is in gedrag, juist door die omgang met elkaar, dat mensen dan wet beter kunnen integreren. Het probleem is inderdaad als er hele wijken zijn met bijvoorbeeld een Turkse gemeenschap en zij gaan allemaal naar een Turkse bakker en spreken alleen maar Turks, alles is dan Turks, dan integreer je niet. Dus denken vanuit, de gemeente kan daarop sturen dat die wijken beter mixen. Maar ook ja als Nederlanders juist even dat stapje extra zetten om contact te leggen en als iedereen dat doet en dat contact er komt, het wet echt iets toevoegt.

Een beetje wat er nu in jouw wijk gebeurd dus?

Ja, ja klopt. Ik had een straat hij mij achter, daar waren winkels met 90% geen Nederlandse luifels bijvoorbeeld. Ik denk dat soort dingen, is wet kwalijk. Eigen bubbel soort van. Oat is gewoon jammer. Oat wordt nu beter.

Je hebt het veel over begrip gehad, hoe heb je dat begrip denk je zelf ontwikkeld? Dat jij open staat en..

Ik zou zeggen omdat ik me niet echt bewust voor me kan halen dat ik mezelf er toe heb moeten zetten om contact te leggen met mensen met een allochtone achtergrond, denk ik opvoeding. Kan me ook niet bewust herinneren dat mijn ouders me er heel bewust op gestuurd hebben of zo. En ook als ik kijk naar devrienden van mijn ouders, die zijn ook niet heel multicultureel, maar ja ... ik denk gewoon een goedaardig jochie zijn die met iedereen wil kunnen opschieten en op die manier er in groeit om op die manier contact te leggen. Maar ook de omgeving Rotterdam. Ik kan me helemaal voorstellen dat als jij opgroeit op het platteland en er gewoon niet mee in aanraking komt, dat het wat verder weg voel.

Aaron, 28 jaar, Da Vinci College, Nederlands

Kan je iets over jezelf vertellen?

Ik ben 28, opgegroeid in Leiden, tegen het centrum aan. Ik heb op een middelbare vmbo school gezeten. De eerste was in Zuid West, de tweede bij Lammeschans. Allebei vrij multiculturele scholen. Ik ben nu bedrijfsleider bij Cafe Abel van het museum van Volkenkunde.

Hoe zou jij je culturele achtergrond omschrijven?

Mijn culturele achtergrond is dat mijn vader Indisch is. Daardoor had ik een vrij gemengde familie gekregen vanuit alle windstreken. Voor de rest heb ik dat wel op mijn middelbare school voor het merendeel het multiculturele mee gekregen. Zowel Marokkaanse als Turkse invloeden, Surinaamse jongens mee in de klas gezeten.

Voel je je verbonden met je Nederlandse cultuur?

Ja, ik voel mij wel verbonden met mijn Nederlandse cultuur, zeker weten.

Hoe sterk voel je je verbonden met je Nederlandse of je Indische cultuur? Ten opzichte van elkaar.

Dat is nu iets minder qua het Indische gedeelte omdat we minder grote familie dingen hebben. In eerste instantie, vroeger hadden we veel meer grote familie verjaardagen. Wat ik altijd echt iets typisch Indisch vind is 40 man, hele tafel vol met spekkoek, alle Indische gerechten en dan bij elkaar komen, het gezellig samenkomen. Dat is vooral wel wat voor mij het Indische heeft meegegeven. Qua Hollandse afkomst, dat zijn de nostalgische dingen daarvan mee krijgen. Het hutspot eten, alle stampotten, schaatsen, drie Oktober.

Je had een vmbo-school. Welke niveaus waren aanwezig op jouw school?

Vanaf VMBObasis tot TL.

Hoe groot was de school, wat was de structuur? Was het een vaste klas?

Wij hadden een vaste klas, en wij hadden daarin binnen die klas een basis en een kader. Die kregen samen praktijk les en gescheiden theorie les.

Zaten er veel mensen van verschillende achtergronden op jouw school, en zo ja welke?

Ja, ik denk dat ik alles wel kan aantikken. Van Indiërs tot Surinamers, Chinezen, Japanners, Marokkanen, Turkse jongens. Super multicultureel.

En in jouw klas, was dat een afspiegeling van de hele school?

Ik denk dat mijn klas, daar klopte dat ook wel veel.

Had je bewust gekozen voor deze school?

Ja, eigenlijk wel omdat ik puur gericht voor het praktische gedeelte heb gekozen voor die opleiding.

Omdat zij goed waren in waar jij in geïnteresseerd was?

Ja, niet per se om wat voor mensen erop zaten. Omdat wat ik daar kon leren.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan verschillende culturen?

Ja, alleen in godsdienst perse. Niet per se dat de hele school Suikerfeest vierde of zo iets. Wei kerst, eigenlijk wel alle Christelijke dingen. Volgens mij kregen alle Arabische mensen wel vrij voor Suikerfeest. Maar dat werd niet per se gevierd.

Had je maatschappijleer? Kan je daar discussies in herinneren?

Ja, dat hadden we zeker. Daar werden wel discussies over gevoerd, maar niet heel uitgebreid. Ik geloof niet dat dat een heel groot onderwerp bij ons was. Oat werd meer bij godsdienst behandeld, als het al een discussie was, in plaats van dat we daar echt leer over kregen. Het zat niet in de lesstof.

Hadden jullie ooit klassen uitjes naar culturele plekken?

Nee, daar werd weinig aan gedaan. Niet echt dat we naar een kerk gingen of andere gebedshuizen.

Was jij je bewust van je eigen cultuur en verschillen hiermee met andere culturen toen je op de middelbare zat?

Nee, daar ben ik niet zo mee bezig geweest op dat moment. Ik denk niet dat dat heel erg iets was wat me bezig hield op dat moment.

Hoe zag je vriendengroep er uit op school?

Mijn vriendengroep... nou, die was toch eigenlijk wel vrij wit. Daar zat een Marokkaanse jongen in en een Chinees en dan voor de rest waren het toch we) vrij blanke jongens. Ongeveer met een groep van zeven man.

Waar leerde je hen kennen?

Die leerde ik op school kennen, in de eerste. Een of twee zaten wel in een andere klas maar de meeste gewoon bij mij.

Had je ook nog vrienden die niet bij jou op school zaten?

Ja, die leerde ik kennen via de hockey vereniging.

Zaten daar culturele verschillen bij?

Nee, nee... dat is eigenlijk wet een blanke vriendengroep.

Had je met hen een andere soort relatie dan met je vrienden van school?

)a, dat was toch wel echt een aparte vriendengroep. Dingen die op school deed, deed je met vrienden van school en daarbuiten deed ik dat met vrienden die ik daarvoor ook al had.

Met welke groep was je closer?

Als ik er nu op terug kijk, was die groep buiten school belangrijker. Omdat ik hen nog steeds wet wekelijks zie. En vrienden van school, daar zijn er echt nog weinig bij die ik echt elke week zie.

Dus je bent niet meer echt bevriend met je vrienden van de middelbare?

Waarmee ik echt in de klas heb gezeten, is het er eigenlijk nog maar een met wie ik nog bevriend ben.

Waardoor denk je dat dat is gekomen?

Ehm... ja, die zijn toch ergens anders ook gaan wonen, andere interesses daarna gehad. Ook niet echt zo de behoefte gehad om dat aan te houden. Ook omdat ik die andere groep vrienden er ook nog bij had.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit en waar heb je ze leren kennen?

Ehm... mijn vriendengroep nu is vrij hecht, mannetje of tien denk ik die elkaar bijna elk weekend nog zien. Tenzij ze in het buitenland zijn gaan wonen. Ehm.. en het merendeel daarvan heb ik leren kennen via de basisschool of omdat ze op een basisschool daarnaast zaten en het merendeel van hen hebben op dezelfde middelbare school gezeten. En dat is zo bij elkaar gegroeid.

En dat zijn ook de vrienden van je hockey? De voornamelijk Nederlandse groep.

)a.

Korn je tegenwoordig veel in contact met andere culturen?

Nou als dat zo is, dan is dat eerder via mijn werk dan dat ik dat zelf op zoek.

Kun je daar een voorbeeld van geven?

Ehm... nou omdat je, omdat ik vrij weinig vrienden heb van andere culturen kom ik daar niet veel mee in aanraking.

En hoe zijn die contacten via je werk dan?

Niet per se zakelijk gericht maar wel dat ze hier langs komen, nou ja inderdaad zoals Brahim, op zich is het wel zakelijk omdat ze hier iets komen kopen of verkopen. Oaarna heb je daar een gesprekje mee en dan is het wel leuk om ook daar eens iets over te horen, over mensen uit andere landen en culturen. Zo ook de schoonmaker die Marokkaans is en waar je dan wel eens iets van hoort of een ander verhaal of hoe dingen op een andere manier gaan.

Was er denk je een reden waarom je vrienden was met mensen van verschillende culturele achtergronden?

Ehm... nee... Oat is gewoon puur, je moet een gemeente deeler hebben, en als die gemeente deter aanspreekt en je kan elkaar op andere vlakken ook vinden dan wordt je automatisch denk ik vrienden. Zeker in je middelbare schooltijd denk ik dat als je, dat je er niet per se naar toe kijkt, althans ik in ieder geval niet, oh die jongen is Marokkaans dus daar wil ik vrienden mee worden of niet. Dat is meer geweest van joh wij vinden allebei, ik noem maar wat, auto's kijken leuk of weet ik veel, interessant, en daar kan je het dan over hebben. Oaardoor wordt je soort van vrienden.

Denk je dat het andersis om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?

Nee.. dat denk ik niet. Ik denk alleen dat je bij bepaalde vlakken, daar kijk je anders tegen aan of je bent anders gewend hoe iemand reageert op iets. Maar voor de rest niet per se.

Het maakt het niet moeilijker of makkelijker?

Nee dat denk ik niet. Nee.

Was jij hechter met je Nederlandse vrienden dan met je vrienden van een andere achtergrond?

Niet hechter dan ehm... ik denk dat dat we!gelijk stond.

Het verschil lag meer tussen school en daarbuiten?

)a. Oat is het meer.

Je zei eerder dat jij je niet per se bewust was van je eigen culturele achtergrond op school, maar denk je dat het in het algemeen voor mensen op een middelbare school iets is wat van belang is voor die persoon of de omgeving?

)a ik denk dat dat voor andere mensen een stuk belangrijker is. Ik denk dat het zeker geldt voor mensen met een Islamitische achtergrond en ook wel voor mensen met een Surinaamse achtergrond, die voelen zich heel verbonden met hun eigen cultuur. En uiten dat ook wel echt.

Kan je daar voorbeelden van geven?

)a zeker met Islamitische mensen heb ik dat veel mee gemaakt dat zij hele andere levensopvattingen hebben over hoe ze bepaalde dingen moeten doen. Daar kan ik nu niet per se een heel specifiek ding voor noemen maar gewoon de handelswijze ten opzichte van vrouwen, eten, eh beleefdheidsvormen ook. Zeker ook zie je dat bij Surinaamse jongens dat ze toch wel u en meneer ook wel tegen ouders gebruiken. Terwijl je dat bij Nederlandse mensen vrij weinig ziet.

Zorgde deze verschillen ooit tot fricties zeg maar bij jou op school?

)a. dat zeker wel. Dat zag je ook wel. dat heb ik ook wel op andere middelbare scholen gezien dat dat toch wel... en ook bij mij op het schoolplein dat je echt de Turkse en Marokkaanse jongens recht tegen over de, ja hoe moet ik het noemen. Neo-achtige punk-scene stand.

Er was dus wel groepsvorming aan de hand van je culturele achtergrond op school?(!)

)a, ja zeker wel op het schoolplein was dat goed te zien. Iedereen ging toch wel een beetje bij zijn eigen hokje staan. Als je in de klas zat dan was dat wel anders maar op het schoolplein ging iedereen toch wel weer bij zijn eigen cultuur staan.

Denk je dat dat goed is of juist voorkomen zou moeten worden door de school?

Ik denk niet dat je dat kan voorkomen. Ik weet niet of het goed is, want het zou toch denk ik wel beter zijn als iedereen van elkaar zou leren in plaats van tegenover elkaar gaan staan en zien als goed of slecht. Maar je kan er denk ik niet veel aan doen, want ze begrijpen elkaar beter dus gaan ze eerder bij elkaar staan.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep een mening over jouw vriendschap met mensen van andere achtergronden?

Nee. Ouders ook niet.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met mensen van andere achtergronden?

Ik denk dat dat wel goed is omdat je ook inzicht krijgt in hoe iemand anders staat in bepaalde geloofs- en levensovertuigingen of morele waarden. Daar kan je zelf wel wat van leren of in ieder geval de ander beter kunnen begrijpen daar in.

Wat voor contact had je met klasgenoten van andere achtergronden waar je geen vrienden mee was? Hoe mijn contact daar mee was? Eh. (stille), ja wel goed.) a... maar dat was wel echt gebaseerd op dat je elkaar nodig hebt op school. dat je dingen van elkaar moet hebben en toch maar op elkaar bent aangewezen.

Denk je dat jouw ervaring op school heeft bijgedragen op de manier waarop jij nu aan kijkt tegen verschillende culturen?

Ehm, ja. Daar leer je toch bepaalde dingen over andere culturen, en daardoor toch beter kan begrijpen waarom iemand nu zo reageert op een ander persoon.

En je ervaring met andere culturen buiten school? (!)

Ik heb tijdens mijn middelbare schooltijd ook bijbaantjes gehad waarbij alle verschillende culturen bij elkaar zaten en daar leer je ook wel een hoop van denk ik. Dat weet ik eigenlijk wel zeker omdat je daar ook mensen van Ghanese en Marokkaanse afkomst en ook gewoon volksbuurt vrouwtjes had. Waardoor je wel daarvan kan leren en zien hoe zij samen kunnen werken omdat je samen iets moet doen. En daar zie je dan ook wel hoe andere mensen heel anders in andere dingen staan, zoals hoe je iemand aan spreekt maar ook hoe je omgaat met iemand en persoonlijke hygiëne.

Welke van de twee heeft meer impact gehad denk je?

Eh.. werk of school? Ik denk werk wel meer. Omdat je dat, school ben je op elkaar aangewezen, er zitten 30 man in een klas en eh daar moet je het mee doen. En werk ja, zeker omdat het een bijbaantje is, je hebt geld nodig, je gaat ergens naar toe dus je zit gewoon met die mensen op gescheept. En daardoor sta je af en toe buiten met elkaar en kan je wel eens een gesprek hebben over dingen en hoor je wel eens van een bruiloft of wat ze hebben mee gemaakt. Dus ik denk dat ik van werk wel meer dingen heb mee gekregen daarvan.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt mee gemaakt of hebt zien gebeuren, die je bewust maakt van het verschil tussen culturen? Zowel positief als negatief.

Ehm.. (stilte), een specifiek voorbeeld? En dat positief kan zijn van een bepaalde cultuur ten opzichte van mezelf?)a ik vind wel het sociale aspect van, en dat is wel in elke cultuur, hoe er samen wordt gegeten ten opzichte van de Hollandse cultuur. Dan vind ik <lat wel veel beter van andere culturen en <lat is echt wel met zijn alle aan tafel met de hele gemeenschap. Wat ik bijvoorbeeld van de schoonmaker van mijn werk hoor, als hij de stad toe komt, dan kan hij niet zo maar even bij zijn oma langs, want dan wordt ie ook door zijn oom gebeld van "hee ik hoorde dat jij bij oma was en je bent niet bij mij langs gekomen, dat werkt natuurlijk niet zo, dus je moet ook bij mij langs". En uiteindelijk moet ie dan bij al zijn 40 familieleden tans want anders heeft: ie een andere oom beledigd waar hij niet langs is geweest. Oat vind ik wel een goede ontwikkeling van hun, van die gemeenschap.

Iets waar de Nederlandse cultuur nog iets van zou kunnen leren?

)a.

Kan je een moment herinneren dat je voor de eerste keer echt bewust werd van discriminatie en racisme op school?

Ehm... stilte.)a, dat was wel vaak bij mij op school. Maar <lat werd ook wel vaak in hun eigen voordeel gebruikt. Oat iets wat totaal niet racistisch was, werd gezien als dat die gene werd gediscrimineerd of eh... of onderdeel was van discriminatie. Maar ook wel zeker wel vaak dat het ook we) echt zo was en <lat het ook wel echt heel schrijnend is. Oat mensen werden gediscrimineerd als apen of dat soort dingen waarvan je echt denkt oke...dat kan je niet helemaal maken om dit te zeggen nu op dit moment.

Heeft dit effect gehad op de manier waarop je naar minderheden kijkt?

Mmh.)a. Ik denk wel <lat <lat effect heeft:.)e gaat er ook wel voorzichtiger mee om, bepaalde uitspraken ten opzichte van doet. En welke termen je daar dan ook beter wel of niet voor in de mond kan nemen. Daar ben ik wel voorzichtiger in geworden.

Heb je terugkijkend het gevoel dat jouw school actief bezig was met het aanmoedigen van vriendschappen of in ieder geval contact tussen verschillende culturen.

Nee, mijn school was daar niet per se actief mee bezig. Ik denk we) <lat er veel onduidelijkheid voorkomen had kunnen worden als ze dat meer hadden gedaan. Met uitleggen van bijvoorbeeld verschillende rituelen of contactvormen. Halal eten, hoofddoeken etc.

Dus het was beter geweest als je school daar meer mee had gedaan?

Als ze daar meer aandacht aan hadden besteed, ja.

Denk je dat je vrienden op de middelbare school invloed hebben gehad op je leven nu?

Nee, niet perse.

Superbrede vraag, maar wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

(stilte) dat is inderdaad een goed brede vraag (lachen). Wat is belangrijk in een vriendschap? Oat je wat voor elkaar over hebt en <lat je met elkaar rekening houdt en aan elkaar denkt op bepaalde momenten. Oat je daar ook wel. hoe kan ik dat verwoorden (stilte), dat je elkaar ook niet altijd hoeft: te zien maar na een jaar nog steeds datzelfde daar is. Datzelfde gevoel. En nog steeds natuurlijk ook de gemeente delers die je moet hebben. Samen met elkaar, anders hou je ook niet zo veel over om het over te hebben of om vrienden voor te zijn.

En die gemeente deler zijn dat interesse gebieden of meer de manier waarop je naar bepaalde dingen kijkt?

Allebei. Ik denk dat dat samen hangt. Ik denk dat dat en interesse gebieden zijn en hoe je ten opzichte van bepaalde dingen staat. Ik denk wel dat ik dat zo zie.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Vind ik dat belangrijk? Niet per se. Is het leuk dat ze daar interesse voor tonen?)a dat wel.

Als er ooit onenigheid is over zo iets, of iemand zegt iets wat jouw cultuur aan gaat en waar je het echt niet mee eens bent, wat doe je dan?

Nou ja, proberen uit te leggen wat het is. Ik zou daar niet zo zeer kwaad om kunnen worden maar ook omdat die cultuur niet zo zeer nog heel erg bij mij nog leeft. Ik denk wel <lat andere culturen zeker wel zo is. Als je je meer verbonden voelt en meer de noodzaak voelen om bepaalde geloofsovertuigingen te verdedigen.

Maakt het jou uit hoe jouw vrienden naar jouw culture groep in het algemeen kijkt?

Nee maakt me niet zo heel veel uit. Nee, daar moeten ze zelf een mening over vormen.

Denk je dat jouw school in welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar verschillende culturen kijkt?

Ehm... nou maar dat komt meer door omdat je de vrienden die je maakt daar een beetje een inzicht geeft over bepaalde culturen dan dat de school dat echt doet. Oat gaat meer over de mensen die op die school zitten dan dat de school zelf daar echt iets mee te maken heeft.

Anne, 34 jaar, Haagsch Genootschap, Den Haag, Nederlands

Zou je jezelf voor kunnen stellen?

Ik ben geboren en getogen in Den Haag, opgegroeid in Houtwijk, ik heb twee broers. Op mijn 16^e zijn mijn ouders gescheiden, ik heb altijd bij mijn moeder gewoond. De basisschool gewoon doorlopen en toen naar de middelbare school en daarna mbo, toen naar het hbo. Den Haag eigenlijk nooit verlaten. Ja, nu werk ik bij de gemeente Den Haag, sinds vier jaar. Ik woon nu in Archipel, vlakbij Madurodam.

Zou je iets kunnen vertellen over je culturele achtergrond en hoe sterk je je daarmee verbonden voelt?

Ik heb geen religie, ook niet mee opgevoed. Ik heb op een montessori school gezeten, dus daar deden ze daar ook niet aan. Mijn basisschool was heel Nederlands. Oat was ergens wel even wennen toen ik naar de middelbare school ging. Het is niet iets waar ik heel erg over na denk, ik sta er niet heel erg bij stil.

Kun je iets vertellen over je middelbare school?

Ik ben op de Johannes Westerman school begonnen, dat was vroeger een meisjesschool en toen ik op school kwam, was het het vierde jaar dat er ook jongens op school kwamen. Best laat. Het was ook gewoon een best wel ouderwetse school, autoritair met de leraren. Ik vond het daar ook eigenlijk helemaal niet leuk, maar ik had op de basisschool nooit veel gedaan dus toen was mijn advies mavo, maar ik kon beter bij die school beginnen en als ik het daar dan goed deed, kon ik naar het Haagsch Genootschap, waar ik dus naartoe wilde. Dus daar ben ik in mijn tweede jaar naartoe gegaan. In de derde ben ik blijven zitten omdat ik school niet zo belangrijk vond en het Jang Even de Joi was. Dus toen moest ik eigenlijk omdat het HG en de JW ging fuseren, moest ik weer terug naar de locatie van Johannes Westerman, dus toen kreeg ik al mijn oude leraren weer terug. Maar verder, ja, prima school.

Was het een mavo gerichte school?

Ja, het was mavo en tot de derde geloof ik hadden ze een havo klas. En daarna moest je naar een andere school toe om je eindexamen te doen.

Had je een vaste klas?

Nee. Sowieso niet, niet alleen omdat ik van locatie wisselde. Ook niet omdat je toen die profielen moest kiezen, ik zat op de mavo en werd toen vmbo en moest je kiezen welke vakken je liet vallen en zo. Daardoor veranderde de klas wel. Omdat het een kleine school was, kende je eigenlijk wel iedereen, in ieder geval van hetzelfde leerjaar.

Zaten er veel verschillende culturen op jouw school?

Op het Haagsch vond ik dat nog we) mee vallen, maar op het JW we) meer. Haagsch zat in het Statenkwartier, dus ik denk dat er vooral veel mensen van daar, daar naar school gingen. Misschien omdat het JW voorheen net nog een meisjesschool was, dat er daarom daar wat meer andere culturen op zaten. Ik weet nog dat ik een paar Antilliaanse meisjes in mijn klas had en een paar Turkse en Marokkaanse meiden, vooral meiden zaten er op school, niet zo veel jongens. Op beide scholen, maar vooral op het JWS zaten veel meiden van een andere atkomst.

Zou je een percentage kunnen geven?

Ooh mmh. Ik denk 30-70? Misschien nog niet eens, misschien eerder 20-80. Niet extreem.

Jouw klas was daarin een afspiegeling?

Ik denk dat er in de brugklassen steeds meer mengeling kwam, meer 50-50. Toen ik bijna van school afging, dat het toen meer op kwam.

Had je bewust gekozen voor deze school?

ja, ik denk dat ik liever naar een kleine school ging. En anders was het Dalton of Segbroek voor een grote school een optie. En mijn broer zat ook op het Haagsch en hij was daar tevreden over.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan andere culturen?

Ik denk dat er bij verschillende vakken misschien wel aandacht aan werd besteed, maar daar kan ik me heel weinig van herinneren.

Hadden jullie maatschappijleer?

Ja, we hadden maatschappijleer, dus ik denk dat we het daar bij kregen. Maar ehm... Er werden wel feestdagen gevierd, vooral kerst eigenlijk. Er werd niet stilgestaan bij feestdagen van andere culturen. Ik denk dat we daar in mijn beleving nu naar terug kijk, dat ik daar ook nooit mee bezig was of dat daar op school ook niet over gesproken werd of zo. Nee, nee, ik vraag me af of daar... nee. Ik denk niet dat dat vanuit school kwam.

Klassenuitjes?

Nee, we gingen naar Parijs en naar Londen toe, maar dat was het. Niet met culturele...

Was jij je bewust van het verschil tussen jouw Nederlandse cultuur en de andere op school?

Ja, daar was ik me wel van...ja, nou, ja. Ik weet nog we] dat er een paar meiden bij mij in de klas zaten en die hadden zo'n henna feest gehad dus zij hadden hun handen helemaal gehennaat. Dus ja dat. Ik denk dat wij misschien niet zo close waren allemaal met elkaar. Weet je, je sprak gewoon met ze en je deed gewoon normaal, gezellig. maar niet onwijs diep of intens contact.

Tijdens je middelbare schooltijd, had je buiten school contact met andere culturen?

Weinig, nou wij hadden Surinaamse overburen, maar hL. mijn wijk was vrij blank. Verder, al mijn vriendinnen zijn ook eigenlijk wel blank. Ook niet bij bijbaantjes.

hoe zag je vriendengroep er uit op school?

ja, eigenlijk eh... ik had voor een groot deel dezelfde vriendengroep op school als thuis omdat wij allemaal ook uit dezelfde wijk kwamen. En dan toevallig bij elkaar op school zaten, of eigenlijk kwamen we bij elkaar op school en kwamen we er achter dat we dicht bij elkaar woonden. Die is eigenlijk wel echt blank. Vooral meisjes.

Waar kwam dit door denk je?

Omdat we via via elkaar al een beetje kenden en op dezelfde school kwamen en dicht bij elkaar woonden. Zo gaan die dingen, als je dan samen naar school fietst.

Waar leerde jullie elkaar voor de eerste keer kennen?

Ja, wel echt in de klas.

Had je buiten school nog andere vrienden?

Ja, ja, dat waren vrienden via hun en vrienden die ik al kende van de basisschool of van paardrijden. Waren ook allemaal heel Nederlands.

Had je een ander soort relatie met hen?

Nee, eigenlijk niet. Ik denk dat er een aantal vrienden op school, dat dat nooit zulke hechten vrienden zijn als de vrienden die je ook thuis of in je buurt hebt. Vrienden op school zijn soms misschien... omdat ze gewoon in je klas zitten. En vrienden die je dan ook nog in je buurt hebt, dat je daar hechter mee bent. Die je dan ook in het weekend ziet en op school heb je dat dan vaak niet.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare school?

Ja, met sommige wel. Met een aantal niet meer, andere wegen op gegaan. De meeste wonen nog steeds in de regio Den Haag. maar ook de vrienden waar ik niet meer mee om ga hoor, daar ligt het niet per se aan. Maar op een gegeven moment ja, krijg je andere interesses, wordt je ouder, je ging misschien ook wel met elkaar om omdat je bij elkaar gezet werd in de klas of dat dat wel goede vrienden zijn met jouw vrienden. Op een gegeven moment maak je daar wel andere keuzes in, als je heel intens met iemand om gaat.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Nog een paar die ik via de middelbare school ken en een paar vriendinnen die ik inmiddels zo'n tien jaar ken, die heb ik op het Zwarte Pad leren kennen. Oat is het strand bij Scheveningen, daar gingen we altijd uit en dan waren we van dezelfde leeftijd en sommige kende ik via via. En van de hbo studie ook wel, een Marokkaanse vriendin. En dan via mijn vriend nog een aantal mensen waar ik bevriend mee ben geraakt.

Je hebt dus via HBO dus een Marokkaanse vriendin, de rest is allemaal Nederlands?

Ja, ja, de rest is allemaal Nederlands.

Kom je tegenwoordig veel in contact met diverse culturen?

Ja, op mijn werk vooral wel. Ik denk dat ik een van de weinige Nederlanders ben die hier werkt op deze locatie. Veel Marokkaanse en een aantal Turkse mensen. Wij helpen jongeren tussen de 18 en 27 jaar naar school of werk, of sommige jongeren hebben zo veel belemmeringen, die in de bijstand zitten, die begeleid ik dan.

En de jongeren die je begeleid zijn ook van allerlei verschillende achtergronden?

Ja, voornamelijk hier wel uit de Schilderswijk / Transvaal buurt, en dat is heel multicultureel.

Wat voor contact had je op de middelbare school met je klasgenoten die van andere culturen kwamen maar met wie je niet per se bevriend was?

Goed, ik had eigenlijk, ja ik stond eigenlijk altijd wel voor iedereen open. Misschien wel redelijk oppervlakkig, dat wel. Maar wel gewoon dat je met elkaar praat, niet heel diepzinnig ofzo.

Heb je het ooit gezien als een optie om vrienden te worden met hen?

Nou, ik vond het altijd best wel wat je merkt is dat het altijd een beetje samen klikt. Dat het lastig was om er tussen te komen. Dat heb ik op het mbo en het hbo ook wel ervaren.

Waser ook groepsvorming op basis van cultuur en achtergrond op school?

Ja, over het algemeen wel. Ik zat ook op een school waar veel Duindorpers op zaten, die hebben dat denk ik ook wel dat ze allemaal met elkaar optrokken.

Hoe zou je die groep omschrijven, Duindorpers?

Ehm...(stilte) ja dat is lastig. Ze waren altijd best wel ordinaar (lachen), maar misschien komt dat meer door mijn beeld. Ja... het is soort van een... een volk apart. Je kunt wel zien dat ze Duindorpers of Scheveningers zijn, altijd ook wel elkaar opzoeken. Ik denk ook wel dat het veel familie van elkaar is.

Denk je dat het anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere cultuur?

Nee. Nee, denk niet dat het moeilijker of makkelijker is. Ik denk dat een relatie hebben misschien anders is, maar een vriendschap niet. Ik denk ook niet per se een andere dynamiek, als ik kijk tenminste naar mijn vriendschap met mijn Marokkaanse vriendin, is niet anders dan met andere vriendinnen.

Heb je ooit het gevoel gehad dat je je aan moest passen in die vriendschap?

nee, helemaal niet. En zij ook niet bij mij.

Denk je dat op de middelbare school iemands culturele achtergrond belangrijk is op sociaal gebied?

Ik hoop het niet, maar, ik denk ergens dat het misschien wel een issue is. Als dat van je identiteit.

En dan zie je dat enigszins in negatieve zin?

Ja, ik hoop dat iedereen zich gewoon... maakt niet uit waar je vandaan komt. Je woont in Nederland en we kunnen toch gewoon met elkaar.

Zou het beter zijn als daar helemaal geen aandacht voor was?

Ja, dat is lastig. Als je er wel aandacht aan besteedt, hoeft het niet altijd positief te zijn. Ik denk dat het vaak vanuit, ik voel mij niet anders dan mijn collega die Turks of Marokkaans is maar ik denk dat zij zich misschien wel anders voelen, en dat is misschien omdat zij andere normen en waarden hebben vanuit het land waar ze vandaan komen. Dat ze het misschien ook wel moeilijk vinden als er alcohol gedronken wordt. Maar voor ons is dat gewoon iets wat normaal is. Daardoor blijft het misschien wel lastig.

Denk je dat Nederlanders open staan voor vriendschappen met mensen van een andere achtergrond?

Ja. Over het algemeen wel.

Denk je dat andere culturen open staan voor vriendschap met Nederlanders?

Ik denk het wel. Ik denk dat het vanuit hun misschien ook meer een houding is om die groepen te vormen, omdat ze zelf misschien juist nare ervaringen hebben gehad. Dat ze clan elkaar maar opzoeken, en ik snap dat ook wel. Vaak kennen mensen elkaar ook al wel via via, dan is het veiliger om naar elkaar te gaan.

Het is eerder de groepsdynamiek waardoor het moeilijker is om binnen te komen dan dat het om de houding van de individuele mensen gaat?

Dat denk ik wel ja. Denk dat het een op een altijd makkelijker gaat.

Was dat ook het geval met jouw vriendin van het hbo?

Nou, wij mochten elkaar in het begin helemaal niet (lachen). Dat had er verder niet mee te maken denk ik dat zij Marokkaans was en ik Nederlands. Ik weet ook echt niet meer wat nou het moment was dat wij allebei dachten nou we vinden elkaar eigenlijk best aardig. En toen vervolgens bijna dagelijks bij elkaar zaten om onze scriptie te schrijven. Ehm... nee ik heb geen idee.

Hebben mensen ooit een mening gehad over jouw vriendschap met haar?

Nee...nee, nooit iemand.

Wat denk je dat de waarde is van vrienden zijn met iemand van een andere cultuur?

Ik vind het best wel interessant hoe andere culturen zijn. Ehm ... ja. Je krijgt van haar ook wat mee, hoe zij bijvoorbeeld even in Marokko, wij zijn clan afgelopen jaar bijvoorbeeld een dagje van Spanje met de boot naar Marokko gegaan. Zij komt uit die stad, dus ja dan denk je daar best wel bij na. Dat vond ik wel bijzonder ja.

Hadden jullie het ooit over haar culturele achtergrond?

Nou een beetje, hoe zij dat thuis deed met eten en zo bij haar moeder. En met het gebed en dat haar moeder clan Marokkaans wil koken als ik er ben maar zij zo iets heeft van nee joh dat hoeft niet, want ze is gewoon Nederlands. En ik wil juist wel dat ze dan Marokkaans kookt, dat ik het juist mee kan krijgen. Dus dat.

En met de Ramadan?

Dan spraken we volgens mij altijd 's avonds laat af of we zagen elkaar een maand niet.

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan de manier waarop je tegen verschillende culturen aankijkt?

Ehm.. nou ja, ik denk dat ik vanuit mijn moeder gewoon altijd heb geleerd dat het gewoon altijd samen kan en je elkaar moet accepteren en respecteren. Ik weet niet heel erg of ik dingen vanuit school heb mee gekregen. Of hoe actief ze er mee bezig waren.

Je ervaring buiten school, je wijk was vrij blank, maar Den Haag is best een multiculturele stad

Ja, maar dat is volgens mij ook pas... vanuit mijn beeld hoor, dat ik vroeger wel echt gewoon in een witte wijk woonde en mijn moeder woont er nu nog steeds, dat dat wel veranderd is. Dus het verschuift wel heel erg. Het veranderd daar in de wijk wel.

Denk je dat je ervaring buiten school invloed heeft gehad op hoe je tegen culturen aankijkt?

Naast wat ik van mijn moeder heb mee gekregen? Nee. Het gaat denk ik onbewust en dat ik toch altijd wel iets sociaals in me heb, anders zou ik dit werk ook niet doen, maar dat ik daardoor misschien, dat je iedereen accepteert.

Was je wel, toen je tiener was, geïnteresseerd in andere culturen? Omdat je werk daar nu zo op gericht is.

Nee, niet super veel. Nee, ik vond vooral sociaal werk leuk, maar niet per se deze doelgroep of zo.

Wat denk je dat de meeste impact heeft gehad van binnen of buiten school?

Ik denk wel mijn moeder, en ook heel erg wel stukje vanuit mezelf.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt mee gemaakt of hebt zien gebeuren die je bewust maakte van verschil tussen culturen of dat andere mensen anders behandeld werden wegens hun cultuur?

Op de middelbare school kan ik dat niet echt...als ik daar op terug kijk niet echt zien dat er zo veel verschil was of zo.

Er was nooit echt frictie tussen leerlingen of zo?

Weinig. Ik weet wel nog dat er een keer een Marokkaanse jongen naar school kwam om zijn vriendin of zijn ex of zo te slaan, toen was ik wel echt helemaal van wow wat gebeurt hier. Die zat niet bij ons op school hoor, maar verder eigenlijk echt nooit wat. Kan ik me ook niet herinneren.

Buiten school ook noolt dit soort dingen mee gemaakt?

Nee, nee ik denk dat ik daar in echt een hele relaxte pubertijd heb gehad.

En dat die jongen dan naar jouw school toe kwam, deed dat je anders nadenken over die culturele groep? Werd dat met je vrienden nog heel erg besproken?

Ja, ik denk dat dat toen op school wel echt een ding was en werd besproken. Maar ik denk niet dat het invloed heeft gehad.

Positieve ervaringen met cultuur?

Ik denk dat het toen Suikerfeest was of zo, dat die meiden van alles qua eten mee namen naar school en dat deelden ze dan met iedereen. Dat weet ik nog, maar verder. Dat is dan wel leuk om mee te krijgen.

denk je dat je school actief bezig was met het bevorderen van contact tussen verschillende culturen?

Nee, ik denk het niet. Misschien ook omdat het te klein was misschien. Dat ze daar niet actief mee bezig waren. Maar dat is mijn idee erbij hoor. Moet zeggen dat ik er niet echt mee bezig was tijdens mijn middelbare schooltijd. In de klassen was het wel echt een mix.

Vind je dat goed of slecht, dat ze er niet mee bezig waren.

Nee, ja voor mij was er geen probleem. Ik zou niet weten wat ze daar meer mee hadden kunnen bereiken. Ik denk ergens dat het wel leerzaam is om van andere culturen meer te leren. Misschien dat we dat wel bij maatschappijleren hebben gehad.

En die groepsvorming op basis van achtergrond?

Ik denk dat dat ieder zijn eigen keuze is en je dat toch niet kan voorkomen. Kijk, wij woonden allemaal bij elkaar in de buurt en wij gingen ook her meest met elkaar om, ook op school. ik denk dat je toch altijd de mensen kiest die her dichtste bij je staan. Ik denk dat her heel lastig is om als school zijnde daar iets mee te doen. Kijk als er geen conflicten zijn en iedereen gewoon goed met elkaar om gaat, ja...als je dan wat meer naar elkaar toe trekt omdat het wat meer binnen je eigen culturele atkomst ligt, dan snap ik dat wel.

Denk je dat je vrienden van de middelbare op welke manier dan ook invloed hebben gehad op je leven nu?

Ja, dat denk ik wel. Ik had wel heel goed contact met ze, dat was wel echt mijn hechte vriendinnengroep. Ik had best wel een tijd de houding van lang even de lo! en school interesseert me niet en was dan ook niet altijd op school maar dan hadden vriendinnen op een gegeven moment wel eens zo iets van 'joh waar was je?' of zo, dus om dan 's ochtends met elkaar af spreekt om samen te fietsen waardoor je het gevoel kreeg van je ik moeder wel bij zijn eigenlijk.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Vertrouwen, eerlijkheid, elkaar respecteren. Investeren in elkaar en wel ook gewoon gelijkwaardig, zeg maar.

Vond je het toen of vind je het nu belangrijk dat je vrienden jouw cultuur begrijpen en accepteren? ik denk dat accepteren het belangrijkste is.

Want je zei dat je niet zo super gehecht was aan je Nederlandse cultuur.

Nou ja, weet je, gehecht...ik ben Nederlands en ik ben er blij mee, en blij dat ik hier geboren ben en opgevoed heb. Meer met normen en waarden. Maar denk dat het iets is waar je niet zo veel bij stil staat. Maar ik denk dat elkaar accepteren of respecteren, dat dat het belangrijkste is voor omgang met elkaar.

Was er ooit onenigheid over normen en waarden tussen jou en je Marokkaanse vriendin?

Nee. Nee, nooit. Als we bijvoorbeeld uit eten gaan, zij weet dat ik dan wijn drink en ik weet dat zij niet drinkt vanuit geloofsovertuiging. Maar zij vindt dat ik het voor haar niet hoeft te laten, dus ja. Als we dan uit eten gaan, wil zij halal eten of vis, en nou ja prima. Als wij naar een Marokkaans restaurant gaan waar ze geen wijn schenken of zo, vind ik dat ook prima. Het is een beetje geven en nemen. Maar we hebben daar echt nooit discussies over of zo.

Maakt het je uit hoe jouw vrienden naar Nederlanders in het algemeen kijken?

Nee, kijk, met die Marokkaanse vriendin, zij is hier geboren en ze is ook gewoon echt Nederlands. Ze is Marokkaans en is ook Islamitisch, ze bidt ook gewoon en zo, maar ze is ook Nederlands. Dus vanuit haar gebeurt dit überhaupt niet.

Zou het je uit maken als mensen zouden generaliseren over Nederlanders?

Nou ja, dan heb ik wel zo iets van, als mensen daar commentaar over hebben en die mensen wonen in Nederland, wat doe je hier dan? Ik kan commentaar hebben op een heleboel dingen, maar wat doe ik dan hier? Als er heel veel mis is, ga dan weg. Als ik zelf niet blij zou zijn hier, zou ik ook weg gaan.

Denk je dat je school op welke manier dan ook heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar verschillende culturen kijkt?

Nee, denk het niet. Voor mijn idee heb ik niet het idee dat ze er onwijs actief mee zijn geweest. Was me er ook niet zo bewust van. En ik vind ook gewoon dat ieder mens gewoon een mens is en het niet veel uitmaakt waar hij vandaan komt.

Denk je dat je vriendschap met dat Marokkaanse meisje invloed heeft gehad op hoe je tegen die cultuur en groep aan kijkt? Bijvoorbeeld hoe er in de media over Marokkanen geschreven wordt.

Nou, ik vind het wel interessant. Ik heb zelf ooit onderzoek gedaan voor mijn scriptie naar Antillianen die in de media verkeerd werden neergezet. Dus ik moet je zeggen dat ik daardoor de media anders ben gaan bekijken. Dat het überhaupt niet neergezet wordt zoals het in werkelijkheid is. En weet je, het gaat dan altijd over Marokkanen of... er zijn ook zo veel Nederlanders die het anders doen, alleen wordt dat dan niet benoemd. Ik vind het altijd een beetje dat ik denk 'waarom moet dat erbij staan'.

Naomi, 25jaar, Comenius College, Capelle aan den IJssel, Nederlands

Kan je iets over jezelf vertellen?

Ik ben in Rotterdam geboren en toen heb ik tot mijn 8^e in Rotterdam gewoond, echt in de stad, en toen zijn we daarna naar Krimpen aan de IJssel verhuisd. De eerste twee jaar van mijn middelbare school heb ik ook in Krimpen op school gezeten want dat was zo'n dependance van de school die in Capelle zat ook en als je dan havo/vwo deed, moest je naar die andere school. Dus uiteindelijk heb ik twee jaar op de school in Krimpen gezeten en vier jaar op die in Capelle. Daarna ben ik in Leiden gaan studeren en dit weekend ga ik naar Amsterdam verhuizen. Ik ben klaar nu met studeren en werk sinds anderhalf jaar in Amsterdam. Dus het wordt ook wel tijd om te verhuizen. Ik ben legal counsel en dan vooral met privacy bezig, het is een juridisch advies bureau.

Kwam je regelmatig in Rotterdam zelf?

Ja, ik kwam zelf ook wel veel in Rotterdam, mijn hele sociale leven was daar. Want in Krimpen en in Capelle is niet zo heel veel te doen. Heel veel mensen uit Krimpen of Capelle gaan dan ook in Rotterdam naar school dus ik was eigenlijk heel veel in Rotterdam. Capelle is ook wel echt een soort suburb, het ligt er heel dicht tegen aan.

Hoe zou jij je culturele achtergrond omschrijven? En in hoeverre voel je je hiermee gehecht?

Ehm...ja, best wel heel Hollands (lachen). Ik merkte toen ik naar Zuid Afrika ging, waar ik een half jaar heb gestudeerd, toen opeens merkte ik wel hoeveel Nederlander zijn uiteindelijk wel mijn identiteit uitmaakt. Daarvoor dacht ik altijd, ja wat maakt het nou heel erg uit, en voelde ik me niet echt super Nederlands en was ik daar niet echt mee bezig en pas toen ik in het buitenland had gestudeerd, dacht ik wel echt 'wow alles waar ik voor sta en hoe ik over bepaalde dingen denk, is wel echt heel Nederlands'. Oat dat uiteindelijk toch

wel een heel groot deel van je identiteit is. Normen, waarden, hepaalde politieke standpunten. In Nederland heb je daar natuurlijk ook wel veel verschil in, maar als je dan naar het buitenland gaat dan merk je toch wel dat het in Nederland toch nog wel een heel klein spectrum is van alles wat er in het buitenland is...

En mijn stiefvader komt van de Molukken, ik heb daar zelf niet zo heel veel mee te maken maar hij heeft wel gewoon een hele andere cultuur, dus dat krijg ik wel eens mee.

Is hij al lang in je leven?

Nu zes jaar, of zo? Nog niet zo heel erg lang, dus niet echt met de opvoeding bezig geweest.

Kan je iets vertellen over je middelbare school?

Ik heb dus eerst havo / vwo gedaan in Krimpen en daarna vwo in Capelle. Het was best een slechte school (lachen). De school in Krimpen was best wel klein en die in Capelle was veel grater, dat vond ik wel een overgang. De eerste twee jaar zat mavo nog bij ons en die in Capelle was alleen havo / vwo.

Had je een vaste klas?

In de eerste twee jaar een vaste klas en daarna ging je je vakken kiezen en zo. Of in de derde ook nog wel en daarna wisselde het. Vanaf dat je je profiel had zeg maar. Maar ook dan had je nog wel je basisklas waar je dan Nederlands en zo mee had en dan de rest van de vakken was een beetje verschillend.

En je brugklas was havo / vwo? Niet ook nog mavo erbij?

Nee, havo / vwo.

Zaten er veel verschillende culturen op jouw school?

Ja, ik denk in Capelle meer dan in Krimpen nog, maar ook daar wel. Capelle was wel echt, naar mijn gevoel zaten er meer mensen van een andere culturele achtergrond dan echt Nederlanders. En op havo was het dan meer dan op vwo. Maar ook in mijn klas toch ook wel heel erg gemixt. Maar in Krimpen ook al wel een beetje.

Waar kwam iedereen vandaan?

Echt van alles en nog wat, Marokkanen, Surinamers, Molukkers, Afghanistan, Iran. Even denken hoor. Ook wel Turken. Echt wel van alies en nog wat. Antillianen. Alie grote groepen in Nederland waren wel aanwezig. Als je daar een percentage van zou moeten geven, wat zou je dan ongeveer zeggen?

Mmh... in mijn klas was het denk ik 30-40% niet helemaal Nederlands en op school denk ik 50-60%. Maar is altijd moeilijk om te zeggen.

Had je bewust gekozen voor deze school?

Nou ja, wel voor Krimpen, omdat ik dat een hele leuke school vond. Die is wat kleiner en het was een leuke sfeer en iedereen kende elkaar goed. En Capelle vond ik eigenlijk helemaal niet leuk maar dat was de logische stap omdat je dan na de eerste twee jaar daar heen moest, omdat je geen vwo kon doen in Krimpen. Uiteindelijk heb ik het wel leuk gehad, maar ik vond de overgang heel moeilijk en ik had dus ook niet per se bewust voor die school in Capelle gekozen. Ik wist al dat ik waarschijnlijk over moest stappen, maar ik dacht als deze school leuk is zal die andere ook wel leuk zijn. In groep 8 ben je niet bezig met waar je dan in de derde bent. En je kon op zich ook wel switchen naar een andere school maar iedereen ging uiteindelijk toch wel naar Capelle, dus toen dacht ik 'dan ga ik ook wel mee'.

Werd er op jouw school aandacht besteed aan de verschillende culturen die aanwezig waren?

Ik denk niet heel bewust. Ik weet wel dat we godsdienst hadden en dat daarin alle godsdiensten werden besproken, maar volgens mij is dat best kenmerkend voor een openbare school. Ja, ik zit te denken of er met hepaalde feestdagen of zo daar iets mee werd gedaan... volgens mij niet per se. Het werd niet heel erg uitgedragen vanuit school. Kerst en Pasen werd wel gevierd, maar niet heel Christelijk maar gewoon met een kersthooim en zo.

En bij maatschappijleer bijvoorbeeld, kwam er dan discussie vanuit de klas?

Het viel wel mee. Ik heb nooit het idee gehad dat het een ding was of zo, af en toe, we hadden een meisje wel, ik weet niet meer waar zij vandaan kwam, ergens uit Afrika maar ik weet niet welk land. Zij was heel fel met racisme en zij was er heel erg mee bezig, zij was eigenlijk de enige die daar wel eens iets over zij, maar voor de rest was eigenlijk niemand er heel erg mee bezig, ook niet met geloof of zo.

Hadden jullie ooit klassenuitjes naar culturele instellingen?

Oeh, weet ik niet. Komt even niks boven eigenlijk. Nee, ik denk het eigenlijk niet.

Was jij je bewust van jouw eigen cultuur en de verschillen hiermee met andere culturen tijdens je middelbare schooltijd?

Ehm... ja, ik merkt in de eerste twee jaar in Krimpen dat er echt een groepje was met mensen die dus eigenlijk niet uit Nederland kwamen, en dat waren vond ik de coolste mensen. Toen voelde ik me opeens heel erg Nederlands, zij hadden allemaal een coole achtergrond en ik vond het juist allemaal heel erg interessant (lachen). Ik had dan ook wel vriendinnen in die groep en zo kwam ik er ook wel echt mee in aanraking, van 'wow zij hebben echt een hele andere cultuur en het gaat heel anders bij hun thuis'. Toen besefte ik me wel dat ik daarin anders ben dan zij zijn.

Kwam je buiten school nog in contact met andere culturen?

Ja, ik heb heel Jang gewerkt bij een friettent in Rotterdam, een hele bekende. Daar werkte of echt ras Rotterdammers of Marokkanen. Daar kwam ik eigenlijk heel veel in aanraking met andere culturen, daar vierde ze ook wel echt Ramadan en was dat een groot ding. ze waren ook wel echt gelovig. Ik had het er met hen ook wel eens over.

En ik danste, dat was ook wel een beetje een subcultuur want ik deed hiphop en break dance, dus daar kwam ik ook wel in aanraking met andere culturen. Ook in mijn dansschool zaten mensen die ergens anders vandaan kwamen.

En dan mijn stiefvader, en ik heb dan een stiefzusje en twee stiefbroers. Zij hebben heel erg een cultuur van familie en alles wat in de buurt komt van familie is dan gelijk helemaal into the familie, dat merk je heel erg dat wij gelijk helemaal opgenomen werden. Ik ben ook best wel goed met zijn familie ook en met mijn stiefbroers en zusje dus ook. Hij vertelt er ook veel over, dus ik krijg daar ook wel veel van mee. Dus op zich best wel van veel verschillende kanten.

Hoe zag je vriendengroep er uit op de middelbare?

Ik had dus eigenlijk een beetje twee vriendengroepen, eigenlijk een groepje met meiden vooral en een groepje met jongens. Met die jongens zat ik in de klas en die meiden zaten in andere klassen maar die kende ik via via. Een Surinaams meisje en voor de rest vooral wel Nederlanders. Die groep jongens kende ik echt vanuit Capelle pas en die meiden was vanaf Krimpen. In mijn vaste vriendengroep een Surinaams meisje. Maar dan inderdaad wel op die school in Krimpen van dat buitenlandse groepje waar ik het net over had, daar kon ik het met een meisje wel heel goed mee vinden. En dan van de basisschool had ik nog wat vrienden, die ik dan daar ook weer kende, dat waren ook een Moluks meisje en een Pools meisje. Maar dat is wel een beetje verwaterd.

Hoe kwam het denk je dat dlt jouw vrienden zijn?

Ja, een beetje bij elkaar geraapt. Twee meisjes kende ik al van dansen, daar danste ik al mee sinds groep 4 en zij kenden dan ook weer meisjes en vanaf de eerste dag was dat een beetje zo gegroeid. En ja omdat het gewoon goed klikte. Die jongens leerde ik kennen in mijn klas.

Had je ook nog vrienden die niet bij jou op school zaten?

Ja, van danses vooral en ook nog wel van vroeger via mijn ouders weet je wel. In mijn dansteam, mijn eigen team was vrij Nederlands.

Was je relatie met je vrienden buiten school anders dan met die van school?

Ja, dansen dus. Ik denk wel dat het een beetje anders was, natuurlijk heb je wel verschillen maar het was niet een super ander soort relatie. Misschien met die jongens wel net wat anders omdat het dus jongens waren.

Was de ene groep hechter dan de ander?

Nou die groep meiden zijn nog steeds vriendinnen van me, en zij zijn ook met z'n alien nog hele goede vriendinnen, dus zij zijn wel hechter. Maar ik spreek ook nog steeds wel twee jongens uit die andere groep, en misschien zijn dat nog wel betere vrienden van me dan dat andere groepje.

Ben je nog steeds bevriend met je vrienden van de middelbare school?

Ja, dus die groep meiden. Ik ben naar Leiden gegaan en hier ook bij Augustinus gegaan en zij vonden dat wel een beetje raar want zij waren wel allemaal in Rotterdam gehleven en ze hegrepen niet helemaal wat ik hier dan ging doen. Ik heb nog steeds wel contact met ze, maar eigenlijk sinds een paar maanden, ook sinds ik werk, denk ik ook van 'ik kan niet alles en iedereen blijven onderhouden'. Ik merk wel dat zij nu echt een heel ander leven hebben dan ik, zij zijn allemaal echt aan het settelen, eentje is zwanger en zo. Dat is wel gewoon een heel andere wereld. Maar ik denk dat ik ze nu eens in het halfjaar zie. Die twee jongens spreek ik eigenlijk nog best wel vaak, daar spreek ik gewoon wel mee af en we appen vaak en zo. Zij hebben meer hetzelfde leven als ik.

Hoe ziet je vriendengroep er vandaag de dag uit?

Ik heb een paar uit mijn cordial waar ik goed mee om ga en uit mijn oude huis ook. Het zijn allemaal Nederlanders. Augustinus (studentenvereniging) is ook wel heel blank. Op mijn werk, ik ben heel goed met mijn collega's. een meisje is half Grieks. Ja en mijn dispuut, ook allemaal vrij blank. Vooral in Leiden, ik merkte hier wel dat het allemaal heel blank was. Heel groot verschil met Rotterdam. Ik weet ook dat ik dan terug ging naar Rotterdam en daar rond liep en dacht wow het is hier wel heel anders.

Miste je dat een beetje in je contacten hier?

Het is niet dat ik er dagelijks bij stil sta of zo maar ik vind het wel ergens jammer. Ik heb dan ook een Thais vriendje gehad, daar ben ik drie en een half jaar mee geweest. Ik vond dat heel erg leuk om dat dan mee te krijgen omdat het wel buiten je eigen comfort zone is, vooral in het begin, ik was toen dertien of zo. Toen dacht ik wel echt 'oh wat eng, bij de familie thuis en zo'. Zij maakten allemaal hele rare gerechten met varkenshoofden en zo, en dan dacht ik wel echt 'wow wat is dit'. Maar ik merkte wel echt dat daardoor en door vrienden op school, dat ik echt wel heel erg leuk vond om al die culturen te leren kennen, en nu heb ik

dat wel echt veel minder. Als ik er zo over nadenk, vind ik het wel jamm er. Maar het is ook weer niet dat je er per se naar op zoek gaat of zo, het is maar net in welke wereld je op dat moment zit.

Korn je vandaag de dag in contact met andere culturen?

Mijn stieffamilie dus. Daar merk ik denk ik wel het grootste verschil, op verjaardagen en zo. Laatst was ik op een begrafenis en dat was toch wel heel anders dan een Nederlandse begrafenis, terwijl ik daar nooit echt bij stil had gestaan. Voor de rest wel weinig eigenlijk.

Denk je dat bet anders is om vrienden te zijn met iemand van een andere culturele achtergrond?

Ehm... ik denk dat je vriendschap niet anders is. Maar wat ik merkte is vooral als je bij iemand thuis kwam, dat je dan dat heel erg merkte. Dat jij thuis net wat andere gewoontes had of met eten en zo, dat het net iets anders was. Maar ik denk dat je vriendschap niet echt anders is. Ik heb nooit ervaren dat het moeilijker of makkelijker is.

Denk je dat er een verschil is in hoe hecht de vriendschap is tussen vrienden met wie je wel of niet de cultuur deelt?

Nee, ik denk niet dat het zo hoeft te zijn. Nee, eigenlijk denk ik dat niet.

Denk je dat bet misschien anders is voor meiden dan voor jongens?

Ehm... nee, ik heb dat zelf niet zo ervaren. Ik kan me er wel iets bij voorstellen. Ik had dat gevoel eigenlijk helemaal niet. Ik denk trouwens wel dat het op vmbo nog veel meer gemixt was dan op havo / vwo. Het Comenius college heeft iets van zes vestigingen, in Capelle had je er nog een paar en dat waren wel echt nog meer buitenlands. Dat contrast was veel groter, ik denk <lat <lat ook wel uit maakt.

Heb je ooit bet gevoel gehad dat je je aan moest passen in een vriendschap met iemand van een andere cultuur?

ja. Ja, bij mijn Thaise vriendje was het wel echt een hele andere cultuur, vrouwen moesten gewoon in de keuken staan. Ik weet nog <lat ik de eerste keer daar thuis kwam, op zijn verjaardag, en het eerste was 'hoi, ja ben jij Naomi, ga maar in de keuken staan'. Toen dacht ik wel even 'oh mijn God' (lachen). Dertien jaar oud, ik dacht wat overkomt me. En al mijn vriendinnen mochten wel in de tuin bij de visite zitten en ik moest in de keuken helpen. Hij woonde dan ook bij zijn tante en oom en dat was ook wel een beetje raar want niemand wist echt waarom dat zo was. Ik was me er wel heel erg van bewust dat ik echt zo'n Nederlands meisje was en dat het allemaal heel anders was daar, ook met eten en zo. Ik moest gewoon heel erg helpen daar, als ik daar kwam moest ik helpen met de badkamer schoon maken, ik vond dat gewoon heel raar (lachen). Ik vind het nog steeds wel een beetje raar maar dat is wel gewoon een groot cultureel verschil. Het was gewoon zo van 'oh jij bent nu zijn vriendin, dan moet je ook helpen in het huishouden'.

Vond je dat wel oke of stond bet je wel een beetje tegen?

Nee, het stond me wel tegen. Ook, ik was gewoon jong dus ik ging er ook gewoon een beetje in mee van 'oh het zal wel'. Maar ik vond het wel een beetje raar. Ik had ook wel een ander Surinaams vriendinnetje nog waar ik dan op verjaardagen kwam en zo en dan voelde ik me opeens heel blank bij die Surinaamse familie. En dan gingen ze roti eten en iedereen ging <lat met hun handen eten en dan dacht ik al 'oh nee, hoe moet dit'. Ook meer beleefdheid, meer respect tonen naar ouders en 'u' zeggen, daar merkte ik het wel in. Ik had ook nog twee Molukse vriendinnetjes, en zij hadden altijd heel erg dat de deur echt voor alles en iedereen open stond, daar kon je altijd gewoon naar binnen lopen en dat huis zat altijd helemaal vol met mensen en kinderen en ik vond dat heel leuk en gezellig en ik vond het ook wel stom dat dat bij mijn ouders nooit zo was. Dat verschil zag je wel. Als je bij mensen thuis kwam, was ik me er wel echt van bewust, maar niet op school.

Denk je dat andere culturele groepen open staan voor een vriendschap met een Nederlander?

Eh.. ja. Ik denk wel dat je iets meer ziet dat de Nederlanders bij elkaar klitten en de niet-Nederlanders bij elkaar klitten, dat merkte ik ook op school, je had wel echt die groepjes, het was niet helemaal gemixt of zo. Ik denk wel dat er vriendschappen ontstonden tussen die groepen maar ehm... ja. Ik denk wel dat die mensen er voor open staan, maar toch merk je wel dat het een beetje binnen de groepen naar elkaar toe trekt.

Had je in de pauze groepjes op basis van afkomst?

Nou het was vooral dat de buitenlanders bij elkaar zaten en de Nederlanders bij elkaar. Maar ook weer niet helemaal, het was wel een beetje gemixt maar je zag wel vaak dat het zo een beetje was.

Denk je dat Nederlanders open staan voor een vriendschap met iemand van buiten?

Ik denk eigenlijk dat het heel erg verschilt. Ik denk in de basis wel, als ik vanuit mezelf spreek denk ik, ik vind het alleen maar leuk en interessant, dus ik zeker. Maar ik denk ook wel dat er mensen zijn die daar niet per se voor open staan of misschien onbewust daar niet zo voor open staan. Maar aan de andere kant denk ik ook wel dat het niet iets is wat mensen tegen houd in een vriendschap. Ik denk juist dat er ook wel mensen zijn die heel erg racistisch zijn en die uitspraken doen, maar dan ook heel vaak zeggen van 'maar ik heb een buurmand en die is wel heel aardig' of zo. Dus <lat het uiteindelijk niet eens heel veel uit maakt wat voor

cultuur je hebt, dat mensen wel roepen van 'oh ik hoef geen buitenlanders hier', maar als je dan iemand leert kennen met een andere achtergrond denk ik niet dat het heel veel mensen tegenhoudt om een vriendschap te sluiten. En ik denk ook dat het uitmaakt waar je vandaan komt, ik denk dat het in Rotterdam veel nonnaler is en misschien als je uit Bloemendaal komt of zo, dat het dan minder normaal is omdat je omgeving zo is.

Merkleje daar verschil mee tussen Leiden en Rotterdam? Dat je soms aan je vrienden merkt dat zij niet in dezelfde omgeving zijn opgegroeid als jij?

Ja. Nou vooral, op een gegeven moment in mijn dispuut kwam er een meisje borrelen die donker was en dat was dan opeens helemaal een ding. En dan dacht ik echt 'ja lekker boeiend', dat kon mij echt niet schelen, maar het werd de hele tijd benoemd, zo van 'oh zij is aan het borrelen en zij is zwart'. Het deed me ook wel een beetje pijn, het is dus blijkbaar nog steeds zo'n ding. Daarin merkte ik wel, voor mij is dat toch wel minder een ding misschien omdat ik vind juist Leiden heel erg blank, dus <lat is voor mij meer een contrast dan dat er opeens een donker meisje in ons dispuut komt. Maar het lijkt me voor haar ook wel heftig. Volgens mij is ze er niet eens heel erg mee bezig hoor, maar ik denk toch wel dat ze het merkt dat ze heel erg in een blanke wereld zit.

Denk je dat voor jongeren op de middelbare school een cultuur op het gebied van identiteit belangrijk is op sociaal gebied?

Als het naar mijn middelbare school kijkt, denk ik niet dat het heel erg uitmaakte, omdat het gewoon redelijk normaal was om een andere culturele achtergrond te hebben. Ik kan me wel voorstellen zoals dus bij dat donkere meisje in mijn dispuut, als je dan geen Nederlandse achtergrond hebt en opeens in zo'n hele blanke wereld komt, dat dat wel effect heeft. Maar op mijn middelbare school was het echt totaal geen ding.

Denk je dat dat goed is? Oat het geen ding was? Of zou er positieve aandacht voor moeten zijn?

Ik denk dat het dan misschien een beetje krampachtig wordt of zo? Ja, hoe ik het ervaarde was het eigenlijk wel ideaal, er werd niet veel aandacht aan gegeven en het was gewoon zo, ik denk juist dat als je er heel veel nadruk op gaat leggen dat er dan juist veel verschil komt omdat je gaat benadrukken dat er verschil is. Ik heb dat zelf nooit zo ervaren op school. Dus ik denk dat het gewoon goed is dat het als normaal gezien wordt en het ook steeds normaler wordt. Ik vind ook echt dat het het allerbeste is voor allebei de partijen als er een gemixte school is. Voor Nederlanders is het heel goed om andere culturen te leren kennen, voor mensen met een andere cultuur is het juist weer heel goed om ook de Nederlandse cultuur van die kant te kennen. Het gaat denk ik automatisch.

Hadden mensen van buiten jouw vriendengroep ooit een mening over je vriendschappen met die persoon van een andere achtergrond?

Nee, echt totaal niet eigenlijk. Ik merkte nu, ik was een tijdje met een jongen aan het daten uit Iran, en toen vond iedereen in Leiden dat opeens heel raar. Nou ja, raar, het was gelijk heel opvallend. Hij heette dan Pasha en dan waren de reacties 'hoe heet ie? Waar komt hij vandaan dan?'. Gewoon heel erg van wow dat is heel erg een ding, terwijl toen ik een Thaise vriend had, vond niemand dat een ding.

Is dat denk je dan het verschil tussen opgroeien in zo'n multiculturele omgeving of niet?

Ja, dat denk ik. Oat mensen het minder gewend zijn of zo. Voor mij is het gewoon geen ding.

Doe je iets met de mening van mensen hier? Zoals met die Iraanse jongen.

Nee. Ik vind het op zich ook wel leuk als mensen het interessant vinden. Als mensen er meer over willen weten, dan kan ik dat gewoon vertellen. Het was niet per se negatief. Ze vonden het gewoon opvallend, terwijl het niet per se het eerste ding was wat bij mij heel erg opviel of zo. Het is niet per se negatief. Dus daar doe ik dan ook niet echt iets mee. Tenzij het dus wel negatief zou zijn, dan zou ik er wel iets mee doen. Ik heb wel denk ik ook wel in als mensen daar moeilijk over doen of dat vervelend vinden. In Zuid-Afrika was dat bijvoorbeeld heel extreem, en toen ik daar was werd ik me daar nog wel bewust van dat het iets is wat heel erg geworteld zit daar maar ook in Nederland nog steeds best wel. Als je dat dan heel erg uitvergroot ziet, wordt je er ook wel bewust van hoe dat in Nederland gaat. Ik denk dat ik er nog wel iets meer mee bezig ben, sinds ik in Zuid Afrika heb gezeten. Ik vind het ook wel heel naar als mensen daar een negatieve mening over hebben, dus daar zeg ik dan wel wat van.

Denk je dat je dat op latere leeftijd nog kan leren?

Ja, dat denk ik wel. Ik denk dat het ook wel heel erg uitmaakt hoe jij als persoon bent, of als je een hele open opvoeding hebt gehad, dat veel verschil kan maken. Ik denk dat je er wel aan kan wennen, maar ook niet iedereen. Maar er zijn ook genoeg mensen in Rotterdam die in een hele gesloten witte bubbel hebben geleefd, dat kan ook in Rotterdam. Ik denk dat het heel erg uitmaakt hoe je ouders er in hebben gestaan en hoe je er zelf over denkt. Het helpt natuurlijk wel als je het in je jeugd hebt mee gemaakt.

Denk je dat je ervaring op school heeft bijgedragen aan de manier waarop je naar cultuur kijkt?

Ja, dat denk ik wel.

In welke zin?

Nou, ik denk dat het goed is dat ik op jonge leeftijd al bij mensen thuis kwam die een andere cultuur hadden en dat ik dus inderdaad wat feller ben in als mensen racistisch zijn of zo. Ik denk dat ik er iets bewuster mee bezig ben of zo, omdat ik dat zo heb gezien. Ik denk dat het alleen maar heel leerzaam is.

En je ervaringen buiten school?

Ja, ik weet ook nog heel goed dat toen ik danste, op een gegeven moment gingen wij naar een wedstrijd en in de pauze werd er een beetje gedanst en was er een dance battle en toen gingen een meisje van mijn dansteam en ik mee doen aan die battle en we waren de enige blanken en toen werden we dus heel erg uitgeoeld omdat we blank waren. Toen beseftte ik me wel opeens 'dit is zo erg dat je dus letterlijk alleen wegens huidskleur zo behandeld wordt'. Dat was wel echt even een realisatie. Het voelt heel naar om beoordeeld te worden op je huidskleur of waar je vandaan komt. Zij hadden namelijk gelijk het oordeel van 'dit zijn blanke meisjes, die kunnen niet dansen'. Ik vond dat wel heel heftig. Ze keken ook heel erg naar ons en dat gebeurt natuurlijk andersom nog veel vaker.

Was dat een realisatie moment voor jou?

Ja, en dat het heel heftig voelt. Oat je niet eens een kans krijgt om een beeld te vormen bij iemand anders maar dat iemand je gelijk beoordeeld.

Hoe oud was je toen?

Vijftien of zestien?

Op school of buiten school, wat heeft meer impact gehad?

Ik denk buiten school meer als in dat ik dan bij mensen thuis kwam. Op school zelf merkte ik dat gewoon niet erg. Daar was het niet zo'n ding. Buiten school heeft: denk ik meer impact gemaakt.

Zou je de houding op school kleurenblind kunnen noemen?

Ik denk dat niemand helemaal kleurenblind is, dus dat het er altijd wel gewoon is. Maar ik kan me gewoon niet herinneren dat het een onderwerp was. Behalve misschien dat je een beetje die groepjes had of zo, dat zie ik dan vooral voor me, maar in de klas zelf was het gewoon niet echt een ding.

Kan je voorbeelden geven van dingen die je hebt meegemaakt of hebt zien gebeuren die je bewust maakte van het verschil tussen culturen en dat sommige mensen daardoor anders behandeld werden?

Ja, dus Zuid Afrika en wat er gebeurde met dansen. Misschien dat ene meisje ook op school die daar heel erg fel in was. Ik was nog best wel jong en er niet heel erg mee bezig. En op dat moment dacht ik soms wel een beetje van 'pff wat een gezeik, wat doe je moeilijk, er is toch niks aan de hand?'. Ik denk dat ik vooral nu achteraf denk dat ze wel echt een punt had en ze was heel fel daar in. Dus het is meer achteraf een beetje dat ik dacht wow. En blijkbaar was het dus toch wel een ding voor haar en voor mij misschien dan niet, maar dat bedenk ik me nu pas. Misschien voelen zij zich wel heel anders, ik weet het niet zo goed. Ik kan nu niet echt andere voorbeelden bedenken.

En dat incident met het dansen, heeft dat impact gehad op hoe je daarna naar andere culturen keek of over minderheidsgroepen nadacht?

Ik denk niet in een keer een switch dat je je dan opeens heel anders gaat gedragen, maar ik denk dat het gewoon heel erg uitmaakt of je het een keer zelf hebt ervaren, dat je je dan beter kan verplaatsen in anderen. Oat je je iets heter kan inleven in zo'n gevoel en er daardoor bewuster mee bezig bent. Laat het gewoon niet zo'n, zorg er zelf voor dat iemand zich niet zo gaat voelen als hoe ik me toen voelde. Terwijl, het was bij mij een keer en het was echt niet zo heel heftig of zo, het is niet alsof ik er wakker van heb gelegen, maar er zijn dus wel mensen die dus altijd zo doen tegenover mensen van een andere achtergrond. Oat vind ik dan wel heel naar.

En positieve ervaringen die misschien je blik hebben doen veranderen?

Die openheid van culturen van vriendinnen, waarbij de deur altijd open stand. Ook met eten, dat je altijd overal mee kon eten. Dat is trouwens ook niet in alle culturen zo hoor, bijvoorbeeld bij mijn Thaise schoonfamilie was dat niet per se zo. Daar vond ik het niet heel positief of zo in die zin. Maar vooral Indonesiers en Molukkers hebben dat heel erg. Oat iedereen echt heel erg voor elkaar zorgt. Oat zie ik ook nog sterk bij mijn stiefamilie, daar is dat groepsgevoel nog heel aanwezig en dat vind ik wel heel erg bijzonder. Ik denk dat we dat in de Nederlandse cultuur wel een beetje missen en we onze ouderen toch wel een beetje laten zitten. Iedereen zorgt daar zo goed voor elkaar. Bijvoorbeeld als er een begrafenis is, iedereen neemt dan geld mee om mee te betalen aan die begrafenis zodat degene die alleen achterblijft niet ook nog eens over geldzaken na hoeft te denken. Ja, dat vind ik hele mooie dingen. Je staat er eigenlijk nooit bij stil, maar dat is natuurlijk wel op zo'n moment zo waardevol. Hoe erg je dus opgenomen wordt in zo'n groep ook. Ik heb bij die Molukse familie nooit het gevoel gehad dat zij anders naar mij kijken of zo, ze spreken soms heel veel Maleis en dan zit ik daar wel een beetje van...(lachen). Daarin merk je het wel, maar het is alleen maar leuk.

Het is niet als je als buitenstaander wordt gezien of zo?

Nee. Nee, het was vroeger wel meer dan nu, wat zij zeggen. Maar zij vinden het ook leuk en voor hen is het in ieder geval geen ding dat wij Nederlanders zijn en zij niet.

Terugkijkend, denk je dat jouw school actief bezig was met het bevorderen van vriendschap of contact tussen mensen van verschillende culturele achtergronden?

Nee. Ik denk niet dat ze daar mee bezig waren. Misschien ook omdat het wel gewoon vanzelf ging. Mmh. Nee. Ik heb niet het idee gehad... sowieso was het gewoon een hele slechte school, dus ik denk niet <lat ze daar een beleid voor hadden of zo. Ze hadden überhaupt weinig beleid. Ik denk misschien wel dat er leraren waren die het stom vonden dat het steeds meer een zwarte school zou worden, maar ik denk niet dat er op die manier over gesproken werd of zo.

Wat vind je daarvan? Zou het juist wel moeten zijn?

Ik vond het eigenlijk wel prima dat er geen aandacht aan werd geschonken omdat het dus al gemixt was en het werkte gewoon al goed, dus waarom zou je er dan nog heel erg extra nadruk op leggen? Ik kan me wel voorstellen dat als je een hele zwarte school hebt of een hele witte school, dat het dan wel goed is om daar iets meer aan te doen. Er is iets meer over te praten of zo. Maar als het gewoon al gemixt is en het gaat goed, ja... dan gaat het vanzelf en dan leer je vanzelf veel van elkaar.

En als die groepsvorming wel heel sterk zou zijn?

Ja, als het een probleem zou worden of zo, mensen ruzie met elkaar zouden krijgen door die groepen... maar uiteindelijk worden mensen gewoon vrienden met elkaar op school en ik denk ook niet dat je dat per se kan sturen. Je kan niet echt tegen iemand zeggen 'oh nu moet jij met een Nederlander vrienden worden' of zo iets. Zo werkt het ook gewoon niet echt. Misschien wel in klassen of zo, dat je daar meer op let met de samenstelling.

Denk je dat ze dat deden?

Nee. Nou, misschien wel hoor maar misschien heb ik het niet door gehad. Maar ik had meer het idee dat ze dat op rooster indeelde dan op achtergrond.

Denk je dat je vrienden op de middelbare invloed hebben gehad op je leven nu?

Ja, <lat denk ik wel. Gewoon hoe ik naar dingen kijk. Ik denk dat je vrienden altijd heel veel maken wie je bent en wie je bent geworden en dat die culturele achtergrond dan dus ook wel uit maakt. Toen bijvoorbeeld mijn moeder een relatie kreeg met mijn stiefvader, ik was gewoon al helemaal bekend met de Molukse cultuur en hij vond <lat ook fijn, dat dat helemaal geen ding was. En ik wist er ook al veel van omdat Molukkers nog steeds veel bezig zijn met vroeger en wat ze hebben meegemaakt en waarom ze hier waren. Ik merkte <lat mijn stiefvader dat heel erg leuk vond, <lat wij dat al wisten. Ik denk dat je het altijd wel mee neemt.

Waar had je dat geleerd over de Molukse geschiedenis, op school?

Ehm... nee vooral van Molukse vriendinnen zelf. Molukkers dragen altijd heel erg hun cultuur uit en echt vanaf de basisschool, we hadden een hele grote Molukse wijk zowel in Krimpen als in Capelle, dus er woonde gewoon heel veel Molukkers bij ons in de buurt. En ik had twee Molukse vriendinnen waar ik heel goed mee was op de basisschool. Zij hadden bijvoorbeeld dan ook vrij met RMS, zo'n Vrijheidsdag, en dan vroeg ik daar wel eens naar en vertelde ze waarom. Ze hadden heel erg die trots dus ze vertelde er zelf veel over. Maar het was niet alsof het op school werd geleerd. Het wordt op school echt niet behandeld van twee kanten, alleen heel erg van de Nederlandse kant. Ook als ik soms zeg dat mijn stiefvader Moluks is, dan zeggen mensen wel eens 'ooh treinkaper'. Dat is echt het eerste wat mensen weten, best wel erg. Of Satudara, dat zijn de enige twee dingen waar ze de Molukken dan van kennen. Ik vind dat wel echt heel erg, ik denk niet dat de treinkaping een goed idee was of zo, maar er zat wel een heel idee achter en een heel verhaal en wat die mensen is aangedaan is echt niet oke. Ik vind het dan wel erg, als ik dan zie hoe veel dat mijn familie pijn doet. Of nou ja, mijn familie, zijn familie. Dan denk ik wel, het is echt niet oke. Ik vind het dan wel echt sneu dat de Nederlandse regering nooit iets heeft gedaan om het goed te maken of erkenning of excuses te geven. Dat vind ik wel erg en daar merk je ook aan <lat de Nederlandse regering en de Nederlandse cultuur ook maar gewoon een standpunt is, een gekleurde positie. En inderdaad wat je dan op school leert, is ook allemaal gekleurd naar dat standpunt.

Zou je dan vinden dat daar op school meer aandacht voor zou moeten zijn? Aangezien Nederland nu zo'n multiculturele samenleving is maar Nederlandse kinderen soms best wel weinig weten over de andere culturen in het land?

Ja. Ik denk vooral echt met geschiedenis, maar ook wel met maatschappijleer. Het is ook wel leuk om van anderen te horen hoe hun cultuur is en hoe zij bepaalde dingen doen, maar ook dat geschiedenis boeken iets meer verschillende standpunten zouden moeten laten zien. Ik kan me nog herinneren dat ik beseftte dat kapitalisme heel erg werd neergezet als <lat is het goede en communisme is dan het slechte. Mijn opa was best wel socialistisch dus ik dacht altijd 'opa is links dus dat is goed' en opeens op school hoorde je dat juist

dat hele kapitalisme heel goed was. Toen dacht ik wel mmh dat is gek, dat dat uit elkaar ligt. Ik denk ook met de VOC, dat er meer zou mogen worden belicht wat Nederlanders gedaan hebben. Ik vind het dan ook heel erg cru dat mensen nu een houding hebben van 'ooh al die buitenlanders ...'. We hebben al die gastarbeiders hier laten komen omdat we letterlijk zelf dat werk niet wilde doen en dan nu is het opeens 'ja, dit kut Marokkanen of die kut Turken'. Als je dan niet weet wat de geschiedenis is denk je misschien dat ze aan het profiteren zijn, maar wij profiteerden juist van hen en dan nu opeens gaan we negatief naar ze doen. Ik merkte dat ook in Zuid Afrika, daar heb je die Afrikaanse cultuur wat grotendeels uit Nederland is gekomen en dan leerde je wat zij hebben gedaan. Toen schaamde ik me heel erg dat ik Nederlands was, terwijl ik dat nooit heb ervaren toen ik in Nederland was./e merkt ook heel erg dat de Afrikaanse taal, wat heel erg op Nederlands lijkt, dat dat echt werd gezien als de taal van de onderdrukkers. Je ging je bijna schamen dat je Nederlands sprak. En je had echt standbeelden van Nederlanders toen of Afrikaners waar toen veel ophef over was dat mensen die beelden neer wilde halen omdat ze vonden dat het echt niet meer kon. Standbeelden voor mensen die heel veel mensen hebben vermoord en hele racistische dingen hebben gedaan en de apartheid hebben ingevoerd. Dan wordt je toch we!minder trots om Nederlander te zijn.

Wat is belangrijk voor jou in een vriendschap?

Heel zweverig, maar dat je een bepaalde connectie hebt met elkaar. Dat is denk ik het belangrijkste. Dat je van elkaar kan leren. Dat je op elkaar kunt bouwen en eerlijk kunt zijn. Dat je met elkaar kan lachen en het leuk kan hebben.

Vond je betoet of vind je bet nu belangrijk dat jouw vrienden je cultuur begrijpen en accepteren?

Ik denk omdat we in Nederland wonen, is het niet per se raar dat ik Nederlands ben. Het is meer andersom dat ik van hun cultuur kon leren. Zij even al in Nederland en krijgen al heel veel mee van de Nederlandse cultuur. Ik vind het eigenlijk altijd we!leuk als mensen een bepaalde kttiek op de Nederlandse cultuur hebben, dat ik denk 'oh zo had ik het zelf nog niet bedacht'. Als iemand heel erg extreem tegen de Nederlandse cultuur zou zijn en alles stom zou vinden dan weet ik niet of ik daar goed mee om zou kunnen gaan in een vriendschap of zo. Ik ken die mensen niet echt. Ik weet niet of ze in Nederland zijn, nou ja vast wel maar...

Merkte je bet andersom?

Het is ook niet echt dat het er zo dik bovenop lag, ik denk we!dat het uiteindelijk uberhaupt belangrijk is in een vriendschap dat je iets van elkaar kan leren en elkaar wil leren kennen en dan ook elkaars achtergrond kent. Ik denk we!dat het belangrijk is, maar dat hoeft niet per se te maken te hebben met je culturele achtergrond. Ik denk ook dat er genoeg vriendschappen zijn en dat buitenlanders bevriend zijn met Nederlanders waarin het nooit een gespreksonderwerp is en dat dat ook prima is. En dat ze het wel leuk vinden als er interesse in getoond wordt, maar het is zo verschillend per persoon. Ik heb ook genoeg vrienden, eentje is Afghaans, en hij vindt het echt een heel vervelend onderwerp om over cultuur en die verschillen te praten. Die vindt dat gewoon irritant en vindt racisme ook een irritant onderwerp. Het ligt per persoon verschillend.

Maakt bet jou uit hoe jouw vrienden naar Nederlanders in bet algemeen kijken?

Ja, weer een heetje hetzelfde, als Zij de hele tijd heel erg negatief zijn over Nederlanders en alles over Nederlanders kut vinden dan zou ik dat wel vervelend vinden, maar meer omdat het dan altijd heel negatief zou zijn. Ik zou het ook vervelend vinden als mijn Nederlandse vrienden de hele tijd heel negatief zouden zijn over andere culturen. Ik denk dat ik het vooral heel vervelend zou vinden als mijn vrienden heel erg 'close-minded' zijn. Dat vind ik denk ik sowieso heel erg belangrijk in mijn vrienden, dat ze open staan voor van alles. Ik vind het ook een vervelende eigenschap aan mensen als ze heel erg bekrompen zijn. Ik vind het altijd alleen maar leuk als mensen andere meningen hebben en waarom dat dan zo is, maar als ze de hele tijd alleen maar in hun eigen wereldje willen blijven en er niet over na willen denken of er een gesprek over willen voeren, dan vind ik dat wel echt vervelend.

Een samenvattende vraag: denk je dat jouw school op welke manier dan ook invloed heeft gehad op je leven nu en heeft bijgedragen aan hoe jij vandaag de dag naar de samenleving kijkt?

Ja. Omdat het voor mij gewoon een positieve ervaring was en dat het gewoon super goed samen kan en helemaal niet zo'n ding hoeft te zijn. Ik ben er wel van overtuigd dat als je dat dan zelf hebt meegemaakt, je daar luchtiger in staat dan misschien mensen uit een hele witte of zwarte wijk. Dan is dat verschil ook veel groter. En als het gewoon samen is en je daar altijd in bent opgegroeid, dan merk je heel erg dat dat samen kan en het helemaal niet tot conflict hoeft te leiden of een groot ding hoeft te zijn. Ik denk we!dat ik het zelf bijvoorbeeld vervelend zou vinden om naar een hele zwarte school te gaan. Als ik dan denk aan wat ik zelf voor mijn kinderen later zou willen, zou dat wel hetzelfde zijn als wat ik heb gehad. Uiteindelijk denk ik wel dat het heeft bijgedragen aan hoe ik over dingen denk.

Hoe was jouw wijk?

Wei redelijk blank denk ik, maar ik zat wel op een school waar van alles op zat.

Dus in jouw jeugd was de school wel voornamelijk de plek waar je vrienden maakte?

)a. Als ik dan denk aan de straat of zo, was denk ik een kwart van een andere atkomst. Maar het was wel een blankere wijk dan mijn school was.

Thesis Esther van Dooren

GRADEMARK REPORT

FINAL GRADE

/0

GENERAL COMMENTS

Instructor

PAGE 1

PAGE 2

PAGE 3

PAGE 4

PAGE 5

PAGE 6

PAGE 7

PAGE 8

PAGE 9

PAGE 10

PAGE 11

PAGE 12

PAGE 13

PAGE 14

PAGE 15

PAGE 16

PAGE 17

PAGE 18

PAGE 19

PAGE 20

PAGE 21

PAGE 22

PAGE 23

PAGE 24

PAGE 25

PAGE 26

PAGE 27

PAGE 28

PAGE 29

PAGE 30

PAGE 31

PAGE 32

PAGE 33

PAGE 34

PAGE 35

PAGE 36

PAGE 37

PAGE 38

PAGE 39

PAGE 40

PAGE 41

PAGE 42

PAGE 43

PAGE 44

PAGE 45

PAGE 46

PAGE 47

PAGE 48

PAGE 49

PAGE 50

PAGE 51

PAGE 52

PAGE 53

PAGE 54

PAGE 55

PAGE 56

PAGE 57

PAGE 58

PAGE 59

PAGE 60

PAGE 61

PAGE 62

PAGE 63

PAGE 64

PAGE 65

PAGE 66

PAGE 67

PAGE 68

PAGE 69

PAGE 70

PAGE 71

PAGE 72

PAGE 73

PAGE 74

PAGE 75

PAGE 76

PAGE 77

PAGE 78

PAGE 79

PAGE 80

PAGE 81

PAGE 82

PAGE 83

PAGE 84

PAGE 85

PAGE 86

PAGE 87

PAGE 88

PAGE 89

PAGE 90

PAGE 91

PAGE 92

PAGE 93

PAGE 94

PAGE 95

PAGE 96

PAGE 97

PAGE 98

PAGE 99

PAGE 100

PAGE 101

PAGE 102

PAGE 103

PAGE 104

PAGE 105

PAGE 106

PAGE 107

PAGE 108

PAGE 109

PAGE 110

PAGE 111

PAGE 112

PAGE 113

PAGE 114

PAGE 115

PAGE 116

PAGE 117

PAGE 118

PAGE 119

PAGE 120

PAGE 121

PAGE 122

PAGE 123

PAGE 124

PAGE 125

PAGE 126

PAGE 127

PAGE 128

PAGE 129

PAGE 130

PAGE 131

PAGE 132

PAGE 133

PAGE 134
